

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Aralık 2022, Cilt: 25 - Sayı: 48 JDecember2022, Volume: 25 - Issue: 48

E-ISSN: 2651-4974

Aralık 2022, Cilt: 25 - Sayı: 48 December 2022, Volume: 25 - Issue: 48

E-ISSN: 2651-4974

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Aralık 2022, Cilt: 25 - Sayı: 48 December 2022, Volume 25 - Issue: 48

E-ISSN: 2651-4974

<https://dergipark.org.tr/baunsobed>

Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Aralık 2022, Cilt: 25 - Sayı: 48

Balıkesir University
The Journal of Social Sciences Institute
December 2022, Volume: 25 - Issue: 48

E-ISSN: 2651-4974

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed>

**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ**

Aralık 2022 Cilt: 25 Sayı: 48

SAHİBİ

Owner

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
Balıkesir Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. İler KUŞ

EDİTÖRLER

Editors

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Prof. Dr. Bayram ŞAHİN
Doç. Dr. Ruhi İNAN

YARDIMCI EDİTÖR

Associate Editor

Arş. Gör. Talha Serdar SEZEN

ALAN EDİTÖRLERİ

Section Editors

Prof. Dr. Erdoğan TEZCİ
Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY
Prof. Dr. Bayram ŞAHİN
Doç. Dr. Ruhi İNAN
Doç. Dr. Sinan AYTEKİN
Doç. Dr. Ömer Faruk BİÇEN

İSTATİSTİK EDİTÖRÜ

Statistics Editor

Prof. Dr. Mesut SAÇKES

DİL EDİTÖRLERİ

Language Editors

Arş. Gör. Dr. Özgehan UŞTUK
Arş. Gör. Dr. Tutku BAŞÖZ

SEKRETERYA

Secretariat

Öğr. Gör. İbrahim Halil KAZOĞLU
Öğr. Gör. Merve AYCAN
Arş. Gör. İbrahim MİSİR
Özge BİÇER

BAUNSOBED KURUMSAL

Corporate Identity

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
yilda iki kez yayımlanan hakemli ulusal bir dergidir.

*Balikesir University The Journal of Social Sciences
Institute is a scientific refereed national journal which is
published twice a year.*

YAZIŞMA ADRESİ

Correspondence

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü
Çağış Yerleşkesi 10145 BALIKESİR
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed>
Tel / telephone: 0 266 612 14 00 / 1401
Belgegeçer / Fax: 0 266 612 13 07
Elmek / E-mail: sbdergi@balikesir.edu.tr

**BALIKESIR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE**

December 2022 Volume: 25 Issue: 48

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Abstracted and Indexed in Following Indexes

EBSCO

ULAKBİM
Ebscohost

Akademik Kaynak İndeksi (ResearchBib)

Türk Eğitim İndeksi

Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index)

Akademik Türk Dergileri İndeksi (Akademik Dizin)

Akademik Araştırmalar İndeksi (Acar Index)

DANIŞMA & YAYIN KURULU

Advisory & Editorial Board

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Bayram ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Ruhi İNAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah SOYKAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Abide DOĞAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KANKAL (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilek İNAN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ (Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Elif ÇİMEN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan KOÇ (Bahçeşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan TEZCİ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ertan ÖRGEN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Fabio GRASSI (Sapienza University of Rome)
Prof. Dr. Feryal ÇUBUKÇU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ (University of Central Florida)
Prof. Dr. Gökhan ORHAN (Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Hülya BOYANA (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin AKAY (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ERDEM (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmet ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet NARLI (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TEPECİ (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan BATMAN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Oya Aytemiz SEYMEN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Öcal OĞUZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Saadettin GÖMEÇ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Selda KILIÇ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Selma YEL (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Üçler BULDUK (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Alpay BİZBİRLİK (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Haneen ABUDAYEH (The University of Jordan)
Doç. Dr. Nuran MALTA MUHAXHERİ (Priştine Üniversitesi)
Doç. Dr. Piotr NYKIEL (Jagiellonian University)

BU SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER*

Prof. Dr. Birsal ORUÇ ASLAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Burhanettin ZENGİN (Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Rıfat GÜNDAY (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Saim SAVAŞ (Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali SALUNOĞLU (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Doç. Dr. Ebru GÖZÜKARA (İstanbul Arel Üniversitesi)
Doç. Dr. Funda ODUNCUOĞLU (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ERKOL BAYRAM (Sinop Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül KAYALIDERE (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)

REVIEWERS OF THIS ISSUE *

Doç. Dr. Hakan ÇİLOĞLU (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ALTUNOK (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa GENÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa IŞKIN (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Seden DOĞAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Serkan SARI (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Şimal AYMANKUY (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan DAĞDEVİREN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül KUTLUK BOZKURT (Kırklareli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Lütfi ŞEN (Sakarya Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özge DEMİRBULAT (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ŞİMŞEK UMAÇ (Balıkesir Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Musa OFLAZ (Balıkesir Üniversitesi)

* Öncelikle unvan daha sonra alfabetik sıralamaya göre düzenlenmiştir.

İÇİNDEKİLER CONTENTS

COĞRAFYA GEOGRAPHY

Araştırma makalesi / Research article

- Coğrafi mekânın yaşlanma üzerindeki etkilerinin incelenmesi.....325**
Analysing the effects of geographical space on ageing
Mustafa KÖSE, Yahya AYDIN

DAVRANIŞ BİLİMLERİ BEHAVIORAL SCIENCES

Araştırma makalesi / Research article

- Farklı meslek grubu adaylarının yapay zekâ teknolojisine yönelik kaygı seviyesinin incelenmesi.....343**
Investigating artificial intelligence anxiety levels of candidates in different occupational groups
Nazife Burcu TAKIL, Nazif Kutay ERDEN, Ayşe Berna SARI ARASIL

DİL VE EDEBİYAT LANGUAGE AND LITERATURE

Araştırma makalesi / Research article

- Le maintien de la langue d'origine selon les jeunes Franco-Turcs de familles issues de l'immigration.....355**
Fransa'daki Türk kökenli göçmen ailelerin çocuklarının anadilin durumuna ilişkin görüşleri
Sevinç AKDOĞAN ÖZTÜRK, Yaprak Türkân YÜCELSİN TAŞ, Mehmet-Ali AKINCI

Araştırma makalesi / Research article

- Dantipali Bey ve Mukaddes Tavşan hikâyelerinin söz varlığı üzerine bir değerlendirme.....379**
An evaluation on the vocabulary of the Dantipali Bey's Story and The Sacred Rabbit story
Muammer ŞEHİTOĞLU

GÜZEL SANATLAR FINE ARTS

Araştırma makalesi / Research article

- Anadolu dokumalarında ve Kuzey Amerika Kızılderili kıyafetlerinde yıldız motifi.....403**
Similar star motifs in North American Indian clothes and Anatolian weaves
Mehmet Ali EROĞLU, Tahmine AKYÜZ

İÇİNDEKİLER CONTENTS

İKTİSAT ECONOMICS

Araştırma makalesi / Research article

- Kamu borçlarının, özel ve kamu kesimi yatırımlarını dışlama etkisi:
Türkiye için ampirik bir analiz.....421**
*Crowding-out effect of public debt on private and public sector investments: An empirical analysis
for Turkey*
Seher GÖKPINAR

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

Araştırma makalesi / Research article

- Kamuda örgütsel yaratıcılığın öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeyleri
bağlamında incelenmesi.....437**
*Examination of organizational creativity in the public in the context of teachers' organizational
creativity levels*
Sinan GÜRCÜOĞLU

Araştırma makalesi / Research article

- Habitat konferanslarında küresel kent: Sorunlar ve çözüm odaklı eylem planları.....453**
Global city in habitat conferences: Issues and solution oriented action plans
Hüseyin KORKUT, Şerif ÖNER

TARİH HISTORY

Araştırma makalesi / Research article

- Babagân Bektaşiliğine ait bir ikrar erkânâmesi.....473**
An agreement reference to Babagân Bektaşiship
Kenan Ziya TAŞ

TURİZM TOURISM

Araştırma makalesi / Research article

- Konaklama işletmelerinin sosyal medya üzerinden gerçekleştirdikleri içerik
paylaşımlarında Covid-19 salgınının etkisi: Ayvalık otelleri örneği.....493**
*The effect of the Covid-19 outbreak on the content sharing of accommodation
establishments in social media: The case of hotels in Ayvalık*
Oğuzhan DÜLGAROĞLU, Cevdet AVCIKURT

İÇİNDEKİLER CONTENTS

Araştırma makalesi / Research article

Turizm sektöründe risk yönetimi: Belediyelerin bu alandaki faaliyetleri üzerine bir araştırma507
Risk management in the tourism sector: A study on the activities of municipalities in this field
Füsün ESENKAL ÇÖZELİ, Onur Kemal YILMAZ

Araştırma makalesi / Research article

Dijital dönüşüme karşı işgören tutumlarının incelenmesi: Alanya’da otel işletmeleri üzerine bir araştırma.....527
Employees' attitudes toward digital transformation: A study on hotel managements in Alanya
Bahar TÜRKMEN AKBULUT, Muammer MESCI

Coğrafi mekânın yaşlanma üzerindeki etkilerinin incelenmesi Analysing the effects of geographical space on ageing

Gönderim Tarihi / Received: 09.03.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 24.10.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1085158](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1085158)

Mustafa KÖSE**1

Yahya AYDIN²

ÖZ: Endüstrileşme ve kentleşme ile beraber insanlığın yüz yüze kaldığı önemli bir değişim olarak yaşlı nüfusun toplum çerisindeki oranının artması rahatlıkla not edilebilir. Bu durum, başta Avrupa olmak üzere dünya toplumlarının ve özelde de Türkiye'nin gündeminde olan bir süreç olarak da ifade edilebilir. Yaşlılık tanımları ile beraber yaşlanma tecrübeleri de birbirinden farklı olmaktadır. Coğrafi mekânın yaşlanma üzerindeki etkisi nedir? Bu araştırma sorusuna cevap bulabilmek amacıyla Yozgat ilinin Sorgun ilçesine bağlı Bahadın beldesinde yaşayan altmış yaş üzeri 101 kişi ile yüz yüze olacak şekilde yarı yapılandırılmış anketler yapılmıştır. Katılımcıların bir kısmı (15), 2019 yılında bu beldede kurulmuş olan Bahadın Yaşlı Bakım Merkezinde kalırken, 18 kişi evinde kalmasına rağmen bu merkezden hizmet almakta (evin temizliği, sobanın yakılması, yemek yapılması gibi) ve geri kalan 68 kişi ise aynı beldede yaşıyor olsa da bu vakıf ile doğrudan temasları bulunmamaktadır. Elde edilen veriler SPSS26 programı kullanılarak sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Kırsal bir yerleşim birimi olan Bahadın beldesinin altmış yaş üzeri sakinleri sağlık hizmetlerine erişim gibi bazı sınırlılıkları not etseler de genel olarak yaşadıkları bölgeden memnunlar ve alternatif bir yeri hayatlarının geri kalanını devam ettirmek için düşünmemektedirler. Buna ek olarak sivil inisiyatifle kurulmuş olan Bahadın Yaşlanma Vakfı ile mekânın ve konumun işlevine ve anlamına yaşlılar açısından olumlu katkılar yapıldığı tespit edilmiştir. Mevcut durumda sınırlı sayıda insana hizmet veren bu vakıf, potansiyel olarak belde sakinlerinin yaşlılık evreleri için genelde kentlerde rastlanan bir şekilde alternatif bir seçenek sunmaktadır. Bu durum yaşlanma perspektifinden bakıldığında coğrafi mekân temelli sınırlılıkları azaltırken, işlevsel olma adına anlamlı hale gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Coğrafi mekân, Kırsal alan, Bahadın beldesi

ABSTRACT: The increase in the proportion of the elderly population in the society can be easily noted as an important change that humanity has faced with industrialization and urbanization. This situation can also be expressed as a process that is on the agenda of world societies, especially in Europe, and in Turkey. Along with the definitions of ageing and ageing experiences are also different from each other. What is the effect of geographical space and location on ageing? To find an answer to this research question, semi-structured surveys were conducted face-to-face with 101 people in the town of Bahadın in Sorgun district of Yozgat. Some of the participants (15) stay in the Bahadın Ageing Foundation Center, which was established in this town in 2019. Although 18 people stay at home, they receive services from this centre (such as cleaning the house, burning the stove, cooking) and the remaining 68 people do not have direct contact with this foundation even though they live in the same town. The obtained data were analyzed systematically using the SPSS26 program. Although the elderly residents of the rural town of Bahadın note some limitations such as access to health services, they are generally satisfied with the area they live in and do not consider an alternative place to continue the rest of their lives. In addition, it has been determined that Bahadın Ageing Foundation, which was established with a civil initiative, made positive contributions to the function and meaning of the space and location for the elderly people. This foundation, which currently serves a limited number of people, potentially offers an alternative option for the old age stages of the residents, as is often seen in cities. From the perspective of ageing, this situation becomes meaningful in terms of being functional while reducing space and location-based limitations.

Keywords: Ageing, Geographical space, Rural area, Bahadın town

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Bölüm/Coğrafya Bölümü, mustafakose@aku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3206-2508>

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/Sosyoloji Bölümü, yahyaaydin@aybu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5082-0187>

EXTENDED ABSTRACT

Historically, the world is in the middle of the demographic transformation process. This demographic transformation is directly related to modernization, industrialization and urbanization. In this process, the size and age structure of the world population has been subjected to fundamental changes. Until the end of the 19th century, the rate of increase in the world population was slow and the age structure was stagnant. Since the beginning of the 20th century, while the increase in births continued, the average life expectancy and population growth rate increased with the decrease in deaths. Since the 1960s, there have been significant decreases in fertility and mortality rates throughout the world. All this process has caused a fundamental change in the age structure of the world population. With the demographic change, which is a global process, the population of societies has started to age. The decrease in births and deaths in a society naturally causes significant changes in the population composition, but also increases the proportion of elderly individuals in the population structure of that society. The continuation of this demographic transformation, which started in Western Europe, in different countries reveals the continuity of the ageing process. Population characteristics of developed and developing countries, which have experienced the industrialization and urbanization process at different times, reflect the different stages of the demographic transformation process. While ageing is already emerged in economically developed countries, the characteristic of demographic transition promises to much more population ageing in many developing countries. In this context, the change in the age structure of the population of the world countries has been effective in the ageing trend of the population. This situation can also be expressed as a process that is on the agenda of world societies, especially in Europe, and in particular Turkey.

The ageing of the population, which causes the demographic structure to change on a global scale, has become one of the most important social phenomena of the 21st century. Along with the definitions of ageing, ageing experiences can also be different from each other. In general, the phenomenon of ageing is defined as a continuous and universal process that is seen in every creature, causing a decrease in all functions. When defining the term of demographic ageing, the proportion of persons aged over 60 or 65 are accepted as reference. While some scientists see the ageing of the population as a problem, some researchers see it as a natural and inevitable process. Problems such as loneliness, inaccessibility to health services, and inability to meet daily needs constitute important barriers for elderly individuals to continue their active lives in society. On the other hand, the public and social services that elderly people need vary according to urban and rural areas. In this context, ageing is a subject that requires research at both macro and micro-spatial levels. Also, evaluating and discussing the forms of presentation of all social services needed by the elderly and investigating the solutions for ageing related issues are important for the elderly to lead a healthy life.

This study aims to determine the spatial effects of demographic ageing. In this context, the town of Bahadın, which is one of the settlements where the elderly population is proportionally higher, was chosen as the research area. The town of Bahadın, located within the borders of Yozgat province, constantly migrates both abroad and to other provinces. As in all rural areas of Turkey, the proportion of the elderly has increased with the migration of young people in this settlement. Especially in the summer months, the number of elderly people is increasing with the elderly who come back to stay in the town temporarily. Bahadın Ageing Foundation and Elderly Care Center were established with a civil initiative in order to provide health services and other social care services to the elderly living in the town. This settlement was chosen as the research area in order to reveal the relations of the elderly who receive and do not receive care from the Elderly Care Center with the place where they live. In order to present the living standards of the elderly living in this settlement, semi-structured surveys were conducted with 101 people face-to-face. 15 of the participants stay in Bahadın Elderly Care Center permanently and 18 of them benefit from home care services. In addition, 68 participants living in the town do not have direct contact with the elderly center. The data obtained from the answers of the participants were analyzed systematically using the SPSS26 program. According to the results of the semi-structured survey, the elderly residents of Bahadın town, which is a rural settlement, stated some social limitations such as access to health services. However, the majority of the elderly are satisfied with the area they live in and do not consider an alternative place to continue the rest of their lives. In

addition, it has been determined that the Bahadın Ageing Foundation, which was established with a civil initiative, made positive contributions to the function and meaning of the space for the elderly. This foundation, which currently serves a limited number of people, potentially offers an alternative option for the old age stages of the residents, as is often seen in cities. From the perspective of ageing, this situation becomes meaningful in terms of being functional while reducing space and location-based limitations.

Giriş

Son iki yüzyılda doğurganlık ve ölümlülük hızının genellikle çok yüksek ya da orta derecede yüksek seviyelerden düşük seviyelere gerilemesi ‘Demografik Dönüşüm’ olarak ifade edilmektedir (Caldwell, 2006: 3). Tarihsel süreç olan bu dönüşüm (Reher, 2004: 19) sanayi devrimi sonrasında kentleşme, sağlık ve eğitim düzeyinin artmasıyla meydana gelen sosyoekonomik değişim üzerine temellenmiş (Yüceşahin, 2011: 23) ve toplumsal yapıları etkileyen en önemli değişkenlerden biri olmuştur (Lee ve Reher, 2011: 1). Uzun vadede demografik dönüşümün en önemli sonuçlarından biri toplam nüfusun yaş niteliğinin değişmesidir. Endüstrileşme ve kentleşme sürecini farklı zamanlarda deneyimleyen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin nüfus özellikleri demografik dönüşüm sürecinin farklı aşamalarını yansıtmaktadır (Bongaarts, 2009: 2986). Ölümlülük hızları 1800’lü yılların başında birçok Avrupa ülkesinde ve Amerika’nın bazı bölgelerinde düşmeye başlamış ve 1950’li yıllara kadar küresel ölçekte yaygınlaşmıştır (Lee ve Reher, 2011: 1). Düşük doğurganlık hızları ise 1960’lı yıllardan itibaren mikro-mekânsal düzeylerde farklılıklar olmasına rağmen (Yüceşahin, 2011: 25) dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu etkilemeye başlamıştır (Reher, 2004: 19). Modern toplumların nüfusu demografik dönüşüm sürecinin farklı aşamalarını yansıtmaya (Bongaarts, 2009: 2985) rağmen son 150 yıllık süreçte dünya nüfusunun yaş yapısında bir takım esaslı değişiklikler meydana gelmiştir. Bir toplumda doğumların ve ölümlerin azalması doğal olarak nüfus kompozisyonunda önemli değişikliklere neden olmakla birlikte o toplumun nüfus yapısı içerisinde yaşlı bireylerin oranını arttırmaktadır (Özgür, 2019: 79). Batı Avrupa’da başlayan bu demografik dönüşümün birbirinden farklı ülkelerde devam etmesi yaşlanma sürecinin sürekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dünya ülkelerinin nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişim nüfusun yaşlanma eğilimi göstermesinde etkili olmuştur (Kalınkara, 2018: 24).

Gökçe Kutsal (2003: 2) yaşlanma olgusunu ‘ayrıcılıksız her canlıda görülen, tüm işlevlerde azalmaya neden olan, süregelen ve evrensel bir süreç’ olarak tanımlamıştır. Yaşlılık tanımlanırken genellikle 60 ya da 65 yaşları ölçüt olarak alınmakta (Uyanık, 2017: 70) ve spesifik olarak 60-65 yaş ve üstü bireylerin oransal artışı dikkate alınmaktadır (McCracken ve Phillips, 2005: 36). Demografik yaşlanmayı ifade eden nüfusun yaşlanması herhangi bir coğrafi birimde toplumun yaş yapısı içinde yaşlı bireylerin payı artarken çocukların ve çalışma çağındaki nüfusun payının azalması sürecidir (Özgür, 2019: 79). Küresel ölçekte demografik yapının değişmesine neden olan nüfusun yaşlanması 21. Yüzyılın en önemli toplumsal olgularından biri haline gelmiştir (McCracken ve Phillips, 2005: 36; Uyanık, 2017: 68; Skinner, Andrews ve Putschin, 2018:3). Birleşmiş Milletler (BM) nüfus tahminlerine göre 1975 yılında 350 milyon insan 60 yaş ve üzerindeki nüfusun toplam nüfus içindeki payı sürekli artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre 2019 yılında 60 yaş ve üzerindeki insan sayısı 1 milyara ulaşmıştır. Ayrıca önümüzdeki on yıllarda yaşlı bireylerin sayısında ve toplam nüfus içindeki oranında artış beklenmektedir. Yaşlı nüfusun 2030 yılına kadar 1,4 milyara 2050 yılına kadar ise 2,1 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Dünya genelinde sağlık sektöründe meydana gelen gelişmelere bağlı olarak yaşam beklentisinin artması nüfusun yaşlanmasında önemli bir etken olmuştur. Nüfusun yaşlanması bir anlamda insan ömrünün artışını temsil etmektedir (Kinsella ve He, 2009: 1). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfustaki artışın gelecek on yıllarda daha da hızlanacağı tahmin edilmektedir (Uyanık, 2017: 74; Tekin ve Kara, 2018: 223).

Dünya çapında ilk defa 1978 yılından Birleşmiş Milletler (BM) tarafından nüfusun yaşlanma olgusuna dikkat çekilmiştir. BM 1982 yılında Avusturya’nın Viyana şehrinde yaşlanmayı ele almak, tartışmak, yaşlılık konusunda ilkeler benimsemek ve uluslararası bir eylem planı başlatmak amacıyla toplanarak üye devletler tarafından ‘1. Dünya Yaşlanma Asamblesi’ yapılmıştır (Küçük, 2016). İkincisi ise bu toplantıdan 20 yıl sonra İspanya’nın Madrid şehrinde toplanarak ‘2002 Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı’ hazırlanmıştır (Sidorenko ve Walker, 2004). Uluslararası ve bölgesel iş birliğini teşvik eden bu toplantılar aynı zamanda DSÖ uzmanlarının hazırladıkları raporlar neticesinde demografik olarak nüfusun yaşlanma olgusunun küresel düzeyde fark edilmesini de sağlamıştır. BM’nin nüfusun yaşlanmasını ilk defa gündeme getirdiği tarihten itibaren geçen 40 yıllık süreçte nüfusun yaşlanması bilim insanının ilgisini çekmiş ve yaşlı bireylere yönelik birtakım politikalar geliştirilmiştir (Rosenberg ve Everitt, 2001; Peace, Holland, ve Kellaher, 2006; Schwanen, Hardill ve Lucas, 2012; Coseph, 2017; Skinner, Andrews ve Putschin, 2018).

Doğurganlık ve ölümlülük hızlarındaki düşüşlerin yanında göç dinamikleri toplumsal yaşlanmanın bir diğer önemli bileşenini oluşturmaktadır (Arun, 2017). 19. yüzyılda üretim ekonomisindeki ağırlığın tarımdan endüstriye kayması (Yüceşahin, 2011:24) neticesinde hız kazanan Sanayi Devrimi ile birlikte milyonlarca insan yaşadıkları yerleşim ünitelerini terk ederek başka bir yerleşim birimine göç etmişlerdir (Köse, 2021: 1). Bu nüfus hareketleri temelde iş bulmak amacıyla gerçekleşmiş ve artan kırsal nüfus bu ünitelerden sanayi faaliyetlerinin artışıyla birlikte büyüyen kentlere göç etmiştir (Tekeli, 2008). Bunun yanında erken dönemde endüstrileşen Avrupa, özellikle de Batı Avrupa ülkelerine diğer ülkelerden yoğun göçler yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler olarak tanımlanan ve sanayi faaliyetlerine geç katılan ülkeler ise 20. Yüzyıl boyunca bölgeler ve şehirler arası yoğun göçleri deneyimlemişlerdir. Küresel olarak ulaşım sistemlerinin ve bilgiye erişimin arttığı bu çağda ekonomik nedenlerinden ziyade daha iyi bir yaşam kalitesine erişebilmek için yoğun nüfus kitleleri yaşadığı mekanları terk ederek başka coğrafi ünitelerde hayatlarını devam ettirebilmektedirler (Zhang ve Su, 2020: 111). Nüfusun bu denli hareketli yapısından dolayı yerleşim birimlerin göç alması ya da vermesi o yerleşim biriminde yaşayan toplam nüfusun yaş yapısının değişmesine neden olmaktadır. Örneğin Türkiye’de 1927 yılında gerçekleşen ilk nüfus sayımına göre toplam nüfusun %24,2’si kentlerde ve %75,8’i kırsal yerleşmelerde yaşarken 2000 yılında toplam nüfusunun %64,9’u kent yerleşmelerinde ve %35,1’i kırsal yerleşmede ikamet etmektedir. Bunun yanında 1990 yılından yapılan genel nüfus sayımına göre Türkiye nüfusunun %23,6’sı nüfusuna kayıtlı olduğu ilin dışında sayılmıştır (Yakar, 2012: 756). 2020 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) nüfus sorgulamalarına göre Türkiye’de toplam nüfusun %42,6’sı nüfusunun kayıtlı olduğu ilden farklı bir ilde ikamet etmesi günümüzdeki nüfus hareketliliğinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Ülke içinde büyük nüfus kitlelerinin yer değiştirmeleri hem makro hem de mikro-mekânsal düzeyde nüfusun yapısal özelliklerinin değişiminde etkilidir. Özellikle çalışma çağındaki nüfusun hareket kabiliyetine bağlı olarak göçün kaynak noktasında demografik yaşlanma görülmektedir. Doğum ve ölüm oranlarının düşmesiyle ilişkili olan ortalama yaşam süresinin artması da toplum içinde yaşlı nüfusunun miktarının ve oranının artmasına neden olmaktadır (Kurtkapan, 2019: 29; Özgür, 2019: 79). Sosyoekonomik ve politik nedenlerden kaynaklanan göç olgusu, yaşlanmaya hazır olmayan toplumlarda hem kaynak hem de hedef noktalarda yaşlanmaya bağlı sorunları daha karmaşık hale getirebilmektedir. Ayrıca demografik yaşlanmanın belirleyicileri birbirinden bağımsız olmamakla birlikte toplumun refah düzeyine göre nüfusun yaşlanması üzerindeki etkileri farklılık gösterebilmektedir.

21. yüzyılda dünya nüfusunun hızla yaşlanması giderek artan ölçüde sosyal bilimcilerin ilgisini çekmektedir (Rosenberg ve Everitt, 2001; Peace, Holland, ve Kellaher, 2006; Fernández-Ballesteros, 2011; Schwanen, Hardill ve Lucas, 2012; Coseph, 2017; Skinner, Andrews ve Putchin, 2018). Yaşlılık, yaşlanma, yaş alma veya demografik yaşlanma gibi kavramlarla ifade edilmeye çalışılan nüfusun yaşlanması gerçeğine bilim insanlarının yaklaşımları ve tutumları farklılık gösterebilmektedir. Son 20-25 yılda dünyanın hem politik hem de teknolojik anlamda bir takım dönüşüme uğraması yaşlanmaya bakış açılarını da etkilemiştir. Bazı bilim insanları demografik olarak nüfusun yaşlanmasını sorun olarak görürken bir kısım araştırmacı ise doğal ve kaçınılmaz bir süreç olarak görmektedir (Bulduk, 2014: 54). Arun (2017) ise bir toplumda refah düzeyi artmadan başlayan yaşlanma sürecinin sorun oluşturabileceğini vurgulamaktadır. Dünya nüfusunun özellikle de Batı Avrupa’da gelişmiş ülkelerinin nüfusunun önemli ölçüde yaşlanması ve gelişmekte olan ülkelerde de yaşlı kişilerin oranının artışıyla birlikte yaşlanma, mekân ve yer arasındaki ilişki çeşitli metodolojik ve felsefi yönleriyle sorgulanmaya başlanmıştır (Schwanen, Hardill ve Lucas, 2012: 1291). Makro ve mikro mekânsal düzeyde yaşlı nüfusun niceliksel ve oransal olarak dünya genelinde artış eğilimi göstermesi yaşlılık ve mekân arasındaki ilişkinin araştırılmasını zorunlu kılmıştır. Demografik dönüşümün yanında nüfusun hareketli yapısından dolayı kentsel ve kırsal yerleşim birimlerinde mekânsal olarak nüfusun yaş yapısı devamlı değişime açıktır. Ayrıca toplum içinde yaşlı bireylerin ihtiyaç duyduğu kamu ve sosyal hizmetler yaşanan mekâna ve yere göre çeşitlenmektedir. Çünkü sosyoekonomik ilişkilerin dayanağı olan mekân tarihsel süreç içerisinde sosyal bir varlık olan insan tarafından işgal edilerek ve yeniden şekillendirilerek farklı mekanlar üretilmiştir (Lefebvre, 2014). Dolayısıyla hem ürün hem de üretilen mekân insanların yaşadıkları ve sosyoekonomik ihtiyaçlarını karşıladıkları ölçüde toplumun ilişkilerini güçlendirerek anlam kattığı yere karşılık gelmektedir. Kentsel ve kırsal alanlar farklı yaş gruplarına çeşitli imkanlar sunabilmektedir. Bu bağlamda insanların yaşlılık dönemleri boyunca aktifliğinin sağlanmasında yaşadıkları mekanlarda sunulacak toplumsal hizmetler hayati öneme sahiptir. Sonuç olarak yerinde

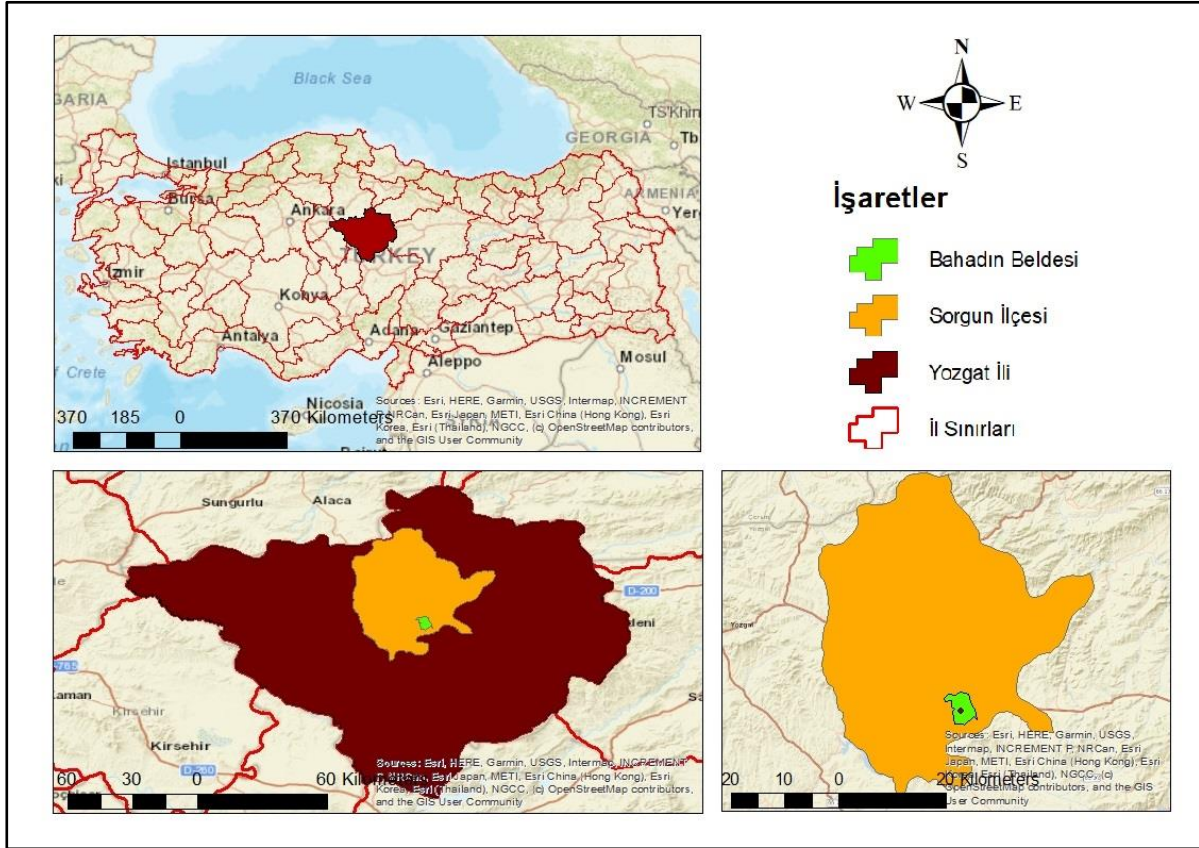
yaşlanma politikalarının benimsenmesi ve uygulanması yaşlıları kendi kuşaklarına uyum sağlamanın yanında sosyal hayatın içinde sağlıklı ve aktif bir yaşam sürmeye yöneltecektir.

Birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de demografik dönüşümün kaçınılmaz bir sonucu olarak toplam nüfusun yaş yapısı değişime uğramıştır. Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar uygulanan ulusal nüfus politikalarını incelediğimizde üç farklı yaklaşım görülmektedir (Aksoy, 2016: 31). Cumhuriyetin ilk yıllarında uzun süren savaşlar salgın hastalıklar nedeniyle azalan toplam nüfusun niceliğini ve niteliğini arttırmak amacıyla pronatalist politikalar benimsenmiştir (Doğan, 2013: 299). 1960’lı yıllar itibarıyla hızlı nüfus artışının neden olduğu sosyoekonomik problemleri azaltmak amacıyla nüfusun artış hızını düşürmeye yönelik antinatalist politikalar benimsenmeye başlamıştır (Oktay, 2014: 32). 1965 yılında kabul edilen Nüfus Planlaması kanunu yüksek doğurganlığı düşürmede yeterli olmaması neticesinde 1983 yılında aile planlamasında yenilikçi yaklaşımların benimsendiği yeni Nüfus Planlaması kanunu kabul edilerek antinatalist politikalar uygulanmaya devam edilmiştir (Akın ve Aykut, 2011: 3) Uygulanan tüm bu politikalar neticesinde Türkiye nüfusu hızlı bir yaşlanma sürecine girmiştir. ADNKS nüfus sorgulamalarına göre Türkiye’de 2007 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı %7,08 iken 2020 yılında bu oran 9,51’e ulaşmıştır. Yaşlı nüfusun oranının artmaya devam edeceği düşünüldüğünde yaşlı insanlarla ilgili politikaların tüm toplumu kapsayacak şekilde hazırlanmasını zorunlu kılmaktadır. Sonuç olarak yaşlı nüfusun karşılaşılabileceği problemlere kalıcı çözümler üretmek amacıyla yaşlılara yönelik sağlık ve sosyoekonomik politikaların belirlenmesi ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

Özetle dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye’de yaşlı kişilerin nüfusu sayısal ve oransal olarak artmaya devam etmektedir. Bunun yanında yaşlılık hem makro hem de mikro düzeyde araştırmayı gerektiren bir konudur. Bu bağlamda bu çalışma nüfus yaşlanmasının mekânsal düzeyde etkilerini saptamayı amaçlamaktadır. ADNKS nüfus sorgulamaları ve çalışma sahasında uygulanan anket sonuçlarına göre hazırlanan bu çalışma nüfusun yaşlanmasına etki eden mekânsal dinamikleri ve mekânın yaşlı bireylerin yaşamına etki mekanizmaları sorgulamaktadır. Ayrıca çalışma sahasındaki yaşlı nüfusun yaşlılık algıları, yaşlı bireyler olarak mekânsal ilişkileri, sosyokültürel ilişkileri, yaşadıkları yerden memnuniyetleri, sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeyleri, yerel hizmetlerden memnuniyetleri ve beklentileri incelenecektir.

Çalışma sahası

Türkiye nüfusunda meydana gelen demografik dönüşümün yanında yurtiçi ve yurtdışına gerçekleşen göçlerle ilişkili bir biçimde hem ülke genelinde hem de coğrafi bölgeler ölçeğinde nüfusun yaş yapısında esaslı değişimler yaşanmaktadır. Yaşam beklentisinin artışıyla birlikte toplam nüfus yaşlanma eğilimi göstermektedir. ADNKS nüfus sorgulamaları veri tabanında nüfusun yapısal özellikleri incelendiğinde illerin büyük bir kısmı diğer illere göç vermektedir. Türkiye’de genellikle sosyoekonomik olarak gelişmiş iller net göç alırken diğer iller ise göç vermektedir. Türkiye’de genel itibarıyla çalışma çağındaki nüfusun göç etmesi neticesinde göçün kaynak noktasında nüfus yaşlanma oranı göçün hedef noktasına göre daha yüksektir. ADNKS nüfus sorgulamalarına göre yıllara göre dalgalanmalarla birlikte göçe bağlı olarak nüfusu azalma eğilimi gösteren yerleşim birimlerinden bir de Yozgat ili sınırları içerisinde yer alan Bahadın beldesidir (Harita 1). İdari olarak Yozgat ili Sorgun ilçesine bağlı bir belde konumunda olan yerleşim birimi Sorgun ilçe merkezine 21 km ve Yozgat il merkezine 56 km uzaklıkta yer almaktadır.

Harita 1: Yozgat ili sınırları içerisinde yer alan Bahadın beldesinin lokasyon haritası

Bahadın beldesinin nüfus özelliklerini incelediğimizde beldenin nüfusu çoğunlukla dış göçlere bağlı olarak yıldan yıla azalmıştır. 2007 yılında beldenin toplam nüfusu 3586 iken bu nüfus 2020 yılına kadar 2540 kişiye kadar gerilemiştir. Bu belde Türkiye’de yurtdışına en fazla göç veren yerleşim birimlerinde birisidir. Genellikle çalışma çağındaki nüfusun göç etmesi neticesinde bu yerleşim biriminde ikamet edenlerin yaş ortalaması artmıştır. Bahadın beldesi ve çevresindeki yerleşim birimlerinde yaşayan yaşlı bireylerin aktif, sağlıklı ve yaşadıkları toplumla birlikte yaşamlarını sürdürebilmelerine katkı sağlamak amacıyla Bahadın Yaşlanma Vakfı öncülüğünde Yaşlı Bakım Merkezi kurulmuştur. Bu yaşlı merkezi Ağustos 2019 yılından itibaren aktif olarak hizmet vermektedir. Yaşlı merkezinde evde bakım, yaşlı bakım merkezinde ve esnek bakım olmak üzere üç farklı türde yaşlı bireylere hizmet sunulmaktadır. Almanya, Fransa ve Hollanda başta olmak üzere uluslararası göçe katılan Bahadın doğumlu bireylerin özellikle yaz tatilinde Bahadın’a uzun süreli tatil amacıyla gelmeleriyle birlikte yerleşim yerinin nüfusu dönemsel olarak artış göstermektedir. Bu bağlamda, Bahadın beldesinde hem daimî olarak hem de yılın belli aylarında ikamet eden yaşlı bireyler Yaşlı Bakım Merkezine üye olmaları durumunda merkezin sağlamış olduğu sağlık ve temizlik gibi tüm hizmetlerden yararlanabilmektedirler.

Yerel ölçekte yaşlı nüfusun sosyoekonomik eğilimlerin analizi, yaşlı bireylere yönelik yerinde ve uygulanabilir politikalar üretmek amacıyla önem arz etmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada yaşlı insanlara yönelik bakım merkezi bulunan Bahadın beldesi çalışma sahası olarak belirlenmiştir. Araştırmada yaşlı bireylerin mevcut durumunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca yaşlı bireylerin yaşadıkları mekânda kurdukları sosyal, çevresel ve ekonomik ilişkilerin belirlenmesi ve mekânsal memnuniyet düzeylerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Son olarak tek bir örneklem üzerinden yapılan çalışmalar bir sınırlılık olarak eleştirilse de (Silverman, 2010), seçilen örneklemin yukarıda belirtilen farklı özelliklere (yaş, göç, kırsalda inşa edilmiş yaşlı bakım merkezi) aynı anda haiz olması ve Türkiye ölçeğinde nadir bir örnek olması ve birçok farklı bölge, şehir ve beldeye genelleme imkânı taşıması açısından yukarıda not ettiğimiz hedeflere yönelik faydalı ve yerinde bir tercih olmuştur.

Yöntem

Genel olarak nicel araştırma yöntemi sayılar ve istatistiki verilere dayalı bir şekilde sosyal bilimlerde öne çıkan bir araştırma stratejisidir. Bu yöntem ile çok sayıda katılımcıya maddi olarak sınırlı bir bütçe ile (Silverman, 2010) hızlı bir şekilde ulaşarak (Creswell, 2009) farklı görüş, fikir ve tecrübeleri ortaya çıkarmak mümkündür (Bryman, 2008). Bu doğrultuda yukarıda belirttiğimiz Bahadın beldesinde yaşayan 60 yaş üstü 101 katılımcı ile yüz yüze olacak şekilde, yarı yapılandırılmış anket formumuz üzerinden görüşülerek orijinal veri elde edilmiştir. Afyon Kocatepe Üniversitesi 29.06.2021-29832 nolu etik onayımızdan sonra katılımcılar ile görüşmelerimizi gerçekleştirdik. Sorularda belirli seçeneklerin (evet-hayır, katılıyorum-katılmıyorum) sunulması anketler için bir sınırlılık iken (Bryman & Cramer, 2004, Bryman, 2008) soru formumuza dahil ettiğimiz açık uçlu sorular ile katılımcıların tam olarak ne demek istediklerini ve varsa farklı tecrübe ve düşüncelerini öğrenme şansımız olmuştur.

Çalışmanın tüm aşamalarında etik ilkelere dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda kişisel ve özel hayatı ilgilendiren sorular anket formuna dahil edilmezken, katılımcıların özel bilgileri (isim soy isim gibi) doğrudan kullanılmayarak elde edilen cevaplar analiz edilmiştir. Ayrıca katılımcılar ile görüşmeler gerçekleştirilmeden önce çalışmanın amacı, katılımcıların hakları (Bryman, 2008) gibi etik açıdan hayati önemi olan konular hakkında katılımcılar bilgilendirilerek onayları alınmıştır ve çalışmanın farklı aşamaları ile ilgili soruları olan katılımcıların soruları cevaplanmıştır. Son olarak elde edilen veriler SPSS26 programı ile sistematik bir şekilde analiz edilmiştir.

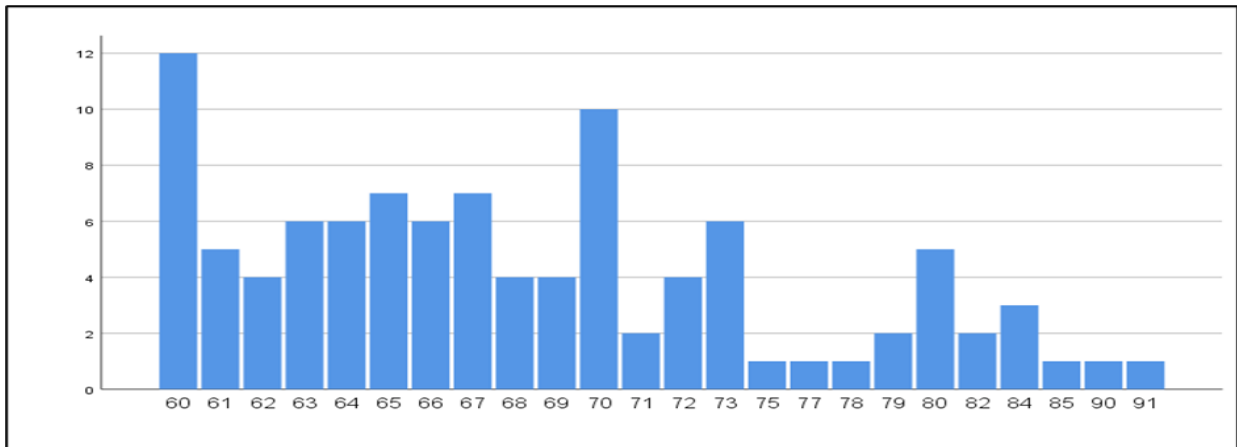
Bulgular

Demografik bulgular

Bahadın Yaşlı Bakım Merkezinden elde ettiğimiz güncel (Temmuz, 2021) verilere göre kurumda kalan toplam 25 yaşlının 11'i erkek, 14'ü kadındır. Kurumda kalanların yaş ortalaması 82,7'dir. Ek olarak, evde bakım hizmeti sunulan 18 yaşlının 7'si erkek 11'i kadındır. Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Bahadın beldesinde yaşayan altmış yaş üstü 101 katılımcı ile yüz yüze olacak şekilde yaptığımız anketlerin sonuçlarını yaşlanma ve mekân ekseninde değerlendirmeden önce öncelikli olarak katılımcıların demografik bilgileri hakkında bilgi vermenin diğer verileri daha anlamlı bir şekilde analiz etmek adına faydalı olacaktır. Katılımcıların 15'i aktif olarak Bahadın Yaşlanma Vakfı'nda kaldığını ve doğrudan bu vakıftan hizmet aldığını belirtmişlerdir. 18 katılımcı ise doğrudan vakıfta kalmasa da dolaylı olarak evinde hizmet (sobanın yakılması, temizlik, yemek gibi) almaktadır. Geriye kalan ve ilerleyen yıllarda potansiyel hizmet alıcı pozisyonda bulunan 68 katılımcı ise Bahadın Yaşlanma Vakfından haberdar olsa bile doğrudan veya dolaylı olarak vakıftan hiçbir hizmet almamaktadır.

Çalışmamıza katılan toplam 101 katılımcının 54'ü (%53,5) erkek iken 47'si (%46,5) kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle ulaşılan katılımcılar arasında cinsiyet dağılımı açısından ciddi bir fark ya da orantısız dağılım söz konusu değildir. Özellikle kırsala gidildikçe gündelik hayata yansıyan cinsiyet temelli pratikler ve gündelik hayatın organizasyonu ve inşa edilen ilişkileri anlama açısından bu dağılımı bir zenginlik olarak da okuyabileceğimiz bir durum olarak not edebiliriz.

Şekil 1: Katılımcıların yaşa göre dağılımı

Katılımcıların yaş dağılımına baktığımız zaman dağılımın yaklaşık %80'i 60 ile 70 yaş aralığında yoğunlaşmaktadır. Bununla beraber 70 ile 91 yaş aralığında farklı katılımcılar ile de görüşmeler sağlanarak farklı tecrübe ve bakış açılarına ulaşılmıştır. Katılımcıların büyük bölümü hali hazırda evli katılımcılardan oluşmaktadır. Tam olarak belirtmek gerekirse katılımcıların %70,3'ü (71) evli iken %21,8'i (22) medeni halini dul olarak belirtmiştir. Buna ek olarak %7,9 (8) kişilik bir grup ise hiç evlenmediğini belirterek medeni halini bekâr olarak not etmişlerdir.

Tablo 1: Katılımcıların eğitim durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde
Okur-yazar değil	25	24,8
Sadece Okur-yazar	13	12,9
İlköğretim mezunu	32	31,7
Orta öğretim mezunu	15	14,9
Lise mezunu	12	11,9
Üniversite mezunu	4	4,0
Toplam	101	100,0

Bir diğer önemli konu olarak, kent ile yakın ilişkiler kurmasına rağmen sonuç itibariyle kırsal bir yer olan Bahadın beldesinden görüştüğümüz kişilerin eğitim seviyelerinin düşük olduğunu görmekteyiz. Yaklaşık dörtte biri hiç okuryazar değilken, %12,9'u (13) okula gitmeden sadece okur-yazar olduğunu belirtmiştir. Eğitim seviyesini gösteren aşamalarda ilköğretim mezunu katılımcılar %31,7 (32) ile en önemli grubu temsil etmektedir. Buna ek olarak, Tablo-1'de de görüldüğü üzere orta-öğretim, lise ve üniversiteye doğru gittikçe bu seviyelerde eğitim durumuna sahip katılımcıların sayısının hızlı bir şekilde azaldığını görmekteyiz.

Bu yerleşim biriminde yaşayan nüfusun önemli bir kısmının kent ve yurtdışı bağlantılarını hatırlatarak belde sakinlerinin ekonomik durumlarını anlamaya yönelik soruya ise katılımcıların genelde mevcut ekonomik durumlarından memnun olduklarını yönünde cevaplar verdiklerini belirtebiliriz. Katılımcıların %47,5'i (48) ekonomik durumlarının orta seviyede, %35,6'sı (36) iyi, %3'lük (3) kısım ise çok iyi durumda olduklarını belirtmişlerdir. %13,9'u (14) ise maddi durumlarının çok kötü olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuyla ilişkili olarak katılımcıların büyük bölümünün (%71,3 (72)) bir sosyal güvencesinin (bağkur-SSK) olduğunu not edebiliriz. Buna karşın, %17,8'lik (18) bir kesimin hiçbir sağlık güvencesinin olmadığını da not etmemiz gerekir. Bunun yanı sıra %4 (4) yeşil kart ve diğer diyebileceğimiz ve yurtdışından elde ettikleri sağlık güvencelerini belirten %6,9 (7) altmış yaş üstü katılımcıların olduğunu demografik olarak bir diğer tanımlayıcı unsur olarak not edebiliriz.

Yaşlılık, mekân ve mekânın tecrübe edilmesine yönelik bulgular

Mevcut literatürde de tartışıldığı üzere yaşlanmanın tek ve standart bir tanımlanmasının yapılması oldukça güç gözükmektedir. Bu sınırlılığa rağmen çalışmamızın bir boyutunu mekân faktörü oluştursa da bir diğer önemli konu olarak yaşlanmanın ve yaşlanmadan ne anlamamız gerektiği gerçekliği ile karşı karşıyayız. Önceki çalışmalardan (Bulduk, 2014; Uyanık, 2017; Tekin ve Kara, 2018; Çapcıoğlu ve Alpay, 2019; Çunkuş, Taşdemir Yiğitoğlu ve Akbaş, 2019; Çuhadar, 2020) hareketle çalışmamızda dörtlü bir sınıflandırma ile katılımcıların yaşlılık algıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

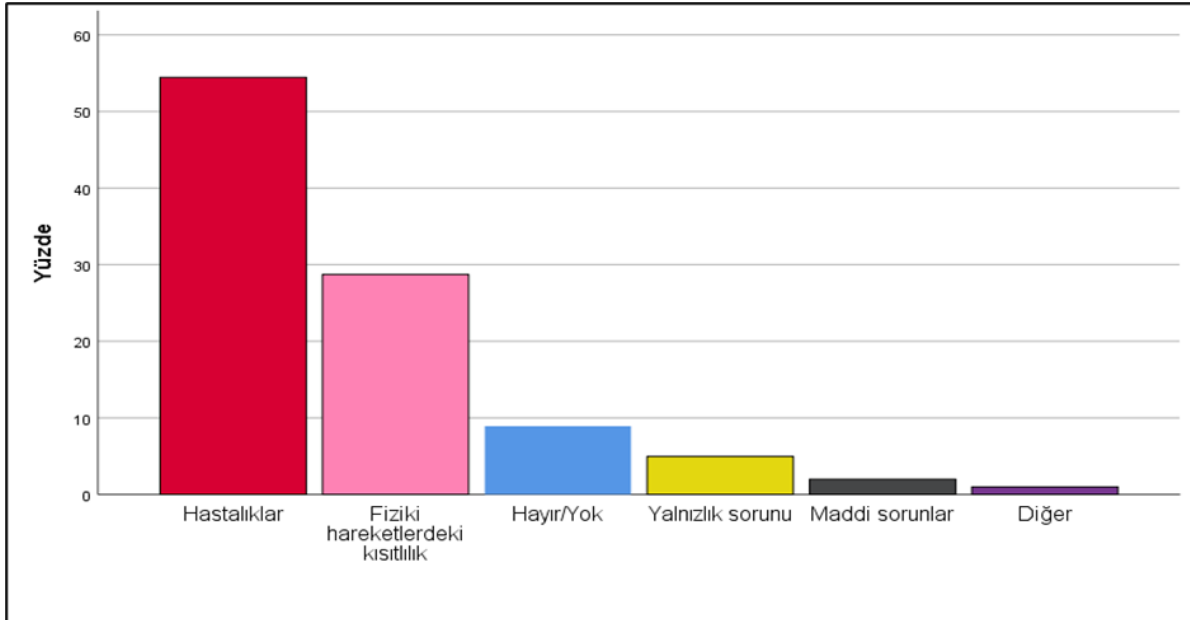
Tablo 2: Yaşlanma kelimesi size ne ifade ediyor?

	Katılımcı Yüzde	Yüzde
Kronolojik yaşlanma	23	22,8
Psikolojik yaşlanma	27	26,7
Sosyo-kültürel yaşlanma	14	13,9
Fizyolojik yaşlanma	37	36,6
Toplam	101	100,0

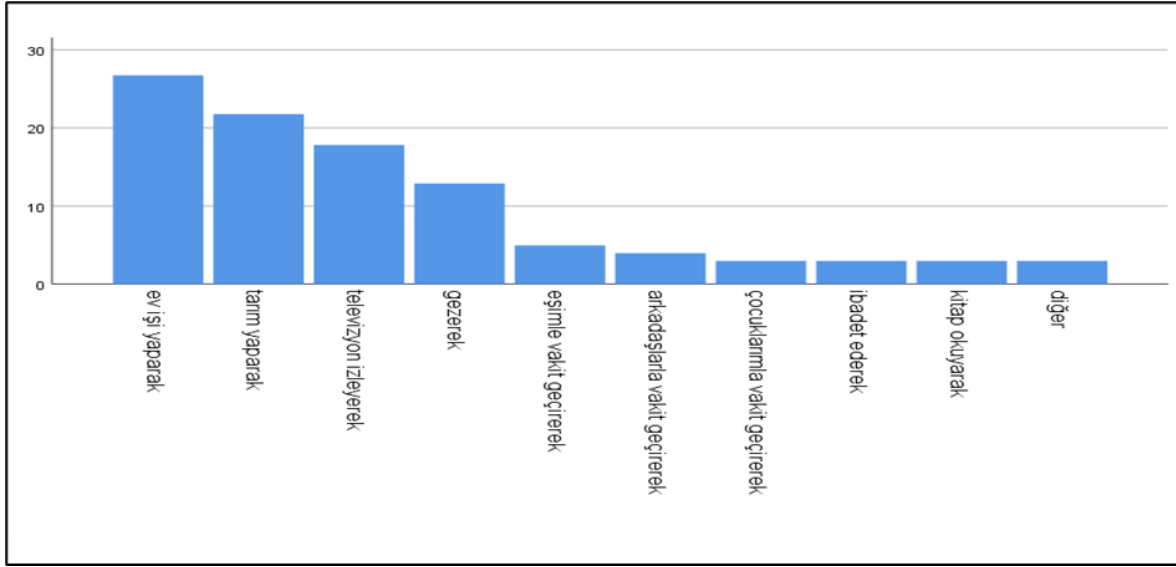
Mevcut çalışmalarla paralel bir şekilde fizyolojik yaşlanma en yaygın yaşlanma çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır (Amarya, Singh ve Sabharwal, 2018). Katılımcıların %40'a yakını fiziksel olarak rahatsızlanma, gündelik rutin ihtiyaçları karşılayamama gibi temel fiziki ihtiyaçlar ve sorunlardan hareketle fizyolojik yaşlanmayı yaşlılığın temel ve en bariz göstergesi olarak belirtmişlerdir. Buna ek olarak %26,7'si psikolojik yaşlanmayı bir yaşlılık türü olarak vurgulamaktadırlar. Yalnızlık, sosyalleşme noktasında yaşanan sıkıntılar ise bu bağlamda vurgulanan en temel hususlar olmuştur. Buna ek olarak tüm bu yaşananların birer doğal süreç olduğunu, gençlik gibi yaşlılığında hayatın safhalarından birisi olduğunu vurgulayan ve kronolojik yaşlanma olarak ifade edebileceğimiz yaşlanma türü ise %22,8 seviyesinde kalmıştır. Son olarak tecrübenin öne çıktığı sosyo-kültürel yaşlanma ise bir yaşlanma türü olarak en az %13,9 karşılaştığımız yaşlanma türü olmuştur.

Buradan hareketle yaşlanmanın tarifi ile tecrübe edilişi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu not edebiliriz. Başka bir ifadeyle özellikle hastalıklar ve fiziki hareketlerdeki kısıtlılıklar maddelerini birleştirdiğimizde yaşlılık denilince öne çıkan en önemli sorunların (hastalıklar %54,5 (55), fiziki hareketlerdeki kısıtlılık %28,7 (29)) fizyolojik temelli olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra herhangi bir sorun yaşamayan katılımcı sayısı %8,9 (9) iken, yalnızlık sorunu %5 (5), maddi sorunlar %2 (2) ve diğer %1 (1) şeklinde not edebileceğimiz problemlerde söz konusudur.

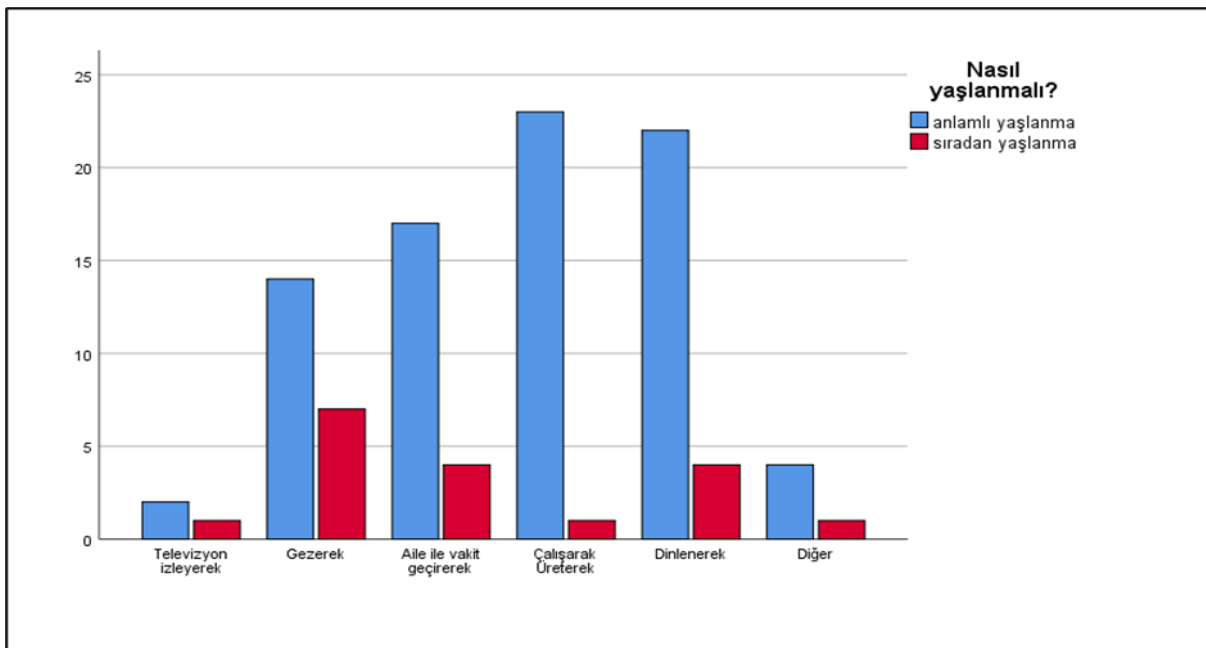
Şekil 2: Yaşlılıkta katılımcıların hayatını olumsuz yönde etkileyen faktörler

Hemen hemen hepsi emeklilik dönemini yaşayan katılımcıların bu dönemi nasıl tecrübe ettiklerini anlamaya yönelik sorumuza birbirinden farklı cevaplar verilmiştir. Fakat ağırlıklı olarak katılımcıların günlük ev işleri (%26,7), bağ-bahçe veya tarım işleri (%21,8) ile ilgilenerek, televizyon izleyerek (%17,8), gezerek (%12,9), buna ek olarak arkadaş (%4) ve aile (%8) ile daha çok vakit geçirerek, ibadet ederek (%3), kitap okuyarak (%3) ve diğer (%3) olacak şekilde hayatlarının altmış yaş sonrası dönemini tecrübe etmektedirler. Bu durum, aynı yaş grubu ve aynı mekânın tüm katılımcılar için aynı anlama ve fonksiyona sahip olmadığını da göstermektedir (Küçük, 2016).

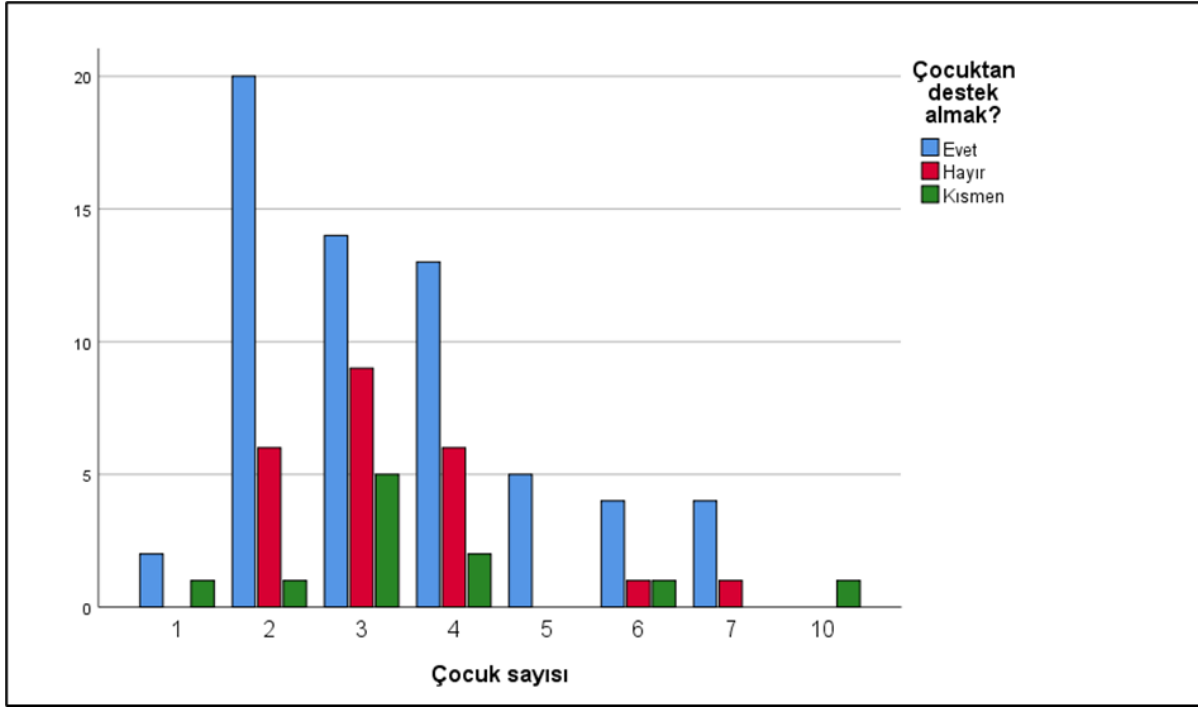
Şekil 3: Emeklilik sonrası zamanınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu bağlamda not etmemiz gereken bir diğer önemli bulgu olarak katılımcıların %82'si anlamlı yaşlanmanın olması gerektiğini vurgularken geri kalan kısmı (%18) ise sıradan yaşlanmadan yana görüş bildirmektedir. Yaş, sağlık sorunları veya maddi imkânlar gibi farklı sebeplerden dolayı insanların gündelik hayatlarını farklı şekillerde organize edebileceklerini Şekil-3 üzerinden belirtmiştik. Fakat katılımcılara göre kaliteli yaşlanmanın pratikleri ve anlamlı ya da sıradan yaşlanma mı sorularını yönelttiğimizde birbirinden farklı cevaplara ulaşmaktayız. Başka bir ifadeyle, tıpkı yaşlanma nedir sorusunun tek bir anlamı olmamasına rağmen aktif, anlamlı veya sıradan yaşlanmanın da tek ve standart bir açıklamasının olması tam olarak mümkün değildir (Fernández-Ballesteros, 2011). Birbirinden farklı katılımcıların gezerek veya çalışarak hem anlamlı hem de sıradan yaşlanmayı tecrübe ettiklerini söyleyebiliriz. Bunlara ek olarak çalışarak geçirilen vaktin daha yaygın bir şekilde anlamlı yaşlanmaya örnek olarak not edildiğini görmekteyiz. Gezmek ya da dinlenmenin ise diğer cevaplara nazaran daha baskın bir şekilde sıradan yaşlanmanın göstergesi olarak algılandığını görmekteyiz.

Şekil 4: Nasıl yaşlanmalı ve kaliteli yaşlanma nasıl olmalı?

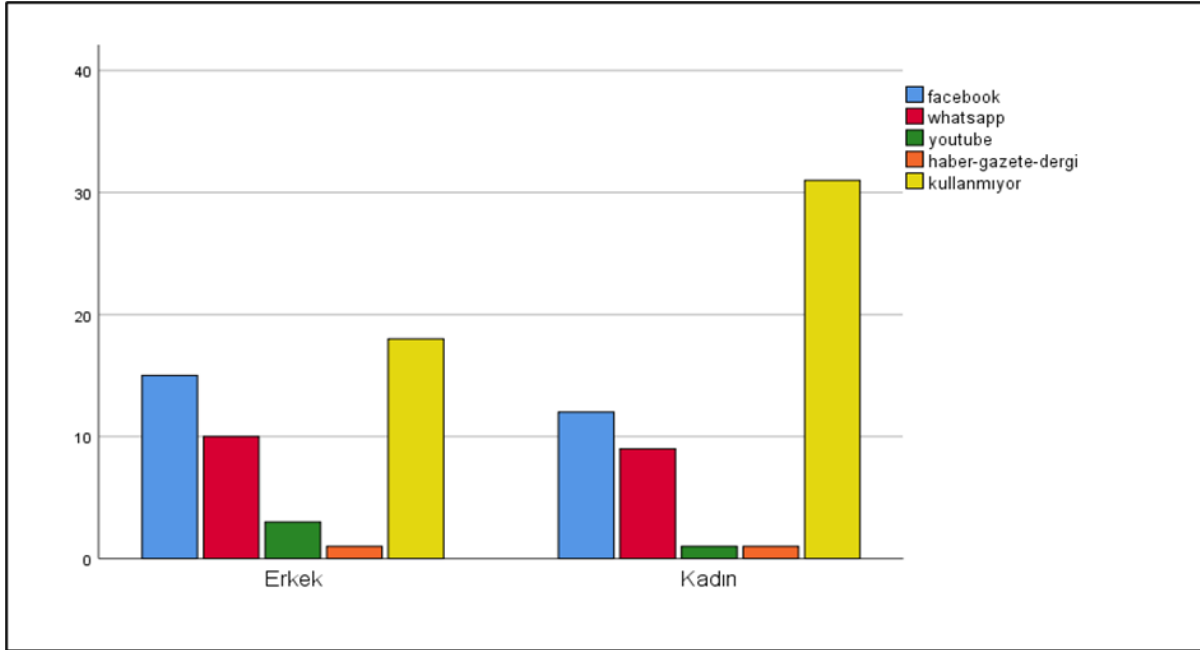
Şekil-4'den öğrendiğimiz bir diğer önemli nokta ise aile ile geçirilen vaktin bir diğer kaliteli yaşlanma göstergesi olarak algılanmasıdır. Bu bağlamda katılımcıların çocuk sayısı ve buna bağlı olarak yaşlılık dönemlerinde çocuklarından destek alma ilişkisini ele almak faydalı olacaktır. Katılımcılardan sadece beş kişinin hiç çocuğu yok. Bunun dışında ağırlıklı olarak katılımcıların sırasıyla iki, üç ve dört çocuğu var. Şekil-5'e baktığımızda öne çıkan bir diğer önemli husus olarak katılımcıların önemli bir kısmı çocuklarından destek görmektedirler. Hiçbir grupta destek görmeyenlerin oranı diğerlerinden fazla değildir.

Şekil 5: Katılımcıların çocuk sayısı ve çocuklarından destek almaları

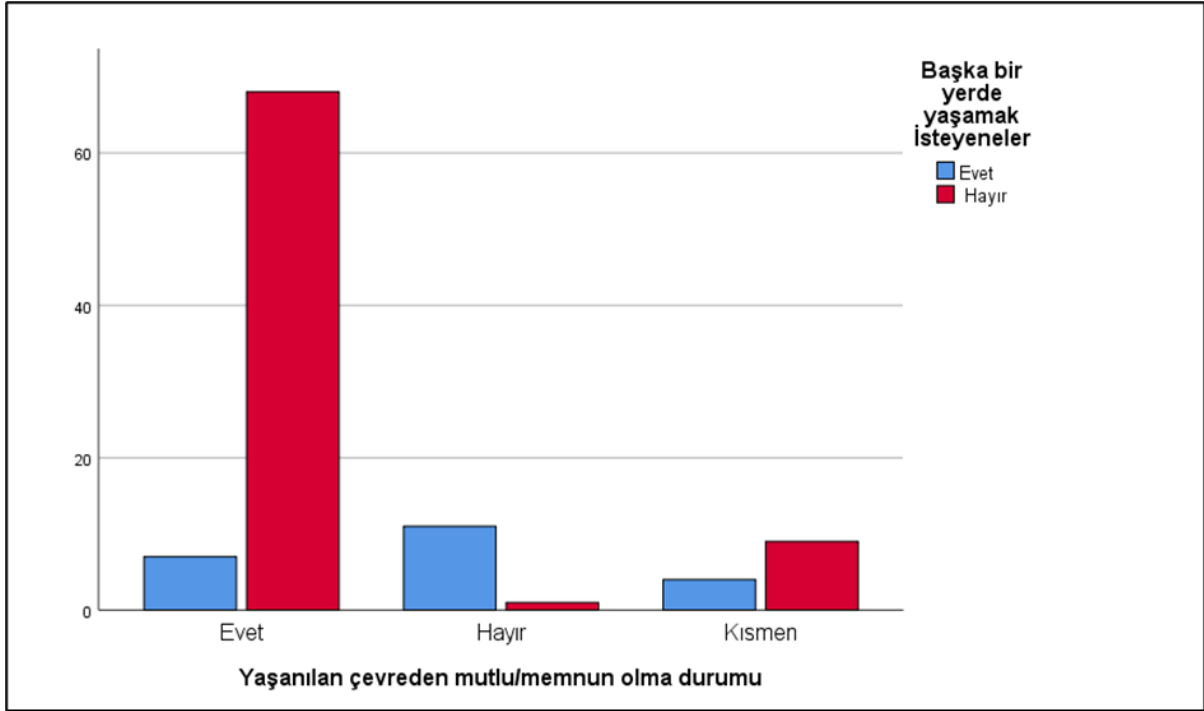
Ayrıca anket görüşmesine katılan katılımcılardan 92'si (%91,1) Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Buna karşın Covid-19 salgının olumlu bir etki ya da sonucunu tecrübe eden bir katılımcı yokken, 9 (%8,9) katılımcı salgından etkilenmediğini belirtmiştir. Bu süreç içerisinde katılımcıların çoğu telefonu çocukları ve ailesinin diğer üyeleri ile iletişim kurmak için aktif olarak kullandığını belirtmişlerdir. Daha açık bir ifadeyle, katılımcıların %54,3'nün günlük telefon kullanım süresi artarken, geri kalan %43,6'sı telefon ile yaptığı görüşmelerin süresinin aynı kaldığını ve %2,2'lik küçük bir kesimin cevabı ise telefonda harcadıkları vaktin azaldığı yönünde olmuştur.

Şekil 6: Sosyal medya kullanımında öne çıkan mecralar

İnsanların hayatlarında önemli bir yere haiz olan telefonların ne tür bir telefon oldukları ise doğrudan kullanımı ve kullanım çeşitliliğini etkileyebilmektedir. Katılımcılardan sadece %4'ü (4) telefon kullanmazken, geri kalan katılımcılardan %38,6'sı (39) tuşlu diyebileceğimiz klasik telefonlardan kullanıyorken, %57,4'ü (58) akıllı veya smart olarak bilinen telefonlardan kullanılmaktadır. Bu veriler ile yukarıdaki Şekil-6'yı beraber düşündüğümüzde sosyal medya ve internet mecralarını kullanmayanların ağırlıklı olarak akıllı cep telefonu veya cep telefonu sahibi olmayanlardan oluştuğunu görmekteyiz. Buna ek olarak hem kadınlar hem erkekler Facebook, WhatsApp veya Youtube gibi internet ve sosyal medya platformlarında vakit geçirmekte, iletişim ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayarak yakın veya uzaktaki aile bireyleri ya da arkadaş ve akrabalarla etkileşime girmektedirler. Yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak hem iletişimin çeşitliliği değişirken bir yandan da mekâna bağlı iletişim ve etkileşimin sınırlılıkları ortadan kalkmaktadır. Başka bir ifadeyle yaşlı bireyler açısından mekânın anlamsal sınırları değişime uğramaktadır denilebilir.

Çoğunluğun hayatlarından memnun olduğu katılımcı kitlesinin spesifik olarak Bahadın beldesinden memnun olup olmadıkları ve hayatlarını başka bir yerde geçirmek isteyip istemedikleri yönündeki sorularımızla hem mekânın anlamını ve katılımcılar üzerindeki etkisini görmek ve aynı mekânın diğer mekanlarla kıyaslanması daha net görülmektedir. Yaşanılan mekândan hareketle katılımcıların hayatlarından genel olarak memnun olup olmadıklarını sorduğumuzda katılımcıların cevapları şu şekilde olmaktadır: Yaklaşık yarısı mutlu %50,5 (51) iken ikinci büyük grup olarak katılımcılar ne mutlu ne mutsuz %24,8 (25) olduklarını belirtmişlerdir, ayrıca %5,9'lık (6) kesim çok mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Ek olarak, %2'si (2) çok mutsuz ve %16,8'i (17) mutsuz olduklarını belirtmişlerdir.

Şekil 7: Başka bir yerde yaşamak isteyenler ve yaşanılan mekândan memnun olanlar arasındaki ilişki

Şekil-7'ye baktığımızda iki farklı gerçeklik arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğunu rahatlıkla görebilmekteyiz. İlk olarak belirtmek gerekirse katılımcıların çoğunun yaşadıkları Bahadın beldesinden memnun olduklarını ve hayatlarının geri kalan kısmını başka bir yerleşim yerinde devam ettirmek istemediklerini öğrenmekteyiz. Burada yaşanılan yerden memnun olmama ve başka bir yeri alternatif olarak düşünen katılımcıların bu yaklaşımını daha iyi anlamak adına yaşanılan yerin imkânlarının yaşlılara hitap edip etmemesine yönelik sorumuz konuyu anlamak adına yol gösterici olmaktadır. Başka bir ifadeyle katılımcıların %49'u yaşadıkları Bahadın beldesinin yaşlılara hitap ettiğini, %38'i kısmen hitap ettiğini belirtirken, %13'lük bir kesim ise bu yerleşim biriminin yaşlılara yeterli ve uygun bir hayat imkânı tanımadığı yönünde fikir beyan etmiştir. Her ne kadar katılımcılar yaşadıkları mekânda mutlu olsalar da yaşları itibarıyla beklenti ve farklı önceliklere sahip olabilmektedirler. Bu durum altmış yaş üstü belde sakinlerini az bir sayıda olsa bile farklı arayışlara yöneltmektedir.

Son olarak not etmek gerekirse Bahadın Yaşlanma Vakfı'nın sunduğu imkânlarla ve hizmetlere karşın yaşanılan coğrafyaya yönelik getirilen en önemli eleştiri olarak sağlık hizmetlerine erişim alanında yaşanılan eksiklikler öne çıkmaktadır. Katılımcıların %39'u sağlık hizmetlerinde memnun değilken, %24'ü memnuniyet seviyesini kısmen olarak belirtmiştir. Geri kalan %37'lik kesim ise sağlık hizmetlerinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Sağlık hizmetlerine erişim, haftanın belli günlerinde sunulan sınırlı sağlık hizmeti mekân ile oluşturulan bağları derinden etkilemektedir. Bu anlamda her ne kadar Bahadın Yaşlanma Vakfı eli ile evde ve vakfa ait mekânlarda sunulan hizmetlere rağmen belde sakinleri yerleşim biriminde yer alan aile sağlığı merkezinin daha aktif olarak hizmet sunmasını beklemektedirler.

Sonuç ve değerlendirme

Dünya genelinde demografik değişimin önemli sonuçlarından biri dönüşüm sürecini yaşayan ülkelerin toplam nüfusunun yaş yapısında meydana gelen değişimdir. Türkiye'de nüfus politikaları üzerine temellenen demografik dönüşüm süreci boyunca nüfusun niceliğinin yanında niteliği de esaslı değişimlere uğramıştır. Cumhuriyetin kuruluşu itibarıyla nüfusun niceliğini ve niteliğini arttırmaya yönelik nüfus politikasının zorunluluğu tartışılmış ve 1923-1955 yılları arasında pronatalist nüfus politikası uygulamaya konulmuştur. Ekonomik ve politik sebeplerden dolayı nüfus büyüklüğü önemsenmiş ve ülke nüfusunun toplam sayısının artırılması hedeflenmiştir. Uygulanan bu politikalar neticesinde 1950'li yıllardan itibaren toplam nüfus hem kent hem de kırsal yerleşim birimleri düzeyinde

sürekli bir artış eğilimi göstermiştir. Artan nüfus sorununun ulusal politikalar neticesinde çözülebileceği düşüncesinden hareketle 1955 yılında yüksek olan nüfus artış hızını düşürmek amacıyla antinatalist politikalara geçiş yapılmıştır. Bu politikaların tüm yerleşim birimlerinde kabul görmemesi neticesinde yüksek doğum oranı devam etmiştir. Bununla birlikte bu süreçte toplumda meydana gelen sosyoekonomik kalkınma, tıp alanındaki gelişmeler ve iyileştirilen sağlık hizmetleri neticesinde ölüm oranları azalma eğilimi göstermiştir. Doğum oranının yüksekliği ve ölüm oranının sürekli azalması nüfus artışının süreklilik kazanmasıyla neticelenmiştir.

Bu bağlamda nüfus büyüklüğü ekonomik olarak toplam taşıma kapasitesinin üzerine çıktığı yerleşim birimlerinde göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Nüfus hareketlerine daha çok çalışma çağında bulunan ve yaşadığı mekânda geçimini sağlamakta yetersiz kalan bireyler katılmışlardır. Demografik dönüşüm sürecinde etkili olan doğum ve ölüm oranlarındaki değişimle birlikte göç değerleri, yerleşim birimlerinde nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişimi daha da derinleştirmiştir. Göçün kaynak noktasında özellikle de kırsal idari ünitelerde çalışma çağındaki nüfusun belirli bir kısmının dinamik sürece katılmasıyla birlikte bu yerleşim birimlerinde nüfusun yaşlanması belirgin hale gelmiştir. Dolayısıyla temelde sosyoekonomik, kültürel ve politik nedenlerden kaynaklanan göç olgusu nüfusu hızla yaşlanan toplumlarda yaşlanmaya bağlı olarak meydana gelen sorunları daha karmaşık hale getirmektedir. Demografik yaşlanmanın yoğun olduğu mekanlarda yalnızlık, sağlık hizmetlerine erişememe, günlük ihtiyaçların karşılanamaması gibi problemler yaşlı bireylerin toplum içinde insan onuruna yakışır bir biçimde yaşamlarını sürdürebilmelerinde önemli engeller oluşturmaktadır. Ayrıca yaşlı insanların zorunlu olarak ihtiyaç duyduğu kamu ve sosyal hizmetler kentsel ve kırsal mekanlara göre çeşitlenmektedir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin ihtiyaç duyduğu sağlık ve diğer sosyal bakım gibi tüm hizmetlerin sunum biçimlerinin değerlendirilmesi, tartışılması ve çözüm yollarının araştırılması yaşlı bireylerin sağlıklı ve aktif yaşam sürdürebilmeleri için önem arz etmektedir.

Bu çalışmada özellikle yurtiçi ve yurtdışı göçlere bağlı olarak toplam nüfus içinde yaşlı bireylerin oransal olarak yoğun olduğu Bahadın beldesi çalışma sahası olarak seçilmiştir. Bu yerleşim biriminde yaşlılara sağlık hizmetleri ve diğer sosyal bakım hizmetlerini sunmak amacıyla sivil inisiyatifle 2019 yılında hizmete açılan Bahadın Yaşlanma Vakfı ve Yaşlı Bakım Merkezinin bulunması bu yerleşim birimin çalışma sahası olarak seçilmesinde motivasyon kaynağı olmuştur. Bu araştırmada temel olarak bakım merkezinden hizmet alan ya da almayan yaşlı insanların mekânsal ilişkileri analiz edilmiştir. Ayrıca kırsal toplumda yaşlanma olgusunun ekonomik ve sosyolojik etkileri yaşlı bireylerin yaşadıkları yerden memnuniyetleri, sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeyleri, yerel hizmetlerden memnuniyetleri ve beklentileri elde edilen bulgular çerçevesinde tartışılmıştır. Araştırma kapsamında Bahadın beldesinde yaşayan 101 yaşlı bireye yarı yapılandırılmış anket soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların 15'i Bahadın Yaşlı Bakım Merkezi'nde daimî olarak kalmakta, 18'i yaşlı merkezinin evde bakım hizmetlerinden yararlanmakta ve 68 katılımcının ise yaşlı merkezi ile doğrudan teması bulunmamaktadır. Bu görüşmeler neticesinde katılımcıların hem yaşam standartları hem de sosyoekonomik ilişkileri hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda yaşlı bireyler demografik özelliklerine göre yaşlanmayı birbirinden farklı şekillerde değerlendirmişlerdir. Yarı yapılandırılmış anketin sonuçlarına göre, kırsal bir yerleşim yeri olan Bahadın beldesinde bulunan yaşlıların büyük çoğunluğu yaşadıkları yerden memnun olduklarını belirtmekle birlikte sağlık hizmetlerine erişememe, yalnızlıktan dolayı zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamama gibi bazı sağlık ve sosyal temelli sınırlılıkları dile getirmişlerdir. Bunun yanında yaşlı bakım merkezinde kalan ya da kendi evlerinde kalarak periyodik aralıklarla yaşlı bakım merkezinden hizmet alan altmış yaş üstü bireylerin kendilerine sağlanan sağlık hizmeti ve diğer sosyal hizmetlerden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda sivil bir inisiyatifle kurulan Bahadın Yaşlanma Vakfı'nın yaşlılar için mekânın işlevine ve anlamına olumlu katkılarda bulunduğu tespit edilmiştir. Halihazırda sınırlı sayıda kişiye hizmet veren bu vakıf ve bakım merkezi potansiyel olarak belde sakinlerinin yaşlılık evreleri için alternatif bir seçenek sunmaktadır. Bu durum yaşlanma perspektifinden bakıldığında mekân ve yaşanan çevre temelli sınırlılıkları azaltırken, işlevsel olma adına anlamlı hale gelmektedir.

Sonuç olarak hem dönemsel olarak hem de daimî olarak sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan yaşlılar için yaşlı bakım merkezlerinin yaygınlaştırılması ve hali hazırda aktif olan merkezlerin denetlenerek hizmet kalitesinin artırılması yaşlı bireylerin daha mutlu, kaliteli ve aktif bir yaşam sürebilmeleri için önem arz etmektedir. Bu bağlamda Bahadın Yaşlı Bakım Merkezi bir model olarak değerlendirilerek Türkiye kırsalında diğer yerleşim birimlerinde de benzer yaşlı bakım merkezleri hayata geçirilebilir. Çünkü yaşlı bireylerin tüm sosyal hizmetlerden yeterli düzeyde yararlanabilmeleri onların hem toplum içinde aktif olmalarını hem de geleceğe daha güvenli bakmalarını sağlayacaktır. Buna ek olarak bu tür hizmetlere erişebilmek için zorunlu olarak kentlerde yaşayan yaşlı bireyler bu hizmetlere kırsalda erişebilirler kentlerdeki yoğunluğun azaltılması da söz konusu olacaktır. Ayrıca nüfusu her geçen yıl artan Türkiye toplumu için bu örneklem alternatif bir çözüm olarak da ele alınabilir. Son söz olarak; yaşlı bireylerin aktif bir yaşam sürdürebilmeleri başta devlet olmak üzere yaşadıkları toplumun ortak sorumluluğudur.

Kaynakça

- Akın, A. ve Bilgili, A. N. (2011). Araştırmadan uygulamaya: Nüfus politikasının oluşturulmasında Türkiye deneyimi. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 3, 3-11.
- Aksoy, E. (2016). 1919-1955 yılları arasında Türkiye'nin nüfus yapısı ve uygulanan nüfus politikaları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, 27-45.
- Amarya, S., Singh, K. & Sabharwal, M. (2018). *Ageing process and physiological changes*. G. D'Onofrio, A. Greco, & D. Sancarlo (Ed.), gerontology içinde (ss. 1-24). IntechOpen.
- Arun, Ö. (2017). *Yaşlılık*. Y. Şişman (Ed.), sosyal sorunlar içinde (ss. 118-139). Anadolu Üniversitesi.
- Bongaarts, J. (2009). Human population growth and the demographic transition, *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 364(1532), 2985-2990.
- Bryman, A. ve Cramer, D. (2004). *Quantitative data analysis with SPSS 12 and 13: A guide for social scientists*. Routledge.
- Bryman, A. (2008). *Social research methods*. (3. Bs.). Oxford University Press.
- Bulduk, E. Ö. (2014). Yaşlılık ve toplumsal değişim. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182(182), 53-60.
- Caldwell, J. C. (2006). *Demographic transition theory*. Springer.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (3. Bs.). Sage Publications.
- Çapcıoğlu, İ. ve Alpay, A. H. (2019). Çevresel gerontoloji bağlamında 'yerde yaşlanma'nın temel belirleyicileri ve aktif yaşlanma süreciyle ilişkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 1949-1966.
- Çuhadar, S. G. (2020). Yaşlanan nüfusa çözüm önerisi olarak aktif yaşlanma yaklaşımı: Eleştiriler ve olası endeks için Türkiye önerileri. *Journal of Social Policy Conferences*, 79, 361-397.
- Çunkuş, N., Taşdemir Y. G. ve Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve toplumsal dışlanma, *Geratrik Bilimler Dergisi*, 2(2), 58-67.
- Doğan, M. (2013). Türkiye'de uygulanan nüfus politikalarına genel bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (23), 293-307.
- Fernández, B. R. (2011). Positive ageing: Objective, subjective, and combined outcomes. *E-Journal of Applied Psychology*, 7(1), 22-30.
- Kutsal, Y. G. (2003). Yaşlanan dünya, yaşlanan toplum, yaşlanan insan. *Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni*, 24(3-4), 1-6.
- Kinsella, K. & He, W. (2009). *An aging world: 2008*. Census Bureau.
- Köse, M., (2021). *Coğrafi planlama*. M, Doğan, M. Köse, ve F. Ayhan (Ed.), coğrafi planlama içinde (ss. 1-13). Pegem Akademi.
- Kurtkapan, H. (2019). Türkiye'de demografik dönüşümün sosyal yansımaları ve yaşlılık. *Sosyal Güvence*, 7(15), 27-46.
- Küçük, M. (2016). Kırsal alanlarda yaşlı yerel halkın karşılaştığı sorunlar: Konya ili derebucak ilçesi üzerine bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 29-48.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). (2. Bs.). Sel Yayıncılık.
- Lee, R. D. & Reher, D. S. (2011). Introduction: The landscape of demographic transition and its aftermath. *Population and Development Review*. 37 (Supplement), 1-7.

- McCracken, K. & Phillips, D.R. (2005). *International demographic transitions*. J. A., Gavin & R.P. David (Ed.). ageing and place: Perspectives, policy, practice içinde (36-60). Routledge.
- Oktay, E. Y. (2014). Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze uygulanan nüfus politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 31-53.
- Özgür, E. M. (2019). Yaşlanmanın coğrafyaları: Coğrafi gerontolojide ilerleme, tartışmalar ve araştırma gündemi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 17(1), 78-109.
- Peace, S., Holland, C. & Kellaheer, L. (2006). *Environment and identity in later life*. Open University Press.
- Reher, D. S. (2004). The demographic transition revisited as a global process. *Population, Space and Place*, 10, 19-41.
- Rosenberg, M. J. & Everitt, J. (2001). Planning for aging populations: Inside or outside the walls. *Progress in Planning*, 56(3), 119-168.
- Schwanen, T., Hardill, I. & Lucas, S. (2012). Spatialities of ageing: The co-construction and co-evolution of old age and space. *Geoforum*, 43(6), 1291-1295.
- Silverman, D. (2010). *Doing qualitative research: A practical handbook*. (3. Bs.). Sage Publications.
- Sidorenko, A. & Walker, A. (2004). The Madrid international plan of action on ageing: From conception to implementation. *Ageing and Society*, 24(2), 147-165.
- Skinner, M. W., Andrews, G. J. & Cutchin, M.P. (2018). *Introducing geographical gerontology*. W. S. Mark, J.A. Gavin & P.C., Malcolm (Ed.). geographical gerontology: Perspectives, concepts, approaches içinde (1-10). New York.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve ötesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin, Ç. S. ve Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye’de yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 219-229.
- TÜİK (2020) Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 25 Kasım 2021 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden erişildi.
- United Nations (2019) World population ageing 10 Aralık 2021 tarihinde <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Report.pdf> adresinden erişildi.
- Uyanık, Y. (2017). Yaşlılık, yaşlanan nüfus ve sosyal politika, *İş ve Hayat*, 3(5), 67-100.
- World Assembly On Ageing (July-August 1982). A United Nations initiative in response to the rapid ageing of the world’s population 15 Aralık 2021 tarihinde <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-6612.1982.tb01004.x> adresinden erişildi.
- World Health Organisation (2020) Ageing 19 Ocak 2020 tarihinde https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1 adresinden erişildi.
- Yüceşahin, M. M. (2011). Küresel bir süreç olarak demografik dönüşüm: Mekânsal bir değerlendirme. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1), 11-28.
- Yakar, M. (2012). Türkiye’de iç göçlerin ilçelere göre mekânsal analizi: 1995:2000 dönemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 741-768.
- Zhang, H. ve Su, X. (2020). Lifestyle migration and the (un)making of ideal home. *Geoforum*, 115, 111-119.

Etik kurul onayı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 29.06.2021 tarih ve 29832 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Teşekkür -destek beyanı

Bu çalışmada kullanılan bilgi formlarının doldurulmasında yardımcı olan Can Hüseyin Tunç ve Bahadın Yaşlanma Vakfının değerli yöneticileriyle birlikte çalışanlarına teşekkür ederiz.

Farklı meslek grubu adaylarının yapay zekâ teknolojisine yönelik kaygı seviyesinin incelenmesi

Investigating artificial intelligence anxiety levels of candidates in different occupational groups

Gönderim Tarihi / Received: 22.08.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 30.11.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1165386](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1165386)

Nazife Burcu TAKIL¹

Nazif Kutay ERDEN²

Ayşe Berna SARI ARASIL^{3**}

ÖZ: Teknolojik ilerlemeler pek çok insan için uyum sağlayamama, yeni şeyler öğrenmek zorunda kalma, işini kaybetme, teknolojik gelişmelerin nasıl olduğunu tam anlayamama ve bunların neden olabileceği olumsuz sonuçlar sebebiyle kaygı uyandırıcı olabilir. Bu araştırmada günümüzün en büyük teknolojik gelişmelerinden biri olan yapay zekâ üzerinde durulmuş ve yapay zekâ kaygısı, farklı meslek dallarında iş hayatına atılacak genç yetişkinlerde eğitim görmekte oldukları fakülte değişikliği gözetilerek incelenmiştir. Bu kapsamda 18-25 yaş aralığında 559 üniversite öğrencisi çalışmaya dahil edilmiştir. Öğrenciler Eğitim, Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Hukuk, İletişim, Mühendislik ve Tıp Fakültelerinde eğitim görmektedirler. Çalışma kapsamında yapay zekâ kaygısı toplam skoru ve yapay zekânın alt boyutları olan öğrenme, iş değiştirme, sosyoteknik körlük ve yapay zekâ yapılandırması skorlarına odaklanılmıştır. Bulgulara bakıldığında öğrencilerin rapor ettikleri yapay zekâ kaygı skorlarının orta seviyede seyrettiği ve genel itibari ile Mühendislik ve Hukuk Fakülteleri öğrencilerinin görece düşük kaygı skorları raporladıkları görülmektedir. İlgili fakülte öğrencilerinin yapay zekâyâ yönelik yeni şeyler öğrenmek zorunda kalmaya ve yapay zekâ kaynaklı iş değiştirmek zorunda kalmaya yönelik kaygı seviyelerinin de düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgulara dair olası teorik ve pratik çıkarımlar güncel literatür de gözetilerek tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ kaygısı, Genç yetişkinler, İş değiştirme, Sosyoteknik körlük, Yapay zekâ yapılandırması

ABSTRACT: Technological developments can be anxiety-provoking for many people due to adaptation problems, having to learn new things, losing jobs, not being able to comprehend how technological developments work and possible negative consequences of technology. In the current research, we focused on one of the greatest technological developments, artificial intelligence (AI) and AI anxiety among young adults who are about to start a new career in different faculties. For this aim, 559 university students aged between 18 to 25 were recruited. Students were from the faculties of education, arts and science, fine arts, law, communication, engineering and medicine. In addition to the total score of AI anxiety, we also considered the subsections of AI anxiety: Learning, Job replacement, Sociotechnical blindness and AI configuration. Results showed that the reported AI anxiety scores are at a medium level and engineering and law students reported relatively low scores. These students also reported relatively low anxiety scores on the learning and job replacement subsections. These findings and possible theoretical and practical implications are discussed based on the current literature.

Keywords: AI anxiety, Young adults, Job replacement, Sociotechnical blindness, AI configuration

** Sorumlu Yazar

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi/Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, nberden@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0937-7595>

² Öğr. Gör. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Rektörlük, nkerden@metu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2677-6953>

³ Dr. Öğr. Üyesi, Antalya Bilim Üniversitesi/İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi/Psikoloji Bölümü, abernasari@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6870-4758>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Artificial intelligence (AI) is one of the greatest technological developments of our age. It can simply be defined as human perception-related skills and behaviours modelled by computerized imitations (Yılmaz, 2020). Since AI is a new and not very well-known technology, it may be potentially anxiety-provoking as many people cannot foresee the role of AI in the future while considering the possibility of it being out of control (Johnson & Verdicchio, 2017).

AI anxiety can raise due to several reasons (Wang & Wang, 2022). For example, as mentioned above one of the primary concerns about AI is its risk of getting out of control (Johnson & Verdicchio, 2017; Wang & Wang, 2022). Another AI anxiety triggering factor is called sociotechnical blindness which occurs when people ignore the fact that AI is managed by humans (Johnson & Verdicchio, 2017; also see, Boddington, 2017). AI configuration, which corresponds to finding human-related functions in robots scary, is also a potentially AI anxiety-provoking belief (Wang & Wang, 2022). If AI becomes a part of our daily lives, people had to learn how to operate AI and adapt to its functions. Learning this new information and obtaining new skills are sources of AI related stress as well (Manyika et. al., 2017; Wang & Siau, 2019).

While AI is gaining more and more place in our lives, it may trigger AI anxiety in young adults who are about to start their careers. Similar to computer use, AI is being increasingly used in several work domains as well. However, studies with regard to the AI related concerns of young adults are rather scarce. Hence the focus of the current study was AI anxiety in young adults studying in different disciplines namely different faculties (faculty of education, faculty of arts and science, faculty of fine arts, faculty of law, faculty of communication, faculty of engineering, and faculty of medicine). In addition to the total self-report AI scores of these students, the scores of subscales of AI (learning, job replacement, sociotechnical blindness and AI configuration) were also investigated. We hypothesized that the total AI scores, as well as the sub-scores, will be different based on the participants' faculties.

Methodology

In the current study, 559 university students aged between 18-25 ($M = 22$, $SD = 2$) were recruited. Data from 15 participants were discarded since they were not in the expected age range. Participants first read and approved the informed consent. Then they filled in the AI anxiety scale (Wang & Wang, 2022; Turkish version, Akkaya et al., 2021) and demographics form. In the end, participants were thanked for their time and effort and debriefed.

Findings and discussion

Prior to the analyses, normality assumptions were checked and if there were violations (if the skewness and kurtosis are not within the range of -2.5 and 2.5) data was log normalized. Results showed that participants' level of AI anxiety was medium ($M = 66.67$, $SD = 8.17$; see Wang & Wang, 2022). ANOVA, where the faculty is the quasi-independent variable and AI anxiety is the dependent variable, showed that AI anxiety significantly differs based on faculty. More specifically engineering and law students had the lowest AI anxiety followed by the fine arts and communication students whereas the students of the faculty of education reported the highest level of anxiety among all the faculties. For the second hypothesis, we conducted a MANOVA analysis where the sub-scales of the AI anxiety questionnaire (learning, job replacement, sociotechnical blindness and AI configuration) were dependent variables and faculty is the independent variable. MANOVA results demonstrated that students from the law and engineering faculties reported relatively lower AI anxiety scores in the sub-sections of the AI anxiety scale as well. Results may indicate engineering and law school students experience less anxiety concerning learning AI related new things and having their jobs replaced by AI. Students from the faculty of medicine also reported relatively lower levels of learning about AI related

anxiety which may indicate that medical students have relatively fewer worries about learning new things due to the developments in AI in medicine. Law students also reported the lowest level of anxiety in terms of AI configuration and sociotechnical blindness.

Our findings may indicate that learning about AI can actually help reduce AI anxiety (also see Becker & Schimdt, 2003; Othman et al., 2021). Hence, future studies can be designed with intervention techniques teaching about AI to observe the possible ameliorating effect of learning more about AI on anxiety while reducing sociotechnical blindness, fears with regard to AI configuration and job replacement by AI. Furthermore, the results are only based on self-reports and cross-sectional. Additionally, we did not control the analyses for other variables which may have an impact on AI anxiety (such as trait anxiety, tendency to feel anxious, Spielberger, 2013). Future studies are also recommended to address these limitations.

Giriş

“Yapay zekâ algı, muhakeme, öğrenme, iletişim kurma ve karmaşık ortamlarda hareket etmeyi içermektedir. Bunları yaparken de insanı taklit etme temelinde hareket etmektedir. Bu süreçte insanı tamamen taklit etmesi hatta bir işi insandan daha iyi yapması da söz konusudur. Yapay zekâ makinelerde, insanlarda veya diğer canlılarda meydana gelen tüm davranışları anlamlandırmayı da amaçlamaktadır. Bu yönüyle yapay zekâ hem mühendislik hem de bilimsel hedeflere sahiptir.” (Nilsson, 1999, s. 1).

Taşkın ve Adalı'nın (2004, s. 138) ifadesiyle “Yapay zekâ, insanın düşünme yapısını anlamak ve bunun benzerlerini ortaya çıkaracak bilgisayar işlemlerini geliştirmeye çalışmaktır. Genel olarak programlanmış bir bilgisayarın düşünme girişimidir.” Yılmaz (2020:5) yapay zekâyı, “İnsanın algılamasına yönelik olan yeteneklerini, davranışlarını taklit ederek bilgisayar sistemlerinde bu yetenekleri modellemesidir. Yani, yapay zekâ insan zekâsını taklit edip modellemek için tıpkı insanlar gibi problemlere çözüm üretebilme, anlamlandırabilme, genelleme yapabilme, deneyimleri ile kazandıklarını öğrenebilme gibi yetenekleri modellenen sisteme kazandırmayı amaçlamak.” olarak nitelendirilmiştir.

Yapay zekâ kavramının farklı tanımlar ile ifade edilmesinin başlıca sebebi, bu kavramın mühendislikten psikolojiye, sosyolojiden tıbbi bilimlere kadar pek çok alanda kullanılmasıdır (Doğan, 2002). Pek çok disiplinde kullanılan yapay zekânın kronolojik gelişimine bakıldığında İkinci Dünya Savaşı dönemi ön plana çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte artan yapay zekâ çalışmalarına Turing'in “Makineler düşünebilir mi?” sorusu oldukça büyük etki yaratmıştır. Sorunun temelinde yatan “makine” ve “düşünmek” terimlerini inceleyen Turing, bir “taklit oyunu” -makinenin insan gibi davranmasına dayanan- ile sorunun cevabını bulmayı amaçlamıştır. Bu taklit oyununda -Turing testi- makine ve insan arasında yazılı ve birbirlerini görmedikleri bir iletişim süreci oluşturulmaktadır. Bu süreçte insan, karşıdaki cevaplayanın insan mı makine mi olduğunu ayırt edemiyorsa makinenin insan taklidi yapabildiği ve bir zekâyı sahip olduğu düşünülmelidir. Nitekim Turing testinde makine ve insan ayrımı yapılamamıştır (Turing, 2009).

1950'li yıllara gelindiğinde bilgisayarların günlük hayatımıza girmesiyle birlikte yapay zekâ ile ilgili çalışmalar da ayrı bir araştırma alanı olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Akın, 1997). Bir disiplin olarak yapay zekâ kavramı 1955 yılında Dartmouth Kolejinde yürütülen çalışmalar neticesinde bir araştırma disiplini olarak kabul edilmiştir. Kavrama adını veren ise yürütmüş olduğu bir projede kullanmış olan John McCarthy'dir (Aydın & Değirmenci, 2018). Bilgisayar bilimci ve aynı zamanda bilişsel bilimci olan John McCarthy, yapay zekâyı akıllı makineler yapma bilimi ve mühendisliği olarak tanımlamıştır. “Bilhassa akıllı bilgisayar programlarını temel alan bu kavram, insan zekâsını anlamak için bilgisayar kullanmanın benzer görevleriyle ilgilidir ancak yapay zekânın kendisini insan beyni ve zekâsında olduğu gibi biyolojik olarak gözlemlenebilir yöntemlerle sınırlandırılmasına gerek görülmez.” (McCarthy, 2004:2) diyerek yapay zekâ çalışmalarının temelini oluşturmuştur.

Günümüzde sağlık, eğitim, hukuk, astronomi, mühendislik vb. pek çok alanda hızla gelişim gösteren yapay zekâ örnekleri, günlük hayatta vazgeçilmez bir yere sahip olmuştur. Artık “makine” “düşünme” tartışması yerine Çelebi ve İnal'ın (2019) da ortaya koyduğu gibi “Yapay zekâ, sorumluluk duygusu taşıyabilir mi?” “İnsan yaşamına doğrudan müdahale etmesinin mümkün olması ve bu müdahaleler sonucunda ortaya çıkaracağı etik sorunlar nelerdir?” gibi tartışılması gereken konular olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bu tarz sorular, pek çok alanda hızla gelişmeye devam eden yapay zekânın insanlarda kaygı oluşturduğunu düşündürmektedir. Bu durum, “yapay zekâ kaygısı”nın araştırılması gereken bir konu olarak altını çizmektedir.

Yapay zekâ kaygısı

Kaygı, olası bir tehdiye yönelik negatif bir duygu durumu olarak tanımlanabilir (Rachman, 1998). Kaygı durumunun, bilinmeyen bir tehdit karşısında artacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda günümüzde sürekli gelişen teknoloji ile birlikte gelecekteki rolü bilinmeyen ve kontrolden çıkma ihtimali gözetilen yapay zekâyı yönelik kaygının görülmesi de beklenen bir durumdur (Johnson & Verdicchio, 2017). Yapay zekâyı yönelik kaygıların odaklandığı önemli noktalardan biri ise kişilerin iş durumlarıdır. Bu durum, bilgisayarların hayatımıza etkin bir şekilde girmesi ile başlayan bilgisayar kaygısına benzer şekilde

seyretmektedir (Beckers ve Schmidt, 2001). Zira bilgisayarların hayatımıza girmesine paralel bir şekilde yapay zekâ teknolojisindeki ilerlemeler ile çalışma şartlarının değişeceği, bazı işlerin artık bu teknoloji ile yürütüleceği, çalışanlara ihtiyaç duyulan iş kollarında ise yapay zekâ ile uyumlu çalışabilmek için kişilerin yeni şeyler öğrenmeleri ve kendilerini geliştirmeleri gerekeceği öngörülmektedir (Manyika vd., 2017; Wang ve Siau, 2019; Wang ve Wang, 2022).

Yapay zekâya yönelik kaygı, çeşitli alt başlıklarda gözlemlenebilmektedir. Bunlardan ilki yapay zekânın kontrolden çıkma ihtimaline yöneliktir (Johnson ve Verdicchio, 2017; Wang ve Wang, 2022). Sosyoteknik körlük olarak da ifade edilebilecek bu kaygı başlığında kişilerin yapay zekânın bir insan müdahalesi ve kontrolü olmadan işler hâlde olamayacağı yönündeki bilginin yetersiz bulunması veya göz ardı edilmesinden kaynaklanabileceği belirtilmektedir (Boddington, 2017; Johnson ve Verdicchio, 2017). Yapay zekâya yönelik bir başka alt başlık ise yapay zekâ yapılandırması olarak tanımlanan kişilerin robotik özelliklerle insansı özelliklerin bir arada bulunmasını ürkütücü bulması ile ilişkili kaygıdır (Wang ve Wang, 2022). Sosyoteknik körlük ve yapay zekâ yapılandırması kaygı tipleriyle ilişkili olarak, yapay zekâ kaygısı üzerine Bochniarz vd. tarafından lise öğrencileri ile yürütülen bir çalışmada yapay zekâ teknolojisi ne kadar duygusuz ve düşmanca kavramsallaştırılıyorsa o kadar güvenilmez görüldüğü rapor edilmiştir (Bochniarz vd., 2022).

Yapay zekâ uygulamaları, kişilerin günlük yaşam ve çalışma hayatına uyum sağlayabilmeleri için yeni şeyler öğrenmelerini de gerektirmektedir (Manyika vd., 2017; Wang ve Siau, 2019). Bu konuda yeni şeyler öğrenmek zorunda kalmaya yönelik endişeler ise yapay zekâ kaygısının bir diğer alt başlığını (öğrenme ile ilgili durumları) oluşturur. Othman vd. (2021) çalışmalarında, çalışanların yapay zekâ konusunda eğitim almalarının kaygı seviyelerinde düşüşe sebep olabileceğini belirtmişlerdir. İlişkili olarak bir diğer yapay zekâ kaygısı alt başlığı ise iş değiştirmeye yöneliktir. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda bazı işlerin tamamen yeni teknolojik imkânlar ile yürütülmesi, çalışanlara ihtiyacın kalmaması veya bazı iş kollarında çalışan kişi sayısında ihtiyacın azalması beklenmektedir (Manyika vd., 2017; Wang ve Siau, 2019). Bununla birlikte bazı işlerin uygulama biçiminin değişmesi ile yeni iş kollarının açılması, buna yönelik uyum ve iş değişikliği gereklilikleri de yapay zekâya yönelik kaygıyı arttırabilmektedir (Wang ve Wang, 2022).

Amaç ve hipotezler

Yapay zekâya yönelik kaygıların çalışanlarda olduğu gibi çalışma hayatına atılmaya hazırlanan gençlerde de gözlemlenmesi muhtemeldir. Ancak bu alanda yapılan çalışmalar kısıtlıdır. Bu bağlamda farklı fakültelerde (Eğitim, Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Hukuk, İletişim, Mühendislik ve Tıp Fakülteleri) eğitim gören ve farklı alanlarda iş hayatına girecek genç yetişkinlerin yapay zekâ kaygısı incelenmiştir. Aldıkları eğitimin ve istihdam alanlarının farklı olması sebebi ile öğrencilerin yapay zekâ kaygısı seviyelerinin de farklı olması beklenmektedir. Çalışma kapsamında toplam kaygı puanının yanı sıra yapay zekâ kaygısının alt başlıkları (öğrenme, iş değiştirme, sosyoteknik körlük ve yapay zekâ yapılandırması) da farklı fakülteler gözetilerek incelenmiştir. Toplam skora benzer şekilde, farklı eğitim alt yapıları ve iş beklentilerine sahip olmaları sebebi ile yapay zekânın alt başlıklarına yönelik kaygılarının da fakülte göre değişiklik göstermesi beklenmektedir.

Yöntem

Örneklem

Çalışma 559 üniversite öğrencisinin gönüllü katılımı ile gerçekleşmiştir. On beş katılımcının yaşları 18-25 aralığında olmadığı için analize dahil edilmemiştir. Dahil edilen katılımcılar için ortalama yaş 22 ($S = 2$) olarak görülmektedir. Bu katılımcıların cinsiyet, eğitim gördükleri fakülte, buldukları sene ve ekonomik durumlarına yönelik yüzdeler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların cinsiyet, eğitim gördükleri fakülte, buldukları sene ve ekonomik durumlarına yönelik yüzdeler dağılımları

Fakülte	Yüzde Değeri (%)
Eğitim Fakültesi	15.4
Fen-Edebiyat Fakültesi	16.2
Güzel Sanatlar Fakültesi	14.7
Hukuk Fakültesi	12.9
İletişim Fakültesi	14.5
Mühendislik Fakültesi	13.1
Tıp Fakültesi	13.2
Sınıf	
1. Sınıf	18.2
2. Sınıf	23.0
3. Sınıf	30.5
4. Sınıf	20.6
5. Sınıf ve üzeri	7.7
Ekonomik Durum	
Alt	1.5
Alt Orta	5.5
Orta	17.6
Üst	55.9
Üst Orta	19.5
Cinsiyet	
Kadın	0.9
Erkek	56.3
Diğer	42.8

Veri toplama araçları

Yapay zekâ kaygısı ölçeği. Yapay zekâ kaygısı konuya ilişkin Wang ve Wang (2022) tarafından geliştirilen ve Akkaya vd. (2021) tarafından uyarlanan 16 soruluk ve 5’li Likert tipi (1 – Kesinlikle Katılmıyorum, 5 – Kesinlikle Katılıyorum) ölçek aracılığıyla değerlendirilmiştir. Ölçekte katılımcıların yapay zekâ kaygısına yönelik her bir ifadeye ne derece katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Ölçekten alınabilecek puanlar 16 ve 80 arasında değişiklik göstermektedir. Ölçekten alınan yüksek skorlar, yüksek yapay zekâ kaygısını işaret etmektedir. Ölçeğin “Öğrenme”, “İş Değiştirme”, Sosyoteknik Körlük”, “Yapay Zekâ Yapılandırması” başlıklarında 4 adet alt ölçeği bulunmaktadır. Ölçeğin toplam skor (Cronbach alfa katsayısı: orijinali için, .96; uyarlaması için, .94; Faktör yükleri değerleri aralığı: Orijinali için, .59-.91; uyarlaması için, .61-.93), öğrenme alt ölçeği (Cronbach alfa katsayısı: orijinali için, .97; uyarlaması için, .95), iş değiştirme alt ölçeği (Cronbach alfa katsayısı: orijinali için, .92; uyarlaması için, .90), sosyoteknik körlük alt ölçeği (Cronbach alfa katsayısı: orijinali için, .92; uyarlaması için, .88), yapay zekâ yapılandırması alt ölçeği (Cronbach alfa katsayısı: orijinali için, .96; uyarlaması için, .95) için psikometrik özellikleri yüksek ve ölçüme uygun bulunmuştur.

Demografik form. Çalışma kapsamında katılımcılardan belirtilen demografik bilgileri sağlamaları istenmiştir. Bu bilgiler yaş, cinsiyet, eğitim görülen fakülte, okumakta olduğu sınıf gibi belirleyici özelliklerdir.

İşlem

Çalışma çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Katılımcılar bilgilendirilmiş onam formunu okuyup onayladıktan sonra sırasıyla Yapay Zekâ Kaygısı Ölçeği ve Demografik Formu doldurmuşlardır.

Sonrasında ise katılımcılara çalışma hakkında detaylı bilgi sunulmuş, dilerlerse irtibat kurabilecekleri iletişim bilgileri sağlanmıştır. Katılımcılara vakit ve katkıları için teşekkür edilmiş, çalışma sonlandırılmıştır. Çalışmaya Orta Doğu Teknik Üniversitesi etik kurul onayı edinildikten sonra başlanmıştır.

Veri analizi yaklaşımı

Veri analiz sürecinde öncelikle değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği saptanmıştır. Değişkenlerin çarpıklık (Skewness), basıklık (Kurtosis) değerleri -2, 2 değer aralığının dışında ise veriler normalize edilerek ilerleyen analizlere dahil edilmiştir (Curran vd., 1996). Katılımcıların yapay zekâ kaygısının; buldukları fakülte değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği yapay zekâ kaygısının bağımlı, fakülte değişkeninin ise bağımsız değişken olarak yer aldığı tek yönlü ANOVA analizi ile incelenmiştir. Ayrıca katılımcıların yapay zekâ kaygısını, yapay zekâ kaygısı alt başlıkları ve mensubu olunan fakülte değişkenleri kapsamında değerlendirebilmek için yapay zekâ kaygısı denek-içi değişken, fakülte denekler-arası değişken olarak alınarak karışık desen ANOVA analizi yapılmıştır. Anlamli çıkan ANOVA analizleri post-hoc karşılaştırmalar ile takip edilmiştir. İstatistiksel anlamlılık değeri (p) .05 olarak belirlenmiştir.

Bulgular ve tartışma

Yapay zekâ kaygısı

Yapay zekâ kaygısı ölçek toplam skoru ($Ort. = 66.67$, $S. = 8.17$) basıklık değeri (Kurtosis = 5.62, Skewness = -1.97) yüksek bulunduğu için değişken analize alınmadan önce log-normalize edilmiştir. Yapay zekâ kaygısının bağımlı, fakülte değişkeninin ise bağımsız değişken olarak yer aldığı tek yönlü ANOVA analizi sonuçları öğrencilerin yapay zekâ kaygılarının fakülte değişkenine göre farklılık gösterdiği yönündedir, $F(6, 537) = 7.12$, $p < .001$. Homojen alt setler karşılaştırmasına bakıldığında en düşük yapay zekâ kaygısı seviyesine sahip Mühendislik ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin orta derecede kaygı seviyesine sahip İletişim ve Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte en yüksek yapay zekâ kaygısı seviyesi rapor eden Eğitim Fakültesi öğrencileri de orta ve düşük yapay zekâ kaygısı rapor eden Tıp, Mühendislik ve Hukuk Fakülteleri öğrencilerinden anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir (bütün p değerleri $< .05$). Öğrencilerin fakülte bazında yapay zekâ kaygısı ortalama skorları ve standart sapmaları Tablo 2'de verilmiştir. Bütün fakülteler için yapay zekâ kaygısı skorlarının orta seviyelerde rapor edildiği görülmektedir (Wang & Wang, 2022).

Tablo 2: Katılımcıların fakülte bazında yapay zekâ kaygısı ortalama skorları ve standart sapmaları

Fakülte	Ortalama	S.
Eğitim Fakültesi	69.16	6.36
İletişim Fakültesi	68.49	8.74
Fen-Edebiyat Fakültesi	67.26	6.31
Güzel Sanatlar Fakültesi	67.16	9.70
Tıp Fakültesi	65.26	8.19
Hukuk Fakültesi	64.23	6.30
Mühendislik Fakültesi	64.14	9.79

Yapay zekâ kaygısı alt ölçekleri

Yapay zekâ kaygısı alt ölçek ortalama skor (madde sayısına bölerek hesaplanmıştır) ve standart sapmaları Tablo 3'te belirtilmiştir. Öğrenme, iş değiştirme, sosyoteknik körlük, yapay zekâ yapılandırması alt ölçek skorlarında da toplam skorda olduğu gibi basıklık değeri beklenenin üstünde çıkmıştır (Kurtosis > 3 , Skewness -1.57 - -1.63). Analizlerde kıyas yapılmasına imkân tanınması

açısından bütün alt ölçek skorları madde sayısına bölünmüş, sonrasında da log-normalize edilmiştir (Kurtosis $-.73 - .25$, Skewness $-.52 - -.17$). Öğrenme, iş değiştirme, sosyoteknik körlük, yapay zekâ yapılandırması alt ölçek skorlarının denek-içi değişken, fakültenin denekler-arası değişken olarak yer aldığı ANOVA analizi sonuçları fakülte değişkeninin ana-etkisi ($F(3, 1611) = 275.41, p < .001$) ve iki değişken arasında etkileşim ($F(18, 1611) = 1.96, p = .01$) olduğuna işaret etmektedir.

Homojen alt setler karşılaştırmasına bakıldığında öğrenme alt boyutunda en yüksek kaygı seviyesi rapor eden Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri; orta ve düşük seviyede kaygı rapor eden Mühendislik, Hukuk ve Tıp Fakültesi öğrencilerinden anlamlı bir biçimde farklılık göstermektedir. Yine bu alt boyutta yüksek skorlar rapor eden İletişim Fakültesi öğrencileri de görece düşük skorlar rapor eden Tıp Fakültesi öğrencilerine göre anlamlı biçimde farklılık göstermektedir. Karşılaştırmada iş değiştirme alt başlığında İletişim ve Eğitim Fakültesi öğrencileri Mühendislik ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinden daha yüksek skorlar rapor etmişlerdir. Sosyoteknik körlük alt boyutu skorlarına bakıldığında ise Fen-Edebiyat, Eğitim, İletişim Fakülteleri öğrencileri Hukuk Fakültesi öğrencilerine göre anlamlı bir biçimde yüksek skorlar rapor etmişlerdir. Yapay zekâ yapılandırması alt başlığında da Eğitim ve Fen-Edebiyat Fakülteleri öğrencileri, Hukuk Fakültesi öğrencilerine kıyasla anlamlı bir biçimde yüksek skorlar rapor etmişlerdir (anlamlı farklılıklar için p değerleri $< .05$).

Tablo 3: Katılımcıların fakülte bazında yapay zekâ kaygısı ölçeğinin alt boyutları olan Öğrenme, İş Değiştirme, Sosyoteknik Körlük, Yapay Zekâ Yapılandırması ortalama skorları ve standart sapmaları

Fakülte	Ortalama	S.
Eğitim Fakültesi	4.24	0.58
İletişim Fakültesi	4.20	0.89
Fen-Edebiyat Fakültesi	4.07	0.65
Güzel Sanatlar Fakültesi	4.25	0.71
Tıp Fakültesi	3.97	0.66
Hukuk Fakültesi	4.07	0.51
Mühendislik Fakültesi	4.01	0.77
İş Değiştirme		
Fakülte	Ortalama	S.
Eğitim Fakültesi	4.29	0.54
İletişim Fakültesi	4.34	0.60
Fen-Edebiyat Fakültesi	4.18	0.60
Güzel Sanatlar Fakültesi	4.17	0.70
Tıp Fakültesi	4.04	0.71
Hukuk Fakültesi	3.95	0.73
Mühendislik Fakültesi	3.95	0.69
Sosyoteknik Körlük		
Fakülte	Ortalama	S.
Eğitim Fakültesi	4.41	0.47
İletişim Fakültesi	4.35	0.55
Fen-Edebiyat Fakültesi	4.30	0.77
Güzel Sanatlar Fakültesi	4.19	0.69

Tıp Fakültesi	4.20	0.74
Hukuk Fakültesi	3.98	0.73
Mühendislik Fakültesi	4.03	0.80
<hr/>		
Yapay Zekâ Yapılandırması		
Fakülte	Ortalama	S.
<hr/>		
Eğitim Fakültesi	4.39	0.59
İletişim Fakültesi	4.23	0.70
Fen-Edebiyat Fakültesi	4.33	0.70
Güzel Sanatlar Fakültesi	4.15	0.66
Tıp Fakültesi	4.15	0.87
Hukuk Fakültesi	4.05	0.75
Mühendislik Fakültesi	4.05	0.91

Tartışma ve sonuç

Çalışmada hızla gelişen yapay zekâ teknolojisine yönelik kaygı seviyelerinin farklı fakültelerde (Eğitim, Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Hukuk, İletişim, Mühendislik ve Tıp Fakülteleri) eğitim gören ve dolayısıyla farklı alanlarda istihdam edilecek genç yetişkinlerde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin rapor ettikleri yapay zekâ kaygı skorlarının orta seviyede olduğu gözlemlenmiştir (Wang ve Wang, 2022). Sonuçlar ayrıca yapay zekâ kaygısı toplam skor ve öğrenme, iş değiştirme, sosyoteknik körlük, yapay zekâ yapılandırması alt başlıklarında fakülteler arası farklılıklar olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgular güncel literatür de gözetilerek aşağıda tartışılmıştır.

Yapay zekâ toplam skorlarına bakıldığında en düşük skorları Mühendislik ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin aldığını görmekteyiz. Bunu orta derece kaygı seviyesi ile İletişim ve Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri, yüksek kaygı seviyesi ile Eğitim Fakültesi öğrencileri izlemektedir. Bu durum, Mühendislik öğrencilerinin eğitimleri gereği yapay zekâ uygulamaları ile daha yakından çalışmalarından kaynaklanabilir. Yapay zeka uygulamalarını geliştiren iş kollarında istihdam edilecek olmaları da bu görüşü desteklemektedir. Zira yapay zekâ hakkında bilgi sahibi olmak ile yapay zekâ kaygısı arasında negatif bir ilişki olabileceği öne sürülmüştür (Othman vd., 2021). Benzer bir konu olan bilgisayar kaygısı alanında yapılan bir çalışmada da bilgisayar kullanım tecrübesi ile bilgisayar kaygısı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur (Becker ve Schimdt, 2003). Yapay zekâ alt başlıkları gözetildiğinde, Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin iş değiştirme ve öğrenme alt başlıklarında düşük skorlar rapor etmeleri de bu öğrencilerin yapay zekâ teknolojileri yüzünden iş değiştirmek zorunda kalma veya bu teknolojiye uyum sağlamak için yeni şeyler öğrenme hususlarında daha az kaygılı olabileceklerini düşündürmektedir. Hukuk Fakültesi öğrencileri de hem yapay zekâ kaygısı toplam skor, hem de alt başlıklarında görece düşük skorlar rapor etmişlerdir. Bu durum, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin yapay zekâ teknolojisinin gelişmesi ve beraberinde getirebileceği hukuksal düzenlemeler konusunda daha gerçekçi ve öngörülü yaklaşımlarda bulunmalarından kaynaklanabilir (Boddington vd., 2017). Ancak bu konuya dair veri toplanmamış olması yalnızca varsayımsal çıkarımlar yapmaya imkân tanımakta ve net çıkarımlar yapma konusunda engel teşkil etmektedir.

Tıp Fakültesi öğrencilerinin genel itibari ile diğer fakülteleere kıyasla orta seviyede yapay zekâ kaygısı rapor ettikleri gözlemlenmektedir. Bu durum Türkiye'deki aile hekimleri ile yürütülen bir çalışmayla benzerlik göstermektedir (Başer vd., 2021). Bu bulgu, özellikle öğrenme alt boyutunda düşük skorlar rapor eden Tıp Fakültesi öğrencilerinin yapay zekâyâ yönelik yeni bilgiler öğrenmek zorunda kalmaya yönelik tutumlarının görece olumlu olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Eğitim, İletişim, Güzel Sanatlar Fakültelerinin ise genel olarak diğer fakülteleere kıyasla yüksek kaygı rapor ettikleri görülmüştür. Fen-Edebiyat Fakültesi ise özellikle sosyo-teknik körlük alt ölçeğinde bu listeye dahil olmaktadır. Bu bulgular Eğitim ve Güzel Sanatlar Fakültelerinde Fen Fakültesine kıyasla daha yüksek bilgisayar kaygısı rapor edildiğini gösteren bir çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir (Mehra ve Omidia, 2011). Bulgular ilgili fakülte öğrencilerinin kaygılarını azaltmaya

yönelik girişimlerde bulunulmasına yönelik bir fikir verse de öncesinde yüksek yapay zekâ kaygısına sebep olabilecek mekanizmaların iyi anlaşılması önemlidir. Bu çalışmada, mekanizmalara odaklanılmamıştır. Çalışma sadece öğrencilerin yapay zekâ kaygısına yönelik öz bildirimlerine dayanmaktadır. Bu kaygıya etki edebilecek çeşitli faktörler (bilgisayar kaygısı, Beckers ve Schmidt, 2001; genel kaygı, Spielberg, 2013; konu hakkında edinilen bilgi, Othman ve diğerler, 2021) gözetilerek kontrol edilmemiştir. Dolayısıyla yapay zekâ kaygısı seviyesinin ve fakülteler arası farklılıkların altında yatan mekanizmaları tam olarak anlamak mümkün değildir. Ayrıca yapay zekâ kaygısı gibi spesifik durumlara yönelik kaygı durumlarının genel (sürekli) kaygı durumundan (kişinin kaygılanmaya yönelik yatkınlığı, Spielberg, 2013) etkilenmesi muhtemeldir. Çalışmamızın bir başka kısıtlılığı da sonuçların sürekli kaygı için kontrol edilmemiş olmasıdır. İlerleyen çalışmalar, ilgili mekanizmaların aracı rolünü gözeterek ve analizleri genel kaygı için kontrol ederek daha kapsamlı bulgular sunabilir.

Çalışma sonuçlarına bakıldığında Türkiye’de çeşitli fakültelerde okumakta olan öğrencilerin orta düzeyde yapay zekâ kaygısına sahip oldukları görülmektedir. Çalışma, ilgili alanda yapılan ilk araştırmalardan olması sebebiyle gelecekte yapılacaklara ışık tutması açısından önem taşımaktadır. İlerleyen çalışmalar bu kaygıya etki edebilecek faktörleri (örneğin, yapay zekâ hakkında bilgi sahibi olmak) de gözeterek daha kapsamlı bulgular rapor edebilir. Sonuçlar ışığında yapay zekâ kaygısını arttırmaya yönelik müdahaleleri azaltmaya dair veya bu teknoloji hakkında gerçeği yansıtmayan ve kaygı uyandırıcı olabilecek konuları netleştirmeye dair eğitim programları geliştirilebilir. Lisans programlarına ders içeriği olarak yapay zekâyı tanımlamaya ve daha işlevsel kullanmaya ilişkin uygulamalı dersler konulması düşünülebilir.

Kaynakça

- Akın, H. L. (1997). *Yapay zekâda vücut ve beyin problemi: bilgisayar ve beyin*. Nar Yayınları: İstanbul.
- Akkaya, B., Özkan, A. ve Özkan, H. (2021). Yapay zekâ kaygı (YZK) ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 1125-1146.
- Aydın, İ. ve Değirmenci, C. (2018). *Yapay Zekâ*. Fırgap Kitap.
- Başer, A., Altuntas, S., Kolcu, G. ve Ozceylans, G. (2021). Artificial intelligence anxiety of family physicians in Turkey. *Progress in nutrition*, 23.
- Beckers, J. J. ve Schmidt, H. G. (2001). The structure of computer anxiety: A six-factor model. *Computers in Human Behavior*, 17(1), 35-49.
- Beckers, J. J. ve Schmidt, H. G. (2003). Computer experience and computer anxiety. *Computers in Human Behavior*, 19(6), 785-797.
- Bochniarz, K. T., Czerwiński, S. K., Sawicki, A. ve Atroszko, P. A. (2022). Attitudes to AI among high school students: Understanding distrust towards humans will not help us understand distrust towards AI. *Personality and Individual Differences*, 185, 111299.
- Boddington, P., Millican, P. ve Wooldridge, M. (2017). Minds and machines special issue: Ethics and artificial intelligence. *Minds and Machines*, 27(4), 569-574.
- Curran, P. J., West, S. G. ve Finch, J. F. (1996). The robustness of test statistics to nonnormality and specification error in confirmatory factor analysis. *Psychological methods*, 1(1), 16.
- Çelebi, V. ve İnal, A. (2019). Yapay zekâ bağlamında etik problemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12(66), (651-661).
- Doğan, A. (2002). *Yapay Zekâ*. Kariyer Yayıncılık.
- Johnson, D. G. ve Verdicchio, M. (2017). AI anxiety. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(9), 2267-2270.
- Manyika, J., Lund, S., Chui, M., Bughin, J., Woetzel, J., Batra, P., ... ve Sanghvi, S. (2017). Jobs lost, jobs gained: workforce transitions in a time of automation. *McKinsey Global Institute*, 150.
- McCarthy, J. (2004). What is artificial intelligence. URL: <http://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai.html>.
- Mehra, V. ve Omidian, F. (2011). A comparison of computer anxiety among Indian and Iranian university students. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 2(1), 36-46.
- Nilsson, N. J. (1998). *Artificial intelligence: a new synthesis*, Morgan Kaufmann.
- Taşkın, H. ve Adalı, M. R. (2004). *Taşkın Teknolojik Zekâ ve Rekabet Stratejileri*. Değişim Yayınları.

- Othman, W. N., Zanaty, M. M. ve Elghareeb, S. M. Nurses' Anxiety level toward Partnering with Artificial Intelligence in Providing Nursing Care: Pre&Post Training Session. *Egyptian Journal of Health Care*, 12(4), 1386-1396.
- Rachman, S. (1998). *Anxiety*. Psychology Press.
- Spielberger, C. D. (Ed.). (2013). *Anxiety: Current trends in theory and research*. Elsevier.
- Turing, A. M. (2009). Computing Machinery and Intelligence. In: Epstein, R., Roberts, G., Beber, G. (eds) Parsing the Turing Test. Springer, Dordrecht.
- Wang, W., ve Siau, K. (2019). Artificial intelligence, machine learning, automation, robotics, future of work and future of humanity: A review and research agenda. *Journal of Database Management*, 30(1), 61-79.
- Wang, Y. Y. ve Wang, Y. S. (2022). Development and validation of an artificial intelligence anxiety scale: An initial application in predicting motivated learning behavior. *Interactive Learning Environments*, 30(4), 619-634.
- Yılmaz, A. (2020). *Yapay Zekâ*. KODLAB Yayın Dağıtım.

Etik kurul onayı

Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 6.8.2021 tarih ve 335-ODTU-2021 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Le maintien de la langue d'origine selon les jeunes Franco-Turcs de familles issues de l'immigration*

Fransa'daki Türk kökenli göçmen ailelerin çocuklarının anadilin durumuna ilişkin görüşleri

Gönderim Tarihi / Received: 25.01.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 21.09.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1062919](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1062919)

Sevinç AKDOĞAN ÖZTÜRK**1

Yaprak Türkân YÜCELSİN TAŞ²

Mehmet-Ali AKINCI³

RÉSUMÉ : Depuis quelques années, l'immigration des personnes de différentes langues et de cultures ne cesse de croître dans le monde entier. Ce phénomène aboutit à un échange et un partage des langues et des cultures. Ces échanges sont d'une part une richesse culturelle pour la société d'accueil et, d'autre part ils peuvent aussi affecter négativement le maintien de la langue d'origine pour les immigrés. Ce maintien est important parce qu'au-delà d'une richesse culturelle, c'est aussi la marque de l'identité et de l'estime de soi pour l'individu. La France est depuis longtemps une terre d'accueil pour des immigrés originaires de divers pays dont la Turquie. Que ce soit pour des raisons politiques ou économiques, la population turque fait partie des premiers immigrés en France. Dans cet article, nous allons étudier le cas des jeunes de la troisième génération, issus de familles immigrées originaires de Turquie. L'objectif est de comprendre leurs représentations et pratiques de la langue d'origine et celle de la société environnante. Pour ce faire, nous nous sommes basés sur une étude qualitative et nous avons interrogé 30 turcophones dont l'âge varie entre 18 et 30. Les données obtenues ont été soumises à une analyse descriptive et une analyse de contenu. Les jeunes deviennent bilingues dès leurs plus jeunes âges, et la majorité de leur temps passe en milieu francophone. Les résultats de la recherche montrent que les jeunes interrogés ont une représentation positive quant au maintien de la langue et de la culture d'origine. Leur pratique du turc et du français dépend des interlocuteurs et des situations. Le turc qui est la langue d'origine occupe une place importante dans leur vie quotidienne. C'est pourquoi, ils espèrent la préserver et la transmettre mais la réalité est qu'elle est moins pratiquée qu'auparavant et peut l'être encore moins dans l'avenir.

Mots-clés : Bilinguisme, Langue Maternelle, Turcs De Troisième Génération, Immigration.

ÖZ: Farklı dil ve kültürlerdeki insanların son yıllarda gerçekleşen göçmenlik durumu tüm dünyada artış göstermektedir. Göçmenlikle birlikte farklı dil ve kültürler arasında etkileşim ve paylaşım ortaya çıkmaktadır. Dil ve kültürler arasındaki bu etkileşimler, bir yandan göç kabul eden toplum için kültürel bir zenginlik olarak kabul edilse de, diğer yandan göçmenler için ana dilin korunmasını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu açıdan anadilin korunması önemlidir çünkü ana dil kültürel zenginliğin ötesinde, birey için kimlik ve özsaygı göstergesidir. Fransa, Türkiye dâhil çeşitli ülkelerden gelen göçmenler için uzun zamandır göç kabul eden bir ülkedir. Gerek siyasi gerekse ekonomik nedenlerden dolayı Türkler Fransa'ya ilk göç eden topluluklardan biri olmuştur. Bu çalışmada, Türkiye kökenli göçmen ailelerin üçüncü kuşak gençlerinin durumu ve Türkçe-Fransızca kullanımları incelenmiştir. Çalışmadaki temel amaç, gençlerin ana dili ve çevresindeki toplumun diline ilişkin temsillerini ve uygulamalarını anlamaktır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasına dayanmaktadır. Türkiye'den göç eden ailelerinin 18 ile 30 yaş arasındaki çocuklarından 30 kişi çalışmaya katılmıştır. Yüz yüze görüşme tekniği ile elde edilen veriler betimsel ve içerik analizlerine tabi tutulmuştur. Araştırma sonuçları, katılımcıların ana dillerini ve kültürlerini koruma ve devam ettirme konusunda olumlu düşüncelere sahip olduklarını göstermektedir. Türkçe ve Fransızca kullanım seviyeleri konuşma muhataplarına ve buldukları ortama göre değişmektedir. Katılımcılar anadilleri olan Türkçeyi koruma ve gelecek nesillere aktarma düşüncesine sahip olsalar da önceki nesillere göre Türkçeyi günlük hayatlarında daha az kullanmaktadırlar. Bu çalışmayla, giderek azalan Türkçe kullanımı bağlı olarak anadilin önemi ve günlük hayatta Türkçe kullanımının artırılmasına yönelik birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İki dillilik, Anadili, Üçüncü Kuşak Türkler, Göçmenlik

* Bu makale, Akdoğan Öztürk, S. tarafından 2018'de savunulan "Deux langues, deux cultures: Les bilingues Franco-Turcs de troisième génération en France" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,/Yabancı Diller Yüksekokulu/ İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü, sozturk@erzincan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2670-2900>

² Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi/Yabancı Diller Eğitimi Bölümü/ Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, tyucelsin@marmara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2963-1757>

³ Prof. Dr., Rouen Normandie Üniversitesi/ Laboratoire Dynamique du Langage, Mehmet-Ali.Akinci@univ-rouen.fr, <https://orcid.org/0000-0002-7077-4322>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Today, different cultures all over the world live together while participating in social life and respecting each other's values. Language is one of the main elements of culture that represents values and customs. The increase in migration is a phenomenon that results in the exchange and sharing of languages and cultures. This coexistence of cultures and languages and the recognition of immigrants' values and customs in the same society brings us to the notions of "multiculturalism" and "multilingualism." A person who immigrates needs to adapt and evolve within social communication. While the phenomenon of immigration brings cultural richness to the host society, it can also negatively affect the maintenance of the mother tongue for immigrants. This maintenance is essential as it is the mark of identity and self-esteem for the individual beyond cultural richness. Compared to generations, it is evident that first-generation immigrants value their language and culture of origin very much, while new generations find it difficult to master their mother tongue and maintain their cultural values.

France has been a welcoming country for immigrants for a long time, and immigrants' languages added much to its becoming a multilingual country. It welcomes diverse origins worldwide, such as Italians, Tunisians, Africans, Chinese, Spanish, and Turks. Whether for political or economic reasons, the Turkish population is one of the first immigrants to France. This study focuses on the interaction of two languages and two cultures (i.e., Turkish and French). The study aims to explore the effect of the second language on the first to determine the status of the mother tongue, in other words Turkish.

Methodology

The study explored the case of the third-generation people from immigrant families originating from Turkey and investigates these people's language practices. The main objective was to explore the representations and practices of the language of origin and surrounding society. Then, a qualitative case study was adopted for in-depth analyses of this particular situation. The face-to-face interview was used as a data collection instrument, and 30 Turkish speakers ranging from 18 to 30 years old and living in Paris were recruited for the interviews. Paris as a study context was deliberately chosen as it is the country's capital. It is named the so-called multilingual and multicultural metropolitan city and is famous for its vast numbers of Turkish-origin immigrants. The data were analyzed with descriptive and content analysis methods.

Results and discussion

The study results indicated that the third-generation young people had positive ideas about keeping their mother tongue and culture in their settings. Even if the Turkish language takes an important place in their daily life and they have good intentions to protect and transmit it, it cannot be denied that Turkish is not as widely spoken as before in their settings. Indeed, these people have become bilingual from an early age and spent much time in their French-speaking environments. Their practice of Turkish and French in daily life depends much on the interlocutors with whom they interact and the situations in which they experience. The study shows that these people tend to use Turkish in the family environment, especially with their elder relatives including their parents and grandparents. However, they either prefer speaking sole French or switching in both languages but with French-dominated speech with the people of the same age including their brothers, sisters, and peers in their environments. Another issue is that these people spend most of their time in French-speaking environments when compared to previous generations, they are more socialized in French than in Turkish. Because of their new contacts, they tend to spend less time with their Turkish-speaking families. This distance from the family setting weakens their proficiency in their mother tongue. Indeed, this language preference is highly dependent on the proficiency levels of the young people as they have a superior ability to speak in French compared to their Turkish. As they extensively use French in different settings including daily life, school, and work, they have created a habit of practicing the language and feel more comfortable while speaking French compared to their low proficiency level of Turkish. In sum, though these people try to use Turkish, in daily life and have positive attitudes towards keeping and transmitting the language, the reality shows that Turkish is less used than before and maybe even less used in the future.

Suggestions

Considering the study findings, we can suggest that some training programs regarding bilingualism and its positive effects might be organized for the parents to create an awareness of the mother tongue and its importance in education. Turkish-based associations might organize some events and activities targeting especially to these group of people who need some special interest regarding the keeping and transmitting the mother tongue to the next generations. These organizations also might allocate reading spaces or libraries for all ages to increase these people's use of Turkish in daily life.

Introduction

Dans le passé, les langues étrangères prenaient place dans les milieux cultivés et riches, ou bien dans certains domaines de profession. Mais ces dernières décennies, dans la dimension plurilingue de la planète, elles trouvent leur place dans le quotidien de la majorité de la population. Ainsi l'interaction et la communication au-delà des frontières linguistiques et culturelles ont augmenté, surtout avec l'arrivée des immigrés dans les pays européens. L'immigration est un phénomène qui mène les individus à s'adapter et à évoluer dans le cadre d'une communication sociale. Ce qui mène à un échange entre les langues et les cultures.

Les enfants issus de familles immigrées apprennent d'abord la langue d'origine des parents dans le milieu familial puis avec la scolarisation ils apprennent celle de la société environnante. Connaître une nouvelle langue et en faire usage créent des contacts entre les langues que l'on connaît, avec les locuteurs de la nouvelle langue et aussi entre différentes cultures. Ces contacts ont pour effet d'élargir la diversité linguistique et culturelle dans la société. Les situations de contact de langues sont d'un côté une richesse mais d'un autre côté elles peuvent aussi causer l'affaiblissement, voire même la disparition des langues d'origine. L'affaiblissement des langues à travers les générations qui est nommé comme le phénomène de cascade a été théorisé par Haugen (1953) ou encore par Gonzo & Saltarelli (1983). Une langue et une culture dont l'utilisation est affaiblie risquent de disparaître avec le temps. « *L'effet de cascade y contribuant, les auteurs affirment qu'en trois ou quatre générations, les langues et cultures des immigrés en contact avec la langue et la culture dominantes de l'environnement sont condamnées à mourir* » (Akinci, 2016 : 215). Pour les immigrés de la première génération qui n'avaient pour but que de travailler et de gagner de l'argent, leur besoin de communication et d'utilisation de la langue du pays d'accueil était limité. La langue d'origine était dominante pour eux. A partir de la deuxième génération, les enfants apprennent la langue d'origine des parents qu'à travers le milieu familial dans des situations limitées. Ils seront plus en contact avec la langue de la société car elle sera la langue scolaire et la langue sociale à la fois, et seront par conséquent plus compétents en celle-ci. Le maintien des langues d'origine n'est plus évident à partir du moment où l'enfant est scolarisé car celui-ci introduit petit à petit la langue de l'école dans le milieu familial. L'intensité de la pratique de cette langue dépendra des personnes qui la parlent à la maison. Dans la mesure où l'usage des langues dépend des personnes, pour le maintien des langues d'origine il est important de prendre en compte l'attitude des enfants issus de familles immigrées. Dans cet article nous allons présenter les résultats des entretiens recueillis auprès de 30 jeunes franco-turcs issus de familles immigrées originaires de Turquie (Akdoğan Öztürk, 2018). Nous avons réalisé notre démarche analytique en menant une analyse descriptive suivie d'une analyse de contenu. En premier lieu nous parlerons du bilinguisme chez les familles immigrées turques pour mieux comprendre la situation de nos enquêtés. En deuxième lieu, nous présenterons nos enquêtés et notre démarche méthodologique pour le recueil de données. Pour finir, nous exposerons nos principaux résultats.

Langue d'origine et langue seconde : le bilinguisme chez les familles immigrées turques

Pour les enfants de familles issues de l'immigration le bilinguisme apparaît sous deux formes. Premièrement, lorsque qu'il y a deux langues parlées à la maison dès la naissance de l'enfant, celui-ci devient bilingue simultanément. Deuxièmement, lorsque l'acquisition de la langue seconde se réalise après celle de la langue d'origine avec la scolarisation, alors l'enfant devient bilingue consécutivement. Le bilingue consécutif est le cas de la majorité des enfants de parents immigrés. Quel que soit la manière dont se réalise le bilinguisme, il est difficile de garder un équilibre entre les deux langues, surtout lorsque la langue de la société d'accueil est dominante, il faut un effort de la part des parents pour la transmission de la langue d'origine. Comme l'indique Hélot, « *le développement de la bilingualité chez l'enfant demande un investissement particulier de la part des parents, un désir fort de transmettre sa langue et sa culture, et un attachement aux valeurs liées à cette langue* » (2007 : 62). De plus, Hélot (2007) explique que cette transmission ne peut se réaliser automatiquement car même si on réunit toutes les conditions favorables pour le développement bilingue, il est difficile de maintenir la langue d'origine qui est en compétition avec la langue dominante. La communauté turque est l'une des plus connues par son attachement à son pays d'origine. Cet attachement des Turcs à leur origine est dû à la volonté de pouvoir la transmettre aux générations suivantes. Ce n'est pas parce qu'ils ne renient la langue d'accueil ou qu'ils essaient de s'exclure de la société d'accueil.

On étudie en général, l'évolution des pratiques langagières dans les familles en prenant en compte les générations. Le point de repère est la première. Du fait que les parents ne maîtrisent pas correctement ou pas du tout le français, le turc est dominant dans le milieu familial. Pour les parents de la deuxième génération, il y a présence de couples mixtes dont un des parents peut être français ou sinon un des parents ou les deux peuvent être nés en France. Cette situation mènera à l'augmentation de la pratique du français, mais les deux langues seront aussi utilisées. Quant à la troisième génération née et scolarisée en France qui a des frères et sœurs parlant français à la maison, elle a une compétence de très haut niveau en français et a aussi l'habitude de l'utiliser abondamment dans sa vie quotidienne par rapport aux parents ou grands-parents. Selon les recherches sur les pratiques langagières des familles bilingues, soit il y a un usage absolu de langue dominante, soit de la langue d'origine ou bien il y a l'usage conjoint des deux langues. Et la pratique la plus courante est l'usage conjoint des deux langues mêlées (Deprez, 1994). Pour les Turcs de la première génération à la génération d'aujourd'hui, l'intensité de l'utilisation et la connaissance du français ont évolué. Le contact que les jeunes turcs ont avec le français n'est évidemment pas le même que celui de leurs grands-parents et même de leurs parents. Ces jeunes sont des bilingues précoces franco-turcs. Même si la langue maternelle de la majorité des jeunes est le turc, le français est très présent dans leur quotidien, que ce soit par le biais des frères et sœurs ou des proches plus compétents en français ou que ce soit par le biais de l'école.

Les jeunes issus de l'immigration turque deviennent bilingues dès leurs plus jeunes âges et les pratiques langagières bilingues qu'ils adoptent naissent d'abord des dynamiques familiales et communautaires. Que leur bilinguisme soit équilibré ou pas, les enfants de migrants grandissent dans une pluralité linguistique. Et, tant que la société valorise leur bilinguisme, ils développeront mieux cette capacité. Une approche assez répandue est que l'abandon de la langue d'origine favoriserait l'intégration et la maîtrise de la langue de la société d'accueil. Comme si le fait de parler la langue première à la maison empêcherait aux enfants d'apprendre le français. A ce sujet Moro (2012 : 109) explique la situation en disant qu'« *on parle d'abord pour échanger avec sa maman, son papa, les personnes qui nous entourent dès notre plus jeune âge. Plus cet apprentissage premier est serein, mieux l'enfant s'ouvrira sur le monde et apprendra la seconde langue* ». Ainsi lorsqu'on se sent à l'aise dans la langue première, on investit mieux en langue seconde (Cummins, 1980). Demirkan et Akgün (2017) expliquent que lorsque la langue première (la langue d'origine dans notre cas) et la culture ne sont pas valorisées, cela crée des frustrations, de l'inconfiance, des traumatismes, de la culpabilité et aussi un manque de motivation surtout chez les nouvelles générations plurilingues et pluriculturelles. Pour les enfants dont leur langue d'origine n'est pas valorisée au sein de la société, leur bilinguisme est en général ignoré et c'est plutôt un nouveau monolinguisme qui se développe. A ce point, il serait juste d'aborder « le terme de bilingue émergent qui désigne le potentiel des enfants dans le développement de leur bilinguisme » (Garcia, 2009 : 322). Ce terme a été proposé afin de faire disparaître les classifications négatives envers les enfants dont la langue seconde est nommée « faible ». Selon Garcia (2009), il est important de valoriser le bilinguisme de ces enfants pour une approche plus positive et aussi pour permettre l'égalité en éducation. Ainsi, mettre le bilinguisme au centre est essentiel tant pour l'enfant que pour l'enseignant, les parents et même toute la société.

La méthodologie de la recherche

La collecte des données a été effectuée à Paris, ville métropolitaine dite à caractère multilingue et multiculturel. Cette ville a été retenue pour la collecte des données étant donné le grand nombre d'immigrants d'origine turque. Paris s'est aussi présenté comme un terrain de recherche approprié en raison de la connaissance du chercheur de la ville et surtout pour y avoir habité auparavant. La familiarité avec la ville était importante vue que nous nous déplaçons pour recueillir les données, soit chez les enquêtés soit sur leur lieu de travail selon leurs dispositions.

Les critères recherchés pour les enquêtés étaient que leur langue maternelle soit le turc, qu'ils vivent en France, qu'ils aient entre 18 et 30 ans et qu'ils diffèrent au niveau des informations démographiques (diplôme, métier, fratrie). Pour constituer l'échantillon, tout d'abord nous avons recherché des familles d'origine turque issues de l'immigration à Paris et nous avons utilisé la méthode 'boule de neige'. Cette démarche a débuté en contactant des familles que nous connaissions déjà. C'est pourquoi dans un

premier temps nous avons effectué les entretiens avec nos neveux qui ont référé à des amis. Les amis interviewés ont référé à d'autres amis ou proches et ainsi de suite. Le fait de connaître les premiers participants et d'être mis en contact par leur intermédiaire avec d'autres participants a facilité la mise en place d'une relation de confiance entre le chercheur et les sujets. Cette méthode nous a permis d'obtenir un échantillon aléatoire. Ainsi, 30 personnes au total ont participé à notre étude dont 19 femmes et 11 hommes. La moyenne de leur âge est de 23 ans. Parmi l'ensemble des enquêtés 13 sont étudiants et 17 salariés.

Au début de chaque entretien, nous avons demandé aux enquêtés s'ils souhaitaient que l'entretien se déroule en turc ou en français. Des enquêtés, 63,3 % ont préféré le faire en français et 10 % en turc. Par ailleurs, 26,6 % ont déclaré qu'ils pourraient utiliser les deux langues, en revanche lorsqu'on leur a demandé de choisir celle avec laquelle ils s'exprimeraient plus aisément, 23,3 % ont choisi le français et 3,3 % le turc. Donc, nous avons 86,6 % des enquêtés qui ont préféré le français et 13,3 % le turc pour répondre à nos questions.

Pour l'analyse du corpus, premièrement, nous avons fait une analyse descriptive. Cette analyse consiste à rassembler et classer les données, puis dresser un portrait de la situation dans son ensemble. Comme par exemple, faire ressortir la valeur des données significatives. Deuxièmement, nous avons procédé à un codage des données, ce qu'on appelle une analyse de contenu pour extraire d'abord, c'est-à-dire découper le texte en extraits, pour pouvoir isoler les unités thématiques et choisir pour chacune d'entre elles le mot-clef, identifier les thèmes et finalement les classer. Nous avons réalisé cette démarche analytique en s'appuyant sur le processus d'analyse des données qualitatives proposé par Creswell (2005), et nous avons mené l'analyse de données inductives via le logiciel NVivo 11 Pro pour catégoriser facilement les thèmes du corpus. Ce logiciel qui supporte des méthodes de recherches qualitatives permet de gérer de grandes quantités de données, de codage / décodage et de modélisation par rapport à l'analyse manuelle.

Les résultats

L'apprentissage du turc

Communiquer signifie établir un lien social et mettre en contact les langues parlées par les interlocuteurs. La transmission d'une langue résulte de ce processus social. Pour Labov, « *si nous acquérons une langue, il va sans dire que les locuteurs dont nous l'avons acquise nous l'ont transmise* » (1992 : 16). Transmettre une langue est un processus dynamique grâce aux usages qui prennent fin avec l'acquisition de la langue. Pour notre recherche, afin d'évaluer si la transmission de la langue d'origine était toujours effective pour les immigrés, nous avons demandé à nos sujets comment ils avaient appris le turc. Sans exception ils nous ont tous répondu que c'était dans le milieu familial. Comme le prouve l'exemple suivant :

« A la maison, depuis que je suis petit on parle que le turc donc j'ai assimilé cette langue voilà. » (E13)

Un des participants explique que dans sa famille pour qu'ils puissent apprendre le turc et le français, ses parents lui avaient dit qu'ils ne savaient pas parler français donc qu'il devait parler en turc. Et que tout au contraire ses frères lui avaient dit qu'ils ne parlaient pas turc donc qu'il devait parler en français. Ainsi, le jeune se sentait obligé à utiliser les langues selon les locuteurs.

« Parfois je me sentais coincé mais j'étais obligé pour pouvoir parler cette langue. » (E14)

Une autre situation, celle d'ailleurs, la plus rencontrée dans une certaine mesure, est que les parents ne savent pas parler en français :

« Mes parents, ils ne parlent pas français. J'ai appris le turc avec eux, à la maison. » (E30)

Toutes les réponses données nous prouvent combien l'attitude des parents est primordiale dans l'acquisition de la langue première. Qu'ils le fassent consciemment, c'est-à-dire dans le but de transmettre la langue d'origine ou pas, le fait que les parents ne parlent pas français à la maison permet aux jeunes de développer une certaine compétence en turc. En général, c'est parce que les parents n'ont

pas un niveau élevé en français et qu'ils ne peuvent pas s'exprimer aisément, qu'ils parlent fréquemment en turc. Comme le précise le jeune ci-dessous :

« Déjà pour ma mère son seul moyen de pouvoir communiquer avec moi, c'était la langue turque. Mon père aussi, il était beaucoup plus à l'aise en turc qu'en français, donc j'ai appris à la maison. » (E4)

Les parents œuvrent tous pour le bien de leurs enfants et notamment pour qu'ils connaissent une réussite scolaire. Pour cela, ils essaient de s'informer auprès des enseignants afin de savoir ce qu'ils peuvent faire pour que leur enfant apprenne le français et s'adapte à l'école.

« Ma mère m'a raconté que quand j'étais petite et que j'ai commencé à l'école. Elle a demandé à mes profs, si elle devait parler avec moi le français. Il lui on dit que vaut mieux parler en turc. » (E26)

Il va de soi que cette maman avait de la chance, car nous savons que souvent les enseignants conseillent au contraire la pratique unique du français à la maison afin de faciliter l'intégration de l'enfant à l'école (Akıncı, 2016). Malheureusement cette idée était très répandue durant de longues années mais de nos jours davantage enseignants sont conscients de l'importance de la pratique de la langue d'origine.

Dans la pratique du turc, il y a aussi pour certains, la présence des grands-parents qui joue un rôle important dans la mesure où pour eux le turc est la seule langue avec laquelle ils sont capables d'interagir.

« J'ai côté mère qui sont là et côté père malheureusement ils sont en Turquie. C'est vrai, j'ai pas fait d'école turque, j'ai vraiment appris par mes parents et mes grands-parents. » (E5)

La télévision est aussi un des facteurs qui favorise le développement de la langue. Car le jeune a la chance d'entendre un « turc standard » parlé en dehors de son entourage. Cela peut lui permettre d'apprendre de nouvelles expressions et de nouveaux mots.

« Aujourd'hui on parle encore que turc à la maison. Mon père il ne veut pas qu'on regarde trop la télé française, justement pour pas qu'on oublie la langue. » (E19)

A partir de toutes ces informations, nous constatons que pour nos sujets la rencontre avec la langue d'origine se fait dès la naissance au sein de la famille avec les parents, les grands-parents, les cousins et même les voisins. La langue qui est acquise par le biais de la famille sera renforcée pour la plupart avec la télévision, qui leur donnera accès au pays d'origine et d'établir des liens à travers le journal, les séries et tout autre programme. Dans les familles, en général, les enfants apprennent le turc avec un accent ou un dialecte selon la région d'origine. Mais avec la télévision, ils ont la possibilité d'entendre le turc standard.

Fréquences de visites en Turquie

Afin de mettre en œuvre le lien des jeunes avec le pays d'origine et essayer de voir si cela a un impact sur l'usage de la langue d'origine, nous avons eu le besoin de demander à nos enquêtés les fréquences des visites en Turquie. Les visites dans le pays d'origine des parents se font de manière assez régulière pour 63,33 % des enquêtés qui ont déclaré s'y rendre une fois par an tandis que 30 % d'entre eux ont affirmé y aller une fois tous les 2-3 ans et seulement 6,66 % des personnes interrogées ont déclaré partir en Turquie tous les 4-5 ans. Ces réponses nous montrent que les voyages au pays d'origine des parents sont assez fréquents pour les jeunes de la troisième génération. Ce qui renforce le lien des jeunes avec la culture et la langue d'origine.

Aller vivre en Turquie

La majorité des premiers immigrés ont envisagé le phénomène d'immigration comme provisoire. L'idée du retour au pays était présente au sein des familles. Il était de même pour les pays d'accueil qui percevaient les immigrés comme des mains d'œuvres n'ayant pas l'intention de s'y installer. Mais au fil du temps, l'immigré n'est plus considéré seulement comme une main d'œuvre parce qu'il est aussi devenu un habitant du pays. Pour nos enquêtés qui sont nés en France, une des questions de l'entretien était de savoir s'ils souhaitaient aller vivre en Turquie. Nous avons posé cette question car nous étions

curieux de savoir s'ils envisageraient le retour à leur pays d'origine qu'ils fréquentent en général seulement pour les vacances. Et aussi, nous voulions savoir le lien sentimental qu'ils ont avec le pays d'origine des parents car les liens et les pensées positives envers le pays sont des facteurs importants qui peuvent influencer le maintien de la langue et culture d'origine. L'image que possèdent les jeunes de la Turquie est aussi importante du fait qu'elle permet la valorisation de leur bilinguisme.

Les réponses sont en général positives. Parmi les 30 enquêtés cinq ont donné une réponse négative tandis que les autres, que ce soit à la retraite ou bien que ce soit lorsqu'ils auront la possibilité de trouver un travail dans de meilleures conditions par rapport à la France, ont dit qu'ils y pensaient. Beaucoup d'entre eux ont affirmé qu'ils voudraient bien mais qu'ils craignaient de ne pas pouvoir s'habituer à la vie là-bas, de s'adapter à un nouvel environnement et de laisser leur entourage ici. Il est difficile pour les jeunes de laisser leurs habitudes et leur environnement et de changer leur mode de vie, mais encore une fois, nous constatons l'effet positif du travail et la motivation que les jeunes en ont. Le travail procure à l'individu une satisfaction morale avec des éléments comme le bonheur de travailler, de pouvoir produire, gagner du prestige et avoir du succès. Tant qu'un bon poste leur est proposé et qu'ils ont la possibilité de faire une carrière, nous comprenons qu'ils peuvent changer de pays. Autrement dit, la vie professionnelle tient une place importante dans la vie de chaque individu car en dehors des opportunités économiques que le travail leur offre, celui-ci permet aussi de s'intégrer et de s'unir avec la société, d'y avoir une place et un rôle.

Dans l'extrait suivant, nous comprenons très bien la situation dans laquelle se trouve le jeune. En fait, il se dit être considéré comme étranger tant au pays d'accueil qu'au pays d'origine. D'un côté par rapport à ses croyances l'enquêté exprime qu'il est difficile pour lui de vivre sa religion en France et c'est pour cette raison qu'il pourrait s'installer en Turquie. D'un autre côté il a peur d'y aller car il ne sait pas exactement ce qui l'attend et s'il pourrait s'y habituer. Il s'agit d'une situation paradoxale. En bref, il fréquente son pays d'origine, il l'aime mais il ne le connaît pas au point d'y aller s'installer.

« Des fois je me dis oui. Je laisse tout tomber je vais en Turquie parce que moi en fait j'essaie de vivre ma religion. Mais c'est compliqué surtout en France. Par rapport à ça je me dis des fois ce serait bien d'aller en Turquie m'installer là-bas. Après ça me fait peur aussi. Moi je vais là-bas qu'en été. 1 mois 2 mois, Et je ne sais pas comment et la vie de tous les jours. Mais j'ai quand même ça quelque part dans la tête. » (E30)

Nous voudrions préciser qu'il n'est pas évident pour les enquêtés de répondre à une telle question du fait que ce soit une décision qu'on ne peut pas prendre du jour au lendemain. Certains précisent y avoir pensé auparavant mais la plupart non. Malgré toutes les craintes et les hésitations, ils ont en général l'idée d'aller vivre en Turquie, dans l'ensemble ils ont des sentiments et des attitudes positives pour leur pays d'origine. Il y a aussi des jeunes qui expriment de façon nette qu'ils veulent y aller, comme le prouve les deux extraits suivants :

« Oui. Chacun vit pour lui ici. Y a beaucoup d'origines différentes et tout, franchement je préfère la Turquie. Juste entendre le turc (l'appel à la prière) de la mosquée ça me fait trop plaisir. Juste ça. Si ma femme elle accepte j'irai direct. » (E18)

« Ben zaten burayı sevmiyorum. Türkiye'ye dönmek istiyorum. Türkiye'yi çok seviyorum⁴. » (E24)

Dans une enquête faite en 2011 par la *Présidence pour les Turcs à l'étranger et les communautés proches* dont les enquêtés sont constitués de Turcs de première (15 %), deuxième (55,2 %), troisième (23,6 %) et quatrième (1,8 %) générations habitant dans divers pays de l'Europe, 91 % acceptent que la Turquie est un pays où l'on peut vivre. Spécifiquement 89,6 % des Turcs de France sont du même point de vue. Quant à notre étude, 83,3 % des enquêtés affirment qu'ils peuvent vivre en Turquie. Ainsi, nous pouvons dire que ces recherches nous montrent que les Turcs ont toujours une attitude positive envers le pays d'origine. Ces résultats sont importants, car ils sont la preuve de la valeur donnée au pays d'origine, donc à la langue et la culture d'origine.

⁴ Déjà, moi je n'aime pas ici. Je veux retourner en Turquie. J'adore la Turquie.

Préférence entre la télévision française et la télévision turque

Nous avons aussi demandé dans le questionnaire les habitudes des enquêtés en ce qui concerne la télévision. Leur préférence des chaînes de télévision montre l'importance des pratiques langagières et des relations affectives avec les langues.

Tableau 1 : Fréquence de choix entre les chaînes de télévision turques et françaises (en %).

	n	Toujours	Parfois	Jamais
Télévision française	27	17 (62,9)	8 (29,6)	2 (7,4)
Télévision turque	27	14 (51,8)	11 (40,7)	2 (7,4)
Autre langue	27	1 (3,7)	6 (22,2)	20 (74)

Parmi l'ensemble des participants, 3 ont affirmé qu'ils ne regardaient pas la télévision ni en turc ni en français et 6 ont affirmé qu'ils regardaient la télévision en anglais et une personne en anglais et coréen. Entre ceux qui regardent la télévision, que ce soit en turc ou en français, les chiffres sont à peu près similaires. D'après les entretiens nous constatons qu'il y a une préférence selon les programmes. La majorité des jeunes aiment surtout regarder les séries turques à la télévision et le journal télévisé. La télévision est un moyen ludique qui permet de développer la compréhension orale et surtout la compétence lexicale. Voici des extraits des entretiens :

« Je regarde la télé turque. Après... euh... quand y a un nouveau mot que j'entends... j'essaie de... soit je demande à mes parents soit je fais mes recherches. » (E26)

« En général on entend de différents mots au journal télévisé. C'est ainsi que j'entends de nouveaux mots. Et mes parents m'expliquent la signification. » (E14)

Les jeunes qui ne déclarent aucune autre activité pour améliorer leur niveau en turc précisent qu'ils apprennent des nouveaux mots en regardant la télévision. Le fait que les jeunes puissent suivre les chaînes et les radios turques, de même qu'ils puissent lire des livres ou des journaux en turc leur permet aussi de se familiariser avec le turc standard et de s'éloigner du dialecte (s'ils en ont) des parents. Comme nous l'avons précisé ci-dessus, les jeunes développent plus en turc leurs compétences orales que leurs compétences écrites. Dans une recherche sur l'héritage et les pratiques linguistiques des descendants d'immigrés en France, on affirme que *« pour les descendants de parents nés en Turquie, 91 % de ceux qui maîtrisent le turc à l'écrit utilisent les médias de ce pays contre 50 % de ceux qui le parlent bien sans l'écrire »* (Condon et Régnard, 2010 : 53). Ainsi nous pouvons parler de l'effet positif des médias dans la transmission et le développement des compétences surtout écrites de la langue d'origine.

Utilisation des langues

Nous avons demandé à nos enquêtés, les langues qu'ils utilisaient en milieu familial et en milieu social avec leur entourage, et de même les langues que leur entourage utilisait avec eux.

Langue (s) parlée (s) par les enquêtés aux autres⁵

Nous avons établi ci-dessous des tableaux pour présenter les résultats obtenus ; dans un premier temps le tableau n° 2 présente les pratiques des jeunes à la maison avec les personnes proches.

⁵ Nous utilisons « autres » pour désigner les parents, les grands-parents, les frères et sœurs, les conjoints et les amis.

Tableau 2 : Langues parlées en milieu familial par les enquêtés (en %).

A la maison	n	En français	En turc	Les deux langues
Avec sa mère	30	2 (6,6)	23(76,6)	5 (16,6)
Avec son père	30	1 (3,3)	22 (73,3)	7 (23,3)
Avec ses frères/sœurs	27	7 (25,9)	1 (3,7)	19 (70,3)
Avec ses amis	30	5 (16,6)	1 (3,3)	24 (80)
Avec ses grands-parents	29	-	27 (93,1)	2 (6,8)
Avec son mari/sa femme	7	-	-	7 (100)

A partir de ces résultats, nous constatons que les jeunes qui parlent seulement le français dans le milieu familial sont peu nombreux. En fonction de l'interlocuteur, soit le turc est dominant soit le turc et le français sont utilisés en même temps. Parmi les 30 enquêtés, 76,6 % ont déclaré qu'ils parlaient seulement le turc avec leur mère, 73,3 % avec leur père et 90 % avec leurs grands-parents. Mais lorsque ces jeunes s'adressent à leurs frères et sœurs ou à leurs amis, seulement 6,6 % d'entre eux ont affirmé qu'ils parlaient qu'en turc. La majorité utilise les deux langues, notamment 63,3 % d'entre eux ont déclaré utiliser le turc et le français avec leurs frères et sœurs et 80 % des enquêtés avec les amis. Dans notre échantillon, 7 jeunes sont mariés et ces derniers ont tous dit qu'ils parlaient les deux langues avec leurs conjoints.

Comme nous l'observons, les jeunes de la même génération ont tendance à parler les deux langues entre eux et très peu utilisent seulement le français. Lorsque la conversation se déroule avec des interlocuteurs plus âgés, c'est le turc qui est dominant. On suppose que ceci est dû à la compétence faible du français de ces derniers. Un point positif au niveau du maintien de la langue d'origine, c'est que les jeunes accordent une place importante au turc en ne la délaissant pas complètement au profit du français.

Observons à présent dans le tableau n° 3 si les habitudes linguistiques diffèrent lorsque les jeunes se trouvent dans l'espace public.

Tableau 3: Langues parlées en milieu social par les enquêtés (en %).

Dehors	n	En français	En turc	Les deux langues
Avec sa mère	30	4 (13,3)	15 (50)	11 (36,6)
Avec son père	30	1 (1,3)	18 (60)	11 (36,6)
Avec es frères/sœurs	27	8 (29,6)	1 (3,7)	18 (66,6)
Avec Ses amis	30	8 (26,6)	2 (6,6)	20 (66,6)
Avec ses grands-parents	29	-	28 (96,5)	1 (3,4)
Avec son mari/sa femme	7	-	-	7 (100)

Le tableau n° 3 montre que le nombre de personnes qui parlent seulement le turc avec les parents a diminué. Tandis que le nombre de personnes utilisant le français et le nombre de celles qui ont recours aux deux langues ont augmenté. Par ailleurs, 13,3 % des jeunes parlent en français, 50 % en turc et 36,6 % les deux langues avec leur mère en dehors de la maison. Avec leur père, 1,3 % parle en français, 60 % en turc et 36,6 % les deux langues en dehors de la maison.

Quand on compare le tableau n° 2 et n° 3, 1 personne en plus a dit qu'elle parlait français avec ses frères et sœurs en dehors de la maison et 3 enquêtés ont également ajouté qu'ils utilisaient le français avec leurs amis. Avec les grands-parents, la grande majorité des jeunes (93,3 %) a recours au turc pour interagir avec eux. Quant aux jeunes qui sont mariés, que ce soit dans ou en dehors de la maison, les deux langues sont alternées avec leurs conjoints.

Pour résumer les deux premiers tableaux, nous pouvons dire qu'en général, les deux langues en alternance sont les plus utilisées par les jeunes de troisième génération avec leurs amis et leur fratrie à la maison, mais il y aurait une petite augmentation dans l'usage du français lorsqu'ils sont dehors. Car le français est à la fois la langue scolaire et langue véhiculaire des relations. Le turc sera naturellement la langue dominante à la maison avec les grands-parents et aussi avec les parents.

A partir de leurs réponses, nous comprenons que les jeunes de troisième génération parlent entre eux le français ou ils alternent le français et le turc, mais ils ne parlent jamais seulement le turc. Tandis qu'avec les générations précédentes, ils favorisent l'usage du turc parce qu'en fait, ils n'ont pas d'autre choix surtout avec les grands-parents. Même si les parents ont un certain niveau en français, la majorité ne peut pas comprendre exactement tout ce qui se dit en français. Comme ils s'expriment plus aisément et de manière fluide en turc, leurs enfants préfèrent leur adresser la parole en turc. Ceci est dû au fait que les parents de nos enquêtés sont nés en Turquie et que leur âge d'arrivée en France varie de 12 à 30 ans. Autrement dit, ils ont subi un bilinguisme tardif. Le turc est toujours resté la langue dominante pour eux et l'usage du français est resté limité dans le cadre des besoins. Il est de même dans une autre recherche qui affirme cet argument : « *Comme on pouvait s'y attendre, le maintien d'une langue étrangère dans le répertoire linguistique familial est le plus fréquent lorsque les deux parents sont nés à l'étranger. La moitié (50 %) des descendants de ces familles déclare que le français a été la langue la plus utilisée. Les autres langues étrangères déclarées sont l'arabe (20 % de l'ensemble) ou le berbère (3 %), le portugais (10 %), les langues africaines du Niger-Congo (5 %), l'espagnol (4 %), l'italien (4 %) et le turc (2 %) »* (Condon et Régnard, 2010 : 50).

Langue(s) parlée(s) par les autres aux enquêtés

Dans les tableaux qui suivent, nous allons voir les langues utilisées lorsque les personnes s'adressent à nos jeunes de la troisième génération, à la maison et en dehors de la maison. Pour déterminer les pratiques langagières des enquêtés, les langues utilisées par l'entourage sont aussi importantes que les langues utilisées par les enquêtés eux-mêmes. Car il est question d'une interaction qui influence la densité de la pratique d'une ou des deux langues.

Tableau 4 : Langues utilisées à la maison par les autres pour s'adresser aux enquêtés (en %).

A la maison	n	En français	En turc	Les deux langues
Sa mère	30	2 (6,6)	24 (80)	4 (13,3)
Son père	30	2 (6,6)	22 (73,3)	6 (20)
Ses frères/sœurs	27	8 (29,6)	-	19 (70,3)
Ses amis	30	5 (16,6)	2 (6,6)	23 (76,6)
Ses grands-parents	29	-	28 (96,5)	1 (3,4)
Son mari/sa femme	7	-	-	7 (100)

A partir de ce tableau, nous pouvons constater que le français est la langue, la moins utilisée par les autres pour s'adresser aux enquêtés lorsqu'ils sont à la maison. Avec 29,6 % ce sont les frères et sœurs qui se parlent le plus en français. Et ce chiffre augmente à 70,3 % quand il s'agit de l'usage de deux langues. Il est de même pour les amis qui sont à 76,6 % à utiliser les deux langues lorsqu'ils s'adressent aux enquêtés. Quant aux enquêtés mariés, ils parlent tous 100 % (7 personnes) les deux langues avec leur conjoint. Comme les grands-parents ne maîtrisent pas bien le français, naturellement le pourcentage de l'usage du turc à la maison est assez élevé avec 96,5 %. Puis ce sont les mères avec 80 % qui utilisent plus le turc avec leurs enfants et les pères suivent avec 73,3 %. Les jeunes n'utilisent presque jamais le turc entre eux à la maison.

A partir des données sur la fréquence des langues utilisées à la maison par les autres tels que les grands-parents, les amis, les frères et sœurs etc., nous pouvons dire que l'usage du turc diminue selon l'âge du locuteur. Autrement dit, plus le locuteur est jeune plus l'usage du turc diminue. C'est-à-dire, que la troisième génération utilise moins le turc par rapport aux deux premières générations. Lorsqu'on prend en compte tous les paramètres, ce sont le turc et les deux langues en même temps qui sont les plus

utilisées à la maison. Bien que le français garde seulement sa dominance pendant les conversations entre les frères et sœurs, on voit qu'ils utilisent de manière intense l'alternance codique pour communiquer.

Tableau 5 : Langues utilisées en dehors de la maison par les autres pour s'adresser aux enquêtés (%).

Dehors	n	En français	En turc	Les deux langues
Sa mère	30	2 (6,6)	19 (63,3)	9 (30)
Son père	30	2 (6,6)	20 (66,6)	8 (26,6)
Ses frères/sœurs	27	10 (37,0)	-	17 (62,9)
Ses amis	30	7 (23,3)	1 (3,3)	22 (73,3)
Ses grands-parents	29	1 (3,4)	27 (93,1)	1 (3,4)
Son mari/sa femme	7	-	-	7 (100)

Quant à ce tableau sur les langues utilisées par les autres en dehors de la maison, on constate que ce sont les conjoints avec 100 % qui ont le plus recours aux deux langues pour communiquer. Ils sont suivis par les amis qui utilisent les deux langues avec 73,3 % puis les frères et sœurs avec 62,9 %. Le taux de pourcentage que nous voyons dans le tableau n° 5 montre que ce sont les frères et sœurs qui parlent le plus français avec un pourcentage de 29,6 % à la maison, augmente dans le tableau n° 7 à 37 % lorsqu'ils sont dehors. Et ce sont encore les jeunes qui utilisent le plus les deux langues entre eux avec 62,9 % pour les frères et sœurs et 73,3 % pour les amis. L'usage du turc pour les grands-parents est toujours élevé avec 93,1 %. En ce qui concerne les parents, nous pouvons dire que l'usage du turc diminue lorsqu'ils communiquent avec leurs enfants en dehors de la maison. 80 % des mères utilisent le turc avec leurs enfants à la maison, tandis que quand elles sont dehors 63,3 % utilisent le turc. Ce pourcentage baisse également pour les pères de 73,3 % à 66,6 %. Ces résultats nous montrent que les parents qui se trouvent dans le milieu social avec leurs enfants s'adaptent à l'environnement et utilisent la langue de la société.

Pour résumer, que ce soit à la maison ou en dehors de la maison, il y a une cohérence dans les résultats obtenus. Pour les parents et les grands-parents le turc est toujours dominant tandis que les couples utilisent les deux langues à la fois. La majorité des frères et sœurs, de plus les amis utilisent les deux langues en même temps et le reste de ces locuteurs utilisent que le français. En bref, le turc ne prend pas une place majoritaire dans les conversations des jeunes lorsqu'ils discutent entre eux. Même si la troisième génération fait recours à l'utilisation des deux langues, il est difficile de dire que cela continuera ainsi pour les futures générations ; le turc risque de s'affaiblir de plus en plus.

La fréquence d'utilisation du turc

A partir des réponses ci-dessus des jeunes sur la langue qu'ils parlent dans le milieu familial, nous constatons que le turc est la langue dominante, et aussi qu'elle est utilisée en alternance avec le français selon l'interlocuteur. Durant l'entretien, nous avons demandé quelle était la fréquence d'utilisation du turc dans le milieu familial pour avoir des réponses plus détaillées sur ce sujet. Sur les 30 interviewés, 28 ont répondu « tout le temps, toujours, très très souvent » tandis que seulement deux ont dit qu'ils parlaient parfois en turc. Ces résultats sont parallèles à ceux de la recherche de Sakin (2018) sur les Turcs d'Allemagne dans laquelle la grande majorité des enquêtés affirment utiliser le turc à l'oral notamment presque tous les jours.

« Maintenant vu que je suis dans ma propre maison avec la famille c'est français. Avec mes parents c'était turc. Mon père parle français donc mon père des fois c'était les deux mais ça dépendait c'était plus souvent le turc. Mais avec les frères et sœurs c'était plutôt le français. Avec ma femme majoritairement le français mais avec ma fille le turc. » (E17)

Nous voudrions faire la remarque sur le fait que ce jeune précise qu'il parlait le plus souvent en turc avec ses parents et que depuis qu'il est marié, il parle majoritairement français à la maison avec son épouse. Ce qui prouve encore une fois l'importance des parents dans le maintien de la langue. Les jeunes ont tendance à davantage utiliser le français. Dans les réponses que nous avons eues, les jeunes qui

précisent parler tout le temps en turc avec leur parent, mettent l'accent sur le fait que le français prend place lorsqu'il s'agit de communiquer entre frère et sœur ou avec les cousins. Donc la génération joue un rôle important dans la pratique de la langue d'origine.

« Tous les jours. Mon père ne parle pas bien français. Ma mère parle très très bien le turc et le français. Mes frères c'est comme moi, avec eux on parle en français. Mais avec mes parents beaucoup le turc. Mais dans ma famille y a beaucoup de gens qui ont oublié le turc, malheureusement. » (E5)

Dans cette dernière affirmation, le participant précise que dans sa famille de nombreuses personnes ont oublié le turc. Ce phénomène de plus en plus fréquent est la preuve de l'acculturation linguistique.

« Avec mes parents c'est tout le temps, avec mes frères et sœurs du coup c'est un peu du turc un peu de français. Des fois du mixage des deux. Nous, on se rend pas compte mais ce qui ne parlent pas français nous disent que quand apparemment on se retrouve qu'entre nous on parle que le français. En Turquie par exemple. » (E11)

Les propos de ces jeunes sont importants car la langue française est tellement utilisée entre eux que cela devient un automatisme et en réalité même si l'intention n'est pas de renier le turc de cette façon son usage s'affaiblit.

La fréquence du turc dans le milieu social

Lorsqu'on a demandé aux jeunes la fréquence d'utilisation du turc lorsqu'ils sont dans leur milieu social avec leurs amis turcs, nous pouvons dire qu'il n'y a pas seulement l'usage du turc et que le français aussi est présent. Entre les participants un des jeunes déclare sa préférence à n'utiliser que le turc.

« Bah... on se retrouve, on se retrouve (il sourit). C'est-à-dire on est pas dans notre pays... je veux dire c'est la France. On est Français, on est né ici, on a étudié ici, on vit ici. Bah après c'est vrai que ce 'özlem'⁶... il y ait toujours quoi. Peut-être se retrouver un petit peu pour... se remettre dans nos racines et dans nos générations et nos gènes. Ça fait plaisir quoi. Dès qu'on est sur WhatsApp, on parle turc. » (E5)

Parmi les 30 jeunes, 10 précisent que c'est pratiquement le français qui prend place lors d'une conversation, ils disent qu'ils ajoutent également des mots en turc ou change de langue selon le sujet de conversation.

« Je parle plus souvent français mais des fois... Je mets des mots en français des mots en turc. C'est quand j'arrive pas à dire un mot en une langue. J'essaie de compléter... pour essayer de me faire comprendre. Je fais un mixte des deux. » (E13)

Les jeunes Turcs de la troisième génération ont tendance à utiliser les deux langues tout au long d'une conversation, ainsi il leur arrive d'utiliser ces langues dans une même phrase.

« Les deux. Même que ce soit par téléphone, texto... On commence par le français on termine par le turc ou l'inverse. Sûrement parce qu'on n'a pas le vocabulaire nécessaire à ce moment-là. » (E12)

La pratique du turc: indice d'acculturation?

Durant l'entretien, nous avons beaucoup entendu les jeunes, dire : « *Le turc que je parle me suffit* ». Pour élargir un peu plus le sujet, nous leur avons demandé s'ils pensaient qu'ils s'exprimaient bien en turc. Bien sûr que cette question est très subjective car pour certains le fait de comprendre et de se faire comprendre par son entourage signifie « bien s'exprimer » mais pour d'autres cela ne veut pas dire une bonne maîtrise du turc. La grande majorité a affirmé qu'elle s'exprimait bien en turc dont 23 participants sur 30.

« Mais je pense quand même que je n'ai pas un vocabulaire turc... avec un niveau très élevé. Je pense que pour le quotidien c'est très très suffisant même je peux parler de tout et de n'importe

⁶ Envie, désir

quoi avec n'importe qui... mais je pense pas que certain vocabulaire dans certain domaine ne soit... » (E4)

« Je trouve que je m'exprime bien. Vraiment je pense que je suis vraiment à l'aise. C'est peut-être le fait que je parle beaucoup avec mes parents.... et je perds pas contact avec ma famille de Turquie. Du coup je suis obligée de parler et d'écrire en turc. Je pense que c'est ça. » (E26)

Les jeunes qui précisent s'exprimer bien en turc mettent le point sur le fait que cela est valable surtout dans leur quotidien. Dès qu'ils sont face à une situation où ils ont besoin d'un langage plus soutenu, ou s'ils ont besoin de parler d'un sujet plus spécifique, au niveau du vocabulaire et de l'expression, ils ont des craintes de blocage. Il va de soi qu'il ne faut pas oublier que certains d'entre eux ont une confiance totale parce qu'ils lisent plus ou font d'autres activités en turc.

« Je peux exprimer facilement. Je pense que j'exprime mieux mes sentiments en turc qu'en français. Les mots turcs me paraissent plus significatifs. J'aimais lire des histoires, des poèmes etc. Avant j'avais le temps. » (E.6)

Il y aussi des jeunes qui savent qu'ils ont une certaine maîtrise du turc et sont conscients que cette maîtrise reste limitée pour utiliser la langue comme ils la veulent dans diverses situations.

« Non, je pense pas du tout. Enfin je peux m'exprimer. Je sais...je parle mais pas comme mes parents parlent quoi. Les personnes qui vivent en Turquie, je parle je comprends, je dis, je fais y'a pas de problème. Rentrer vraiment dans la langue vraiment avec les mots les vrais termes je pense pas du tout. » (E5)

Autoévaluation des quatre compétences en langue

Nous avons aussi demandé aux enquêtés de s'autoévaluer dans les deux langues dites la langue première et la langue seconde.

Tableau 6 : Autoévaluation des enquêtés des 4 compétences langagières en %.

Autoévaluation	Très Bien		Bien		Moyen		Mauvais		Très Mauvais	
	FR	TR	FR	TR	FR	TR	FR	TR	FR	TR
Expression Orale	66,6	23,3	33,3	50,0	-	26,6	-	-	-	-
Expression Ecrite	56,6	16,6	43,3	33,3	-	33,3	-	16,6	-	-
Compréhension Orale	76,6	56,6	20,0	30,0	3,3	6,6	-	6,6	-	-
Compréhension Ecrite	63,3	40,0	36,6	30,0	-	20,0	-	-	-	10,0

A partir de ces données, en expression orale en français, 66,6 % personnes s'évaluent comme 'très bien' et 33,3 % personnes comme 'bien'. Tandis qu'en turc, 23,3% personnes s'autoévaluent comme 'très bien', 50 % comme 'bien' et 26,6 % comme 'moyen'. Nous remarquons une grande différence entre ceux qui se considèrent s'exprimer 'très bien' (20 participants) en français et ceux en turc (7 participants). La majorité des participants disent qu'ils s'expriment 'très bien' en français et 'bien' en turc. Ce résultat n'est pas étonnant, vu que ces jeunes étudient ou travaillent, c'est-à-dire que toute la journée ils sont en contact avec des personnes auxquelles ils parlent français. Le turc est surtout présent, une fois qu'ils sont à la maison. Lorsque, les jeunes s'autoévaluent en turc, leurs points de repères sont la famille et les amis turcs et ils se comparent par rapport à eux.

En expression écrite, la majorité, 56,6 % personnes se considèrent « très bien » en français tandis qu'en turc ce nombre baisse à 16,6 %. De plus les autoévaluations en turc vont jusqu'à se dire mauvais. Pour 33,3 % personnes, leur autoévaluation en expression écrite est « bien », pour 33,3 % autres « moyen » et pour 16,6 % « mauvais ». Il est tout à fait naturel de voir que la moitié des jeunes affirment avoir un niveau bas en expression écrite en turc. Car en général, ils n'ont pas besoin d'utiliser cette compétence. Leur pratique au quotidien reste limitée à l'oral.

En compréhension orale, la majorité pense avoir un niveau élevé pour les deux langues puisqu'ils sont 76,6 % pour le français et 56,6 % pour le turc à déclarer très bien comprendre. Et pour le reste, 20,0 % d'entre eux se considèrent « bien » et 3,3 % « moyen » en français ; quant au turc, 30 % se considèrent « bien », 6,6 % « moyen » et 6,6 % « mauvais ». Premièrement, pour le français, comme nous l'avons déjà précisé, ces jeunes sont toujours en contact avec le français dans leur quotidien, c'est la langue de l'école, du travail, de l'environnement etc. Il est clair qu'ils développent cette compétence mieux que la compréhension orale en turc. Mais nous observons cependant que la plupart des jeunes se considèrent « très bien » comprendre également le turc, car ils le développent surtout dans le milieu familial en pratiquant avec les membres de la famille et en regardant les chaînes turques.

En compréhension écrite, les participants se considèrent à un bon niveau, dont 63,3 % « très bien » et 36,6 % « bien » en français alors que pour le turc, nous ne pouvons pas dire la même chose dans la mesure où les 30 participants sont assez dispersés : 40 % « très bien », 30 % « bien », 20 % « moyen » et 10 % « très mauvais ». Comme les jeunes doivent lire en français à l'école pour de différentes raisons, ils développent leur compréhension écrite, mais si ces jeunes n'ont pas un intérêt personnel ou une motivation à lire en turc, ils ne pourront pas développer cette compétence. A ce point, nous comprenons l'importance des cours formels pour maîtriser la langue d'origine dans tous ses aspects.

Brièvement, selon leur autoévaluation, nous pouvons dire que lorsqu'on compare les niveaux des deux langues, nous observons naturellement que les jeunes considèrent avoir un niveau plus élevé en français. Mais nous ne pouvons pas nier, le niveau en turc surtout dans les compétences orales.

Les cours de turc

Dans le cadre de la langue d'origine, nous étions curieux de savoir si ces jeunes avaient participé aux cours d'EILE (Enseignement International des Langues Etrangères) et si ces cours ont été bénéfiques pour eux. Malheureusement, seulement trois de nos interviewés ont dit avoir participé à ces cours. Akıncı (2007) précise que dans les recherches qu'il a faites jusqu'à maintenant, il aboutit au résultat que la participation au cours d'EILE permet aux enfants de familles issues de l'immigration, naissant et grandissant en France, qui au début possède un bilinguisme où une langue est dominante, de parvenir à ce qu'on appelle un bilinguisme équilibré. Ces enfants qui ont eu des cours de turc sont chanceux du fait qu'ils ne se sont pas contentés de la transmission de la langue par les parents. Comme cette interviewée qui est consciente que la langue transmise à la maison est limitée.

« En primaire j'ai eu des cours de turc. J'ai pas appris trop trop trop. Mais je sais que... y a des choses qu'on sait pas trop. A la maison on parle mais on parle comme ça. » (E16)

Au-delà de l'enseignement de la langue, c'est plutôt le côté culturel, un des objectifs de ces cours d'EILE, qui a marqué les jeunes. Un des jeunes pense que les cours ont été bénéfiques :

« C'était bénéfique mais en général c'était plus en rapport avec la culture turque. (E28)

Mais il y en a qui dise le contraire aussi :

« Ça m'a pas trop apporté. On y allait juste pour s'amuser. On a appris 'İstiklâl Marşı'⁷. Un peu la culture, l'histoire. C'était plus lecture écriture ». (E30)

Dans les résultats sur l'autoévaluation de la maîtrise des langues, nous avons parlé de la maîtrise faible des compétences écrites et nous avons précisé que des cours formels seraient bénéfiques. Cet enquêté qui affirme que les cours d'EILE sont basés sur la lecture et l'écriture, justifie notre idée. Car tant qu'il n'y a pas une raison de motivation les jeunes ne sentent pas le besoin d'améliorer leur compétence écrite puisque les compétences orales leur suffisent pour communiquer. Les cours formels les obligent plus ou moins à maîtriser toutes les compétences langagières.

⁷ L'hymne national turc

A part les EILE, ceux qui ont participé à des cours de turc pendant leur scolarité, sont ceux qui ont suivi des cours au lycée. Le turc est actuellement enseigné en France en tant que langue vivante dans certains collèges et lycées, dont le Lycée Racine qui se trouve à Paris dans le 8ème.

« J'en ai eu justement des cours pour le bac, j'ai pas aimé énormément. C'était vraiment un retour à zéro, la grammaire et tout. » (E19)

« Je pense que ça ne m'a pas apporté grande chose parce que j'étais déjà arrivée à l'âge de 18 ans. J'avais déjà un turc qui était suffisamment nécessaire pour moi, pour comprendre, parler écrire donc à ce niveau-là si vous voulez c'était plus le côté formalisme. » (E20)

Ces renseignements donnés par les jeunes qui ont participé à des cours de turc langue vivante, nous mènent à dire que ces cours n'ont pas été très bénéfiques pour eux. En général, ils soulignent le fait que ces cours n'étaient pas appropriés à leur niveau, et c'est pour cela qu'ils n'avaient pas eu la chance de développer leur compétence. Ainsi il serait juste de dire que le corpus de ces cours pourrait être révisé et être plus adapté selon les niveaux des étudiants. Cependant, comme le turc est leur langue première et ils ont un certain niveau, les jeunes précisent que c'est un avantage pour le baccalauréat, car cela leur permet de garantir des points sans trop d'efforts.

Consacrer du temps pour améliorer son niveau en turc

Ceux qui ont répondu 'non'

Lorsqu'on a demandé aux jeunes de la troisième génération s'ils consacraient du temps pour améliorer leur niveau en turc, la moitié d'entre eux c'est-à-dire 15 personnes nous ont répondu que non. Pour la plupart regarder la télévision, communiquer avec sa famille et ses amis en turc les font déjà progresser. Pour certains, le niveau qu'ils ont en langue première leur suffit dans la vie quotidienne, ils s'expriment bien et se font comprendre et comprennent les autres. C'est pourquoi, ils déclarent ne pas avoir besoin de l'améliorer outre mesure. Ce qui nous montre qu'au-delà de la communication avec leur entourage, les jeunes ont besoin d'autres motivations pour développer leur langue d'origine.

« Si j'habitais en Turquie j'aurais voulu améliorer mon turc, mais ici ça me suffit largement dans ma vie quotidienne. » (E6)

Ce participant qui nous dit qu'il aurait essayé de développer s'il habitait en Turquie, nous fait réfléchir sur deux points. Premièrement, les jeunes comparent leur niveau en turc par rapport à leur entourage, donc plus le niveau de compétence est faible plus le besoin de l'améliorer diminue. Plus l'entourage délaisse la langue plus le risque de sa disparition augmente, comme cette jeune qui nous dit :

« Franchement non. C'est qu'en fait je parle tellement en français même avec mes copines que du coup le turc j'en ai pas besoin en fait. » (E12)

Deuxièmement, nous constatons aussi qu'ils ont besoin d'une certaine motivation comme aller vivre en Turquie ou bien le baccalauréat, comme l'affirme ce jeune :

« Non. Là j'ai commencé juste pour le bac c'est tout. » (E23)

Les jeunes ont bien conscience de leur niveau en turc et savent qu'ils ont besoin de faire des efforts pour l'améliorer. Mais chacun à sa propre raison de ne pas pouvoir consacrer du temps.

« Franchement, non. Mais je sais qu'il faudrait que je lise plus de livre tout ça, ça m'aiderait beaucoup en turc. Mais je ne le fais pas parce que j'ai un peu du mal à, j'ai du mal un peu à écrire en turc. Et aussi un peu du mal à lire. » (E4)

Comme le turc est pratiqué seulement au niveau oral pour la grande majorité de ces jeunes, il est tout à fait normal que les compétences écrites ne soient pas assez développées.

Les explications de ces jeunes nous prouvent encore une fois que pour le maintien et le développement d'une langue d'origine, il faut s'y mettre tôt. Et cela avec l'aide, le soutien et la motivation des parents. Car plus l'âge de l'enfant avance, plus les responsabilités augmentent et il se laisse emporter au rythme de la vie quotidienne. Comme nous pouvons le voir dans les exemples suivants :

« J'ai trop de travail à l'école normalement donc... pour consacrer du turc à côté... c'est un peu... un peu difficile quoi... » (E21)

Ceux qui ont dit 'oui'

Après un certain âge, s'il n'y a aucune motivation précise, personne ne se met à étudier une langue pour l'améliorer même si celle-ci est la langue première de l'individu. Chez la majorité de nos participants qui disent qu'ils consacrent du temps pour améliorer le turc, nous remarquons en fait qu'ils intègrent la langue dans les activités auxquelles ils prennent plaisir.

« Et oui quand même moi, j'écoute que des musiques turques. Et, je lis un peu les journaux. J'aime bien le foot. Je prends 'Fanatik' [Journal de football]. Voilà, j'ai ça, je le lis. Ça permet d'apprendre. » (E5)

Le fait de continuer à parler turc à la maison tient toujours une place primordiale, y compris de nos jours, mais avec une différence qui risque d'affecter son maintien, étant donné la pratique courante du français entre frère et sœur.

« Je pars du principe de ce que mon père nous as appris. Dès que je rentre dans la maison on parle en turc. Je parle que français avec mes frères. » (E19)

Beaucoup de jeunes nous ont parlé de leur intérêt à lire en turc. Nous avons eu diverses réponses intéressantes. Les jeunes profitent de leur lecture pour apprendre de nouveaux mots et pour développer leur compréhension écrite.

« Je préfère même plus lire en turc parce que ça enfin... ça me permet d'apprendre plus de mots en fait, quand y a un mot que je comprends pas bah je vais voir sur internet. » (E2)

La langue reflète la culture, l'identité et les origines. Lorsqu'un jeune de troisième génération (E20 par exemple) explique qu'il comprend mieux en turc sur certains domaines comme la religion ou l'histoire et que la lecture en turc est plus concrète pour lui, cela devient prometteur pour l'avenir du turc.

Les témoignages de nos enquêtés montrent un certain intérêt pour les lectures de romans en turc qu'ils déclarent préférer pour cause d'identification culturelle. Lire en turc est un moyen à la fois de se plonger dans la culture, de s'y familiariser et aussi de rester en contact avec la langue d'origine.

Nous observons aussi chez ces jeunes une vraie conscience de l'importance de la langue d'origine et qui essaient entre eux de créer une routine afin de s'améliorer. Ils savent bien que dans le quotidien le français sera toujours là.

« Par exemple j'ai un groupe d'amis avec qui on fait des 'sohbet'⁸ par semaine. On essaie de parler turc pour améliorer notre turc. On se force à parler en turc cette soirée-là. Si je suis dehors avec des amis, juste pour s'amuser alors là c'est plus français. » (E30)

La curiosité envers la langue est un point important aussi parce qu'elle nécessite le besoin de recherche. Les jeunes curieux se mettent à rechercher sur internet ce qu'ils veulent apprendre. Ce comportement positif ne peut qu'être bénéfique pour le maintien de la langue des parents.

« Je traduis un mot très précis par exemple, par internet je regarde tout seul quoi. Surtout, quand je cherche un poète turc et y a un mot que je ne comprends pas. » (E8)

Lorsque cette jeune a précisé qu'elle cherchait des poètes turcs, nous lui avons demandé si elle aimait lire en turc. Elle a expliqué qu'elle avait commencé, il n'y a pas longtemps parce qu'elle n'avait jamais lu en turc et qu'elle voulait savoir si le turc qu'elle parle est comme celui qui est écrit. Grâce à la lecture, la participante s'est certainement rendue compte de l'écart qui existe entre le turc qu'elle utilise à l'oral et le turc écrit. C'est pourquoi il est essentiel que les jeunes assistent à des cours de turc plus approfondis, qui leur permettraient d'étudier leur langue d'origine dans toutes ses perspectives. Nous devons sensibiliser les jeunes à propos de ce sujet pour qu'ils soient conscients qu'ils ont une langue très riche.

⁸ Conversation religieuse

Le souhait de suivre des cours de turc

Nous avons demandé à nos sujets s'ils auraient voulu avoir des cours de turc et la majorité (16 personnes) nous ont répondu « oui », 10 personnes ont dit « non » et, 4 étaient indécises. Les jeunes ont conscience de leur niveau en turc, c'est-à-dire qu'ils savent qu'ils parlent un turc « limité », qu'ils ont besoin de développer certaines de leurs compétences. Comme nous l'avons vu à travers l'autoévaluation des compétences, en général, le bilinguisme de nos sujets n'est pas un bilinguisme équilibré, ils sont plus compétents en français, la langue de scolarisation. L'école est le milieu qui permet d'utiliser la langue dans toutes ses dimensions et qui permet de développer les 4 compétences linguistiques. Le turc est une langue qu'ils utilisent seulement à l'oral car cela suffit à répondre à leur demande dans la vie quotidienne. Ainsi, ils sont peu nombreux à développer leurs compétences écrites en turc.

« J'aurai bien aimé surtout ce qui est grammaire, écrire etc. Ça m'aurait intéressé... parce qu'actuellement quand on écrit en turc bah... on sait que c'est pas bon quoi. » (E11)

« Surtout pour l'écriture. Parce que je... vu que je parle mais que j'écris pas trop. Je sais que j'ai plein de fautes d'orthographe. Peut-être pour voir la grammaire les bases d'écriture et voilà... peut être lire un peu plus... donc avoir des cours ça aurait été bien. (E21)

Nous voyons que ces jeunes ont la volonté pour suivre des cours de turc surtout pour les compétences écrites et grammaticales. Ils ne sentent pas le besoin de développer ces compétences dans la vie quotidienne car comme nous l'avons précisé le turc demeure essentiellement dans la sphère familiale. Même si les jeunes parlent très souvent le turc, cela ne veut pas dire qu'ils s'expriment correctement à l'oral. Le turc peut être pratiqué régulièrement mais les situations et les sujets de conversation se réalisent dans un cadre précis avec des interlocuteurs précis. Donc, la langue parlée ne sera pas le turc standard mais la langue transmise des parents.

« Je pense que oui parce que je parle turc pas très développé, je sens quand je pars en Turquie de toute façon. C'est limité. » (E8)

Nous observons également chez les jeunes qu'ils ont conscience de leur lacune en langue. Ils ont une bonne volonté de ne pas délaissé le turc car ils savent que c'est avec eux qu'il continuera à être transmis. Cette conscience et cette volonté de vouloir transmettre la langue d'origine montre l'attachement des jeunes aux valeurs de leurs parents. Les Turcs de la troisième génération d'Allemagne aussi possèdent la même conscience. « *Ils affirment ne pas vouloir oublier leur langue d'origine et accepter l'allemand comme leur seule langue maternelle. Ces affirmations montrent que la conscience linguistique commence à se développer chez les nouvelles générations* » (Sakin, 2018 : 14). Ainsi, nous pouvons dire que le turc résiste encore et peut continuer à résister face à la dominance du français. Comme ce jeune qui affirme qu'il voudrait parler mieux en turc avec ses enfants. Lorsqu'on observe les réponses des jeunes, on remarque que c'est surtout pour le travail qu'ils se sentent motivés, sinon pour eux étant donné que dans la vie quotidienne leur niveau de turc est suffisant, ils ne sentent pas la nécessité d'approfondir leur connaissance en langue.

Par exemple une enquêtée précise que dans le passé, elle aurait voulu avoir des cours de turc parce qu'elle voulait travailler dans un poste en relation avec la Turquie. Mais maintenant comme elle travaille elle explique qu'elle n'en a plus besoin :

« Comme mon projet n'est plus concret, je travaille j'ai plus le temps. Si mon projet n'est pas concret je ne trouve pas le besoin. (E20)

Nous avons aussi quelques exemples de jeunes qui ont déclaré ne pas vouloir de cours de turc dans la mesure où ils pensent qu'ils ont un niveau suffisant qui leur permet de l'utiliser au jour le jour sans besoin spécifique.

« Pas forcément parce que je m'exprime bien en turc et j'en ai pas besoin dans la vie professionnelle. Donc, comme j'en ai pas besoin dans la vie professionnelle, même si j'en aurai eu besoin, je pense que je m'exprime bien donc... » (E10)

Durant les entretiens, on remarque que plusieurs enquêtés ont utilisé « ne pas avoir besoin ». Ainsi, on comprend que pour le maintien du turc dans le futur, on doit pouvoir attirer l'attention des jeunes sur le turc et créer des domaines d'intérêt qui leur permettra de garder un contact avec la langue. On doit

pouvoir sensibiliser les nouvelles générations sur le fait que la langue d'origine ne doit pas être perçue seulement comme un besoin et qu'elle représente toute une histoire, toute une communauté et des valeurs qui doivent être protégés afin de maintenir la diversité linguistique et culturelle dans le monde.

Les sources de motivation pour améliorer le turc

La motivation est un élément important qui pousse la personne à réaliser une action. Entre les réponses données aux questions sur la volonté de progresser en turc, nous constatons que le travail est une raison importante de motivation pour les jeunes dans le but d'améliorer leur niveau. Nous avons approfondi ce sujet et demandé aux jeunes s'ils avaient une source de motivation pour l'apprentissage du turc. Parmi les 30 jeunes interrogés, 12 au total ont précisé ne pas être motivés parce qu'ils n'ont pas besoin d'en savoir plus. En général la réponse obtenue par les jeunes non motivés, c'est l'inutilité d'améliorer le turc puisque le niveau de connaissance qu'ils ont en langue leur suffit pour communiquer avec la famille. Donc, ils ne sentent pas le besoin de faire un effort en plus. Dans la plupart des réponses, l'expression commune est « ne pas avoir besoin » de progresser en turc. Par exemple, la jeune ci-dessous affirme que même lorsqu'elle regarde des séries en turc, il y a des choses qu'elle ne comprend pas du tout et donc qu'elle arrête de regarder la série. Elle explique aussi que son père lui a acheté des livres pour qu'elle puisse progresser en turc mais qu'elle n'a jamais senti le besoin et l'envie de les étudier.

« En fait, je me dis... je sais quand même parler en turc donc du coup ça va je me dis je connais un petit peu le turc donc j'ai pas besoin d'approfondir encore plus. C'est ça en fait. Ce niveau-là me suffit pour parler en turc. » (E12)

Nous observons aussi que certains jeunes couples de troisième génération qui maîtrisent très bien le français n'ont pas du tout besoin du turc vu qu'ils parlent tout le temps seulement en français. Ceci est un facteur qui risque de mettre en danger la transmission du turc, pour lequel des précautions doivent être prises. Même si la majorité des participants ont parlé de leur motivation, le nombre de jeune non motivé ne peut pas être négligé. Cette absence de motivation est une menace pour la vitalité de la langue. Plus l'intérêt, la motivation, le besoin et l'utilité de la langue diminuent, plus elle sera délaissée. Nous avons comptabilisé 18 enquêtés qui ont affirmé être motivés pour progresser en turc. Nous avons catégorisé leur source de motivation en trois groupes : le baccalauréat, le travail et la famille en Turquie. Cette motivation pour le baccalauréat est la preuve de l'importance du milieu scolaire dans l'apprentissage de la langue d'origine. Le fait de passer un examen et d'être noté incite les jeunes à étudier leur première langue et donc à garder des liens avec celle-ci.

« Y'a le bac déjà. C'est vrai que ça m'intéresserait beaucoup de... m'y plonger encore plus... Et d'apprendre avec les auteurs classiques par exemple... ou du temps moderne et tout... parce que y'a une belle littérature quand même. Une qui commence à être connue. » (E21)

A partir de l'affirmation de ce jeune, nous voyons que la valorisation d'une langue et d'une culture affecte positivement le locuteur. Le fait que la littérature turque commence à être connue incite le jeune à mieux la connaître aussi. Ceci représente pour lui une fierté, une chance de faire connaître plus ses origines à son entourage social ou professionnel dans la société d'accueil. Dire qu'être bilingue est un atout par rapport à son bilinguisme est aussi une preuve de la valeur donnée à sa langue première, le turc dans notre cas. Ceci est une conscience que doivent posséder tous les jeunes de familles issues de l'immigration quel que soit leur origine afin d'assurer l'avenir des langues et des cultures.

Pendant nos entretiens, nous avons remarqué que l'emploi est une des plus importantes sources de motivation, à tel point que les jeunes sont prêts à déménager en Turquie ou dans un autre pays sans hésitation.

« Avoir vraiment un travail qui mérite justement où on doit avoir le vocabulaire exact mais après de parler entre amis avec un Turc soutenu... y'a pas trop trop d'intérêt quoi. » (E1)

« Mon projet professionnel vu que je fais LEA pour faire après du commerce international pour être bilingue perfectionniste entre guillemets... il faut que j'apprenne encore plus le turc que je renforce un peu plus. » (E7)

Comme nous le voyons, même les études sont une préparation au travail. Le travail est source de motivation car il permet de percevoir un revenu, ainsi il permet à l'individu de répondre aux besoins de

la vie. C'est une liberté économique. De plus, avoir une carrière, surtout de l'estime et du respect motive les jeunes pour le travail.

Lorsque nous avons demandé aux participants leur fréquence de visites en Turquie, la grande majorité précisait y aller tous les ans. Ces visites fréquentes au pays d'origine permettent de renforcer les liens de ces jeunes avec leur famille, leur culture et aussi leur langue d'origine. Ainsi, pouvoir communiquer aisément avec les proches en Turquie tient de l'importance. Nous relevons l'envie chez ces jeunes de comprendre les proches et de se faire comprendre. Citons quelques exemples de nos interviewés :

« Ce serait mieux pour la Turquie. Si je vais en Turquie voir la famille. Si on parle pas, la famille a du mal, à te comprendre tu t'exprimes mal. » (E22)

Il est clair que le lien avec les pays d'origine est un autre facteur qui tient beaucoup d'importance pour le maintien et la transmission de la langue d'origine. Les séjours réguliers au pays d'origine et le désir de communiquer avec la famille qui s'y trouve, renforcent le lien avec le pays. Dans une enquête faite sur les descendants d'immigrés âgés de 18-50 ans, les visites au pays de naissance des parents est de 98,5 % pour les descendants Turcs (Condon et Régnard, 2010). Ce pourcentage est assez significatif et explique pourquoi de nos jours la communauté Turque est toujours considérée comme une des communautés la plus attaché à son origine.

L'apprentissage du turc pour les enfants

Nous avons demandé aux jeunes, les futurs parents de la prochaine génération, s'ils souhaitent que leurs enfants apprennent le turc. Sans hésiter, ils ont tous affirmé qu'ils le voulaient. Les jeunes pensent transmettre le turc comme eux ils l'ont appris, c'est-à-dire en pratiquant la langue à la maison. Pour certains, cette méthode sera suffisante pour d'autres non en dépit de leur niveau. Ils pensent qu'afin de permettre à leurs enfants de développer leur compétence en turc, des soutiens de cours seront bénéfiques. Bien sûr que la présence des grands-parents, de la télévision turque et des voyages en Turquie est pour eux des facteurs qui influencent positivement l'appropriation et le maintien du turc au sein des foyers.

« Je pense que je leur parlerai en turc. Au début comme moi, leur première langue sera le turc et parce que de toute façon après ils apprennent le français à l'école. » (E9)

A partir de cette réponse, nous avons demandé à l'enquêté si le turc qu'il parle est suffisant et il nous a répondu ;

« Non parce que moi là je suis entre les deux mais après eux... je pense qu'ils vont être plus... ils vont avoir des coutumes françaises on va dire... et je pense qu'il faut quelque chose d'autre à côté... par exemple une école de turc qui va leur apprendre d'autres choses. » (E9)

Un autre enquêté explique qu'il essaiera de parler en turc, mais que ce ne sera pas comme lui et ses parents, car il affirme qu'automatiquement il parlera en français. De cette raison, lui aussi pense qu'il soutiendrait les enfants avec des cours de turc.

« Y a un moment je pense que la génération à venir elle aura besoin de cours. Parce que ça va vraiment être une deuxième langue qui va être instaurée par la suite. Ça ne va pas être comme nous ils ne vont pas apprendre la langue turque avant la langue française. Ça va être deux langues en même temps donc ça risque d'être un peu compliqué. » (E11)

Une de nos enquêtées qui a un enfant explique ;

« Moi je me disais si y a des écoles turques pourquoi pas. Ça peut être sympa pour elle. Moi déjà je lui parle en turc à la maison au maximum. Même si j'avoue, parfois ağzımdan kaçıyor 9le français. » (E15)

Dans la plupart des réponses, les jeunes, qu'ils aient un niveau élevé ou pas, affirment qu'ils essaieront de parler le plus possible en turc avec leurs enfants, pour qu'ils l'acquièrent. Mais un de nos interviewés

⁹ Ça me sort de la bouche...

dit qu'il ne pense pas parler en turc avec eux car pour lui ce n'est pas sa langue de réflexion. Il pense que c'est avec les grands-parents qu'ils pourront apprendre et maintenir le turc.

« Parce que... c'est pas la langue dans laquelle je réfléchis ou celle que je pense ou que je m'exprime le plus souvent en fait. Le français c'est la langue dans laquelle j'ai appris à penser. C'est vraiment dans laquelle je m'exprime. Donc je parlerai plus en français. Mais vu que mes parents pour eux leur vraie langue c'est le turc, ce serait mieux qu'ils apprennent avec eux. » (E21)

Dans cet énoncé, nous voyons une raison d'affaiblissement de la langue d'origine. Le fait de ne pas pouvoir penser ou exprimer ses sentiments en turc mène le locuteur à le délaisser.

L'avenir du turc selon la troisième génération

Dans notre recherche, l'importance était de donner la parole aux jeunes pour qu'ils expriment leurs idées et leurs expériences par rapport à la langue d'origine. Parce que ces jeunes sont la génération « pont » si on puisse le dire, et ils sont les transmetteurs de la langue à la future génération. Nous utilisons le terme de génération « pont », car cette génération diffère des précédentes par rapport à son lien à la langue d'origine. Cette génération est née en France et a grandi au contact des deux langues et cultures. C'est pourquoi leur pensée envers la langue d'origine est assez importante pour l'avenir de son maintien. Nous avons eu des réponses négatives en général pour l'avenir du turc en Europe. Les jeunes sont pessimistes à ce propos et ils n'attendent pas un maintien fort du turc par les futures générations.

« Nous on a été un peu obligé parce que nos parents ne savaient pas parler français alors ils communiquaient avec nous en turc. Mais nous notre génération, nos enfants etc. automatiquement ils ont la langue française dès la naissance donc là je pense que pour nous, il faudra vraiment qu'on les inscrive dans des cours, qu'on fasse attention pour qu'ils puissent apprendre alors que nous on a appris la langue turque avec la langue française. Moi personnellement j'ai découvert le français à l'école maternelle. » (E11)

Dans la transmission de la langue d'origine l'effet des pratiques langagières au sein de la famille est un facteur primordial. Comme ses parents ne parlaient pas français, cet enquêté était obligé de pratiquer le turc avec eux et c'est avec la scolarité qu'il s'est mis en contact avec le français. Ce qui est le cas de la grande majorité de nos enquêtés. Mais eux, les futurs parents qui maîtrisent très bien le français même mieux que le turc, auront beaucoup de mal à parler seulement la langue d'origine dans le milieu familial. Ils auront besoin d'une certaine motivation et d'un certain effort puisque ça ne se réalisera pas de manière naturelle. Cette situation est un des facteurs qui met en danger la transmission de la langue d'origine.

« Mes parents ils sont turcs, ils parlent en turc donc moi je me dis, j'ai de la chance... J'ai appris le turc correctement. Ma fille par exemple... je sais que moi je parle un peu moins que mes parents donc ma fille va automatiquement parler un peu moins, et j'ai peur qu'en fait avec le temps on oublie... ça vient comme dans les autres cultures. C'est malheureux. Nous le jeunes, on fait peut-être pas assez d'effort pour garder, préserver le turc. Je pense que c'est surtout ça. Que voilà on laisse couler. » (E15)

Lorsqu'on écoute ces jeunes parler ainsi, on comprend leur désespoir. D'un côté on ressent leur attachement à leurs origines et leur sentiment positif, mais de l'autre côté le sentiment de ne pas être à la hauteur et de ne pas faire assez d'effort pour protéger la langue d'origine. Ce qui les inquiète aussi énormément pour le futur.

« Nous nos parents ils nous parlent turcs donc nous on a les deux langues mais avec nos enfants... on va parler français... nos enfants ils vont parler français. Comme nous on utilise on répond en turc et en français. On va faire la même chose avec nos enfants donc ça va être le français qui va prédominer. Donc je pense que ça va diminuer. Nous on va parler français, ça va se détacher au fur et à mesure même si je fais des pieds des mains, je pense pas que mes enfants vont être attachés comme moi. » (E27)

A partir des réponses ci-dessus à propos de l'avenir du turc, nous constatons que les jeunes ont de bonnes intentions envers le turc. Pour eux, le turc continuera à être parlé sauf que ce ne sera pas dans la même intensité qu'aujourd'hui. Ils pensent que petit à petit, la pratique du turc diminuera. Dans plusieurs

réponses nous voyons l'utilisation du « mais », parce que les jeunes sont conscients qu'avec le temps, leur bonne maîtrise, leur fréquence et leur habitude de parler français affecteront la pratique du turc. Ils précisent qu'ils étaient obligés de parler turc avec leur parent qui ne maîtrisait pas le français mais que pour eux la situation sera différente avec leurs enfants. Ils reconnaissent qu'ils transmettront un Turc déjà affaibli par rapport au turc qu'ils ont appris. Cet affaiblissement de la langue à travers les générations est ce qu'on appelle l'effet de cascade (Gonzo & Saltarelli, 1983). Il y a aussi les jeunes qui nous parlent de la situation de la pratique du turc d'aujourd'hui qui est déjà mauvaise. Pour eux, on peut rencontrer des familles dont les enfants parlent vraiment très peu le turc et même certains qui ne parlent même pas un mot en turc.

« Moi, pour ma part elle disparaît petit à petit mais ça, c'est moi personnellement. Parce que je ne regarde pas la télé, je ne lis pas et j'ai même mon petit frère qui est pire que moi. Il n'a jamais eu de cours en turc. A la maison on a parlé uniquement en français avec lui. Et du coup lui, il a vraiment du mal à s'exprimer en turc. Il me demande parfois, est-ce que tu peux me traduire cette phrase à maman. A ce point-là. Est-ce que tu peux m'aider à m'exprimer parce là moi je n'y arrive pas, c'est mon petit frère. Il a 23 ans. Donc du coup ça disparaît progressivement. Mais si les parents sont derrière et qui les obligent justement à prendre des cours en turc, ou qu'ils insistent à regarder la télé turque je pense que cette langue ne va pas disparaître. » (E12)

A partir de son vécu personnel, cette enquêtée qui est complètement éloignée de la langue d'origine et dont le frère est au point de demander la traduction de ces énoncés pour communiquer avec sa mère, n'attend pas un maintien fort de la langue d'origine dans l'avenir. Mais elle précise quand même que ce sont les parents qui ont un rôle indéniable sur ce sujet, et que c'est leurs attitudes envers la langue d'origine qui permettront de la maintenir. Si les parents sensibilisent leurs enfants sur l'importance de la langue d'origine, cette dernière continuera sa lutte contre le risque de disparaître. Beaucoup de jeunes se retrouvent autour de la même idée, l'effet des parents dans la transmission de la langue. C'est pourquoi les parents et les futurs parents doivent être sensibilisés sur ce sujet.

Conclusion

A partir de notre recherche, nous constatons que dans le milieu familial il y a toujours la dominance du turc par rapport au français lorsque la communication se réalise avec les parents ou les grands-parents. Mais lorsque les jeunes de la troisième génération sont en contact avec leur frères / sœurs ou bien avec des amis, en général le turc et le français sont utilisés en même temps. Les jeunes ne parlent jamais seulement en turc, c'est seulement en français ou les deux langues en alternance. Ils affirment aussi que dans le milieu social le français domine un peu plus.

Selon leur propre évaluation, nous pouvons dire que lorsqu'on compare les niveaux de langue à partir des quatre compétences, les jeunes considèrent avoir un niveau plus élevé en français. Parce que dans leur vie quotidienne, à l'école ou au travail, ils pratiquent plus le français, ils ont une certaine habitude et se sentent plus à l'aise lorsqu'ils l'utilisent. Cela est aussi prouvé par leur choix de faire l'entretien en français pour presque tous les jeunes. Van Den Avenne (2004 : 269), note que « *la langue d'origine ne se maintient que lorsque le locuteur l'utilise comme principale langue de communication [...], autrement elle disparaît au profit du français* ». Ainsi, les jeunes qui dans le milieu scolaire et le milieu professionnel parlent notamment le français, de plus si dans le milieu familial mettent le français au centre de leur communication, l'attrition du turc peut devenir inévitable.

Les Turcs de la troisième génération n'attendent pas un maintien fort du turc par les futures générations parce qu'ils expliquent que comme leurs parents avaient un niveau faible ou ne savaient pas du tout parler en français, ils étaient obligés de parler en turc pour communiquer. La plupart pensent avoir un bon niveau en turc à l'oral. Manço et Crutzen précisent qu'« *une large majorité d'individus affirment qu'ils ont en langue turque un 'bon' ou un 'très' bon niveau d'expression orale et écrite [...]* (2003 : 95-97) ». Comme ils le disent, ils ont « un turc qui leur suffit » pour communiquer avec la famille, les proches et les amis. Et par ailleurs, ils affirment posséder un turc limité du fait d'utiliser quotidiennement le français.

Chaque jeune parle le turc tel que sa famille l'a transmis. Les jeunes qui pensent que le turc qu'ils maîtrisent leur suffit pour parler dans la vie quotidienne avec leur famille ne sentent pas le besoin de

prendre des cours ou d'améliorer leur niveau. Ceux qui sont volontaires ce sont les jeunes qui ont une certaine motivation telle que le baccalauréat, la communication avec la famille en Turquie et surtout le travail qui est une source de motivation déterminante. En dehors de parler avec la famille et regarder la télé turque, les moments où ils consacrent du temps pour le turc, qui est valable pour tous les jeunes, ce sont lorsqu'ils lisent des romans ou des poésies en turc, quand ils ont des loisirs tels que les mots-croisés ou bien lorsqu'ils veulent apprendre un mot, une expression ou une règle grammaticale, ils font des recherches sur internet. Pour les jeunes qui sont mariés la pratique du turc perd son abondance. Les couples parleront plus en alternant les deux langues ou seulement en français. Être active dans la vie sociale, professionnelle ou scolaire devient une habitude pour les jeunes à pratiquer le français et ainsi un automatisme se produit menant aux mélanges des langues.

Les jeunes issus de l'immigration turque deviennent bilingues dès leurs plus jeunes âges et les pratiques langagières bilingues qu'ils adoptent naissent d'abord des dynamiques familiales et communautaires. Ces dynamiques possèdent des valeurs liées à leurs identités. En fonction de la situation et des interlocuteurs les pratiques langagières varient. De nos jours, les jeunes ne sont pas limités avec un entourage turc, la scolarité les met au contact du français. La majorité de leur temps passe en milieu francophones donc par rapport aux générations précédentes, ils sont plus socialisés en français qu'en turc et il y a un éloignement de l'espace familial ce qui est une conséquence de l'affaiblissement de la maîtrise de la langue d'origine. Même si la langue turque occupe une place importante dans leur vie quotidienne et que les jeunes ont de bonnes intentions pour la protéger et la transmettre, on ne peut pas renier que le turc n'est pas aussi pratiqué qu'auparavant et que les jeunes se construisent en grande partie dans la langue française. C'est le même cas pour les Turcs de la troisième génération nés en Allemagne, dont leur compétence en turc s'affaiblit tandis que leur compétence en allemand se développe encore plus. (Kulaksızoğlu, 2008)

En guise de conclusion, nous comprenons que les relations familiales ne suffisent plus pour le maintien de la langue turque donc on a besoin d'un appui qui puisse le renforcer. Afin de protéger la vitalité de la langue turque qui de nos jours résiste encore face à la pratique de la langue française, des précautions doivent être prises. Ainsi, nous pouvons suggérer que des programmes de formation concernant le bilinguisme et ses effets positifs soient organisés pour les parents afin de créer une prise de conscience de la langue maternelle et de son importance dans l'éducation. Les associations turques peuvent organiser des événements et des activités ciblant spécialement les jeunes car ce sont eux qui en tant que futur protecteur et transmetteur de la langue turque ont le plus besoin de la connaître et d'être mis en contact avec celle-ci. De plus comme certains jeunes avaient affirmé qu'ils aimaient lire en turc, nous pensons que pour attirer plus de personnes, des espaces de lectures pour tout âge peuvent prendre place dans les institutions.

Bibliographie

- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç sosyolojisi*. Nobel Yayınları.
- Akıncı, M. A. (2007). Fransa'da Türkçe ana dili eğitimi ve iki dilli Türk çocuklarının dil becerileri. II. *Avrupa Türk Dili Bilgi Şöleni. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*, 5-6 Mayıs, Ankara.
- Akıncı, M. A. (2016). Culture d'origine et apprentissages: le cas des jeunes enfants bilingues issus de familles immigrées originaires de Turquie, Th. Auzou-Caillemet ve M. Loret. (eds.), *Prendre en compte le corps et l'origine socioculturelle dans les apprentissages* (ss.203-238), Paris: Editions Retz
- Akıncı, M. A. (2021). Fransa'daki iki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğretimi. Ö. Çangal & M. E. Çelik (Ed.), *Çocuklara Türkçe öğretimi* (ss. 375-388) Nobel.
- Akdoğan Öztürk, S. (2018). *Deux langues, deux cultures: les bilingues franco-turcs de troisième génération en France* [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Condon, S., & Régnard, C. (2010). Héritage et pratiques linguistiques des descendants d'immigrés en France. Hommes et migrations. *Revue Française De Référence Sur Les Dynamiques Migratoires*, 1288, 44-56.
- Creswell, J. W. (2005). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (2nd ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall.

- Cummins, J. (1980). The cross-lingual dimensions of language proficiency: Implications for bilingual education and the optimal age issue. *TESOL Quarterly*, 14(2), 175–187.
- Cummins, J. (2014). L'éducation bilingue. Qu'avons-nous appris de cinquante ans de recherche?. I. Nocus, J. Vernaudo & M. Paia (Eds.), *In L'école plurilingue en outre-mer. Apprendre plusieurs langues* (pp. 41-63). Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- Deprez, C. (1994). *Les enfants bilingues: Langues et familles*. Collection Credif, Essais. Paris: Didier.
- Demirkan, M. & Akgün, A. (2017). Kültür(süz)leşme ve dil erozyonu sorunsalı Fransa'daki Türklerin entegrasyon ve dilsel Fransa'daki Türklerin entegrasyon ve dilsel Fransa'daki Türklerin entegrasyon ve dilsel kimlik profilleri. *Turkophone*, 4(1), 62-75. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkophone/issue/31605/346649>
- García, O. (2009). Emergent bilinguals and TESOL: What's in a name? *TESOL Quarterly*, 43, 322–326.
- Gonzo, S. & Saltarelli, M. (1983). Pidginization and linguistic change in emigrant languages. In Andersen, Roger W. (éd.), *Pidginization and creolization as language acquisition* (pp. 181-197). Rowley: Newbury House.
- Haugen, E. (1953). The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior. *Vol. I: The bilingual community; Vol. II. The American dialects of Norwegian*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hélot, C. (2007). *Du bilinguisme en famille au plurilinguisme à l'école*. Paris: Editions L'Harmattan.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). Almanya'daki üçüncü kuşak Türk gençlerinin Türkçe ve Almanca bilme seviyelerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi ve eğitim sorunlarının tartışılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 1-6.
- Labov, W. (1992). La transmission des changements linguistiques. *Langages*, 108, 16-33.
- Manço, A. & Crutzen, D. (2003). *Compétences linguistiques et sociocognitives des enfants de migrants: Turcs et Marocains en Belgique*. Paris: Editions L'Harmattan.
- Moro, M. R. (2012). *Enfants de l'immigration, une chance pour l'école*. Entretien avec Johanna et Denis Peiron. Paris: Bayard.
- Petek, G. (2004). Les ELCO, entre reconnaissance et marginalisation. *Hommes et Migrations*, 1252, 45-55.
- Sakın, B. (2018). Almanya Türklerinin dil tutumları üzerine toplum dilbilimsel bir araştırma. *Current Research in Social Science*, 4(1), 1-17. <https://doi.org/10.30613/curesosc.337804>
- Van Den Avenne, C. (2004). *Changer de vie changer de langue: paroles de migrants entre le Mali et Marseille*. Paris: L'Harmattan.
- Yağmur, K. ve Bayram Jacobs, D. (2015). Language maintenance and shift patterns of the Turkish speakers in The Netherlands. *Journal of Social Sciences in the Turkish World*, 74, 259-286.

Etik kurul onayı

2020 yılı öncesi araştırma verisi kullanılmış olup birinci yazarın 2018 de savunduğu doktora tezinden üretilmiş olması sebebi ile bu araştırma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

1. yazar %70 oranında, 2. yazar %15, 3. Yazar %15 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Dantipali Bey ve Mukaddes Tavşan hikâyelerinin söz varlığı üzerine bir değerlendirme

An evaluation on the vocabulary of the Dantipali Bey's Story and The Sacred Rabbit story

Gönderim Tarihi / Received: 16.03.2022

Muammer ŞEHİTOĞLU¹

Kabul Tarihi / Accepted: 12.10.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1088892](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1088892)

ÖZ: Çalışma, Eski Uygur Türkçesi döneminin Budist çevreye ait çatik türündeki eserlerinden Dantipali Bey ve Mukaddes Tavşan Hikâyelerinin söz varlığındaki birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) oluşmuş kavram işaretlerinin tespit edilmesini ve bu kavram işaretlerinden hareketle Eski Uygur Türkçesi döneminin gelişmiş dil özelliğinin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Böylelikle ilgili hikâyelerin orijinal ve Türkiye Türkçesi metin örnekleri incelenecek ve bu yöntemle oluşan kavram işaretleri tespit edilecektir. Daha sonra elde edilen kavram işaretleri kendi aralarında sınıflandırma yapılarak teorik özellikleri ile birlikte açıklanacaktır. Ardından her iki hikâyede de yer alan ilgili kavram işaretlerinin geçiş sıklığı sayısal olarak tablo hâlinde karşılaştırmalı biçimde sunulacaktır. Sonuç bölümünde ise, tabloda yer alan verilerden hareketle her iki hikâyedeki kavram işaretlerinin geçiş sıklığı nitelik yönünden değerlendirilecek ve bu kavram işaretlerinin Türkçenin gelişmiş dil özelliği bakımından ifade ettiği değer ve önem dikkatlere sunulacaktır. Ayrıca, çalışmanın Eski Türkçe ve Eski Uygur Türkçesi dönemi eserleri ile ilgili yapılacak dil bilgisi çalışmaları için yol gösterici olması üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dantipali Bey hikâyesi, Eski Uygur Türkçesi, Mukaddes Tavşan Hikâyesi, Söz varlığı

ABSTRACT: The study aims to determine the concept marks formed by more than one semantic (syntactic way) in the vocabulary of Dantipali Bey and Sacred Rabbit Stories, one of the works of the Buddhist circle of the Old Uyghur Turkish period, and to reveal the developed language feature of the Old Uyghur Turkish period based on these concept marks. Thus, the original and Turkey Turkish text samples of the related stories will be examined and the concept marks formed by this method will be determined. Then, the obtained concept signs will be classified among themselves and explained together with their theoretical features. Then, the frequency of occurrence of the relevant concept signs in both stories will be presented numerically in a tabular form. In the conclusion part, based on the data in the table, the frequency of occurrence of the concept signs in both stories will be evaluated in terms of quality and the value and importance of these concept signs in terms of the developed language feature of Turkish will be presented to the attention. In addition, it will be emphasized that the study will be a guide for grammar studies to be made about Old Turkish and Old Uyghur Turkish works.

Keywords: Story of Dantipali Bey, Old Uyghur Turkish, Story of sacred rabbit, Vocabulary

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, mshgtl22@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4471-3283>.

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

The relationship between concepts in spoken languages is established through language elements that correspond to the vowels in the language; Language elements are divided into two groups as meaningful language elements and official language elements. When used alone, semantic elements remind of a tangible or intangible entity, and they take place in the language, one by one, in the case of a live word root, root or stem. Task elements, on the other hand, are the elements that establish various relations of the meaning elements with each other (external task elements) and create other meaning elements to point out concepts other than the meaning elements (introverted task elements). Thus, new concept signs are formed not by a single method but by more than one method in the face of newly formed situations. While introverted task elements and concept signs are created on the meaningful language elements in the root, origin and stem situation in Turkish, sometimes new concept relations and new ideas that emerge as a result of a new change and development make the related concept marking method insufficient. With the method that creates an inadequacy situation, it becomes difficult to meet the new situation or concept with a single concept sign. In addition, the concept mark formed by this method extends the word size, making the word difficult to understand. The reason is the information load on each sound or letter as the number of sounds or letters that make up a language element increases; Again, as the number of meaning and task elements that make up a meaning element increases, the information load on the meaning and task elements decreases.

Methodology

Thus, Turkey Turkish and original texts of the stories examined and samples will be identified signs concept formed by this method. The concept marks obtained will be explained together with their theoretical features by classifying them. Then, the transition frequency of the relevant concept marks in both stories will be presented numerically in a tabular form.

Findings and discussion

In the "Story of Dantipali Bey", 12.55%; In the "Story of the Sacred Rabbit", on the other hand, a general meaningful permanent concept sign established with more than one meaning element was determined at a rate of 12.52%. Based on the data in the table, it is seen that the frequency of occurrence of such concept signs in the vocabulary of the story is very close to each other in percentage terms in both stories. For this reason, the classification of the use of general meaning permanent concept signs established with more than one meaning element of the two stories that are the subject of the study has been important. The numerical values of the concept signs, in which the meaningful elements are used extensively, are remarkable in terms of expressing the event and situation descriptions of the stories. So much so that in "The Story of the Sacred Rabbit", the frequency of the spiritual portraits of the heroes and the pastoral descriptions in the text, the concept signs consisting of the qualifying adjective + the noun, and the concept signs forming the repetition group increased. In the "Dantipali Bey Story", the speech pattern formed by the conversations between Dantipali Bey and Deer Bey increased the frequency of transition of the concept signs consisting of adverb + verb, and with the descriptions made between the conversations, the frequency of transition of the concept signs consisting of the qualifying adjective + the noun. has risen. In this respect, the "Dantipali Bey Story" has more action and plot than the " Sacred Rabbit Story". In addition, it is seen that new concept signs are created to express a newly encountered situation, an action, through verb phrases consisting of adverb + verb and noun + verb (object + verb). On the other hand, in "The Story of the Sacred Rabbit", the plot of the story was tried to be expressed with the high frequency of occurrence of the noun + bol- structure, and in this way, concept signs that meet new meanings were created. The frequency of occurrence of personal names/titles is high in both stories. The frequency of occurrence of personal names/titles is high in both stories.

Results and recommendations

In general, in both stories, the intensity of the frequency of transition of the general meaning permanent concept signs established with more than one meaning element, in the Old Uyghur Turkish period, whether the concept signs consisting of noun and noun root, stem and idioms or verb and verb root, stem

and idioms / It is seen that the phrases enable the expression of newly encountered concepts culturally. In this respect, the texts of the Old Uyghur Turkish period revealed their advanced written language quality with concept signs formed by more than one meaningful language element. In addition, the study proves that Turkish was the language of science and philosophy in the 8th and 9th centuries, and the cultural level developed as a written language in the context of the historical period.

Giriş

Bireyi, yaşam karşısındaki var oluş mücadelesinde değerli kılan en temel öge dildir. Öyle ki birey, dili sayesinde düşüncelerini, duygularını karşısındakine aktarır ve yaşamda kendini konumlandırır. Onun için de dilin düşüncenin ve de geniş anlamı ile iç benliğin aynası olduğu dile getirilmektedir (Gencan, 1971: 1). Sürekli değişim ve gelişim içinde olan birey, dilin sahip olduğu bu nitelikte benliğini hatırlamaya çalışmaktadır. Dilin kendi içindeki sürekli değişim ve gelişimi bireyi yaşamda etkileyerek onu zamanın içine ve ötesine iter. Bu bağlamda dil ve birey ilişkisi sürekli kendini yenileyen ve geliştiren bir yapı oluşturur. Tarihi süreçte oluşan dilin yapısı, bireyin amaçları doğrultusunda ihtiyaçlarını da değerli kılar. İhtiyaçlar, bireyden topluma yansır ve toplumu da doğrudan etkiler. Temel yönüyle dil de topluca yaşamın ortaya çıkardığı anlaşma ihtiyacından doğmaktadır (Emre, 1945: 3). Dilin doğuşundaki ihtiyacın çeşitliliği ise toplumun yaşayışı, inancı ile doğrudan ilgilidir. Her ikisi de birbirini değişim ve gelişim yönünden etkilemekte ve yeni yapıların ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. Öyle ki “ihtiyaçlar ifade edilince ister istemez dile yeni ögeler, yeni yapılar eklenir. Yeni ögelerin, yeni yapıların eklenmesiyle dil geliştikçe toplum, toplum geliştikçe dil gelişir” (Gemalmaz, 1999: 3). Böylelikle çift yönlü gelişim, değişim sağlanır ve toplum ilerlemesini sürdürür.

Öte yandan bireyin zihin gelişimi durağan bir konumda olmadığı için, onun yaşayış ve inanışının ürünü olan düşünceler ve duygular sürekli biçimde değişim göstermektedir. Bireyin bir varlık (nesne, oluş, kılış) hakkında zihinde yer alan genel düşüncesi kavram (mefhum / consept) olarak adlandırılmakta ve varlığın durumuna göre bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki çeşit kavram düşünülmektedir. Doğrudan doğruya soyut ve somut nesnelere bağımsız kavramlar, bu nesnelere hâl, hareket ve birbirlerine göre durumlarını içeren kavramlar ise bağımlı kavramlar olarak düşünülmektedir (Gemalmaz, 1995: 4-5). Dilin ortaya çıkışı da bu kavramlar arasındaki ilişkinin betimlenmesi ve böylelikle yeni oluşan / oluşacak kavram ilişkilerinin kurulmasını sağlama ihtiyacından çıkmıştır. Birey, amaç-ihtiyaç kaynaklı kavram ilişkilerinin kurulmasında temel odak noktasında yer almaktadır.

Dil ögeleri

Konuşma dillerinde kavramlar arasındaki ilişki, dildeki sesli işaretlerin karşılığı olan dil ögeleri aracılığıyla kurulmakta; dil ögeleri anlamlı dil ögeleri ve görevli dil ögeleri olarak iki gruba ayrılmaktadır. Anlam ögeleri, tek başlarına kullanıldıklarında somut veya soyut bir varlığı hatırlatır ve dilde, tek tek, canlı kelime kök, köken veya gövde durumunda yer alırlar. Görev ögeleri ise, anlam ögelerinin birbirleriyle olan çeşitli ilişkilerini kuran (dışa dönük görev ögeleri) ve anlam ögelerinden başka kavramları işaret etmek üzere başka anlam ögeleri oluşturan (içe dönük görev ögeleri) ögeleridir (Gemalmaz, 1995: 5). Böylelikle oluşan yeni kavram işaretleri, yeni oluşan durumlar karşısında tek bir yöntem ile değil birden fazla yöntem ile oluşmaktadır. Türkçede bu yöntemle, yani kök, köken ve gövde durumundaki anlamlı dil ögelerinin üzerine içe dönük görev ögeleri ile kavram işaretleri oluşturulurken, bazen de yeni bir değişim ve gelişim sonucunda ortaya çıkan yeni kavram ilişkileri ve yeni düşünceler ilgili kavram işaretleme yöntemini yetersiz kılmaktadır. Yetersizlik durumu oluşturan yöntemle, ortaya çıkan yeni durumu veya kavramı tek bir kavram işaretiyle karşılamak zorlaşır. Ayrıca bu yöntemle oluşan kavram işareti, sözcük boyutunu uzattığı için sözcüğün anlaşılması güçleşmektedir. Nedeni ise, bir dil ögesini oluşturan ses veya harf sayısı arttıkça her ses veya harf üzerine düşen bilgi yükü; yine bir anlam ögesini oluşturan anlam ve görev ögelerinin sayısı arttıkça, anlam ve görev ögeleri üzerine düşen bilgi yükü azalmaktadır (Alyılmaz, 2018: 12; Gemalmaz, 1995: 1-7; Mert, 2015: 31). Denilebilir ki, oluşan durumun ses sayısının artışıyla sözcüğün algılanmasını azalttığı ve tersi durumda da sözcüğün algılanmasını kolaylaştırdığı açıktır. Böylece, Türkçede ortaya çıkan yeni durum için tek bir kavram işareti yerine birden fazla kavram işareti ile oluşturulan genel anlamlı kalıcı kavram işaretleri kullanılmaktadır. İlgili kavram işaretleri, semantik / sözdizimsel yöntemle yapılmaktadır ve bu yöntem sayesinde anlamlı ögeler arasında yer alan boşluk hem sözcüğün söylenişini hem de insan beyni tarafından algılanmasını kolaylaştırmakta, böylelikle de sözcüğün anlaşılabilirliğini artmaktadır (Alyılmaz, 2018: 11; Mert, 2015: 32). Bu durumun ise, ilgili yöntemle oluşan kavram işaretlerinin kullanıldığı metinlerde anlaşılabilirliği artırdığı düşünülmektedir.

Türkçenin tarihi dönemleri incelendiğinde, kültürel olarak kavram ilişkilerinin yoğun olduğu dönem olan Eski Uygur Türkçesi dönemi, aynı zamanda bu türden yeni kavram işaretlerinin geçiş sıklığının yoğun olduğu bir dönemdir. Özellikle kültürel ilişkide bulunan milletler ve toplulukların dillerinden (Sanskritçe, Toharca, Çince) yapılan uyarılama çeviri eserler, bu kavram işaretlerini bünyelerinde barındırmaktadır. Bu eserler uyarılama çeviri türünde olmasıyla birlikte Türkçenin söz varlığını ve

kavram zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Dantipali Bey Hikâyesi ve Mukaddes Tavşan Hikâyesi bu bakımdan önemli ve değerlidir.

Literatür taraması

Hikâyede, kötü kalpli ve canlıları öldüren Hükümdar Dantipali Bey ile iyiliksever, yüce gönüllü geyikler lideri arasındaki düşünce mücadelesi ibretlik olay ile aktarılmaktadır. Dantipali Bey'in geyiklerin liderini öldürmesi üzerine kendisinin de kolu kesilerek Avîcî Cehennemi'ne gönderilişi etkileyici betimlemeler ve canlı sahneler ile dile getirilir. Hikâyeye, ilk olarak S. Himran tarafından 1946 yılında, 1931 yılında Uigurica IV'de yayımlanmış ve DKPAM adlı esere ait olan belgeleri içeren Uygurca Üç Hikâyeye adlı tercüme eserde yer almaktadır. Eserde, Maymunlar Beyi Hikâyesi, Mukaddes Tavşan Hikâyesi ve Dantipali Bey Hikâyesi'ne ait belgelerin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesi çevirisi, notlar ve sözlük yer alır (Elmalı, 2009: 31). Daha sonra hikâyeye, 2009 yılında M. Elmalı tarafından hazırlanan DKPAM adlı doktora tezi kapsamında yeniden yorumlu okuma yapılarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Daha sonra 2014 yılında ise, Ü. Ö. Demirci tarafından Eski Uygurca Dört Çatik adlı eserin hikâyelerinde biri olarak sunulmuştur. Eserde, Dantipali Bey Hikâyesi üzerine daha önce yapılan çalışmalar (F. W. K. Müller, A. v. Gabain:Himran, M. Elmalı:Geng, J. P. Laut, J. Wilkens) ele alınmış ve eser belgeleri yönünden yeniden düzenlenmiş ve eser üzerine eleştirel yorumlu okuma yapılmıştır.

Çalışmada, Elmalı (2016)'nın künyesi belirtilen çalışmasındaki orijinal metin ve Türkiye Türkçesi çevirisi örneklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, eserdeki yorumlu transliterasyon metninde ve Türkiye Türkçesi çevirisi örneklerinde düzeltmeler ve katkılar yapılmıştır.

Çalışmaya kaynak oluşturan Mukaddes Tavşan Hikayesi de çatik türünde bir eserdir. Hikâyenin ilk bölümünde, tavşan kabilesine doğan iyilik sahibi Bodhisattva'nın üç arkadaşı, dostu; maymun, kunduz ve porsuk ile kurduğu iletişim diyaloglar şeklinde aktarılır. Mukaddes Tavşan Hikâyesi'ne ait ilk çalışma F. W. K. Müller ve A. von. Gabain tarafından 1931 yılında Uigurica I-IV adlı eser içinde yayımlanmıştır. Ardından S. Himran tarafından bu çalışma Almancadan Türkçeye çevrilmiş ve bazı eklemeler de yapılarak 1946 yılında Uygurca Üç Hikâyeye adı ile yayımlanmıştır. 2014 yılında Ümit Özgür Demirci tarafından Eski Uygurca Dört Çatik adlı eserin içinde yer alan hikâyeye yazar tarafından da düzeltme ve eklemeler yapılmış ve hikâyeye eser içinde yer almıştır. Ayrıca, çalışmaya kaynaklık eden metin üzerinde yorumlu transliterasyon metninde ve Türkiye Türkçesi çevirisi örneklerinde düzeltmeler, eklemeler yapılmıştır.

Yöntem

Çalışmada yöntem olarak, nitel araştırma desenine dayalı doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman inceleme tekniği, dokümanlarda yer verilen verilerin tespit edilmesini, seçilmesini, anlamlandırılmasını ve sentezlenmesini analitik işlem süreci içinde gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir (Bowen, 2009: 28). Araştırmada veri kaynağı olarak, Dantipali Bey ve Mukaddes Tavşan Hikâyelerinin metinleri kullanılmıştır. Elmalı (2016) ve Demirci (2014) künyesi belirtilen çalışmalardan birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) oluşmuş kavram işaretlerinin tespit edilmesi ve veri elde edilmesi için yararlanılmıştır. Çalışmada, Elmalı (2016) ve Demirci (2014) künyesi belirtilen çalışmalarda, orijinal metin ve Türkiye Türkçesi çevirisi örneklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, eserlerdeki yazı çevriminde ve Türkiye Türkçesi çevirisi örneklerinde düzeltmeler ve katkılar yapılmıştır. Türkiye Türkçesinde sentaktik yolla oluşan birden fazla anlam ögesinden kurulmuş kavram işaretleri dil bilimi açısından farklı bir adlandırma ve yaklaşımla G.Karaağaç (2011) tarafından "Söz Öbekleri" başlığı altında "Birleşik Fiiller" ve "Çekimlik Söz Öbekleri" başlığı altında da ilişkilendirme öbekleri olarak "İsim Tamlamaları"; "Nitlendirme Öbekleri" başlığı altında da "Sıfat Tamlaması" olarak ele alınmıştır. L.Karahan da (2010) konuyu genel bir başlık olarak "Kelime Grupları" başlığı altında ele almıştır.

Çalışmada veri kaynağı olarak kullanılan eser metinlerinde döneme ait kültürel düzeyin ulaştığı seviyede kavramların ifade edilmesi veya işaretlenmesindeki farklılıkların ve benzerliklerin dil bilimi açısından daha ayrıntılı ve dönemin yazı dili niteliği ile birlikte Türkçenin gelişmiş dil niteliğini ortaya koyacak biçimde ele alması nedeniyle farklı bir sınıflandırma yaklaşımı benimsenmiştir. Çalışmadaki sınıflandırmada bu nedenlerle, C. Alyılmaz'ın "Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi", (1994) S. Alyılmaz'ın "Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nin Uygurcasının Söz Dizimi", (1998) ve O. Mert'in "Köli Çor Yazıtı ve Anıt Mezar Kompleksi" (2015) adlı eserlerdeki kavram işaretlerinin yöntemi ve analizi temel alınmıştır. Yöntem ve analize ek olarak yazar tarafından metinlerdeki dinî unvanlar, adlar

ve terimlerle ilgili de sınıflandırma yapılmış ve ilgili örnekler sunulmuştur. Ayrıca, Türkçe ve diğer yabancı dillerden ödünç alınan terimler ve kavramlarla oluşan kavram işaretleri de bu sınıflandırmada yer almıştır. Eserin incelenmesiyle elde edilen nitel veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli temalar ve kavramlar etrafında bir araya getirerek bu verileri okuyucuların anlayabileceği şekilde düzenleyip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Yapılan incelemede, içerik analizi çerçevesinde kavram işaretlerine ait nitel veriler, belirlenen özellikler etrafında bir araya getirilmiş ve anlamlı biçimde yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca kavram işaretlerinin geçiş sıklığına ait nicel verilerden de yararlanılmıştır.

Bulgular ve tartışma

Kavramların işaretlenmesi

Dantipali Bey hikâyesi

Birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı ögeler

Belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşan kavram işaretleri

Bu türden kavram işaretleri, Türkçede isim yapma yollarından biri olarak bilinmektedir ve onlar (sıfatlarıyla birlikte tamlayan isim + \emptyset + sıfatlarıyla birlikte tamlanan isim + tamlanan (belirtilen) eki şeklinde oluş biçimleriyle niteleme grubu meydana getirmektedirler. Ayrıca bu kavram işaretleri, genel olarak bir türün veya bir nesnenin adı olarak kullanılmaktadırlar (Alyılmaz, 1994: 24; Mert, 2015: 32). Hikâyede, belirtisiz isim tamlamaları (sıfatlarıyla birlikte tamlayan isim + \emptyset + sıfatlarıyla birlikte tamlanan isim + tamlanan (belirtilen) eki biçiminde kurulmuştur. İsim yapımında kullanılan belirtisiz isim tamlamalarında belirtilen ekinin (/+(s)I/) ile karşılandığı görülmektedir. Tespit edilen örnekler şu şekildedir:

- *yılki + \emptyset ajun + ı*: hayvan varlığı + ı
isig öz korkınçına... munta yüğüürü kedgirerler .. muntada ulatı yılki ajuniña barmış keyikleriniñ ülgüsüz üküş korkınçları ol kör oglıma şast(ı)rtı inçe tıp temiş bar.. : ...Can korkusuyla... oraya buraya koşarak şahlanırlar. İşte hayvan varlığına geçmiş olan geyiklerin abartı korkuları (böyledir) (Elmalı, 2016: 229²⁰⁵⁻²⁰⁶).
- *teñri + \emptyset yer + i*: Tanrı diyar + ı
teñri yerinte toggay s(e)n tésér alku tamuluglar barça turup katag ünin kık(ı)rışu inçe tıp tēyürler .. bizni ölürmegil ne emgek erser munta ok emgenelim: Cennette (yeniden) doğacaksın' denecek olsa bütün cehennemlikler hep birden kalkıp yüksek sesle bağışarak şöyle derler: 'Bizi öldürme! Azabımız ne ise burada çekelim (Elmalı, 2016:229²¹¹⁻²¹⁶).
- *sıgunlar + \emptyset beg + i*: geyikler bey + ı
sıgunlar begi[ye.. ne]çök erser bu adadın ozgurup [biz]iñe isig öz buşı bērgil.. : (Ey) Geyikler Beyi! Bir şekilde, bu tehlikeden (bizi) kurtarıp bizim için (kendi) canını kurban et (Elmalı, 2016: 230²⁸³⁻²⁸⁵).

Belirtili nesne + fiilden oluşan kavram işaretleri

Olumlu ve olumsuz geçişli fiil kök, köken, gövde ve deyimlerinin belirtili nesnelere ile kurdukları ve genel anlamlı bir kavramı karşıladıkları yapılar olarak bilinen kavram işaretleridir (Alyılmaz, 2018: 20; Mert, 2015: 34).

Hikâyede, belirtili nesne + fiilden oluşan tamlamaların olumlu veya olumsuz geçişli fiiller ile kurulduğu tespit edilmiştir. Örnekler ise, şöyledir:

- *anı nomla- yarlıka-* : bunu vaaz et-
anı nomlayu y(a)rılıkazun : bunu vaaz etsin (Elmalı, 2016: 229²²⁹⁻²³⁰).
- *isig özümün sat-* : yaşamımı sat-
amrak mening isig özümün satay(ı)n: Sevgili ömrümü, yaşamımı feda edeyim (Elmalı, 2016: 230²⁹²⁻²⁹⁴).
- *sizlerniñ özünüzlerini satgın al-* : sizlerin yaşamlarını satın al-

sizlerniñ özünüñlerini satgın alayın. : (Bunun karşılığında) sizlerin yaşamlarını satın alayım (Elmalı, 2016: 230²⁹⁴⁻²⁹⁵).

- *isig özün idaladı.* : Tam bilge Tanrılar Tanrısı Buda sayısız yolda Bodhisattvaların yolunda yürürken canını bıraktı (Elmalı, 2016: 231³⁷⁹⁻³⁸²).

Belirtisiz nesne + fiilden oluşan kavram işaretleri

Bu türden oluşan tamlamaların hikâyede olumlu veya olumsuz geçişli fiiller ile belirtisiz nesneden kurulduğu görülür. Tespit edilen örnekler şöyledir:

- *isig öz + ø bër-* : yaşam ver-
amıtı ok tıdıgsız köñülin d(a)ndıpalı iligke barıp sizlerke isig öz bèreyin. : Şimdi de serinkanlı bir şekilde (sıkılmadan) Hükümdar Dandāpala'ya varıp sizlere yaşam vereyim (Elmalı, 2016: 230²⁹⁰⁻²⁹²).
- *isig öz + ø buşı bër-* : can sadaka ver-
sıgunlar begi[ye.. ne] çok erser bu adadın ozgurup [biz]iñe isig öz buşı bërgil : (Ey) Geyikler Beyi! Bir şekilde, bu tehlikeden (bizi) kurtarıp bizim için canı(nı) sadaka ver. (Elmalı, 2016: 230²⁸³⁻²⁸⁵).

Bünyesinde nesne bulunduran bir fiille bünyesindeki nesnenin belirtisiz kullanımından oluşan fiil deyimleri

Türkçede, bünyesinde nesne bulunduran fiillerin ikinci bir nesne alması gerekli görülmez. Ancak bazı durumlarda bu kuralın dışına çıkılarak bazı fiillerin anlamı pekiştirmek, kuvvetlendirmek için bünyesindeki nesnenin belirtisiz şekliyle birlikte kullanıldığı ve fiil deyimini oluşturduğu görülür (Alyılmaz, 1994: 30; Alyılmaz, 2017: 14).

Hikâyede de bu türden kavram işaretleri geçiş sıklığı düşük olsa da kullanılmıştır. Tespit edilen örnekler şöyledir:

- *ölüt + ø ölü-* : canlı öldür-
kim ölüť ölürgüci erser ol ayıg kalınç tüşin kentü özi aşayur .. : Kim canlı öldürürse, o kötü işin karşılığını da kendisi alır (Elmalı, 2016:230³¹²⁻³¹⁴).
- *yorig + ø yori-* : yol yürü-
tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrisi burkan asankılıg yolta bodıs(a)t(a)vlar yorigınta yoriyur erken isig özün idaladı.. : Tam bilge Tanrılar Tanrısı Buda sayısız yolda Bodhisattvaların yolunda yürürken canını bıraktı (Elmalı, 2016:231³⁷⁹⁻³⁸²).

Niteleme sıfatı + isimden oluşan kavram işaretleri

Varlıkların, durumlarını, biçimlerini, renklerini kısaca nasıl olduklarını bildiren niteleme sıfatlarının bir isimle birlikte oluşturdukları kavram işaretleridir. Genel anlamlı bir sözcüğü veya sözcük grubunu (adı) karşılayan bu kavram işaretlerinin adın niteliğini açıkça ifade etmek için niteleme sıfatından önce durum, azlık-çokluk vb. zarflar ile birlikte kullanıldığı da görülmektedir (Alyılmaz, 1994: 25).

Hikâyede, bu türden tamlamaların oldukça yoğun kullanıldığı görülmektedir. Nitelenen ismin daha açık biçimde ortaya konması için bazı örneklerde niteleme sıfatlarından önce durum, azlık-çokluk vb. bildiren zarfların (zarf + niteleme sıfatı + isim) şeklinde kullanımının tercih edildiği tespit edilmiştir. Örnekler şöyledir:

- *isig öz ölgüci yitti süvri biçek:* can alıcı keskin, sivri çakı
... *isig öz ölgüci yitti süvri biçek...* : ...Can alıcı keskin, sivri çakı... (Elmalı, 2016: 229²⁰⁰⁻²⁰¹).
- *irinç keyikler:* zavallı geyikler
... *irinç keyikler...* : Zavallı geyikler... (Elmalı, 2016: 229²⁰²).
- *katag ün:* yüksek ses
alku tamuluglar barça turup katag ünin kık(ı)rşu inçe tēp tēyürler.. : Bütün cehennemlikler hep birden kalkıp yüksek sesle bağırarak şöyle derler: ... (Elmalı, 2016: 229²¹³⁻²¹⁴).
- *bahşı özlüg:* yüce üstad

- *ayıg tüşin*: şiddetli ceza
bahşı özlüg ölürmekniñ ayıg tüşin.. ikinti ajunta ok mu teginür.. : Ey Yüce Üstad! Can almanın şiddetli cezası ikinci yaşamda mı çekilir? (Elmalı, 2016: 229²²⁰⁻²²¹).
- *yek rakşas köñüllüg*: şeytan gibi kötü kalpli
yek rakşas köñüllüg ... turkaru adınların isig özlerin üzgeli kanmaz erti.. : Şeytan (gibi kötü) kalpli ... daima başkalarının canını almaktan bıkmaz imiş (Elmalı, 2016: 229²³⁶⁻²³⁹).
- *edgü törü*: iyi güzel töre, davranış
yavgan köñüllüg d(a)ndıpalı ilig: kötü kalpli hükümdar Dandāpala
ol alku edgü törülerke çıgay .. yavgan köñüllüg d(a)ndıpalı ilig adınlarığ ölürser anı üze artukrak sevinür erti .. : Kötü kalpli hükümdar Dandāpala başkalarını öldürdüğü zaman bununla çok fazla sevinirmiş (Elmalı, 2016: 229²⁴⁰⁻²⁴³).
- *kanl(i)g türtünü*: kanlı merhem
kanl(i)g türtünü üze turkaru etüzin türtünür erti.. : Kanlı merhemlerle daima vücudunu yağlarmış (Elmalı, 2016: 229²⁴⁶⁻²⁴⁷).
- *alp katag avçı eren*: katı yürekli, acımasız avcı, yiğit
- *ülgüsüz sansız keyikler*: sayısız, çok geyik
bir ugrta ol d(a)ndıpalı ilig alp katag avçı erenleri birle arıg simekte avka atlanıp bartı.. ülgüsüz sansız keyiklerig avlap ölürti.. : Bir gün o Hükümdar Dandāpala, acımasız yiğitleri ile atlanıp avlanmak için ormana gitmiş. Sayısız, çok geyik avlayıp öldürmüş (Elmalı, 2016:229²⁴⁷⁻²⁵⁰).
- *altun öñlüg körgeli körkle sıgun*: altın renkli gösterişli geyik
adın bir arıgda altun öñlüg körgeli körkle sıgun bar erti .. : Diğer bir ormanda altın renkli gösterişli geyik varmış (Elmalı, 2016:229²⁵¹⁻²⁵²).
- *amrılmış köñül*: temiz, arınmış gönül
yılki yüzün arjılar teg amrılmış köñüllüg tözün yavaş.. : Görünüş olarak hayvan (olmakla birlikte) erenler gibi temiz, arınmış gönüllü, asil ve sakinmiş (Elmalı, 2016:229²⁵³⁻²⁵⁴).
- *rakşaslar teg katıg ün*: şeytanlar gibi kötü, kaba ses
rakşaslar teg katıg ünün kıkıra tegirmileyü tururlar. : (Avcılar bizi) şeytanlar gibi kaba, kötü seslerle bağışarak çepeçevre sararak kuşatıp dururlar (Elmalı, 2016:230²⁸¹⁻²⁸³).
- *ulug katıgılanmak*: büyük zorluk
antag ulug katıgılanmanın katıgılanayın. : Böylesi büyük zorluğa katlanabilirim (Elmalı, 2016:230²⁹⁰).
- *ulug ilig beg*: yüce hükümdar
ulug ilig bege beş yüz sıgunlarka isig öz buşı børsün. : Ey yüce hükümdar! Beş yüz geyiğe hayatlarını sadaka olarak bağışlayın (Elmalı, 2016: 230³⁰⁸⁻³⁰⁹).
- *ayıg kılınç*: kötü iş, amel
kim ölüüt ölürgüçi erser ol ayıg kılınç tüşin kentü özi aşayur .. : Kim canlı öldürürse, o kötü işin karşılığını da kendisi alır (Elmalı, 2016: 230³¹²⁻³¹⁴).
- *ayıg at*: kötü ad, ün
ayıg kılmakka .. bütün yertinçüde ayıg atı yadılır. : Bütün dünyada kötü adı (ünü) yayılır (Elmalı, 2016: 230³¹⁶⁻³¹⁷).
- *irig sarsıg köñül*: kötü kalp
- *altun öñlüg sıgun*: altın renkli geyik

- *kıy köz*: şaşı göz
 - *agulug yılan*: zehirli yılan
 - *yitti kılıç*: keskin kılıç
 - *kınıg katıg köñül*: acımasız sert yürek
ötrü ol irig sarsıg köñüllüg d(a)ndıpalı ilig .. altun öñlüg sıgunnuñ ötügin tınglagalı unamadın köziñe karakına kan kodulup kıy közin sıgun tapa körüp övkesi kelip anıñ ara agulug yılan tiliñe okşatı yalınlayu turur yitti kılıçın tartıp altı kınıg katıg köñülin edgülig sıgun beginiñ boyunun bıçıp.. başın yerte yıkdı. : Bunun üzerine kötü kalpli Hükümdar Dandāpala, altın renkli geyiğin ricasını dinlemek için çaba göstermeden gözlerini kan bürümüş (ve) şaşı gözlerle geyiğe bakmış. Öfkesi kabarıp o arada zehirli yılan diline benzeyen parlayıp duran kılıcını çekip (eline) almış. Acımasız sert yüreği ile iyilik sahibi geyikler beyinin boynunu kesip başını yere yıkmış (Elmalı, 2016: 230³¹⁸⁻³²⁷).
 - *sansız üküş ayıg kılıñç*: pek çok fena iş
...sansız üküş ayıg kılıñç... : ...Pek çok fena iş... (Elmalı, 2016: 230³³⁹).
 - *yênçge kırkın*: ince, narın cariye
oglumın kızımın kamın kadaşımın tört türlüg süümin balıkımın uluşumın kent suzak künt(e)ki yênçge kırkınlarımın barça bek meñü sakıntım erti.. : ... Oğlumu, kızımı, akrabalarımı, kardeşlerimi, dört kısımdan (oluşan) ordumu, memleketimi, kenti, köyü, haremdeki ince, narın cariyelerini hep ebedi sanmıştım (Elmalı, 2016: 230³⁴³⁻³⁴⁴).
 - *emgeklig sav*: ıstırap verici söz
bu muntag emgeklig savlar sözleyür erken anıñ arasınta yer yarılı.. : Bu şekilde ıstırap verici sözler söylerken yer yarılmış (Elmalı, 2016: 230³⁴⁵).
 - *esriñü öñlüg yavlak ört yalın*: alaca renkli korkunç ateş
ol avışdın ünmiş esriñü öñlüg yavlak ört yalın ilig begig yörgemişde örü kök teñrike tayayu turtı .. : Avîcî (adlı) cehenneminden çıkan o alaca renkli korkunç ateş hükümdarı sarmaladıktan sonra yükselerek göğe dayanmış (Elmalı, 2016: 231³⁵⁰⁻³⁵⁴).
 - *ulug bedük taglar*: yüce dağlar
... ulug bedük taglarınñ basgukları yimrilti: Yüce dağların kayaları yuvarlandı (Elmalı, 2016: 231³⁵⁸).
 - *üç yavlak yol*: üç kötü yaratılış biçimi
 - *ayıg kılıñç*: kötü davranış
... üç yavlak yolta togarlar... ayıg kılıñçdın tıdılmazlar.. : ... Üç kötü yaratılış biçiminde (yeniden) dünyaya gelirler... Kötü davranışlardan kaçınırlar (Elmalı, 2016: 231³⁷³⁻³⁷⁴).
- asankılıg yol*: sayısız yol
tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrisi burkan asankılıg yolta bodıs(a)t(a)v lar yorıgınta yorıyur erken isig özin idaladı. : Tam bilge Tanrılar Tanrısı Buda sayısız yolda Bodhisatvaların yolunda yürürken canını bıraktı (Elmalı, 2016: 231³⁷⁹⁻³⁸²).

Zarf + fiilden oluşan kavram işaretleri

Olumlu ve olumsuz, geçişli veya geçişsiz fiil kök, köken ve gövdelerinin azlık-çokluk, nasıllık-nicelik, zaman vb. zarflar ile birlikte oluşturdukları kavram işaretleridir (Alyılmaz, 1994: 26; Mert, 2015: 33). Hikâyede, bu türden tamlamaların olumlu veya olumsuz, geçişli veya geçişsiz, fiil kök, köken ve gövdelerinin azlık-çokluk, nasıllık-nicelik zaman, yer-yön vb. zarflar ile kuruldukları tespit edilmiştir. Geçiş sıklığı oldukça fazla olan bu tamlamaların daha çok nasıllık-nicelik zarfları ile oluşturulduğu görülmektedir. Örnekler şöyledir:

- *munta yüğüürü kedgir-* : oraya buraya koşarak şahlan-

isig öz korkınçına... munta yüğüürü kedgırerler : ...Can korkusuyla ... oraya buraya koşarak şahlanırlar (Elmalı, 2016: 229²⁰⁵⁻²⁰⁶).

- *katag ünın kık(ı)rışu inçe tıp tē- : yüksek sesle bağışarak şöyle de-*
- *munta ok emgen- : burada çek-
kel sini ölüreyın bu emgedın ozgil.. teñri yerınte toggay s(e)n tēser alku tamuluglar barça turup katag ünın kık(ı)rışu inçe tıp tēyürler .. bizni ölürmegıl ne emgek erser munta ok emgenelim : Gel seni öldüreyım, bu ıstıraptan kurtul! Cennette (yeniden) doğacaksın' denecek olsa bütün cehennemlikler hep birden kalkıp yüksek sesle bağışarak şöyle derler: 'Bizi öldürme! Azabımız ne ise burada çekelim (Elmalı, 2016: 229²¹¹⁻²¹⁶).*
- *sansarka korkınç köñül örit- : Samsāra'ya karşı korku duy-
upasılar eşıdıp sansarka korkınç köñül öritsünler : İnananlar ışıtıp Samsāra'ya karşı korku duysunlar (Elmalı, 2016: 229²³⁰⁻²³¹).*
- *adınlarnıy isig özlerin üzgeli kan- : başkalarının canını almaktan bı-
...turkaru adınlarınıy isig özlerin üzgeli kanmaz erti.. : ...Daima başkalarının canını almaktan bıkmaz (Elmalı, 2016: 229²³⁸⁻²³⁹).*
- *artukrak sevin- : çok fazla sevin-*
- *alp katag üze tut- : çok iyi bak-*
- *meñiligçe sakın- : sevinilecek bir durum olarak düşün-
yavgan köñüllüg d(a)ndıpalı ilig adınlarığ ölürser anı üze artukrak sevinür erti öz etüzın alp katag üze tutar erti .. adın kışı emgeklıg bolsar.. etüzın meñiligçe sakınur erti.. : Kötü kalpli hükümdar Dandāpala başkalarını öldürdüğü zaman bununla çok fazla sevinirmiş. Kendisine çok iyi bakarmış. Bir başkası acı çekse, kendisi için sevinilecek durum olarak düşünürmüş (Elmalı, 2016: 229²⁴¹⁻²⁴⁴).*
- *atlanıp bar- : atlanıp (avlanmak için ormana) git-*
- *avlap ölü- : avlayıp öldür-
bir ugrta ol d(a)ndıpalı ilig alp katag avçı erenleri birle arıg simekte avka atlanıp bartı.. ülgüsüz sansız keyiklerıg avlap ölürtı.. : Bir gün o Hükümdar Dandāpala, acımasız yığıtleri ile atlanıp avlanmak için ormana gitmiş. Sayısız, çok geyik avlayıp öldürmüş (Elmalı, 2016: 229²⁴⁷⁻²⁵⁰).*
- *avlap altı tegirmileyü tur- : avlayıp altı kez kuşat-
ötrü ol d(a)ndıpalı ilig alıp alpagutı birle keyik avlap yortup arasınıta ol beş yüz sıgunlarıg tegrıgılep avlap altı tegirmileyü turtılar.. : Sonra, Hükümdar Dandāpala yığıtleri ile birlikte geyik avlayıp at koştururken o beş yüz geyiğı çevreleyip avlayıp altı kez kuşattırmış (Elmalı, 2016: 229²⁵⁷⁻²⁶⁰).*
- *ögsüz bolup yerke yapşını sığın- : şaşkına dönerek yere yapış-*
- *töşın böksegin ömgekle- : yere sinip korunmaya çalış-
ol beş yüz sıgunlar isig öz korkınçına ögsüz bolup yerke yapşını sığıntılar amaruları töşın böksegin ömgekleğiler : O, beş yüz geyik can korkusuna (kapılıp) şaşkına dönerek yere yapışmışlar; yere sinip korunmaya çalışmışlar (Elmalı, 2016: 230²⁶¹⁻²⁶⁴).*
- *öz ogul küzet- : öz oğul gibi koru-
öz ogulın küzetür s(e)n ... : ... (bizleri) kendi çocuğunu korur gibi korudun (Elmalı, 2016: 230²⁷³⁻²⁷⁴).*
- *küyü küzetü tut- : koruyup kollayıp gözet-
tünle күntüz isig özüñüzde artukrak açını küyü küzetü tutduy : Gece gündüz daha çok (bizi) koruyup kollayarak gözettin (Elmalı, 2016: 230²⁷⁴⁻²⁴⁶).*

- *kıkıra tegirmileyü tur-* : bağırarak çepeçevre sararak kuşatıp dur-
rakşaslar teg katıg ünin kıkıra tegirmileyü tururlar. : (Avcılar bizi) şeytanlar gibi kaba, kötü seslerle bağırarak çepeçevre sararak kuşatıp dururlar (Elmalı, 2016: 230²⁸¹⁻²⁸³).
- *ötleyü erigleyü inçe tēp tē-* : nasihat ederek şöyle de-
ötrü ol edgülig sığınlar begi .. beş yüz sığınlarig ötleyü erigleyü inçe tēp tēdi : ... : Bunun üzerine o, iyilik sahibi geyikler beyi beş yüz geyiğe nasihat ederek şöyle dedi : ... (Elmalı, 2016: 230²⁸⁵⁻²⁸⁸).
- *uzun turkaru meñilig bol-* : daima mutlu ol-
uzun turkaru meñilig bolunlar. : Daima mutlu olun (Elmalı, 2016: 230²⁹⁵⁻²⁹⁶).
- *ot yiyü suv iče yorı-* : ot yiyerek su içerek yaşayıp git-
simekde tikisiz çoğısız ot yiyü suv iče yoriyur biz. : Ormanda sessiz sedasız ... ot yiyerek su içerek (yaşayıp) gidiyoruz (Elmalı, 2016: 230³⁰⁵⁻³⁰⁷).
- *buşı bér-* : sadaka olarak ver- , bağışla
ulug ilig bege beş yüz sığınlarka isig öz buşı bérün. : Ey yüce hükümdar! Beş yüz geyiğe hayatlarımı sadaka olarak bağışlayın (Elmalı, 2016: 230³⁰⁸⁻³⁰⁹).
- *tınlayu y(a)rlıka-* : dinleyerek yerine getir-
m(e)n ötügümin tınlayu y(a)rlıkazun. : Buradaki herkes) ricamı dinleyerek yerine getirsin (Elmalı, 2016: 230³¹²).
- *tartıp al-* : çekip (eline) al-
... övkesi kelip anıñ ara aguluğ yılan tiliñe oğsati yalınlayu turur yitti kılıçın tartıp altı .. : Öfkesi kabarıp, o arada, zehirli yılan diline benzeyen parlayıp duran kılıcını çekip (eline) almış (Elmalı, 2016: 230³²²⁻³²⁵).
- *kıkıra inçe tēp tē-* : bağırarak şöyle de-
• *katıg ünin kıkıra inçe tēp tēdi emgeke* ... : Yüksek sesle bağırarak şöyle demiş: Ey ıstırap!... (Elmalı, 2016: 230³³¹).
- *bek meñü sakın-*: hep ebedi san-
oglumın kızımın kamın kadaşımın dört türlüğ süümün balıkımın uluşumın kent suzak künteki yēnçe kırkınlarımın barça bek meñü sakıntum erti.. : Oğlum, kızımı, akrabalarımı, kardeşlerimi, dört kısımdan (oluşan) ordumu, memleketimi, kenti, köyü, haremdeki ince, narin cariyelerini hep ebedi sanmıştım (Elmalı, 2016:230³⁴³⁻³⁴⁴).
- *aviş tamuka tartıp el- bar-* : Avîcî (adlı) cehenneme çekip götürüver-
aviş tamudın ört yalın ünüp d(a)ndıpalı ilignin ol ok etüzin yörgeyü alıp altın aviş tamuka tartıp eltü bartı.. : Avîcî (adlı) cehennemden alevler yükselmiş (ve) Hükümdar Dandāpala'nın vücudunu aşağıdaki Avîcî (adlı) cehenneme çekip götürüvermiş (Elmalı, 2016: 231³⁴⁷⁻³⁵⁰).
- *örü kök teñrike tayayı tur-* : yükselerek göğe dayan-
ol avişdın ünmiş esriñü öñlüğ yavlak ört yalın ilig begig yörgemişde örü kök teñrike tayayı turtı .. : Avîcî (adlı) cehenneminden çıkan o alaca renkli korkunç ateş hükümdarı sarmaladıktan sonra yükselerek göğe dayanmış (Elmalı, 2016: 231³⁵⁰⁻³⁵⁴).
- *üç yavlak yolta tog-* : üç kötü yaratılış şeklinde yeniden doğ-
• *ayıg kılınçdın tıdıl-* : kötü davranışlardan kaçın-
... üç yavlak yolta togarlar... ayıg kılınçdın tıdılmazlar.. : Üç kötü yaratılış biçiminde (yeniden) dünyaya gelirler... Kötü davranışlardan kaçınmazlar (Elmalı, 2016: 231³⁷³⁻³⁷⁴).
- *açıg emgeklerig serip kut kolun-* : ıstıraplara dayanıp dua et-

tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrısı burkan asankılıg yolta bodıs(a)t(a)ıvlar yorıgınta yorıyur erken isig özin idaladı. açig emgeklerig serip kut koluntı.. : Tam bilge Tanrılar Tanrısı Buda sayısız yolda Bodhisattvaların yolunda yürürken canını bıraktı. İstiraplara katlanıp dua etti (Elmalı, 2016: 231 379-382).

- *samadın ayıg kılınç kıl-* : düşünmeden günah işle-
yene tınl(ı)glar bu muntag bodıs(a)t(a)ıvlarını kut kolmışların y(e)me samadın ayıg kılınç kılurlar .. : Yine de canlılar, Bodhisattvaların bu biçimde mutluluk istemiş olmalarını düşünmeden günah işlerler (Elmalı, 2016: 231 386-389).

İsim + bol- şeklinde oluşan kavram işaretleri

Türkçede, kök, köken ve gövde halindeki isim, isim soylu sözcüklerin ve sözcük öbeklerinin kendilerinden sonra et-, eyle-, ol- ve kıl- yardımcı fiilleri ile birlikte oluşturdukları yeni anlamları ifade eden kavram işaretleridir (Alyılmaz, 2018: 18).

İsim + yardımcı eylemden oluşarak yeni bir anlamı karşılayan kavram işaretleri hikâyede isim + bol- şeklinde, geçiş sıklığı az da olsa kullanılmıştır. İlgili örnekler şöyledir:

- *emgeklig bol-* : acılı, ıstıraplı ol-, acı çek-
adın kişi emgeklig bolsar .. etüzün meñiligçe sakınur erti.. : Başkası acı çekse, ıstıraplı olsa kendisi için sevinecek (bir şey olarak) düşünürmüş (Elmalı, 2016: 229 244-246).
- *ögsüz bol-* : şaşkına dön-, akıl yitir-
ol beş yüz sığınlar isig öz korkınçına ögsüz bolup yerke yapşını sığıntılar amarıları töşin böksegin ömgeklediler : O, beş yüz geyik can korkusuna (kapılıp) şaşkına dönerek yere yapışmışlar; yere sinip korunmaya çalışmışlar (Elmalı, 2016: 230 261-264).
- *umug inag bol-* : umut ol-
bu muñta tarta sintede adın biziye umug inag boltaçı tınl(ı)g arıtı yok.. : Bu sıkıntılı (zamanlarda) senden başka bize umut olacak kimseyi asla bulamayız (Elmalı, 2016: 230 279-281).
- *meñilig bol-*: mutlu ol-
uzun turkaru meñilig bolunlar. : Daima mutlu olun (Elmalı, 2016: 230 295-296).

Tekrarlar

Yakın, aynı ve karşıt anlamlı iki ya da daha fazla sözcüğün Türkçede bir araya gelerek yeni bir anlamı karşılayacak bir kavram işareti oluşturmaktadır (Alyılmaz, 2018: 21).

Bir kavramı karşılamak için eş anlamlı kavram işaretlerinin hikâyede birlikte kullanıldığı görülür.

- *avçı keyikçi*: avcı
... avçı keyikçi avlaguluk yerke tegip keyiklegülük ... yavlak ünin kık(ı)rışıp alakırtışıp... : ... Avcı... avlanacağı yere ulaşip ava başlayacağı (zaman) hayvanları) dehşet verici bir sesle bağırışıp çağırarak (ortalığı velveleye verirler.) (Elmalı, 2016: 229 196-199).
- *yok kurug*: yok, kuru
- *isig öz*: can
yok kurug ... isig öz ölgüçi yitti süvri biçek ...bı bıçgu iligleyü : Yok, kuru ...can alıcı keskin, sivri çakı (ile gelip) (Elmalı, 2016: 229 199-202).
- *yér suv*: dünya
- *yek rakşas*: şeytan
y(e)me öñre ertmiş ödün bu ok çambuduvıp yértünçü yér suvda dandıpalı atl(ı)g ilig beg bar erti.. yek rakşas... köñüllüg ... turkaru adınlarını isig özlerin üzgeli kanmaz erti.. : Yine, uzun zaman önce bu Jambudvıp (adı ile anılan dünyada) Dandapala adında bir hükümdar varmış. Şeytan (gibi kötü) kalpli ... daima başkalarının canını almaktan bıkmaz imiş (Elmalı, 2016: 230 233-237).

- *alp katag*: acımasız, merhametsiz
- *arığ simek*: orman
- *ülgüsüz sansız*: sayısız, çok fazla
bir uğurta ol d(a)ndıpalı ilig alp katag avçı erenleri birle arığ simekte avka atlanıp bartı.. ülgüsüz sansız keyiklerig avlap ölürti.. : Bir gün o Hükümdar Dandāpala, acımasız erleri, yiğitleri ile atlanıp avlanmak için ormana gitmiş. Sayısız, çok geyik avlayıp öldürmüş (Elmalı, 2016: 229²⁴⁷⁻²⁵⁰).
- *umug inag*: umut
bu muntada tarta sintede adın biziğe umug inag boltaçı tınl(ı)g arıtı yok.. : Bu zor (zamanlarda) senden başka bize umut (olacak) kimseyi asla bulamayız (Elmalı, 2016: 230²⁷⁹⁻²⁸¹).
- *yilin- yapşın-* : bağlı ol-
meniğ isig özümke ançakıya y(e)me yilinmekim yapşınmakım yok. : Benim kendi canıma zerre miktarı bağlılığım yoktur (Elmalı, 2016: 230²⁸⁸⁻²⁸⁹).
- *aş içgü*: yiyecek içecek
- *ed tavar*: mal mülk
aşınız içgünüz edingiz tavarınız egsüki yok bolarnı. : Yiyecek içeceğiniz, malını mülkünüz (her şeyiniz var hiçbir) eksisiniz yok (Elmalı, 2016: 230³¹⁰⁻³¹¹).
- *irig sarsıg*: kötü, işe yaramaz
- *kınıg katıg*: sert, acımasız
ötrü ol irig sarsıg köjüllüg d(a)ndıpalı ilig .. altun öjnlüg sıgunnuğ ötügin tılagalı unamadın köziğe karakına kan kodulup kın közin sıgun tapa körüp övkesi kelip anığ ara agulug yılan tiliğe okşatı yalınlayu turur yitti kılıçın tartıp altı kınıg katıg köjülin edgölüg sıgun beginiğ boyunun bıçıp.. başın yerte yıkdı. : Bunun üzerine kötü kalpli Hükümdar Dandāpala, altın renkli geyiğin ricasını dinlemek için çaba göstermeden gözlerini kan bürümüş (ve) şaşlı gözlerle geyiğe bakmış. Öfkesi kabarıp o arada zehirli yılan diline benzeyen parlayıp duran keskin kılıcını çekip (eline) almış. Acımasız sert yüreği ile iyilik sahibi geyikler beyinin boynunu kesip başını yere yıkmış (Elmalı, 2016: 230³¹⁸⁻³²⁷).
- *açıg emgek*: acı, ıstırap
tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrisi burkan asankılıg yolta bodıs(a)t(a)v lar yorigınta yoriyur erken isig özin idaladı. açıg emgeklerig serip kut koluntı.. : Tam bilge Tanrılar Tanrısı Buda sayısız yolda Bodhisattvaların yolunda yürürken canını bıraktı. İstıraplara katlanıp dua etti (Elmalı, 2016: 231³⁷⁹⁻³⁸²).

Kişi adları / unvanlar

Kişi adları, Türkçede söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturduğu gibi, Türkçeyi kullananlar bakımından da söz dizimi, dilin yapısı ve kültürel yaşayış, inanış, kültürel coğrafya ve ilişkide bulunulan diğer kültürler ile ilgili değerli bilgiler sunar. Bu kişi adlarının bir bölümü (çeşitli unvan / unvan gruplarıyla birlikte) Türkçe adlar; diğer bir bölümü de Türklerin kültürel ilişkide bulunduğu devletler ve milletlere ait adların (çeşitli unvan / unvan grupları ile birlikte) Türkçeye girerek oluşturdukları yabancı kaynaklı adlardan oluştuğu görülmektedir (Alyılmaz, 1994: 31; Mert, 2015: 34).

Kişi adları hikâyede, Türkçe kavram işaretlerinden oluşan özel adlar ve yabancı kavram işaretlerinden oluşan özel adlar şeklinde yer almıştır. Hikâyedeki, kişilerin karakter özelliklerini, sosyal ve kültürel konumlarını karşılayan sıfat / unvan biçiminde görülen bu özel adlar, genel olarak sıfat / unvan + isim biçiminde görülmektedir.

Türkçe kavram işaretlerinden oluşan özel adlar

- *teñri bahşı özlüg*: yüce üstat
teñri bahşı özlüg ölürmekniğ ayıg tüşin.. ekinti ajunta ok mu teginür.. : Ey, Yüce Üstat! Can almanın, şiddetli cezası ikinci yaşamda mı çekilir? (Elmalı, 2016: 229²²⁰⁻²²¹).

- *bahşı özlüg*: üstat
kim bahşıya özlüg ölürmekniñ közünür ajunta ayıg tüüşiñe kim tegdi erki.. : Kim! Ey Üstat! Can almanın bu varlıkta cezasını kim feci bir şekilde çekti acaba? (Elmalı, 2016: 229²²⁶⁻²²⁹).
- *teñri bahşı*: yüce hoca, üstat
teñri bahşı anı nomlayı y(a)rılıkasun maña : Yüce Hocam bunu bana açıklasın (Elmalı, 2016: 231³⁹⁰).
- *tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrisi burkan*: Tam bilge Tanrılar Tanrısı Burkan (Buda)
- *tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrisi burkan asankılıg yolta bodıs(a)t(a)vlar yorığınta yorıyur erken isig özin idaladı. açığı emgeklerig serip kut koluntı..* : Tam bilge Tanrılar Tanrısı Buda sayısız yolda Bodhisattvaların yolunda yürürken canını bıraktı. İstiraplara katlanıp dua etti (Elmalı, 2016: 231³⁷⁹⁻³⁸²).

Yabancı kavram işaretlerinden oluşan özel adlar

Bu türden oluşan kişi adlarının bazen sıfat veya unvan / unvan grubu + ad biçiminde; bazen de (sıfatlarıyla birlikte) ad + unvan / unvan grubu şeklinde oluştuğu görülür. Ayrıca bu kavram işaretlerinin bazı örneklerde bir yabancı kavram işareti ve bir Türkçe kavram işaretiyle oluştuğu da tespit edilmiştir. Örnekler şöyledir:

- *şastar(a)karıkı bahşı*: Şāstrakārika (adlı) hoca
- *dandıpalı*: hükümdar Dandāpala
anta ötrü şastar(a)karıkı bahşı inçe tēp tēdi inçe şastırta eşdilür y(e)me öñre ertmiş ödün bu ok çambudıvıp yertünçü yer suvda dandıpalı atl(i)g ilig beg bar erti.. : Bunun üzerine Şāstrakārika (adlı) hoca şöyle dedi: “Din kitaplarında şöyle anlatılır: Yine, uzun zaman önce bu Jambudvıp (olarak anılan dünyada) Dandāpala adında bir hükümdar varmış (Elmalı, 2016: 229²³¹⁻²³⁶; Ayrıca Hükümdar Dandāpala için bk. Elmalı, 2016: 229-231 242; 248;257;291;318;348;362;368).
- *yavgan köñüllüg d(a)ndıpalı ilig*: kötü kalpli hükümdar Dandāpala
yavgan köñüllüg d(a)ndıpalı ilig adınlarig ölürser anı üze artukrak sevinür erti.. : Kötü kalpli hükümdar Dandāpala başkalarını öldürdüğü zaman bununla çok fazla sevinirmiş (Elmalı, 2016: 229²⁴⁰⁻²⁴³).
- *matar*: Mātār (adlı) canavar
aviş tamulug matar agzın ulug açıp ... : Avîci Cehennemindeki Mātār (adlı) canavar ağzını büyük bir şekilde açarak (Elmalı, 2016: 231³⁶⁶⁻³⁶⁷).
- *bodıs(a)t(a)v*: Bodhisattva, Buda adayı, Aydınlanmış kişi (sıfat); Aydınlanmanın son aşamasındaki Budist.
tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrisi burkan asankılıg yolta bodıs(a)t(a)vlar yorığınta yorıyur erken isig özin idaladı. açığı emgeklerig serip kut koluntı.. : Tam bilge Tanrılar Tanrısı Buda sayısız yolda Bodhisattvaların yolunda yürürken canını bıraktı. İstiraplara katlanıp dua etti (Elmalı, 2016: 231³⁷⁹⁻³⁸²).

Dinî / mitik yer adları / kavram işaretleri

Hikâyede, din kavram alanı içinde kutsal yerleri karşılayan kavram işaretleri görülür. Özellikle eserde, varlıkların işledikleri günahlar veya sevaplar karşılığında değişik dünyalarda doğmasını içeren kavram alanını karşılayan yabancı kavram işaretleri yer almaktadır. Bu kavram işaretleri ø işaretsiz görev ögesi ile karşılanmıştır.

- *çambudıvıp*: *Skr.* jambudvīpa (Wilkens, 2021: 220). (Efsanevi kıta; yer adı)
anta ötrü şastar(a)karıkı bahşı inçe tēp tēdi inçe şastırta eşdilür y(e)me öñre ertmiş ödün bu ok çambudıvıp yertünçü yer suvda dandıpalı atl(i)g ilig beg bar erti.. : Bunun üzerine Şāstrakārika (adlı) hoca şöyle dedi: “Din kitaplarında şöyle anlatılır: Yine, uzun zaman önce bu Jambudvīpa (olarak anılan dünyada) Dandāpala adında bir hükümdar varmış (Elmalı, 2016: 229²³¹⁻²³⁶).

- *avış tamu*: Avīcī (adlı) cehennem
avış tamudın ört yalın ünüp d(a)ndıpalı iligniñ ol ok etüzin yörgeyü alıp altın avış tamuka tartıp eltü bartı .. : Avīcī (adlı) cehennemden alevler yükselmiş (ve) Hükümdar Dandāpala'nın vücudunu aşağıdaki Avīcī (adlı) cehenneme çekip götürüvermiş (Elmalı, 2016: 231³⁴⁷⁻³⁵⁰).

Mukaddes Tavşan hikâyesi

Birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı ögeler

Belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşan kavram işaretleri

Mukaddes Tavşan Hikâyesi'nde belirtisiz isim tamlamaları (sıfatlarıyla birlikte tamlayan isim+ø + sıfatlarıyla birlikte tamlanan isim + tamlanan (belirtilen) eki biçiminde kurulmuştur. İsim yapımında kullanılan belirtisiz isim tamlamalarında belirtilen ekinin (/+(s)I/) ile karşılandığı görülmektedir.

- *edgü ögli + ø törü+si*: iyi anlayış töresi
bir ök bolarka edgü ögli törüsinçe tapag udug kılmasar m(e)n eşlerim adaşlarım tēp atamışım sözlemişim yok bolgay.. : O zaman ben onlara iyi anlayış töresine göre hürmet edip, ikramda bulunmasam, ben (bunları) arkadaşlarım, dostlarım diye adlandırmamın değeri yok olacak (Demirci, 2014: 123⁸¹⁶⁻⁸¹⁹).
- *ulug teñriler + ø ulug +ı hormuzta teñri*: yüce Tanrıların yücesi Hormuzta Tanrı
ulug t(e)ñriler ulug hormuzta t(e)ñri t(e)ñridem közin köñülgerip... : Yüce Tanrılar yücesi Hormuzta Tanrı ilâhi göz ile tefekkür edip, (Demirci, 2014: 124⁸⁴²⁻⁸⁴³).
- *burkan + ø kut + ı*: Burkan kutu
y(e)me burkan kutıl(ı)g edgü tüşin yakın kılğalur için ... : Yine Burkan kutu iyi semeresini yakın kıldığı için... (Demirci, 2014: 124⁸⁴⁵⁻⁸⁴⁶).
- *bışmış + ø ara + sı*: pişmişler arası
anta basa bēçin [...] sargaru bışmış arasınta...: Bundan başka maymun sararıp pişmişler arasında... (Demirci, 2014: 124⁸⁷³⁻⁸⁷⁴).
- *strayastrış t(e)ñri + ø yēr + i*: Strayastrış Tanrı yeri
sūñükin kötürüp strayastrış t(e)ñri yēriñe eltü bardı.. : Kemiğini götürüp Strayastrış Tanrı yerine ulaşım vardı (Demirci, 2014: 124⁸⁹¹⁻⁸⁹²).

Niteleme sıfatı + isim şeklinde oluşan kavram işaretleri

Hikâyede, bu türden kavram işaretleri, varlıkların nasıllıklarını (biçim, renk, şekil) bildiren niteleme sıfatlarının bir isim ile birlikte kullanımıyla gerçekleşmiştir. Geçiş sıklığı yoğun olan bu türden tamlamalar, genel anlamlı bir sözcüğü, sözcük grubunu (ad) karşılamaktadır. Ayrıca, nitelenen adın niteliğini kuvvetlendirmek ve onu daha açık biçimde ifade edebilmek için niteleme sıfatlarından önce durum, neden, azlık-çokluk bildiren zarfların kullanıldığı tespit edilmiştir. İlgili örnekler şöyledir:

- *edgü yoldaş*: iyi arkadaş, dost
anı için bodis(a)t(a)v uguşlug tavişganıñ edgü yoldaşı bolyuk erti.. : Onun için tavşan kabilesine ait Bodhisattva'nın iyi arkadaşları olmuş idiler (Demirci, 2014: 122⁷⁵⁵⁻⁷⁵⁷).
- *edgü lüg tavişgan*: iyiliksever tavşan
- *edgü kılınç*: iyi davranış
ol y(e)me edgü lüg tavişgan edgü kılınç küçinte körgeli artukrak çoğlug yalınl(ı)g erti.. : O, iyiliksever tavşan iyi davranışlarda (bulunduğu için) fazlasıyla parlak, ışıklı idi (Demirci, 2014: 123⁷⁶⁰⁻⁷⁶²).
- *umuglug inaglıg kērtülüg isig özüümüz*: umutlu, inançlı gerçek, canlı bedenimiz
- *amrak adaşımız*: sevgili arkadaşımız

umuglug inaglig kertulug isig ozumuz teg amrak adasimiza...: Umutlu, inançlı umutlu, inançlı gerçek, canlı bedenimiz gibi Ey sevgili arkadaşımız! (Demirci, 2014: 123 765-766).

- *ögrünçlüg sevinçlig köñül: neşeli, sevinçli gönül
sini köñülümüzde sakınıp bu arıgda simekde ögrünçlüg sevinçlig köñülin yoriyur biz.. : Seni gönlümüzde anıp bu ormanda neşeli, sevinçli gönülle yürüyoruz (Demirci, 2014: 123 766-768).*
- *yëg edgü tüş yemiş: en iyi yemiş
ötrü olar bodis(a)t(a)vnuñ adaşları arıgdaki simekdeki yëg edgü tüş yemiş kelürüp bodis(a)t(a)v
oguşlug tavişganka suna bërdiler.. : Daha sonra onlar, Bodhisattva'nın arkadaşları ormandaki en iyi yemişleri tavşan kabilesine ait Bodhisattva'ya sunu verdiler (Demirci, 2014: 123 771-774).*
- *edgü lüg tavişgan: iyiliksever, iyilik sahibi tavşan*
- *edgü nomlug sav: iyi, güzel söz*
- *isig amrak köñül: şefkatli, sevimli gönül
anta ötrü edgü lüg tavişgan olarnuñ arukları tınmışda kin yëg edgü nomlug sav sözlegeli ugradı
.. isig amrak köñülin yüzleri tapa tëtrü körüp inçe tęp tedi .. : O zaman iyiliksever tavşan onların yorgunluklarını giderdikten sonra (onlara) iyi, güzel sözler söylemeyi arzuladı. Sevimli, şefkat dolu gönlüyle yüzlerine dikkatle bakıp şöyle dedi (Demirci, 2014: 123 774-778).*
- *sıntag köñül: gönülsüzlük, ihmalkârlık
kamag adınlarınuñ emgekin körser sizler öz emgekçe sakınıp sıntag köñülüg bolmanlar.. : Sizler, bütün diğer canlıların acı çektiğini gördüğünüz (zaman) (bunu) kendi acınız (olarak) düşünerek gönülsüzlük yapmayın (Demirci, 2014: 123 779-781).*
- *yarlıkkaçuçı köñül : merhametli, şefkatli gönül
... yorisar y(a)rlıkkaçuçı köñülüñüz üze öñtün yoritguçı bolunlar.. : ...Yürüse merhametli gönlünüz üzerine doğuya (doğru) yürütücü olun (Demirci, 2014: 123 788-789).*
- *edgü lüg bodis(a)t(a)v: iyiliksever, iyilik sahibi Bodhisattva*
- *seviglig köz: sevimli göz
edgü lüg bodis(a)t(a)v oguşlug tavişgan ürüg[...] adınlarka tapıg udug kılğalı ermeki bar için ol eşleriñe artukrak /// basa basa seviglig közin tapa tëtrü körti.. : Tavşan kabilesinde doğan iyiliksever Bodhisattva her zaman başkalarına hürmet ederek var olduğu için o arkadaşlarına fazlasıyla... yeniden sevimli gözlerle [...] dikkatli baktı (Demirci, 2014: 123 793-798).*
- *edgü sakınçig adaş: iyi düşünceli arkadaş*
- *edgü köni sakınçin: iyi, gerçek düşünce*
- *edgü ögli: iyi düşünceli*
- *edgü sakınç: iyi düşünce*
- *sansız öküş ogrı: sayısız, çok kez
bu yërtinçüde edgü sakınçin kim adaş böşük tutup bir ikintike edgü köni sakınçin edgülemişniñ utlısın sevincin bilgeli usar anı temin edgü ögli üze atagalı tegimlig bolur anı teg eşke tuşka edgü sakınç sakınıp ötrü edgülemiş kergek kim birök sansız öküş ogrın seniñ isig öziñte [...]: Bu yer yüzünde her kim iyi düşünceli arkadaş edinin birbirlerine iyi, doğru düşünceyle daha iyi yere gelmenin mutluluğunu, sevincini bilmeye muktedirse, onu iyi düşünceli (biri olarak) adlandırmak yerinde olur. Eğer onun gibi arkadaşa, eşe dosta iyi düşünceler düşünürsen daha iyi konuma gelirsin. Şimdi sayısız birçok kez senin canlı bedeninde... (Demirci, 2014: 123 802-809).*
- *edgü ögli törüsi: iyi niyet töresi
bir ök bolarka edgü ögli törüsinçe tapag udug kılmasar m(e)n eşlerim adaşlarım tęp atamışım sözlemişim yoksuz bolgay.. : O zaman ben onlara iyi niyet töresince saygı gösterip ikramda*

bulunmasam (benim) bunları arkadaşlarım, dostlarım diye adlandırmam değersiz olacak (Demirci, 2014: 123⁸¹⁶⁻⁸¹⁹).

- *utlı sevinç sav*: mutlu sevinçli söz
tapınıp udunup utlı sevinç savlar...: Hürmet edip, saygı gösterip güzel, hoş sözler... (Demirci, 2014: 124⁸²⁶⁻⁸²⁷).
- *katıg kınıg köñül*: sağlam istekli gönül
- *yumşak sav*: hoş, güzel söz
özin tétgeli katıg köñül kınıg öritdi yumşak savın yalganturu olarka inçe tédî..: Hoş, güzel sözlerle yalan söyleyerek onlara şöyle dedi... (Demirci, 2014: 123⁸³²⁻⁸³³).
- *katıg köñül*: katı gönül
- *türk yigit kunçuy*: kuvvetli, cesur kadın
- *yétinçsiz yétiz yagız yér*: ulaşılmaz, kara yer
anın arasinta bodis(a)t(a)v oguşlug tavişgannıñ katıg köñül öritmesiñe inçe kaltı türk yigit kunçuyılar sever begdin adrılıp ne çok titreyür bezer erser ançulayı y(e)me bu yétinçsiz yétiz yagız yér titreyü altı türlüg ogrın tepredi kamşadı: Onların arasında tavşan kabilesinde doğan Bodhisattva, katı gönül yükseltircesine, nasıl ki kuvvetli cesur kadımlar sevdiği beylerden ayrıldığında titirse, bu ulaşılmaz, kara yer de sallanarak altı kez sarsıldı (Demirci, 2014: 124⁸³⁶⁻⁸⁴¹).
- *teñridem köz*: ilahi göz
- *edgü tüş*: iyi sonuç, semere
ulug t(e)ñriler ulug hormuzta t(e)ñri t(e)ñridem közin köñülgerip bodis(a)t(a)v oguşlug tavişgannıñ köñülin [...] y(e)me burkan kutıl(ı)g edgü tüşin yakın kılğalır üçün...[...] ayı irak ermez...: Yüce Tanrılar yücesi Hormuzta Tanrı ilahi göz ile tefekkür edip, tavşan kabilesinde doğan Bodhisattva'nın gönlünü... yine Burkan kutu iyi sonucunu yakın kıldığı için... uzağa gitmez (Demirci, 2014: 124⁸⁴²⁻⁸⁴⁷).
- *emgeklig braman*: ızdıraplı Brahman
- *emgeklig ün*: ızdıraplı ses
emgeklig braman tapa yakın kelip inçe tédîler anı braman bahşı negü boltuñ yal(a)ñuzkia bu arıg simekte emgeklig ünün ünteyür sen..: ızdıraplı Brahman'a doğru yaklaşarak şöyle dedi: Brahman Bahşı yalnız başına nasıl oldun? Bu ormanda ızdıraplı sesinle feryat edersin (Demirci, 2014: 124⁸⁶¹⁻⁸⁶⁵).
- *seviglig körtle braman*: sevimli güzel Brahman
- *seviglig körtle bramanka bérđi..*: Sevimli, güzel Brahman'a verdi (Demirci, 2014: 124⁸⁷⁵).
- *edgülig tavişgan*: iyiliksever, iyilik sahibi tavşan
ötrü hormuzta t(e)ñri ol edgülig tavişgan...: Daha sonra Hormuzta Tanrı o iyiliksever tavşan... (Demirci, 2014: 124⁸⁸⁵⁻⁸⁸⁶).
- *teñri dem kuvrag*: ilahi topluluk
anta tegdükde kamağ teñri dem kuvragıg okıp inçe tédî..: Oraya ulaştığında bütün ilahi topluluğu çağırıp şöyle dedi (Demirci, 2014: 124⁸⁹²⁻⁸⁹³).
- *edgülig kutlug tınlıg*: iyi, kutlu canlı
- *yagız yér*: kara yer
- *edgülig köñül*: iyi gönül
körünler tözünlerim bu edgülig kutlug tınl(ı)gıg yagız yerte ag(ı)rrak [...] kiñrek munuñ edgülig köñülin körünler..: Asillerim! Görün! Bu iyi, kutlu canlıyı kara yerde daha değerli ... daha geniş (olan) bunun iyiliksever gönlünü görün (Demirci, 2014: 124⁸⁹³⁻⁸⁹⁶).

Zarf + fiilden oluşan kavram işaretleri

Hikâyede, bu türden kavram işaretlerinin olumlu veya olumsuz, geçişli veya geçişsiz, fiil kök, köken ve gövdelerinin azlık-çokluk, nasıllık-nicelik zaman, yer-yön vb. zarflar ile kuruldukları tespit edilmiştir. Geçiş sıklığı oldukça fazla olan bu tamlamaların daha çok nasıllık-nicelik zarfları ile oluşturulduğu görülmektedir.

- *tép sakın-* : deyip düşün-
uzatı [mini] kördüm tép sakınıñlar.. : Daima beni gördüm deyip düşünün (Demirci, 2014: 123 792-793).
- *tétrü kör-*: dikkatli gör-
basa basa seviglig közin tapa tétrü körti.. : Yeniden sevimli gözlerle [...] dikkatli baktı (Demirci, 2014: 123 797-798).
- *körgeli kıl-*: görmeye gel-
bolar y(e)me irakdın berü maña t(e)ggeli mini körgeli kılular.. : Onlar yine uzaktan bana kavuşmaya beni görmeye geldiler (Demirci, 2014: 123 815-816).
- *altı türlüğ ugrın tepre- kamşa-*: altı kez sallanarak sarsıl-
y(e)me bu yétinçsiz yagız yer titreyü altı türlüğ ogrın tepredi kamşadı : Bu ulaşılmaz, kara yer de sallanarak altı kez sarsıldı (Demirci, 2014: 124 840-841).

Belirtili nesne + fiilden oluşan kavram işaretleri

Hikâyede, ilgili türden kavram işaretlerinin olumlu ve olumsuz geçişli eylemlerle birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Geçiş sıklığı az olan örnekler şöyledir:

- *edgü kılğalı sakınacı bol-*: iyilik yapmayı düşün-
edgülerime uzun turgaru adınçlarığ edgü kılğalı sakınacı boluñlar.. : Ey dostlarım! Her zaman sadece iyilik yapmayı düşünün (Demirci, 2014: 123 778-779).
- *isig özün üz-* : canını al-
öz isig özünüzler için adınların isig özin üzmeñler .. : Kendi canınız için başkalarının canını almayın (Demirci, 2014: 123 784-785).
- *yüreki tep-* : yüreği titre-
anta ok serü umadın suvda [...] yüreki tepredi .. : Ondan dolayı tahammül etmeye muktedir olmadan suda ... yüreği titredi (Demirci, 2014: 124 855-856).
- *edgülig köñülüg kör-*: iyi gönlünü gör-
körünler tözünlerim bu edgülig kutlug tınl(i)gıg yagız yerte ag(i)rrak [...] kiñrek munuñ edgülig köñülin körünler.. : Asillerim! Görün! Bu iyi, kutlu canlıyı kara yerde daha değerli ... daha geniş (olan) bunun iyiliksever gönlünü görün (Demirci, 2014: 124 893-896).

Belirtisiz nesne + geçişli fiilden oluşan kavram işaretleri

Bu türden kavram işaretleri, hikâyede iki değişik şekilde görülmektedir. Bunlar; olumlu, olumsuz geçişli fiil kök, köken ve gövde deyimleri ile belirtisiz nesneden kurulu tamlamalar ile bünyesinde nesne barındıran bir fiille bünyesindeki nesnenin belirtisiz kullanımından kurulu tamlamalardır. Hikâyede, belirtisiz nesne ile olumlu, olumsuz geçişli fiillerden kurulu tamlamaların (fiil deyimlerinin) geçiş sıklığının fazla olduğu görülmektedir. İlgili örnekler şöyledir:

- *sıntag köñülüg + ø bol-* : gönülsüz ol-
kamağ adınların emgekin körser sizler öz emgeğe sakınıp sıntag köñülüg bolmañlar.. : Sizler, bütün canlıların acı çektiğini gördüğünüz zaman (bunu) kendi acınız olarak düşünüp gönülsüzlük yapmayın (Demirci, 2014: 123 779-781).
- *edgü üze atagalı + ø tegimlig bol-* : iyi düşünceli (olarak) adlandırmak yerinde ol-
bu yértinçüde edgü sakınçın kim adaş böşük tutup bir ikintike edgü köni sakınçın edgüleşmişniñ utlısın sevincin bilgeli usar anı temin edgü ögli üze atagalı tegimlig bolur : Bu yeryüzünde her

kim iyi düşünceli arkadaş edinin birbirlerine iyi, doğru düşünceyle daha iyi yere gelmenin mutluluğunu, sevincini bilmeye muktedirse, onu iyi düşünceli (biri olarak) adlandırmak yerinde olur (Demirci, 2014: 123⁸⁰²⁻⁸⁰⁶).

- *adaş böşük atın atagalı + ø tegimsiz bol-* : arkadaş, dost (olarak) adlandırmak yerinde ol-
anı adaş böşük atın atagalı tegimsiz bolur.. : Onu arkadaş, dost olarak adlandırmak yerinde olmaz (Demirci, 2014: 123⁸¹²⁻⁸¹³).
- *adaş + ø üye ata-* : dost adı ver-
bu beçin ulatı üçegüni adaş üye atayur m(e)n .. : Bu maymuna ve üç arkadaşına dost adı veriyorum (Demirci, 2014: 123⁸¹³⁻⁸¹⁴).
- *deşlerim adaşlarım tęp atamışım sözlemişim + ø yoksuz bol-* : arkadaşlarım, dostlarım deyip adlandırmam değersiz ol-
bir ök bolarka edgü ögli törüsinçe tapag udug kılmasar m(e)ndeşlerim adaşlarım tęp atamışım sözlemişim yoksuz bolgay .. : O zaman ben onlara iyi niyet töresince saygı gösterip ikramda bulunmasam (benim) bunları arkadaşlarım, dostlarım diye adlandırmam değersiz olacak (Demirci, 2014: 123⁸¹⁶⁻⁸¹⁹).
- *udug + ø kıl-* : saygı, hürmet göster-
inçip m(e)n bolarka etüzümdeki etim üye agar [...] udug kılayın : Ama ben bunlara vücudumdaki etim üzerine değerli ... saygı, hürmet göstereyim (Demirci, 2014: 124⁸²⁸⁻⁸³⁰).
- *katıg kınıg köñül + ø örit-* : sağlam ve istekli gönül yükselt-
bu muntag sakınıp bodis(a)t(a)v oğuşlug tavışgan katıg köñülin isig özin titgeli katıg kınıg köñül öritdi : Bunun gibi düşünüp tavşan kabilesinde ait Bodhisattva sağlam gönlüyle canlı bedeniyile (onu) bağışlayarak (ona) sağlam ve istekli gönül yükseltti (Demirci, 2014: 124⁸²⁸⁻⁸³²).

Bünyesinde nesne bulunduran bir fille bünyesindeki nesnenin belirtisiz kullanımından oluşan fiil deyimleri

Bu başlık altındaki tamlamalar, anlamı pekiştirmek, sağlamlaştırmak için bünyesinde nesne bulunduran fiillerin bünyesindeki nesnenin belirtisiz şekliyle kullanıldığı fiil deyimlerinden oluşmaktadır. Bazı fiillerin bu türden oluşturduğu fiil deyimlerinin de geçiş sıklığı düşük olmasına rağmen anlam yönünden hikâye metnini sağlamlaştırdığı ve metni dikkat çekici kıldığı görülmektedir. Tespit edilen ilgili örnekler şöyledir:

- *sakınç sakın-* : düşünceyi düşün-, düşünce besle-
anı teg eşke tuşka edgü sakınç sakınıp ötrü edgülemiş k(e)rgek ... : Eğer eşe, dosta iyi düşünceler beslersen daha iyi konuma gelirsin ... (Demirci, 2014: 123⁸⁰⁶⁻⁸⁰⁸).
- *atın ata-* : adlandır-, adını an-, adını söyle-
anı adaş böşük atın atagalı tegimsiz bolur.. : Onu arkadaş, dost olarak adlandırmak yerinde olmaz (Demirci, 2014: 123⁸¹²⁻⁸¹³).

İsim + bol- şeklinde oluşan kavram işaretleri

İsim + yardımcı eylemden oluşarak yeni bir anlamı karşılayan kavram işaretlerinin dikkat çekici biçimde hikâyede geçiş sıklığı fazla olduğu görülmektedir. Deyimler içerisinde bu kavram işaretlerinin kullanımının sık olması da önemlidir. Çünkü hem yeni bir durumu ifade eden özlü bir sözün unsuru hem de tecrübe ile sabitlenmiş bir eylemin ifadesini karşılaması bakımından değerlidir. İlgili örnekler şöyledir:

- *yoldaşı bol-* : yoldaşı, arkadaşı, dostu ol-
anı üçün bodis(a)t(a)v oğuşlug tavışganıñ edgü yoldaşı bolyuk erti.. : Onun için tavşan kabilesine ait Bodhisattva'nın iyi arkadaşı olmuşlardı (Demirci, 2014: 122⁷⁵⁵⁻⁷⁵⁷).
- *sakınacı bol-* : düşün-
edgülerime uzun turgaru adınçlarıñ edgü kılğalı sakınacı bolunlar.. : Ey dostlarım! Her zaman sadece iyilik yapmayı düşünün (Demirci, 2014: 123⁷⁷⁸⁻⁷⁷⁹).

- *sıntag könjülüğ bol-* : gönülsüz ol-
kamağ adınların emgekin körser sizler öz emgeğe sakınıp sıntag könjülüğ bolmañlar.. : Sizler, bütün canlıların acı çektiğini gördüğünüz zaman (bunu) kendi acınız olarak düşünüp gönülsüzlük yapmayın (Demirci, 2014: 123 779-781).
- *todmuş kanmış bol-* : doymuş kanmış ol-
[...]sevinç utlı bilmeklig [...] ürüg uzatı todmı kanmış boluñlar.. : Mutlulukla ... daima doymuş kanmış olun... (Demirci, 2014: 123 786-787).
- *yorıtguçı bol-* : yürütücü ol-
... yorisar y(a)rıkancuçı könjülüñüz üze öñtün yoritguçı boluñlar.. : ...Yürüse merhametli günlünüz üzerine doğuya (doğru) yürütücü olun (Demirci, 2014: 123 788-789).
- *yakın bolmış bol-* : yakın olmuş ol-
bir ök sizler meniñ ötimin erigimin tutsar sizler.. kop ödün maña yakın bolmış bolgay ... : Eğer sizler benim öğütlerimi tutarsanız daima bana yakın olacaksınız (Demirci, 2014: 123 789-792).
- *teğimlig bol-* : yerinde ol-
bu yertinçüde edgü sakınçın kim adaş böşük tutup bir ikintike edgü köni sakınçın edgüleşmişniñ utlısın sevincin bilgeli usar anı temin edgü ögli üze atagalı teğimlig bolur : Bu yeryüzünde her kim iyi düşünceli arkadaş edinip birbirlerine iyi, doğru düşünceyle daha iyi yere gelmenin mutluluğunu, sevincini bilmeye muktedirse, onu iyi düşünceli (biri olarak) adlandırmak yerinde olur (Demirci, 2014: 123 802-806).
- *teğimsiz bol-* : yerinde olma-
anı adaş böşük atın atagalı teğimsiz bolur.. : Onu arkadaş, dost olarak adlandırmak yerinde olmaz (Demirci, 2014: 123 812-813).
- *bilmegüçi bol-* : bilmeye muktedir olma-
adaşın eşin m(e)n tēp tilin sözlep sözlemişçe kılmatın utru sevinç utlı bilmegüçi bolsar.. anı adaş böşük atın atagalı teğimsiz bolur.. : Dostun, arkadaşın benim deyip diliyle söyleyip (ama) söylediğini yapmayıp (onun) mutluluğunu sevincini bilmeye muktedir olmazsa, onu arkadaş, dost olarak adlandırmak yerinde olmaz (Demirci, 2014: 123 812-813).
- *yoksuz bol-*: değersiz ol-
bir ök bolarka edgü ögli törüsünçe tapag udug kılmasar m(e)n eşlerim adaşlarım tēp atamışım sözlemişim yoksuz bolgay .. : O zaman ben onlara iyi niyet töresince saygı gösterip ikramda bulunmasam (benim) bunları arkadaşlarım, dostlarım diye adlandırmam değersiz olacak (Demirci, 2014: 123 816-819).

Tekrarlar

Hikâyede, genel olarak bir kavramı karşılamak için eş anlamlı kavram işaretlerinin birlikte kullanıldığı görülür:

- *eş adaş* : arkadaş, dost
bodis(a)t(a)v oguşlug tavışganıñ [...] üç eşleri adaşları bar ertiler.. : Tavşan kabilesine ait o Bodhisattva'nın üç arkadaşı, dostu vardı (Demirci, 2014: 122 751-752).
- *tözün yavaş* : asil, sakin
olar üçegü y(e)me tözün yavaş erip ertiyü sintagsız ertiler.. : Onlar üçü birlikte asil, sakin ve fazlasıyla çalışkan idiler (Demirci, 2014: 122 754-755).
- *çoğyalın*: parlak, ışıklı

ol y(e)me edgülig tavışgan edgü kılınç küçinte körgeli artukrak çoğlug yalınl(ı)g erti.. : O, iyiliksever tavşan iyi davranışlarda (bulunduğu için) fazlasıyla parlak, ışıklı idi (Demirci, 2014: 123 760-762).

- *umug inag* : umut, inanç
- *isig öz*: vücut, beden
umuglug inaglig kærtülüg isig özüümüz teg amrak adaşımıza.. : Umutlu, inançlı, gerçek canlı bedenimiz gibi Ey sevgili arkadaşımız! (Demirci, 2014: 123 765-766).
- *arig simek* : orman
- *ögrünçlüg sevinçlig*: neşeli, sevinçli
sini köñülümüzde sakınip bu arıgda simekde ögrünçlüg sevinçlig köñülin yoriyur biz.. : Seni gönlümüzde anıp bu ormanda neşeli, sevinçli yürüyoruz (Demirci, 2014: 123 766-768).
- *isig amrak köñül* : sevimli, şefkatli gönül
isig amrak köñülin yüzleri tapa tétrü körüp inçe tęp tedi .. : Sevimli, şefkat dolu gönlüyle yüzlerine dikkatle bakıp şöyle dedi (Demirci, 2014: 123 776-777).
- *basa basa* : tekrar tekrar
basa basa seviglig közin tapa tétrü körti.. : ... yeniden sevimli gözlerle [...] dikkatli baktı (Demirci, 2014: 123 797-798).
- *eş tuş* : eş, dost
anı teg eşke tuşka edgü sakınç sakınip ötrü edgüleşmiş k(e)rgek ... : Eğer eşe, dosta iyi düşünceler beslersen daha iyi konuma gelirsin ... (Demirci, 2014: 123 806-808).
- *tapag udug*: saygı, hürmet
bir ök bolarka edgü ögli törüsinçe tapag udug kılmasar m(e)n eşlerim adaşlarım tęp atamışım sözlemişim yoksuz bolgay.. : O zaman ben onlara iyi niyet töresince saygı gösterip ikramda bulunmasam (benim) bunları arkadaşlarım, dostlarım diye adlandırmam değersiz olacak (Demirci, 2014: 123 816-819).
- *utlı sevinçli* : mutlu, sevinçli
tapınip udunip utlı sevinç savlar... : Hürmet edip, saygı gösterip güzel, hoş sözler... (Demirci, 2014: 123 826-827).
- *katıg kınıg* : sağlam, arzulu
bu muntag sakınip bodis(a)t(a)v oguşlug tavışgan katıg köñülin isig özin titgeli katıg kınıg köñül öritdi : Bunun gibi düşünüp tavşan kabilesine ait Bodhisattva sağlam gönlüyle canlı bedeniyle (onu) bağışlayarak (ona) sağlam ve istekli gönül yükseltti (Demirci, 2014: 124 828-832).
- *türk yiğit* : kuvvetli, cesur
- *tep- kamşa-* : sarsıl-
anıñ arasınıta bodis(a)t(a)v oguşlug tavışganınñ katıg köñül öritmesiñe inçe kaltı türk yigit kunçuylar sever begdin adrılıp ne çok titreyür bezer erser ançulayı y(e)me bu yetinçsiz yetiz yağız yer titreyü altı türlüğ ogrın tepredi kamşadı : Onların arasında tavşan kabilesinde doğan Bodhisattva, katı gönül yükseltircesine, nasıl ki kuvvetli cesur kadınlar sevdiği beylerden ayrıldığında titirse, bu ulaşılmaz, kara yer de sallanarak altı kez sarsıldı (Demirci, 2014: 124 836-841).

Kişi adları / unvanlar

Kişi adları hikâyede, Türkçe kavram işaretlerinden oluşan özel adlar ve yabancı kavram işaretlerinden oluşan özel adlar şeklinde yer almıştır. Eserdeki, kişilerin karakter özelliklerini, sosyal ve kültürel konumlarını karşılayan sıfat / unvan biçiminde görülen bu özel adlar, genel olarak sıfat / unvan + isim

biçiminde görülmektedir. Ayrıca, hikâyenin ana kahramanı, baş kişisi olan Bodhisattva'nın ve norm karakter olan Brahma'nın adının geçiş sıklığının yoğunluğu dikkat çekicidir.

Yabancı kişi adları / unvanlar

- *bodis(a)t(a)v* : Aydınlanmış (sıfat) ; Buda adayı, Budalıktan bir önceki aşama; Aydınlanmanın son aşamasındaki Budist.
bodis(a)t(a)v oğuşlug tavışganıñ ... : Tavşan kabilesine ait veya o kabiledede doğan Bodhisattva (Demirci, 2014: 122-124 751;756;759;764;773;794;819;830;836;843;854;882).
- *kunçuy*: kadın; Kraliçe, Prenses (sıfat / unvan).
anıñ arasında bodis(a)t(a)v oğuşlug tavışganıñ katıg köñül öritmesiñe inçe kaltı türk yigit kunçuydar sever begdin adrılp ne çok titreyür bezer erser ançulayu y(e)me bu yetinçsiz yetiz yagız yer titreyü altı türlüğ ogrın tepredi kamşadı : Onların arasında tavşan kabilesinde doğan Bodhisattva, katı gönül yükseltircesine, nasıl ki kuvvetli cesur kadınlar sevdiği beylerden ayrıldığında titirse, bu ulaşılmaz, kara yer de sallanarak altı kez sarsıldı (Demirci, 2014: 123 836-841).
- *hormuzta teñri* : Hormuzta Tanrı; Budizm'de Indra olarak geçen Tanrının adı.
ulug t(e)ñriler uluğı hormuzta t(e)ñri ... : Yüce Tanrılar yücüsü Hormuzta Tanrı (Demirci, 2014: 124 842;885).
- *braman*: Brahman; din adamı.
- *braman bahşı*: Brahman Bahşı (Üstat / Hoca).
ötrü olar tavışgan bęçin ulatı tört eşler t(e)rkin barıp emgeklig braman tapa yakın kelip inçe tęp tedi : anı braman bahşı negü boltuñ yal(a)ñuzkıa bu arıgda simekte emgeklig ünin ünteyür s(e)n .. : Daha sonra Tavşan, maymun ve dört arkadaş hemen gidip acılı, ıstıraplı Brahman'a doğru yaklaşır şöyle dediler: 'Brahman Bahşı yalnız başına nasıl oldun? Bu ormanda acı sesinle feryat edersin (Demirci, 2014: 124 860-865).

Ayrıca braman için bk. (Demirci, 2014: 124 865;870;873;876).

Dinî / mistik yer adları

- *strayastrıñ t(e)ñri yeri*: Strayastrıñ Tanrı yeri
süñükün kötürüp strayastrıñ t(e)ñri yeriñe eltü bardı.. : Kemiğini götürüp Strayastrıñ Tanrı yerine ulaşır vardı (Demirci, 2014:124 891-892).

Sonuç ve öneriler

Tablo 1: Kavram işaretlerinin geçiş sıklığı

Dantipali Bey Hikâyesi	Yüzdellik oran	Mukaddes Hikâyesi Tavşan	Yüzdellik oran
(Toplam: 902)		(Toplam: 807)	
Belirtisiz İsim Tamlaması (3)	0,34	Belirtisiz İsim Tamlaması (5)	0,64
Niteleme sıfatı + isim (32)	3,56	Niteleme Sıfatı + İsim (33)	4,1
Belirtili Nesne + fiil (4)	0,45	Belirtili Nesne + Fiil (4)	0,51
Belirtisiz Nesne + fiil (2)	0,23	Belirtisiz Nesne + G. Fiil (7)	0,87
Nesne Tekrarlı (2)	0,23	Nesne Tekrarlı (2)	0,25
İsim + bol- (4)	0,45	İsim + bol- (10)	1,25
Zarf + fiil (31)	3,56	Zarf + Fiil (4)	0,51
Tekrarlar (15)	1,67	Tekrarlar (15)	1,90
Kişi Adları / Unvanlar (16)	1,78	Kişi Adları / Unvanlar (20)	2,5
Dinî / Mitik Yer Adları (4)	0,45	Dinî / Mitik Yer Adları (1)	0,13

(Kaynakça: Tablo yazar tarafından nitel verileri desteklemek amacıyla nicel veri analizi sunmak için oluşturulmuştur.)

Tablo incelendiğinde;

“Dantipali Bey Hikâyesi”nde, %12,55; “Mukaddes Tavşan Hikâyesi”nde ise %12,52 oranında birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı kalıcı kavram işaretleri tespit edilmiştir. Tablodaki verilerden hareketle, iki hikâyede de bu türden kavram işaretlerinin hikâyenin söz varlığı içindeki geçiş sıklığının yüzdelik olarak birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışmaya konu olan iki hikâyenin bu türden kavram işaretlerinin kullanım sınıflandırması önemli olmuştur.

Anlamlı ögelerin yoğun kullanıldığı kavram işaretlerinin sayısal değerleri hikâyelerin olay ve durum betimlemelerini ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir. Öyle ki “Mukaddes Tavşan Hikâyesi”nde kahramanların ruhsal portrelerinin ve metindeki pastoral betimlemelerin niteleme sıfatı + isimden oluşan kavram işaretlerinin ve de tekrar grubu oluşturan kavram işaretlerinin geçiş sıklığını artırmıştır. “Dantipali Bey Hikâyesi”nde ise, Dantipali Bey ile Geyikler Beyi’nin arasında geçen konuşmalar ile oluşan konuşma örgüsü, zarf + fiilden oluşan kavram işaretlerinin geçiş sıklığını artırmış ve bununla birlikte konuşmalar arasında yapılan betimlemeler ile de niteleme sıfatı + isimden oluşan kavram işaretlerinin geçiş sıklığı yükselmiştir. Bu bakımdan “Dantipali Bey Hikâyesi”, “Mukaddes Tavşan Hikâyesi”ne göre daha fazla aksiyon ve olay örgüsüne sahiptir. Ayrıca hikâyede, zarf + fiilden ve ad + fiilden (nesne + fiil) oluşan fiil deyimleri aracılığı ile de yeni karşılaşılan bir durumu, eylemi ifade etmek için yeni kavram işaretleri de oluşturulduğu görülür. Buna karşılık, “Mukaddes Tavşan Hikâyesi”nde, isim + bol- yapısının geçiş sıklığının fazla olmasıyla hikâyenin olay örgüsü ifade edilmeye çalışılmış ve bu sayede de yeni anlamları karşılayan kavram işaretleri oluşturulmuştur.

Kişi adları/unvanların her iki hikâyede de geçiş sıklığı yüksektir. Özellikle hikâyelerin başlangıcında üstat/hoca-öğrenci arasındaki soru-cevap şeklinde geçen konuşmalar hikâyelerin ana kahramanlarını ve norm karakterlerini belirler konumdadır. Çünkü ibretlik olarak, hikmetli bilgi ve anlayışa erişmenin önemini ve Budist öğretinin amaçlarına uygun yaşam biçimini sunan olaylar dizisi çeşitli kahramanlar aracılığıyla öğretiyi öğrenmek isteyen yeni zihinlere aktarılmak istenmiştir. Bu amaç, “Mukaddes Tavşan Hikâyesi”nde doğrudan Bodhisattva ve Brahman’ın baş kişi olarak hikâye odağına alınarak gerçekleştirilmek istendiği gibi, “Dantipali Bey Hikâyesi”nde de Dantipali Bey ve Geyikler Beyi gibi mitik karakterler aracılığıyla da gerçekleştirilmek istenmektedir. Bu bakımdan hikâyelerde, kişiler için oluşan her yeni durum, yeni bir kavramın işaretlenmesini unvan grubu oluşturacak biçimde sağlamıştır. Öte yandan dinî ve mistik yerlerin geçiş sıklığının “Dantipali Bey Hikâyesi”nde fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise, hikâyedeki ceza ve ödül kavramlarının varlıkların nedensellik ilkesi uyarınca yeniden doğduğu yerler ile açıkça ifade edilmeye çalışılmasıdır. “Mukaddes Tavşan Hikâyesi”nde bu türden kavram işaretlerinin geçiş sıklığının azlığının nedeni ise, ilk olarak hikâye metninin eksik bölümlerinin olması, ikinci olarak da varlıkların yeniden doğduğu yerler yerine orman, koruluk gibi fizikî yerlerin kullanılmak istenmesidir.

Genel olarak her iki hikâyede de birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı kalıcı kavram işaretlerinin geçiş sıklığının yoğunluğu, kültürel olarak yeni karşılaşılan kavramların tanımlandığı ve onların rahatlıkla ifade edildiğini kanıtlamaktadır. İncelenen örneklerdeki kavram işaretlerinin / tamlamaların isim ve fiil ile kurulmaları da ayrıca farklı türden olmaları nedeniyle söz varlığı bakımından değerlidir. Bu bağlamda; insanın temel ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda gelişen ve değişen doğal dilin yeni kavramları karşılamada gösterdiği esneklik ve zenginlik teorik düşünceden uygulamaya geçmiş ve bu uygulama eser metinleri aracılığıyla Türkçenin önemli bir tarihî dönemi olan Eski Uygur Türkçesi Dönemi’nde Budist çevreye ait eserlerde açıkça tespit edilmiştir. Eski Uygur Türkçesi Dönemi metinleri, bu bakımdan gelişmiş yazı dili niteliğini bu türden oluşmuş kavram işaretleri ile ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun yazıtlarının söz dizimi*, [Yayımlanmamış doktora tezi], Atatürk Üniversitesi.
- Alyılmaz:(1998). *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nin Uygurcasının söz dizimi* [Yayımlanmamış doktora tezi] Atatürk Üniversitesi.
- Alyılmaz:(2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. Kesit Yayınları.
- Alyılmaz:(2018). Türkçede birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) kavramların işaretlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 11-25.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.
- Demirci, Ö. Ü. (2014). *Eski Uygurca Dört Çatik*. Kesit Yayınları.

- Elmalı, M. (2016). *Daşakarmapathaavadānamālā, giriş-metin-çeviri-notlar-dizin-tıpkıbasım*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Emre, C. A. (1945). *Türk dil bilgisi, Türkçenin bugünkü ve geçmişteki gelişimleri üzerine gramer denemesi*. Cumhuriyet.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, von. A., ve Müller, K. W. F. (1908-1931). *Uigurica I-IV*. Berlin: Abhandlungen der preußischen Akademie der Wissenschaften Phil-hist.-Sitzungsberichte der preußischen Akademie der Wissenschaften Phil-hist.
- Gabain, von. A., ve Müller, K. W. F. (1946). *Uygurca üç hikâye*, (Çev. S. Himran). Burhaneddin Erenler.
- Gemalmaz, E. (1995). Uyum ve standart Türkiye Türkçesinde uyumlar. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 17, 1-32.
- Gemalmaz, E. (1999). Türkiye Türkçesinde ses olayları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13, 1-25.
- Gencan, N. T. (1971). *Dil Bilgisi*. (Gözden geçirilmiş 2. Baskı). İÜ. Fen Fakültesi (Döner Sermaye).
- Karaağaç, G. (2011). *Türkçenin söz dizimi*. Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede söz dizimi*. Akçağ Yayınları.
- Mert, O. (2015). *Köli Çor Yazıtı ve anıt mezar kompleksi*. Atatürk Üniversitesi.
- Wilkens, J. (2021). *Eski Uygurcanın el sözlüğü, Eski Uygurca-Almanca-Türkçe*. Göttingen: Universität verlag.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Seçkin Yayınları.

Etik kurul onayı

DeneySEL olarak blimsel etik kurallarını ihlâl eden bir durum olmaması sebebi ile bu araştırma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Bu makale tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Teşekkür -destek beyanı (varsa)

Bu çalışma herhangi bir kurumdan destek almamıştır.

Anadolu dokumalarında ve Kuzey Amerika Kızılderili kıyafetlerinde yıldız motifi Similar star motifs in North American Indian clothes and Anatolian weaves

Gönderim Tarihi / Received: 24.11.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 19.12.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1194056](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1194056)

Mehmet Ali EROĞLU**¹

Tahmine AKYÜZ²

ÖZ: Amerika kıtasının ilk sahipleri olarak bilinen Kızılderili toplulukları, günümüzde sayıları bir hayli azalmış olsa da kıtanın tarihi geçmişi incelendiğinde uzun bir zaman diliminde kıtada hâkimiyet kurmuşlardır. Kıtaya ilk yerleşimlerin itibaren bilinen en eski tarihi, buzul çağına dayandırılmaktadır. İddialara göre okyanusun donmasından dolayı oluşan kara köprüsü Bering boğazı yolu ile Asya'dan Amerika'ya ilk geçişlerin gerçekleştiği belirtilmektedir. Amerika kıtasının bir çok bölgesinde, keşiflerden önce sayıları bir hayli fazla olan yerli topluluklardan söz edilmektedir. Bu toplulukların; yaşadıkları coğrafi şartlara göre farklı kültürel özellikler oluşturdukları bilinmektedir. Kuzey Amerika Kızılderililerin oluşturdukları ortak kültür özelliklerinden birisi de boncuk işi olarak bilinmektedir. Bu kültürel özellik günümüzde de devam etmektedir. Tohum boncuklar kullanılarak giysi ve makosen gibi çeşitli türlerde günlük kullanılan eşyalar süslenmektedir. Süslemedeki tasarımlarda genelde geometrik motifler sıklıkla kullanılmaktadır. Eğrisel tarzda motifler az olsa da Amerika'nın kuzey kesiminde kullanıldığı belirtilmektedir. Bu tarz motiflerin, keşiflerden sonra Avrupa'dan gelenler tarafından istek üzerine uygulanarak çoğaldığı bilinmektedir. Kızılderili Motiflerinde, Türk motiflerine benzeyen birçok motif olduğu gibi yıldız motifinin de farklı şekillerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkler ve Kuzey Amerika Kızılderililerin önemli ortak kültürel özelliklerinden biri benzer inanç sistemleridir. Motiflerin kökenleri toplumların inançlarına, mitlerine dayanmaktadır. Her iki kültürde de gökyüzü unsurları değerli bulunmuş ve kutsal kabul edilmiştir. Bu çalışmada; aralarında sınır komşusu olmayan farklı inançlara mensup Türk ve Kuzey Amerika Kızılderili kültüründe farklı alanlarda karşımıza çıkan yıldız motifinin ortak bir anlatım dilinin olup olmadığı, hangi amaç ve anlamlarda kullanıldığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma Anadolu dokumalarında sıklıkla karşımıza çıkan yıldız motifi ve Kuzey Amerika Kızılderili boncuk işi kıyafetlerde kullanılan yıldız motifi ile sınırlandırılmıştır. Konuyla ilgili olarak 2015 yılında Arizona Navajo rezervasyon alanındaki saha araştırması tespitleri, kaynak kişilerle yapılan sözlü görüşmeler ve literatür taraması bilgilerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yıldız motifi, Kuzey Amerika Kızılderili, Türk, Dokuma, Boncuk işi, Navajo

ABSTRACT: Native American communities known as the first owners the American continent, have dominated the continent for a long time although their numbers have decreased considerably today. The earliest known history since the first settlements on the continent is based on the ice age. It is pointed that the first crossing from Asia to America took place via the Bering Strait, the land bridge that was allegedly formed due to the freezing of the ocean. In almost every corner of the America, there are a great many of indigenous communities which were numerous before the discovery. Native Americans create beadwork as one of their cultural characteristics. Today, geometric motifs are commonly used in ornamental designs. The northern part of the country rarely uses curvilinear motifs. Native American motifs use the star motif differently, as there are many motifs similar to Turkish motifs. One of the important common cultural features of Turks and Native Americans is their similar belief systems. In both cultures, the elements of the sky were found valuable and considered sacred. In this study; it is aimed to determine whether the star motif that appears in different areas in Turkish and Native American cultures belonging to different beliefs which don't have a border between them, has a common expression language, for which purposes and meanings it is used. This study is limited to the star motif which is commonly found in Anatolian weaving and Native American beadwork. In 2015, field research was done on the Arizona Navajo reservation by interviewing resource people and looking at literature.

Keywords: Star Motif, Native American, Turkish weaving, Beadwork, Navajo

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author

¹ Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi/Güzel Sanat Fakültesi/Geleneksel Türk Sanatları Bölümü/ Halı, Kilim ve Eski Kumaş Desenleri, mehmetali.eroğlu@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5576-9333>

² Yüksek Lisans, Akdeniz Üniversitesi/Güzel Sanatlar Fakültesi/Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, akyuztahmine@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5849-8380>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Field and literature studies are carried out in order to search for signs of Turkish culture and art, which has a deep-rooted history, in different geographies. In this study; the usage areas of star motifs that is encountered various fields in Turkish and Native American cultures were researched and a literature study was conducted. English sources about the star motifs in Anatolian culture and art and the star motif used in clothing and accessories in Native American culture were examined.

Methodology

In our study, in addition to the literature review, comparison and field research methods were used as research methods. In the United States in 2015, a field study was conducted on the Navajo Indians, the largest and most populated Native American group on the continent, located between the states of Arizona, Texas and New Mexico. Examples, which are thought to be similar to Anatolian culture, were photographed and recorded. Another information collection method used during the study is mutual review with the source persons, asking questions and recording the answers as video.

Findings and discussion

The star is a celestial element and can be seen from the sky in many parts of the world. The star, which is the symbol of the sky, appears in many societies both geographically and as an ornamental element. The star motif is a universal value. It is incorrect to attribute this universal value to a community or a group. In this study, in which the star motif is examined, we encounter it frequently and in many areas from Turkish culture and art. The use of this symbol, beyond the continents, in Works of art belonging to another culture or as an element of decoration in daily used items has been examined and intercultural connection has been tried to be established. The findings of where, how, how often the star motif is used in Turkish culture have been determined. In the same way, the use of the star symbol in the clothes that they use as a part of their daily lives, especially in the Native American culture, has been examined. During the review, the literature was scanned, comparison methods were used, findings were obtained as a result of the use mutual interview methods and were explained in detail in the relevant section of the study.

While star motif is used in wood, stone, copper, architectural elements in Anatolia, in the Indian culture it has been determined that the star motif is frequently used in basket knitting, sand dyeing, rugs and fine weavings called chef blankets, shoes called moccasins made with bead work, jewellery, belts, drums in dance rituals and on the shoulders, arms and collar ends of clothes.

Although intense star symbol is used in both cultures, this study is limited to the star symbol used in Anatolian weavings and the star symbols used in Native American clothing.

The most important finding in this study is that the use of the star symbol in both cultures is common and both Turks and Native Americans attribute mystical and mythological meanings to the star symbol.

Results and recommendations

There are many motifs and symbols, signs such as stamps that show similar characteristics in Turkish culture and Native American culture. Star motif has been used in both cultures but their usage areas are different in addition they have common views in the meanings they attribute.

Garment decorations made with the art of the bead work, which has an important place in Indian culture, continue to exist today. Just as weaving has an important place in Turkish culture, beadwork decorations have an important place in Native American culture even today.

Motifs tell a lot of as a visual reflection of symbolic expressions. It contains information's about the origins as they are based on beliefs and myths. Claims about the settlements of Native American societies in the America naturally cause many doubts in mind. In addition, the similarity of the methods used in this handcrafts that is important for two societies strengthens the doubts. It draws attention to similarity to the belief systems in Central Asia with the Native American belief systems, and the common features as a result of this.

As a result of the research, the similarity of the motif, which is called the star motif in Anatolia, has been presented as eight examples by examining many visuals. It was determined that five of the Native American dresses which are generally seen in the samples, belong to the Sioux tribe. Specimens belonging to one Cheyenne, one Lakota and one Sioux tribe were identified. In Anatolian weavings, it is seen that four of them are plain weavings. Two of the plain weavings are zili weaving, one is flat zili and cicim weaving, and the other one is kilim weaving. One of the carpet weavings is the pillow carpet of Kars region, one of them belongs to Çanakkale region and one of them is Beyşehir carpet from Seljuk period. Another carpet is weaving from the central Anatolian region. It has been determined that one of the plain weavings belongs to Konya/Ladik rugs, and the zili weavings belong to the Uşak/Eşme and Kars regions. Cicim and flat bell weaving belongs to the Kütahya region. The detected star motifs are the motifs called six armed and eight armed stars in Anatolia.

While some of the determined similar motifs show one to one similarity, there are slight differences in the details of some of them. It must admit that even within the same culture there are different interpretations of motifs. Here, it is only intended to draw attention to motifs that are similar in shape. Similar motifs found as a result of research on different materials draw attention to cultural closeness.

Giriş

Kuzey Amerika Kızılderilileri ve Türkler birbirinden binlerce kilometre uzaklıkta iki ayrı kültür oluşturmuş toplumlardır. Her iki kültürün kökenleri incelendiğinde benzer inanç sistemlerini benimsedikleri bilinmektedir. Fakat günümüzde farklı inanç sistemlerine sahip olsalar da bu iki kadim toplumun yine de benzer kültür özelliklerine sahip oldukları görülmektedir. Kuzey Amerika Kızılderili toplumlarında yaygın bir el sanatı olan boncuk işinde kullanılan motifler ile Anadolu dokumalarında kullanılan motifler geometrik özellikleri ile benzemektedirler. Kuzey Amerika Kızılderili ve Türk kültürü arasındaki benzerlikler birçok araştırmacının geçmişte dikkatini çektiği gibi, günümüzde de ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada; yapılan ve yapılacak olan araştırmalara katkı sağlamak ve yeni tespitler oluşturmak amaçlanmıştır.

Kuzey Amerika Kızılderili (Navajo) kültüründe Şamanizm inancına duyulan saygı sonsuz olduğu gibi gökyüzünde Tanrı'nın yaşadığı yer olarak bilinmektedir. Ayrıca doğa elemanlarına duyulan saygı gereği; yıldızlar, güneş, ay gibi semboller sıklıkla Kuzey Amerika Kızılderili sanatında kullanılmaktadır.

İki farklı kültür de yıldız sembolünü kutsallaştırılarak sanatlarında kullanmışlardır. Bu kutsallaştırma özellikle dans ritüellerinde, boncuk işinden üretilmiş yıldız motifli kıyafet kullanmalarından anlaşılmaktadır. Türk kültüründe yön gösterici yıldızlar vardır ve Anadolu'nun birçok yöresinde kırsalda yaşayan insanlar gökyüzündeki yıldızlara bakarak havanın durumunu tahmin edebilir ve gidecekleri yönü belirleyebilirler. Bu yıldızlara çoban ve kervan yıldızları da denilmektedir. Kuzey Amerika Kızılderili kültüründe de yıldızların yön gösterici olduğundan söz edilmektedir. Yine bu kültürde gökyüzünde olan tüm nesne ve sembollerin kutsal olduğu tezi savunulur. Dünyanın her yerinden görülebilen yıldız, bazen coğrafi bir kullanım bazen de dekoratif bir süsleme unsuru olarak farklı kültürlerde karşımıza çıkmaktadır.

İki kültürde de görülen yıldız sembolü kullanım alanları açısından farklılık göstermektedir. Türk kültüründe ahşap, mimari, seramik, çini, bakır, halı, kilim, düz dokuma yaygıları gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Kuzey Amerika Kızılderilileri Sepetçilik, Boncuk İşleme, Kum Boyama, Şef battaniyeleri ve dokumalarında yıldız sembolünü kullanmışlardır.

Araştırma; Kuzey Amerika Kızılderilileri ve Türk kültüründe genelde aynı adla bilinen yıldız motifi, Kızılderili giysileri ve Anadolu dokumaları ile sınırlandırılmıştır. Yıldız motifinin birçok farklı versiyonları bulunmaktadır. Yapılan tespitlerde genel olarak beş, altı ve sekiz kollu yıldızların her iki kültürde de kullanıldığı belirlenmiştir. Kullanılan görseller farklı materyallerden oluştuğu gibi farklı kullanım alanlarına sahiptirler. Araştırma yıldız motifinin şematik ve şekil benzerlikleri üzerinden yapılmıştır.

Anadolu dokumalarında ve Kuzey Amerika Kızılderili kıyafetlerinde görülen yıldız motiflerinin karşılaştırıldığı bu çalışma kapsamında; hem Anadolu dokumaları grubu hem de Kuzey Amerika Kızılderili kıyafetleri grubu çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu iki karşılaştırma grubu belirli sayıda görseller ve onlarca sayfa ile açıklanamayacak kadar geniştir. Buna rağmen; Anadolu dokuma grubu örnekleri Kars, Çanakkale, Beyşehir, Konya/Ladik, Uşak/Eşme, Kars, Kütahya ve Orta Anadolu dokumaları ile sınırlandırılmıştır. Kuzey Amerika Kızılderili kıyafetleri grubu ise; Sioux ve Navajo kabilelerin ait boncuk içi kıyafetler ile sınırlandırılarak, toplamda iki kültüre ait 8'er adet görsel karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır.

Literatür taraması

Türk kültüründe ve dokumalarda yıldız motifi

Türk kültürü sadece Anadolu coğrafyası ile sınırlanmayacak kadar büyük ve önemli bir geçmişe sahiptir. Binlerce kilometrelik bir alanda varlığından söz ettiren Türk kültürü; zengin örnekleri ile dünya kültür ve medeniyetlerine katkıda bulunmuş ve bulunmaya da devam etmektedir. Mimariden el sanatlarına birçok alanda Türk kültür ve sanatının ürünleri dünya kültürüne katkı sağlamıştır. Bu kültür ürünlerinden biri de Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ve Yörük kültürünün vazgeçilmez olan dokumalardır. Dokumalardaki sembol ve simgeler adeta birer görsel anlatım araçlarıdır. Bu anlatım

araçlarından bir tanesi de Orta Asya Şaman inancı ile ilişkilendirebilen yıldız motifidir. Yıldız motifi Türk Sanatının birçok dalında farklı anlamlar ile karşımıza çıkmaktadır. Yıldız; Türk sanatında hem bir süsleme hem de mistik anlamlar taşıyan bir anlatım aracı olmuştur.

Gökyüzü elemanlarından birisi olan yıldız; Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Zaman kavramının yanı sıra, farklı mistik ve sezgisel anlamları da bulunmaktadır. Yıldız sembolünün anlamları farklı kültürlere göre değişiklik gösterse de kültürler arası etkileşim sonucu birçok anlamda kullanılmaktadır.

Mitolojik anlamda bakıldığında bir başka farklı görüşte; yıldızların, kozmik direği ayakta tutan demir (temir) kazık olduğu düşüncesidir (Bayat, 2007: 290-291). Aynı zamanda "Göğün Göbeği", Kutup Yıldızı olarak da bilinmektedir (Sarı, 2016: 32).

Yıldız sembolü ile ilgili çıkan efsaneler içerisinde, diğer bütün yıldızların bir arada durmasını sağlayan Temir Kazık'a bağlı oldukları ve bağlar koştugu zaman evrende korkunç olayların olacağına işaret ettiği anlatımları bulunmaktadır. "Diğer taraftan Temir Kazık göğün kapısıdır." (Bayat, 2007: 290).

"Şamanlar ancak bu kapıya kadar çıkabilirler, daha ötesine gidemezlerdi. Yıldızlarla ilgili mitolojik kanaatlerini ortaya koymuş olduğu tasarıma göre yıldızlar, göksel varlıklar olmakla birlikte, kökeni itibari ile diğer varlıkların gökselleşmiş şekilleridir." (Taş, 2011: 221-222)

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere; Orta Asya'dan günümüze kadar binlerce yıllık sanat ve medeniyet geçmişi olan Türk kültüründe yıldız sembolü gerek mistik anlamda gerekse sembolik anlamda sıklıkla kullanılmış bir semboldür. Yıldız sembolü; Türk kültüründe bir çok sanat dalında karşımıza çıkmaktadır. Ahşap oymadan dokumalara, örücülüğten taş işçiliğine kadar çok farklı alanlarda yıldız sembolünün dört, altı ve sekiz kollu olarak kullanıldığı görülmektedir. Doğa elemanı olan yıldız, Anadolu coğrafyasında olduğu gibi dünya coğrafyasında da gökyüzünde varlığını koruyan coğrafi bir unsurdur. Bu unsur birçok ülkede süsleme yada dekoratif unsur olarak kullanılmıştır. Bütün evrenden görülebilen simgesel bir gökyüzü elemanı olan yıldızın sembol olarak kullanımı kültürden kültüre farklılık göstermektedir.

Yıldız motifleri; Türk kültüründe köşe sayılarına göre de gruplandırılmış ve bu gruplandırma 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12'ye kadar devam ettirilmiştir. Yıldız sembolü köşe sayılarına göre gruplandırılmalarının yanı sıra; Çoban (Zühre) Yıldızı, Kervan Yıldızı, Kutup Yıldızı (Demir Kazık), Büyükayı (Kuzey Takım Yıldızı), Beş Köşeli Yıldız, Altı Köşeli Yıldız (Davud Yıldızı, Süleyman'ın Mührü), Sekiz Köşeli Yıldız (Selçuklu Yıldızı) gibi isimlerle de adlandırılmışlardır.

Selçuklu yıldızı olarak bilinen sekiz köşeli yıldız iki karenin çapraz şekilde üst üste gelmesi ile oluşmaktadır. Motif bu şekliyle Tanrının yere göğe, dört bir yana, sekiz bucağa hâkimiyetinin simgesi olarak anlamlandırılmıştır. Bir Uygur metninden anlaşılacağı üzere kâinat bir otağ olarak düşünülüp, ortasındaki sütun sekiz köşeli olarak tasarlanmıştır. Bunun da dört ana yön ve ara yönleri temsil ettiği belirtilmektedir. (Soysaldı ve Gök, 2020: 142-150).

Yıldız motifi, dokuma tarihine bakıldığında en eski motiflerden olma özelliğini taşımaktadır. Beş kollu yıldız motifi mükemmelliği, altı kollu yıldız motifi evliliği ve yedi kollu yıldız motifi gökkuşağının renklerini simgelemektedir. Ayrıca yıldız motifinin, uygulandığı dokumanın kullanıldığı haneye mutluluk getireceğine inanılmaktadır. (Erbek, 2002: 86).

Türk kültüründe motiflerin gelişimi ile ilgili olarak Türklerin İslam dinini kabul etmeleri neticesinde farklı oluşum ve gelişmeleri de beraberinde getirdiği bilinmektedir. Özellikle figür yerine sembolik anlamlar yüklenen geometrik tarzda stilize motiflerin kullanılmasının yaygınlaştığı görülmektedir. Başta düz dokuma yaygılar olmak üzere birçok kültür sanat eserlerinde kullanımları yaygın hale gelmiştir. Yerleşik kültürlerden farklı olarak, göçebe kültürlerde sanat eserlerinin değişim ve gelişimi zaman içinde nesilden nesile aktarım şeklinde oluşmaktadır (Acar, 1982: 10).

Yıldız motifi ve diğer motiflerin çıkış hikâyeleri incelendiğinde benzer süreçlerden geçildiği görülmektedir. İnsanlık tarihine bakıldığında, insanoğlunun biçim hafızalarını oluştururken etraflarında gördükleri geometrik yapıda, kapalı formda ve süreklilik özellikleri ile dağlar, yıldızlar, ay, güneş, ağaçlar, taşlar ve sular gibi nesnelere etkilendikleri bilinmektedir. (Alp, 2009, s.6-7).

Türk kültüründe yıldız motifine her dönemde, süsleme sanatlarının birçok alanında farklı biçimlerde rastlanmıştır. Öncelikle İslam devrinde sikkelerde görülen yıldız motifine arma, para, mühür, kurs, damga, kabir taşları, kitabe, sancak, bayrak, dokuma kumaş, halı, kilim, işleme, keçe, seramik, ahşap ve resimlerde de rastlanmaktadır (Soysaldı ve Gök, 2020: 150).

Yukarıdaki bilgiler ışığında; Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan yıldız motifinin bir diğer kullanım alanı da dokumalardır. Anadolu insanı için dokumanın ve dokumasında kullandığı her motifin ayrı bir önemi vardır. Anadolu kadını, hayatında yaşadığı olumlu yada olumsuz tüm duygu ve düşüncelerini dokumalarına yansıtmıştır. Bu motiflerin başında da yıldız motifi gelmektedir. Dokuma çuvalarda, heybelerde, halı ve kilimlerde gökyüzü elemanlarından biri olan yıldız motifi sıklıkla kullanılmıştır. Bunlara örnek olabilecek çok sayıda dokuma örneği bulunmaktadır. Örneğin; Uşak yöresinde dokunan bir grup halı örneğinde yıldız motifi o kadar sıklıkla kullanılmış ki; “Yıldız Motifli Uşak Halısı” olarak literatüre girmiştir. Anadolu’nun bir çok dokuma merkezinde yıldız motifi yada yöresel tabirle yıldız (ıldız) yanışı adeta dokumaların vazgeçilmez unsuru olmuştur.

Kuzey Amerika Kızılderili kültüründe ve kıyafetlerinde yıldız motifi

Türk kültür ve sanatının geniş coğrafyalara yayılımı ve geniş kitlelere ulaşmasından bahsederken, aynı şekilde Kızılderili kültürünün de Amerikan kıtasının tamamında hakim olduğundan bahsetmek gerekmektedir. Günümüzde sadece rezervasyon alanında toparlanan Kuzey Amerika Kızılderili kültürü bu alana sığmayacak kadar geniş ve büyüktür. 1850 yılında uzun yürüyüş adı altında rezervasyon alanları oluşturularak bir şekilde bu geniş ve köklü kültür dar bir alana sığdırılmaya çalışılsa da Anadolu kültür ve medeniyeti gibi Kızılderili kültür ve medeniyeti de köklüdür. Anadolu’daki yörük yaşamına bağlı zengin dokuma kültürünün bir benzerini de Kızılderili kültüründe görmek mümkündür. Anadolu kadını dokumalarında, el sanatları ürünlerinde nasıl duygu düşüncelerini yansıtımlarsa Kızılderili kadınları da yaşadığı olumlu ya da olumsuz duyguları sanatlarına yansıtımlardır.

Çalışmanın ana temasını teşkil eden yıldız motifinin, Kızılderili kültüründe de farklı anlamlar yüklenerek sıklıkla kullanıldığına rastlanılmıştır. Özellikle boncuk işlemleri ile yaptıkları makosen diye adlandırılan kısa ve uzun ayakkabılarında, kıyafetlerinin kol, yaka, omuz ve sırt kısımlarında, çantalarında farklı şekillerde yıldız motifinin kullanıldığı gözlemlenmiştir. 2015 yılında yapılan Navajo rezervasyon alanındaki alan araştırması sırasında “Powwow” denilen (Bkz. Görsel 1), bir nevi dans ve buluşma ritüelinden oluşan festivallerinde giydikleri kıyafetlerinde, yıldız motifinin farklı şekillerde kullanımı göze çarpmaktadır. Konuyla ilgili olarak Arizona Chinle bölgesinde yapılan karşılıklı görüşmelerde bu motifin taşıdığı sembolik anlamlardan dolayı kıyafetlerinde sıklıkla kullanıldığından bahsedilmektedir. Kaynak kişi Candace Slowman tanrı ile yıldızlar sayesinde iletişim kurduğundan ve yıldızın bereketi simgelediğinden, ışığının yön gösterici olduğundan bahsetmektedir. Göçebe topluluklarda yıldız hem bir gökyüzü unsuru, hem de yön gösterici bir rehberdir.

Şekil 1: Arizona Powwow festivalinden bir görüntü

Kaynak: (Eroğlu, 2015)

Türk kültüründeki Çoban Yıldızı Kızılderili kültüründeki sabahyıldızı ile aynı özellikleri taşımakta olup yol gösterici özelliği ile bilinmektedir.

Kızılderililer; yıldız, güneş ve gökyüzü sembolleri, doğaüstü varlıklara duyulan saygı gereği yıldız sembolünü sanatlarında ayrı bir yerde tutmuşlardır. Sanatlarını yansıtan ürünler olarak; şef battaniyelerinde, boncuk işleme, deri işleme, sepet örücülüğü, dokumacılık gibi birçok üründe yıldız motifini kullanmışlardır (Bkz. Şekil 2).

Şekil 2: Yıldız Desenli Sepet Örücülüğü ve Kilim Dokuma Örneği

Kaynak: (Eroğlu, 2015)

Kuzey Amerika Kızılderili giysileri erkek, kadın ve çocuk giysileri olarak ayrılmaktadır. Elbiseler, yelekler, gömlekler, pantolonlar, pelerinler, bunları tamamlayan tozluklar, makosenler ve aksesuarlar giysilerin önemli parçalarını oluşturmaktadır. Boncuk işi kullanılarak giysilerin belirli bölümleri süslenmektedir. Günlük kullanımda giysiler ile törenlerde kullanılan giysiler süsleme açısından farklılıklar göstermektedir (Mccoy, 1972: 24).

Ana malzemesi deri olan giysiler farklı şekillerde oluşturulmaktadır, yandan katlı olarak tabir edilen tek parça, iki ve üç parça deriden oluşan giysilerdir. Giysilerin roba, kol bazen etek kısımlarında boncuk işi süslemelerin kullanıldığı görülmektedir (Hakala-Beekma, 2017: 10).

Kızılderililerin antik çağlarda yaptıkları tasarımlar ve kökenleri hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Genel olarak, motiflerin formlarının doğadan ilham alınarak oluşturulduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra geometrik ve çizgisel motifler basit çizimler ile başlayarak geliştirilmiştir (Mccoy, 1972: 28; britannica.com, t.y.).

Yöntem

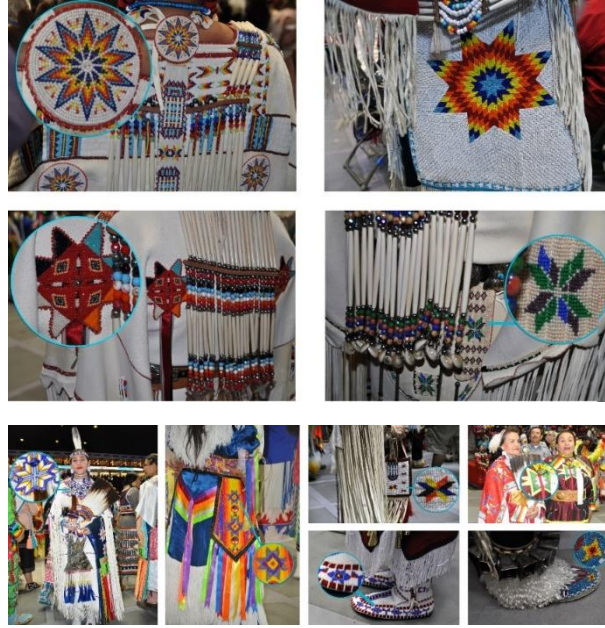
Anadolu dokumalarındaki yıldız motifinin Kuzey Amerika Kızılderili giysilerinde kullanılan benzerleri

Kuzey Amerika yerlileri ile Türk toplulukları arasında genetik köklere dayanan bir bağ olabileceği ile ilgili iddialar bulunmaktadır. Bu iddialar; arkeolojik buluntular, iki kültüre ait kültürel ve sanatsal eserlerindeki sembolik ve simgesel benzerlikler ile, bu sembollerdeki Mitolojik ve mistik ortak anlamlarla güçlendirilmektedir.

Günümüzde, Kuzey Amerika'da rezervasyon alanlarında yaşayan Kızılderili toplulukları Hristiyan inancını kabul etmiş olsalar da geçmiş kültürlerinde benimsedikleri Orta Asya Şaman kültürü etkilerini halen yaşamlarında ve ürettikleri geleneksel ürünlerde göstermektedir. Özellikle yaptıkları dans ayinlerinde kullandıkları kıyafetler, aksesuarlar, figürler, davullar ve ayrıca doğaya verdikleri değerler ile Şamanizm etkisi açık bir şekilde görülmektedir (Eroğlu, 2018: 107).

Bu bağlamda; Anadolu dokumalarında sıklıkla kullanılan ve yıldız motifi olarak adlandırılan motifin Kuzey Amerika Kızılderili kültüründe de benzer şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Motiflerin çıkış itibarıyla; inançlara, mitlere dayandırılması sonucunda her iki kültürün benzer kültürel özelliklerinin de bulunduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3: Kuzey Amerika Kızılderili kıyafet ve aksesuarlarında yıldız sembolü örnekleri

Kaynak: (Eroğlu, 2015)

Bulgular ve tartışma

Anadolu dokumalarında yıldız motifi olarak isimlendirilen motifin, Kuzey Amerika Kızılderili dokumalarında kullanılan benzerlikleri incelenmiş ve karşılaştırma için sekiz adet örnek seçilmiştir. Bu örneklerde incelenen Kuzey Amerika Kızılderili elbiselerinden; beş adedi Sioux, birer adedi ise Cheyenne, Lakota ve Siyu kabilesine aittir. Anadolu dokumalarında incelenen örneklerin dört adedi havlı ve dört adedi ise düz dokumalardan seçilmiştir. Düz dokuma olarak gruplanan örneklerin iki adedi zili, birer adedi zili ve cicim, diğer bir adedi ise kilim olan dokuma tekniklerinin kullanıldığı örneklerden seçilmiştir. Karşılaştırma yapılan halı dokumalarından; bir tanesi Kars yöresi yastık halısı, bir tanesi Çanakkale yöresine ait bir halı örneği, bir tanesi de Selçuklu Beyşehir halısıdır. Düz dokumalarda; Konya/Ladik kilimi, zili dokumalarda Uşak/Eşme ve Kars yöresine ait dokuma örnekleri tercih edilmiştir. Kütahya yöresine ait olan Anadolu dokumalarında ise cicim ve zili dokuma örnekleri incelenmiştir.

Şekil 4: Kızılderili Sioux boncuklu elbise

Kaynak: (rgmunnauctions.com, t.y.)

Şekil 5: Beyşehir Selçuklu halısı

Kaynak: (Aslanapa, 2005: 42)

Şekil 4a: Kızılderili Sioux boncuklu elbise detay

Kaynak: (rgmunnauctions.com, t.y.)

Şekil 5a: Beyşehir Selçuklu halısı detay

Kaynak: (Aslanapa, 2005: 42)

Şekil 4: Ovalarda yaşayan Siyu Kızılderili topluluğuna ait olan elbise 19-20.yy'a tarihlenmiştir. Deri elbisede tembel dikiş tekniği kullanılarak boncuk işi süslemelerin olduğu görülmektedir. Geometrik motiflerin kullanıldığı tasarımda yıldız motifi dikkat çekecek bir şekilde uygulanmıştır (rgmunnauctions.com, t.y.).

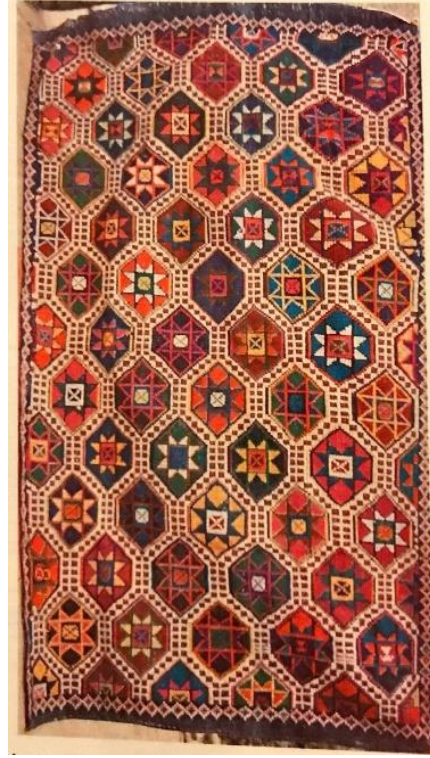
Şekil 5: Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan halı dokuma, 13. yy Selçuklu dönemine tarihli, 170/250 cm boyutlarında olup Beyşehir yöresine ait olduğu tespit edilmiştir (Aslanapa, 2005: 42). Geometrik bir kompozisyon tasarımı olan dokumada yıldız motifinin yoğun olarak kullanılmış olduğu görülmektedir. Şekil 4a ve Şekil 5a'da motif detaylarında görüldüğü gibi yıldız motifi benzerliği dikkat çekmektedir.

Şekil 6: Sioux boncuklu elbise

Kaynak: (1stdibs.com, t.y.)

Şekil 7: Uşak/Eşme zili dokuma

Kaynak: (Kırzioğlu, 2001: 162)

Şekil 6a: Sioux boncuklu elbise detayı

Kaynak: (1stdibs.com, t.y.)

Şekil 7a: Uşak/Eşme zili dokuma detayı

Kaynak: (Kırzioğlu, 2001: 162)

Şekil 6: Kızılderili Sioux kültürüne ait boncuk işi süslemeli deri elbise 20.yy'ın ilk çeyreğine tarihlendirilmiştir. Yoğun bir şekilde tembel/şerit dikiş tekniği kullanılarak uygulama yapıldığı görülmektedir. Süslemenin tasarımı geometrik motifler kullanılarak oluşturulmuştur (1stdibs.com, t.y.). Elbisenin göğüs kısmında haç motifi ve geometrik motifler ana motif olarak kullanılmış olup, bu ana motifleri; göğüs hizası, kol oyuntusu ve omuzlara kadar çevreleyecek şekilde yıldız motiflerinin simetrik bir düzlemde birleştirildiği bir kompozisyon uygulanmıştır.

Şekil 7: Uşak /Eşme yöresine ait olduğu belirtilen zili dokumanın kompozisyonunun altıgenler içerisinde yerleştirilmiş sekiz kollu yıldızlar ile oluşturulduğu görülmektedir (Kırzioğlu, 2001: 162). Şekil 6a ve Şekil 7a'da detaylı olarak motiflerin görüldüğü gibi her iki kültür ürününde neredeyse aynı motifin kullanıldığı belirlenmiştir.

Şekil 8: Siyu çocuk yeleği

Kaynak: (ciscogallery.com, t.y.)

Şekil 9: Kars yöresi at örtüsü zili dokuma

Kaynak: (Ölçer, 1988: 163)

Şekil 8a: Siyu çocuk yeleği detay

Kaynak: (ciscogallery.com, t.y.)

Şekil 9a: Kars yöresi at örtüsü zili dokuma detay

Kaynak: (Ölçer, 1988: 163)

Şekil 8: Kızılderili Siyu kültürüne ait çocuk yeleği boncuk işi uygulanmış bir kültür ürünüdür. 19.yy'a ait olduğu belirtilen bu giysi tembel/şerit dikiş tekniği kullanılarak süslemesi yapılmıştır. Geometrik tasarımda olan yelekte yıldız motifi görülmektedir. Cam boncuklar kullanılarak yeleklerin genel özelliği olan her yeri boncuk işi ile kaplanmıştır (ciscogallery.com, t.y.).

Şekil 9: At örtüsü olarak bilinen zili (verne) dokuma Env. No. 1499 T.İ.E.M.'nde bulunmaktadır. Kars/Çıldır ilçesine ait olan ve 19.yy sonuna tarihlenen dokuma Kafkasya göçmenleri tarafından dokunduğu belirtilmiştir. 143/119 cm ölçülerinde olduğu tespiti yapılan dokumanın atkı ve çözgü ipliklerinin yün olduğu bilgisi bulunmaktadır (Ölçer, 1988: 163). Şekil 8a ve Şekil 9a'da detay olarak görülen, her iki kültürdeki adı ile yıldız motifi çok az bir farklılık olsa da benzerlik dikkat çekicidir.

Şekil 10: Sioux kız elbisesi

Kaynak: (americanindian.si.edu, t.y.)

Şekil 11: Çanakkale yöresine ait halı dokuma

Kaynak: (Bayraktaroğlu, 1997: 88)

Şekil 10a: Sioux kız elbisesi detay

Kaynak: (americanindian.si.edu, t.y.)

Şekil 11a: Çanakkale yöresine ait halı dokuma detay

Kaynak: (Bayraktaroğlu, 1997: 88)

Şekil 10: Sioux kültürüne ait olduğu belirtilen kız elbisesi 19. yy. sonu olarak tarihlendirilmiştir. Tembel/şerit dikiş tekniği kullanılarak boncuk işi süsleme uygulanmıştır. Deri ve cam boncuk kullanılmıştır. Elbisenin göğüs kısmını süsleyen yıldız motifleri ana motif olarak kullanılmıştır (americanindian.si.edu, t.y.).

Şekil 11: Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan halı dokumanın Çanakkale yöresine ait olduğu belirtilmiştir. Sekizgenler içerisinde kancalı, basamaklı, madalyonlu olarak tabir edilen halı dokuma, 18. yy. olarak tarihlendirilmiştir. Flaman ressam Hans Memling (1465-1494) eserlerinde bu tip dokumalara yer verdiği için Memling halısı olarak da bilinmektedir. Aslında bu motif tipinin Kafkas motif tipi olarak bilinmesi ve Doğu Anadolu'da çok kullanılması söz konusudur. "Türkmen aynası" ve "koç boynuzlu göl" isimleri ile de bilinmektedir (Bayraktaroğlu, 1997: 88). Şekil 10a ve Şekil 11a'da detay olarak görüldüğü gibi yıldız motiflerini benzerliği dikkat çekmektedir.

Şekil 12: Cheyenne Kızılderililerine ait kız elbisesi

Kaynak: (anthro.amnh.org, t.y.)

Şekil 13: Konya/Ladik yöresine ait kilim

Kaynak: (Erbek, 1995: 79)

Şekil 12a: Cheyenne Kızılderililerine ait kız elbisesi detayı

Kaynak: (anthro.amnh.org, t.y.)

Şekil 13a: Konya/Ladik yöresine ait kilim detayı

Kaynak: (Erbek, 1995: 79)

Şekil 12: Kuzey Amerika etnografik koleksiyonunda bulunan kız elbisesinin Cheyenne Kızılderili topluluğuna ait olduğu belirtilmiştir. Malzeme olarak deri, boncuk, metal ve sinir ipi kullanıldığı tespit edilmiştir. Boncuk işi süslemelerin tembel/dikiş tekniği ile yapıldığı anlaşılmıştır. Elbisenin göğüs kısmında görülen altı kollu yıldızlar tasarımının bir bölümünü oluşturmaktadır. Bulduğu yıl olan 1910 yılına tarihlendirme yapılmıştır (anthro.amnh.org, t.y.).

Şekil 13: Özel bir koleksiyonda olduğu belirtilen dokumanın Konya/Ladik ilçesine ait bir kilim olduğu belirtilmiştir. 120/185 cm boyutlarında olduğu tespit edilen dokumanın 19.yy'a tarihlendiği tespit edilmiştir. İnce bordürde Altı kollu yıldız motiflerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı kompozisyonda ayrıca başak, kuş, bereket motiflerinin de kullanıldığı görülmektedir (Erbek, 1995: 80). Şekil 12a ve Şekil 13a'da detay olarak görüldüğü gibi altı kollu yıldız olarak bilinen motifin benzerliği görülmektedir.

Şekil 14: Sioux kızılderililerine ait çocuk yeleği

Kaynak: (anthro.amnh.org, t.y.)

Şekil 15: Crivelli halısı (Orta Anadolu)

Kaynak: (Bayraktaroğlu, 1997: 87)

Şekil 14a: Sioux kızılderililerine ait çocuk yeleği detayı

Kaynak: (anthro.amnh.org, t.y.)

Şekil 15a: Crivelli halısı (Orta Anadolu) detayı

Kaynak: (Bayraktaroğlu, 1997: 87)

Şekil 14: Kuzey Amerika Kızılderili kabilelerinden Sioux'lara ait bir çocuk yeleğidir. Tembel/şerit dikiş tekniği kullanılmıştır. 19. yy sonu olarak tarihlendirilen bu yelek örneğinin malzeme ve süslemelerinde deri, boncuk ve sinüs iplik kullanılarak üretimi yapılmıştır (anthro.amnh.org, t.y.). Motiflerde farklı isimler kullanılsa da Anadolu'da kullanılan yıldız motifine şematik olarak benzemektedir.

Şekil 15: Orta Anadolu halısı olarak belirtilen dokuma Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunmaktadır. İtalyan rönesans ressamlarından olan Carlo Crivelli tablolarında bu grup halılar resmedildiği için Crivelle halısı denilmektedir. Halı dokuma 16.yy'a tarihlendirilmiştir. Belirgin özelliği zemin ortasında iç içe motiflerden oluşan bir madalyon şeklinde tasarlanmasıdır. Bu dokumada yıldız motifleri iç içe yerleştirilerek farklı şekillerde tasarım oluşturulmuştur (Bayraktaroğlu, 1997: 87). Şekil 14a ve Şekil 15a'da detay olarak görülen yıldız motifi biraz farklılık olsa da benzerlik göstermektedir.

Şekil 16: Lakota Kızılderililerine ait elbise

Kaynak: (webpages.uidaho.edu, t.y.)

Şekil 17: Kütahya yöresi cicim ve zili dokuma

Kaynak: (Göksel ve Şanlı, 2019: 45)

Şekil 16a: Lakota kızıl derililerine ait elbise detayı

Kaynak: (webpages.uidaho.edu, t.y.)

Şekil 17a: Kütahya yöresi cicim ve zili dokuma detayı

Kaynak: (Göksel ve Şanlı, 2019: 45)

Şekil 16: Lakota kabilesine ait elbisenin göğüs kısmı boncuk işi ve geometrik motifler ile süslenmiştir. Zeminde turkuaz rengi cam boncuklar, motiflerde beyaz, kırmızı ve sarı renklerde cam boncuklar kullanılmıştır. Tembel/şerit dikiş tekniği ile uygulama yapılmıştır. Göğüs kısmında yıldız motifleri belirgin bir şekilde görülmektedir. Malzeme olarak deri, boncuk ve sinüs ipliklerin kullanıldığı bilinmektedir (webpages.uidaho.edu, t.y.). Kuzey Amerika Kızılderili topluluklarından olan ve Navajo rezervasyon alanındaki özellikle 1800'lü yıllardan sonra üretilen ve kullanılan kıyafetlerin büyük bir çoğunluğunda kıyafetin göğüs bölümünü oluşturan alanda farklı renk ve kullanımlarla yıldız motifleri görülmektedir.

Şekil 17: Özel bir koleksiyonere ait bu dokuma 107/145 cm ölçülerindedir. Kütahya yöresine ait olduğu tespit edilen dokuma atkı yüzlü seyrek motifli cicim ve zili dokuma tekniği ile üretilmiştir. Atkı, çözgü ve desen ipliği yündür. Temel renk kahverengi olmakla beraber kırmızı, sarı, siyah, lacivert, mor, yeşil, krem gibi bir çok rengin kullanıldığı görülmektedir. Yıldız motifleri haricinde tarak, göz, pıtrak motifleri de kompozisyonda yer almaktadır (Göksel ve Şanlı, 2019: 45). Şekil 16a ve Şekil 17a'da görüldüğü gibi benzer yıldız motifleri farklı ürünlerde kullanılmıştır.

Şekil 18: Sioux kız elbisesi

Kaynak: (allarductions.hibid.com, t.y.)

Şekil 19: Kars yöresi halı yastık

Kaynak: (Elver ve Soysaldı, 2021: 9)

Şekil 18a: Sioux kız elbisesi detayı

Kaynak: (allarductions.hibid.com, t.y.)

Şekil 19a: Kars yöresi halı yastık detayı

Kaynak: (Elver ve Soysaldı, 2021: 9)

Şekil 18: Sioux kabilesine ait boncuk işi süslemeli kız elbisesidir. 20. yy başlarına tarihlenen elbisede deri, boncuk ve sinir ipi kullanılmıştır. Mavi ve beyaz renkte cam boncukların hakim olduğu elbisede yıldız motifleri kullanılarak süslemeler yapılmış olup, zemininde bindirme dikiş tekniği, motiflerde ise tembel/şerit dikiş tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir (allarductions.hibid.com, t.y.).

Şekil 19: Kars/Arpaçay ilçesi Koç köyüne ait olduğu belirtilen halı yastık dokumada sekiz kollu yıldızlar dokumanın orta kısmında görülmektedir. Dokumanın tasarımında iki adet çengelli göl motifi kullanılmıştır. Yıldız motifleri de bu motifin içine yerleştirilmiştir. Doğu Anadolu bölgesinde yaygın görülen bir kompozisyon şekli olduğu bilinmektedir (Elver ve Soysaldı, 2021: 9). Şekil 18a ve Şekil 19a'da detay olarak görüldüğü gibi motifler neredeyse bire bir benzemektedir.

Sonuç ve öneriler

Kuzey Amerika Kızılderili ve Türk kültüründe benzer özellikler gösteren bir çok motif bulunmaktadır. Anadolu'da yıldız motifi olarak bilinen ve araştırma konusunun temelini oluşturan bu motifin, her iki kültürde de farklı ürünlerde uygulanmış olsa da benzer şekillerde sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir. Kuzey Amerika Kızılderili kültüründe önemli bir yer tutan boncuk işi sanatı ile yapılan giysi süslemeleri günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Türk kültüründe dokumalar nasıl önemli bir yer tutuyorsa, Kızılderili kültürü içinde boncuk işi süslemeler geçmişten günümüze önemini korumaktadır. Dokumalarda ve boncuk işinde uygulanan, tasarımlarda kullanılan motiflerin bu iki kadim kültürler hakkında bilgiler veren şifreler olduğunun gerçekliği kabul edilmektedir.

Motifler sembolik ifadelerin görsel yansıması olarak çok şey anlatmaktadır. Çıktıları itibariyle inançlara, mitlere dayandırıldıkları için kökenler hakkında bilgiler içermektedir. Kızılderili toplumlarının Amerika kıtasına yerleşimleri ile ilgili iddialar doğal olarak akıllarda bir çok şüphenin oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca iki toplum için önemli olan bu el sanatlarında kullanılan motiflerin benzerliği bu şüpheleri güçlendirmektedir. Türklerin kökenleri itibariyle Orta Asya'daki inanç sistemlerinin, Kızılderili inanç sistemlerine benzerliği ve bunun sonucunda oluşan ortak özelliklere dikkat çekmektedir.

Araştırma sonucunda; Anadolu'da yıldız motifi olarak adlandırılan motifin benzerleri, bir çok görsel incelenerek sekiz tane örnekle sınırlandırılmıştır. Genelde örneklerde görülen Kuzey Amerika Kızılderili elbiselerinin beş tanesinin Sioux kabilesine ait olduğu belirlenmiştir. Bir tane Cheyenne, bir tane de Lakota ve bir tane Siyu kabilesine ait örnekler tespit edilmiştir. Anadolu dokumalarında ise dört tanesi havlı dokumalarda halı ve dört tanesi de düz dokumalardan olduğu görülmektedir. Düz dokumaların iki tanesi zili dokuma, bir tanesi zili ve cicim dokuma, diğer bir tanesi de kilim dokumadır. Halı dokumaların biri Kars yöresi yastık halıdır, bir tanesi Çanakkale yöresine ait, bir tanesi de Selçuklu dönemi Beyşehir halısıdır. Diğer bir halı da Orta Anadolu yöresine ait dokumadır. Düz dokumalardan biri Konya/Ladik kilimi, zili dokumaların ise Uşak/Eşme ve Kars yöresine ait olduğu belirlenmiştir. Cicim ve zili dokuma ise Kütahya yöresine aittir. Tespit edilen yıldız motifleri Anadolu'da altı kollu ve sekiz kollu yıldız olarak tabir edilen motiflerdir.

Belirlenen benzer motiflerden bazıları bire bir benzerlik gösterirken, bazılarının detaylarında az da olsa farklılıklar görülmektedir. Kabul etmek gerekir ki; aynı kültür içerisinde dahi motiflerin farklı yorumlamaları bulunmaktadır. Burada sadece şekil olarak benzer motiflere dikkat çekilmek istenmiştir. Farklı materyaller üzerinden yapılan araştırma sonucunda bulunan benzer motifler; kültürel yakınlığa dikkat çekmektedir.

Kaynakça

- Acar, B. B. (1982). *Kilim, cicim, zili, sumak türk düz dokuma yaygılar*. Eren Yayınları.
Anthropology Collections Database. (t.y.). 15 Nisan 2022 tarihinde <https://anthro.amnh.org/collections> adresinden erişildi.
- Aslanapa, O. (2005). *Türk halı sanatı'nın bin yılı*. İnkılap Kitabevi.
- Bayat, F. (2007). Türk mitolojik sistemi. *Ontolojik ve epistemolojik bağlamda Türk mitolojisi 1* içinde (ss. 290-291). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Bayraktaroğlu, S. (1997). Türk halılarında batı literatürü konusu. *Arış Dergisi*, 0(1), 86-93. <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.83>
- Crow Beadwork*. (t.y.). 14 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.webpages.uidaho.edu/~rfrey/329beadcrow.htm> adresinden erişildi.
- Elver, H. ve Soysaldı, A. (2021). Kars ili Arpaçay ilçesi Koç köyü halı yastıkları. *Arış Dergisi*, 0(18), 73-97. <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2021.149>
- Erbek, G. (1995). *Anatolian kilims I*. (3. Bas.). T.C. Kültür Bakanlığı.
- Erbek, N. (2002). *Çatalhöyük'ten günümüze Anadolu motifleri*. T.C. Kültür Bakanlığı.
- Eroğlu, M. A. (2018). Kızılderililer ve kıyafetler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1677-1694.
- Eroğlu, M. A. (Fotoğrafçı). (2015), Kızılderili rezervasyon alanı araştırma fotoğrafları [Fotoğraf], Arizona

- Girl's dress.* (t.y.). 14 Ağustos 2022 tarihinde https://americanindian.si.edu/collections-search/objects/NMAI_221515 adresinden erişildi.
- Göksel, M. ve Şanlı, H. S. (2019). Kütahya yöresi cicim ve zili örnekleri. *Arış Dergisi*, 0(15), 40-61. <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.127>
- Hakala-Beeksm, M. (2017). Beadwork design on purse. *Lake superior ojbwe gallery*. 14 Mart 2022 tarihinde https://www.1854treatyauthority.org/images/LSOGGuide_FinalCommitteeApproval.pdf adresinden erişildi.
- Kırzioğlu, N. G. (2001). *Altaylardan Tuna Boyuna ortak yanırlar (motifler)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- McCoy, E. M. (1972). A descriptive analysis of Blackfeet Indian beadwork. *Master Of Science*. 11 Mart 2022 tarihinde <https://scholarworks.montana.edu/xmlui/bitstream/handle/1/5659/31762100147584.pdf> adresinden erişildi.
- Native American art.* (t.y.). 14 Eylül 2021 tarihinde <https://www.britannica.com/art/Native-American-art> adresinden erişildi.
- Native American shirts & dresses.* (t.y.). 05 Mart 2022 tarihinde <https://ciscosgallery.com/collections/native-american-shirts-dresses> adresinden erişildi.
- Ölçer, N. (1988). *Türk ve İslam eserleri müzesi kilimler*. Eren Yayıncılık.
- Sarı, E. (2016). *Türk mitolojisi*. (3. Bas.). Net Medya Yayıncılık.
- Sioux beaded hide dress.* (t.y.). 14 Eylül 2022 tarihinde https://www.rgmunnauctions.com/SIOUX-BEADED-HIDE-DRESS_i11154598 adresinden erişildi.
- Sioux girl's beaded dress.* (t.y.). 17 Temmuz 2022 tarihinde <https://allardauctions.hibid.com/lot/25946634/sioux-girls-beaded-dress> adresinden erişildi.
- Sioux Indian art.* (t.y.). 15 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.1stdibs.com/creators/sioux-indian-art/> adresinden erişildi.
- Soysaldı, A. ve Gök, E. Ç. (2020). Türk Kumaşlarında görülen ay-yıldız motifi. *Milli Folklor*, 16(126), 142-150.
- Taş, İ. (2011). *Türk düşüncesinde kozmoloji-kozmogoni*. Kömen Yayınları.

Etik kurul onayı

Yukarıda bilgileri yer almakta olan çalışmamın, alan araştırması olması sebebiyle etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan ederiz.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

1. yazar %85 oranında, 2. yazar %15 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Kamu borçlarının, özel ve kamu kesimi yatırımlarını dışlama etkisi: Türkiye için
ampirik bir analiz***

**Crowding-out effect of public debt on private and public sector investments: An
empirical analysis for Turkey**

Gönderim Tarihi / Received: 09.09.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 20.12.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1173304](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1173304)

Seher GÖKPINAR¹

ÖZ: Borçlanma, devletler açısından çoğu zaman kaçınılmazdır. Eğitim, sağlık, tarım, altyapı ve enerji gibi pek çok alanda geniş ölçekli kamu yatırımları çoğunlukla borçlanma ile mümkün olmaktadır. Bilhassa altyapı yatırımları yoluyla özel sektörün teşvik edilmesi uzun vadede büyümeye yardımcı olmakta ve özel kesim yatırımlarının çekilmesine olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda kamu borçları, özel ve kamu kesimi yatırımlarının dışlanmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle kamu borçlarının özel ve kamu kesimi yatırımlarını dışlayıp dışlamayacağı sorusu politika yapıcılar ve ekonomi çevreleri için önem arz etmektedir. Bu çalışmada 1986-2020 yılları için Türkiye’de kamu borçlarının, özel ve kamu kesimi yatırımlarına etkisi ARDL yöntemiyle analiz edilmiştir. Ampirik bulgularımız dışlama hipotezini doğrulamaktadır. Buna göre kısa ve uzun dönemde Türkiye’de kamu borçlarının, özel ve kamu kesimi yatırımları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Özel ve kamu kesimi yatırımlarının dışlanmaması için kamu borçlarının makul bir düzeyde tutulması ve özel kesimi teşvik eden alanlarda kullanılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu borcu, Özel yatırım, Kamu yatırımı, Dışlama etkisi, Çekme etkisi

ABSTRACT: Borrowing has been inevitable for states. Large-scale public investments in many fields such as education, health, agriculture, infrastructure and energy are mostly possible by borrowing. In particular, making room for the private sector through infrastructure investments helps growth in the long run and it provides the opportunity for crowding-in of private sector investments. At the same time, public debt can lead to the crowding-out of private and public investments. At this point, the question of whether public debt crowding-out private and public sector investments is important for policymakers and economic circles. In this study, the effect of public debt on private and public sector investments was analyzed with the ARDL model in Turkey for the years 1986-2020. Our empirical findings confirm the crowding-out hypothesis. Accordingly, it has been observed that the public debt has a statistically significant and negative effect on private and public sector investments in the short and long term in Turkey. Accordingly, in order not to crowd-out private and public sector investments, it is recommended that public debts be kept at a reasonable level and used in areas that encourage the private sector.

Keywords: Public debt, Private investment, Public investment, Crowding-out effect, Crowding-in effect

¹Arş. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Maliye Bölümü/Mali İktisat Anabilim Dalı, sehergokpinar@hitit.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0974-6151>

EXTENDED ABSTRACT

Public debt affects private and public sector investments. In the literature, the effect of public debt on private and public sector investments is included as the crowding-in and crowding-out effect. When the theoretical and empirical literature on the subject is examined, it is seen that there is no definite judgment about the crowding-out and crowding-in effects. Some studies in the literature that have been found to cause the crowding out effect of public debt on private sector investments are as follows; Çaşkurlu (2020), Akram (2011), Lau et al. (2019), Tülümce and Buyrukoğlu (2013), Altunöz (2013). Studies investigating the effect of public debt on public investments and found to cause the crowding out effect of empirical findings are as follows; Picarelli et al. (2019), Heinemann (2006), Ncanywa-Masoga (2018), and Durkaya et al. (2010). On the other hand, Juarez-Almada (2016) and Avdimetaj et al. (2021) found in their studies that the public debt has a crowding-in effect on public investment.

There is one study investigating the effect of public debt on public investments in Turkey. Durkaya et al. (2010) investigated the relationship between public interest payments and public investments in their study of the 1980-2008 period. In the study, which considered interest payments as an indicator of high debt stock, they concluded that public investments decreased due to the increase in the interest burden in the long run. There has not been a study that specifically investigates the relationship between public debt and public investment and in which public debt is included as an explanatory variable in the model. In our study, the relationship between public debt and public and private sector investments for the period 1986-2020 in Turkey is investigated within the framework of the ARDL method with models in which public debt is an explanatory variable.

Methodology

In this study, the effect of public debt on private and public sector investments is expressed as Model (1) and Model (2) and is discussed within the framework of two different models. Accordingly, in Model (1), the relationship between public domestic debts and private sector investments in Turkey is discussed. In addition to the public domestic debt variable, inflation, growth rate and trade openness variables are included in this model. The works of De Mendonça and Brito (2021) were adopted in the set up the Model (1). Model (2) deals with the relationship between total public debt and public investments. In addition to the total public debt variable, the trade openness variable is included in the model. The works of Juarez-Almada (2016) and Ncanywa-Masoga (2018) were adopted in the set up the Model (2).

The ARDL Model proposed by Pesaran et al. (2001) was used in the analysis of the model, which was carried out using the annual data of the 1986-2020 period. The stationarity of the series of the variables used in the model was investigated using the Augmented Dickey-Fuller (ADF; 1979, 1981), Phillips-Perron (PP; 1988) unit root tests. Breusch-Pagan-Godfrey, Breusch Godfrey LM, Jarque-Bera and Ramsey Reset tests were used for diagnostic tests.

Findings and discussion

The analysis of the study starts with ADF and PP unit root tests. According to the unit root tests, the variables used in the model become stationary at different levels. The results show that this study is suitable for the ARDL model. Since the F statistical values, respectively (28.93339) and (5.818465) of the ARDL Model (1) and ARDL Model (2) are greater than the critical upper limit I (1) value (4.37) and (5) the null hypothesis was rejected and the alternative hypothesis was accepted. ARDL bounds test results show that there is a cointegration relationship between the variables at the 1% significance level in both models.

The normality distribution of Model (1) and Model (2) was investigated with the Jarque-Bera test and it was found that the error terms were normally distributed. According to the Breusch-Pagan-Godfrey test, the models do not have a problem with heteroscedasticity. The results of the Breusch Godfrey LM test also showed that there was no autocorrelation problem in the models. Ramsey Reset test results showed that there was no model setup error. Finally, when the estimated R-squared values in both models are examined, it is seen that the explanatory power of the models is high.

According to Model (1), in which the relationship between public domestic debt and private investments is investigated, there is a negative relationship between public domestic debt and private investments. Accordingly, one unit increase in public domestic debt causes a 0.15 unit decrease in private sector investments. Similarly, a negative relationship was found between inflation and private investments at the 1% significance level. A positive correlation was found between growth and private investments at the 1% significance level. One unit of increase in a gross domestic product will increase private sector investments by 0.59 units. Finally, trade openness affects private sector investments positively. On the other hand, the error correction term (ECT_{t-1}) coefficient has a negative sign and is statistically significant.

According to Model (2), in which the relationship between public debt and public investments was investigated, a negative relationship was found between public debt and public investments at the 5% significance level. Accordingly, an increase in total public debt is expected to decrease public investments in the long run. The results show that public debt crowds out public investment. Increasing trade openness in Turkey is expected to decrease public investments. ECT_{t-1} coefficient has a negative sign and is statistically significant.

Since the observation values of the CUSUM and CUSUMSQ tests of Model (1) and Model (2) are within the critical limits at the 5% significance level, it has been concluded that there is no structural break in the models, in other words, the coefficients are stable.

Results and recommendations

In this study, the effect of public debt was investigated on public and private sector investments. The results show that public debt crowds out public and private investment. The empirical findings of this study are similar to the following articles for Model (1); Çaşkurlu (2020), Akram (2011), Lau et al. (2019), and Tülümce-Buyrukoğlu (2013). The empirical findings are similar to the following articles for Model (2); Picarelli et al. (2019), Heinemann (2006), Ncanywa-Masoga (2018), and Durkaya et al. (2010). On the other hand, the existence of chronic high inflation problems for many years in Turkey and the inability to solve its structural economic problems (savings deficit, current account deficit, unstable growth) make it difficult to use resources effectively. Since the high inflation in Turkey will encourage the production of non-tradable goods and services, it reduces the investment of the private sector by disrupting resource allocation. Considering the inadequacy of savings in Turkey, the use of existing savings by the public in inefficient areas makes it more difficult for the private sector to access capital. Therefore, considering Turkey's existing economic problems, it is essential to prioritize investments in every way. Considering these factors will pave the way for sustainable growth and development in Turkey in the long run.

Giriş

Kamu borçları hükümetler için kamu gelirinin yetersiz olduğu pek çok noktada önemli bir finansman seçeneği oluşturmaktadır. Bütçe açıkları, doğal afetler ve ekonomik krizler kamunun finansman ihtiyacını artırmaktadır. Bu noktada hükümetler daha fazla borçlanma, vergi gelirlerini artırma ve kamu harcamalarını azaltma seçenekleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Kamu harcamalarının azaltılması seçeneğinde ise kamu yatırım harcamaları diğer harcama alternatiflerine göre daha kolay tercih edilmektedir. Nitekim yüksek kamu borçları ve bozulan bütçe dengeleri karşısında kamu yatırımlarının payı giderek azalmaktadır. Öte yandan pek çok çalışmanın bulguları kamu borcu fazlalığı oluştuğunda veya borç eşiği aşıldığında ekonomik büyümenin önemli ölçüde ivme kaybettiğini göstermektedir. Bu bulguları sunan çalışmalar arasında Reinhart ve Rogoff (2010), Checherita ve Rother (2010), Ncanywa ve Masoga (2018), Cecchetti vd. (2011) ve Reinhart vd. (2012) gösterilebilir. Ek olarak Ncanywa ve Masoga (2018)'a göre bu büyüme kaybı yüksek faiz ve enflasyon oranları ile özel yatırımların dışlanması neticesinde oluşmaktadır.

Özel kesim yatırımlarını tamamlayıcı nitelikte olan kamu yatırım harcamalarının ekonomik büyümeye olumlu etkilerinin olduğu genel kabul görmektedir (Turan, 2008). Kamu yatırımları yoluyla özel kesim için gerekli olan kamusal malların sağlanması, yatırım ortamını iyileştirerek özel yatırımları nihayetinde iktisadi büyümeyi teşvik edebilir (Uzay, 2002). Hatta üretim için gerekli olan temel altyapının ve kamu mallarının devlet tarafından sunulması ekonomik büyüme için bir ön koşul olarak dahi görülebilir. Üretim maliyetinin azaltılması neticesinde yatırımlarının getirisi ve verimliliği artan özel kesim, ekonomik büyümeye olumlu yönde etkide bulunabilecektir (Turan, 2008). Literatürde kamu yatırımlarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ortaya koyan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin Tan vd. (2010), Sánchez-Juárez ve García-Almada (2016), Altunç (2011) ve Avdimetaj vd. (2021)'in çalışmaları bunlardan bazılarıdır.

Kamu borçları neticesinde özel kesim ve kamu kesimi yatırımlarının daralması durumunda dışlama etkisi (Crowding-out), aksine özel ve kamu kesimi yatırımlarının genişlemesi durumunda ise çekme/içleme (Crowding-in) etkisi ortaya çıkmaktadır. Lau vd. (2019)'a göre kamu borçları, ekonomik kalkınma ve altyapı desteği gibi üretken alanları finanse etmek için kullanılırsa, kamu borcu daha fazla özel yatırımı çekebilir. Buna karşılık artan kamu borçlarının (i) faiz oranlarında artışa yol açması (ii) özel sektörün kullanabileceği fiziksel ve finansal kaynakları azaltması (iii) gelecekte daha yüksek vergi beklentisine yol açması ve (iv) ülkenin borç portföyünü ve finansal varlıklara olan talebini değiştirmesi durumunda kamu borçlarının dışlama etkisine yol açabileceğini ifade etmiştir. Konuyu kamu harcamalarının finansmanı açısından ele alan Ahmed ve Miller (2000) göre ise kamu harcamalarının vergi ile finanse edilmesi borçla finansmana göre daha fazla dışlama etkisi yaratmaktadır.

Kamu borçlarının düzeyi kadar hangi harcamaların kamu borçları ile finanse edileceği konusu özel ve kamu kesimi yatırımlarını etkilemektedir. Kamu borçlarının artan düzeyi kamu ve özel kesim yatırımlarını azaltabileceği gibi bu borçların özel kesimi destekleyen kamu yatırımları için kullanılması tam tersi bir etki doğurabilecektir. Bu bağlamda Türkiye'de kamu borçlarının aynı dönem için kamu ve özel kesim yatırımlarına etkisinin ortaya konulması çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Literatürde kamu borçlarının özel kesim yatırımlarına etkisinin araştırıldığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bilindiği kadarıyla kamu borçları ile kamu yatırımları ilişkisini spesifik olarak araştıran ve modelde kamu borcunu açıklayıcı değişken olarak ele alan bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak Türkiye'de kamu borçlarının özel ve kamu kesimi yatırımları üzerindeki etkisi kamu borcunun açıklayıcı değişken olarak ele alındığı modeller çerçevesinde araştırılmaktadır. Bu amaçla 1986-2020 dönemi için yıllık verilerin kullanılarak gerçekleştirildiği analiz iki ayrı modelle ele alınmıştır. ARDL yaklaşımının tercih edildiği çalışmanın giriş bölümünü takiben teorik ve ampirik literatür sunulmuştur. Ardından model, veri seti ve metodolojiye yer verilerek verilerin analiz kısmına geçilmiştir. Son olarak ampirik bulgular sunularak çalışma sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır.

Literatür taraması

Kamu borcu ve yatırım ilişkisine yönelik oluşan teorik literatür temel olarak Klasik, Neoklasik, Keynesyen ve Ricardocu denklik teoremi çerçevesinde şekillenmektedir. Klasik iktisadi ekol, özel sektörün finansman kaynaklarının kamu borçları yoluyla nispeten daha az üretken kamu sektörüne transfer edilmesinin özel yatırımları azaltacağını iddia etmektedir (Lau vd., 2019). Özellikle kamu borçları hem bütçe sürecinin mali disiplini hem de özel sektörün krediye erişimini azaltıyorsa ekonomiye olumsuz yansımaları olacaktır (Saungweme ve Odhiambo, 2019). Benzer şekilde Neoklasik görüşe göre tam istihdam koşullarında kamu harcamaları fiyat düzeyini ve kredi faiz oranını yükselterek özel yatırımın yerini almaktadır. Aksine Keynesyen görüş kamu harcamalarının çarpan etkileri sayesinde, milli hasıla ve istihdam üzerinde kamu harcamalarının kendisinden daha büyük bir etki yaratarak özel yatırımları teşvik edebileceğini öne sürmektedir (Lau vd, 2019; Ayas, 2022). Ek olarak kamu harcamaları yerli üretimde artışa yol açmakta ve bu da yatırımcıları ekonominin gidişatı hakkında daha iyimser olmaya ve daha fazla yatırım yapmaya sevk etmektedir (Bahmani Oskooee, 1999). Son olarak Ricardocu denklik teoremi bireylerin gelecekte hükümetlerin kamu borçlarını finanse etmek için vergileri artıracığını tahmin etmesi durumunda, cari faiz oranları değişmeyeceği varsayımında bulunarak devlet borçlanmasının özel yatırımı engellemediğini öne sürmüştür (Lau vd, 2019). Vergilerin zamanlaması bireyin yaşam boyu bütçe kısıtını etkilemediği için bireylerin tüketim kararlarını değiştirmemektedir. Bu durumda bütçe açıkları yalnızca vergilerin ertelenmesine yol açmaktadır (Bernheim, 1989). Konuya ilişkin teori incelendiğinde dışlama ve çekme etkilerine ilişkin kesin bir yargıya varılmadığı görülmektedir. Çalışmanın devamında ampirik literatürde dışlama ve çekme etkisi ve her iki etkisinin de birlikte görüldüğü çalışmalar gruplandırılarak sunulmuştur.

Ampirik bulguların dışlama etkisine işaret ettiği çalışmaların bazıları şunlardır: Çaşkurlu (2020) Türkiye’de 1975-2016 dönemi için mali dışlama etkisini ARDL modeli ve Toda-Yamamoto nedensellik testleriyle incelemiştir. Çalışmanın bulguları uzun dönemde iç borç ödemelerinin ve kamu kesimi borçlanma gereğinin özel kesim yatırım harcamaları üzerinde dışlama etkisine yol açtığını doğrulamıştır. Akram (2011) Pakistan ekonomisinde dışlama etkisini 1972-2009 dönemi için ARDL yöntemi ile araştırmıştır. Ekonomik büyüme ve özel kesim yatırımları üzerinde kamu borçlarının etkisi iki ayrı modelle analiz edilmiştir. Buna göre büyümenin bağımlı değişken olarak yer aldığı modelde uzun dönemde kamu kesiminin iç ve dış borçları ile borç servisindeki bir artış kişi başına GSYİH’yı düşürmektedir. Sadece iç borç ve dış borcun anlamlı bulunduğu yatırım modelinde ise uzun dönemde kamu borçları özel kesim yatırımlarını negatif yönde etkileyerek yatırımlar üzerinde dışlama etkisi göstermiştir. Lau vd. (2019), 1980-2016 dönemi için dışlama hipotezini Malezya ekonomisi için test etmişlerdir. Çalışmalarında kamu borçları ile özel kesim yatırımları arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi NARDL yaklaşımı çerçevesinde ele almışlardır. Çalışmanın bulguları dışlama hipotezini desteklemektedir. Başar ve Temurlenk (2007) çalışmalarında kişi başına düşen kamu harcamalarının özel yatırım harcamalarına etkisini 1980-2005 dönemi için yapısal VAR yöntemiyle analiz etmişlerdir. Test sonuçlarına göre kişi başına düşen kamu harcamalarının özel kesim yatırımları üzerinde negatif bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Tülümce ve Buyrukoğlu (2013), çalışmalarında 1990-2010 dönemi için dışlama etkisini Johansen ko-entegrasyon ve Granger nedensellik testleriyle analiz etmişlerdir. Borçlanma faizi ve iç borçlanma oranları dikkate alınarak gerçekleştirdikleri analizlerinde faiz oranları özel yatırımlar üzerinde uzun dönemde dışlama etkisi göstermektedir. Çaşkurlu ve Dumlupınar (2020) kamu yatırımlarının özel kesim yatırımlarına etkisi 25 OECD ülkesi için 1995-2016 dönemi için araştırmışlardır. Buna göre kamu kesimi yatırımlarının özel kesim yatırımlarını dışladığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayas (2022), 1975-2018 yıllarını kapsayan analizinde Türkiye ekonomisi için dışlama hipotezini kamu yatırımları/GSYİH ve özel yatırımlar/GSYİH serileriyle analiz etmiştir. Fourier yaklaşımı çerçevesinde ele alınan çalışmanın bulguları dışlama hipotezini doğrulamaktadır. Picarelli vd. (2019), artan kamu borç seviyelerinin kamu yatırımlarına etkisini 1995-2017 yılları için 26 AB ülkesi için analiz etmişlerdir. Araştırmanın bulguları AB’de kamu borcunun kamu yatırımlarında azalmaya yol açtığını göstermiştir. Heinemann (2006), 1980-1999 dönemi için on altı OECD ülkesindeki kamu yatırımlarının azalan seviyesinin nedenlerini araştırdıkları çalışmalarından elde ettikleri ampirik bulgular yatırımlardaki düşüşün üç gelişmeden kaynaklandığını göstermektedir: Bunlardan birincisi kamu sermaye stokundaki artış, ikincisi yeni yatırımları finanse etme kabiliyetini kısıtlayan kamu borçlarının birikmesi ve son olarak üçüncüsü ise finansman güçlüklerini artıran faktörlerin artan hareketliliğidir. Ncanywa ve Masoga (2018), Güney Afrika ülkesi için kamu borcu ve kamu yatırımları

ilişkisini araştırdığı çalışmalarında uzun vadede kamu borcu ile kamu yatırımı arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Yazarlar çalışmalarında sermayesi kıt olan bir ülkenin daha fazla sermaye biriktirebilmesi için borçlanmanın teşvik edilmesini önermektedir. Yazarlara göre yüksek düzeyde borçlanmanın sonraki aşaması bastırılmış büyümeye yol açmaktadır. Kirmanoğlu ve Arıkboğa (2005) çalışmalarında Türkiye'ye borç anapara ve faiz ödemeleri ile sosyal harcamalar ve yatırım harcamaları ilişkisini 1950-2001 dönemi için araştırmışlardır. Ampirik bulgularına göre yatırım harcamaları ile borç anapara ve faiz ödemeleri arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Durkaya vd. (2010) ise kamu borçları ile kamu yatırımları ilişkisini 1980-2008 dönemini kamu borç faizi ödemeleri ve kamu yatırımları serileriyle analiz etmişlerdir. Eşbütünleşme ve nedensellik analizleri çerçevesinde ele alınan çalışmanın ampirik bulgularına göre uzun dönemde faiz ödemelerinin kamu yatırımlarını dışladığı sonucuna varmışlardır. Altunöz (2013) özel sektör yatırımları üzerinde dışlama etkisinin varlığını 1989:Ç1-2004:Ç4 dönemi için ARDL yöntemiyle incelemiştir. Buna göre çalışmalarında özel sektör yatırımları üzerinde dışlama ve çekme etkileri kamu iç borçları, kamu sabit sermaye yatırımları, faiz, reel GSMH ve enflasyon serileri aracılığıyla araştırılmıştır. Çalışmanın ampirik bulgularına göre kısa dönemde kamu iç borcu özel sektör yatırımlarını negatif etkilerken, reel GSYİH özel sektör yatırımları üzerinde pozitif yönde etki göstermiştir. Analize dâhil edilen diğer değişkenlere ait kısa dönem katsayıları anlamlı bulunmamıştır. Uzun dönem analiz sonuçlarına göre ise katsayıların anlamlı bulunduğu kamu kesimi sabit sermaye yatırımları ile iç borç değişkenleri özel kesim yatırımlarını negatif yönde etkilemiştir. Reel GSMH ise uzun dönemde özel sektör yatırımları üzerinde pozitif yönde etki göstermiştir.

Çekme etkisinin tespit edildiği çalışmaların bazıları şunlardır: Yavuz (2005) ko-entegrasyon ve Granger nedensellik analiziyle gerçekleştirdikleri çalışmalarının ampirik bulgularına göre kamu harcamaları, özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı yönde etki göstermiştir. Altunç ve Şentürk (2010), 1980-2009 döneminin ARDL yöntemiyle ele alındığı çalışmalarında GSYİH, özel sektöre açılan krediler ve toplam altyapı yatırımlarıyla altyapı niteliği taşımayan yatırımların özel kesim yatırımları üzerinde çekme etkisi oluşturduğunu tespit etmişlerdir. Çelik (2016), 1975-2013 dönemini içeren analizlerinde Zivot-Andrews ve CMR birim kök testleri uygulanmış uzun dönem sonuçlarının yer aldığı ARDL F testi sonuçları kamu kesimi yatırım harcamaları ile özel kesim yatırımları arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olmadığını göstermiştir. Regresyon analizi ile gerçekleştirilen kısa dönem analizinde ise kamu kesimi yatırım harcamalarının özel kesim yatırımlarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Günaydın (2006) Türkiye'de kamu kesimi ve özel kesim yatırımı ilişkisini 1987:1-2004:3 dönemi için incelemiştir. Çalışmanın ampirik bulgularına göre kamu yatırımları özel yatırımlar üzerinde çekme etkisi göstermiştir. Tarla ve Temiz (2020), 1975-2016 dönemini ele aldıkları çalışmalarında özel kesim sabit sermaye yatırımları üzerinde kamu kesimi sabit sermaye yatırımları, yıllık faiz oranı ve reel kişi başı GSYİH etkisini araştırmışlardır. Ampirik bulgulara göre kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen sabit sermaye yatırımları özel kesim sabit sermaye yatırımlarını tamamlayıcı etki göstermiştir. Bununla birlikte faiz oranlarının özel kesim sabit sermaye yatırımları üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Sánchez-Juárez ve García-Almada (2016) kamu borcunun ve kamu yatırımının Meksika'nın 32 eyaletinin ekonomik büyümesine etkisini 1993-2012 yılları için analiz etmişlerdir. Ampirik sonuçlar, kamu borcunun kamu yatırımlarını artırdığını ve bunun da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini doğrulamıştır. Avdimetaj vd. (2021) geçiş sürecindeki Avrupa ülkelerinde 1995-2017 yılları için kamu yatırımları ile kamu borcu arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Ampirik sonuçlar, Avrupa'da geçiş ülkelerinde kamu borcunun kamu yatırımları yoluyla ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini göstermektedir.

Özel kesim yatırımları üzerinde dışlama ve çekme etkisinin ele alındığı modeller arasında her iki etkinin gözlemlendiği çalışmaların bir kısmı şunlardır: Bilgili (2003), VECM modeli ve etki tepki analizi çerçevesinde kamu yatırımları ile cari harcamaların özel kesim yatırımları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın ampirik bulgularına göre kamu yatırımları, özel yatırımlar üzerinde dışlama etkisi oluştururken cari harcamalar, özel yatırımlar üzerinde çekme etkisi yaratmıştır. Başar vd. (2011) ise çalışmalarında 1987:Ç1-2007:Ç3 dönemini Johansen-Juselius ko-entegrasyon analiziyle ele almış ve kamu harcamaları ve transfer harcamalarının özel yatırımlar üzerinde çekme etkisine yol açtığını tespit etmiştir. GSYİH ise özel yatırımlar üzerinde pozitif, faiz oranları üzerinde ise negatif etki yaratmıştır. Bununla birlikte kamu yatırım harcamaları özel yatırımları negatif yönde etkileyerek dışlama etkisi göstermiştir. Turan (2019) çalışmasında Türkiye'de 1961-2015 dönemi için toplam kamu

borcunun ekonomik büyümeye etkisini ARDL ve NARDL modelleri çerçevesinde ele almıştır. Ampirik bulgular toplam kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerinde bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Buna karşın kamu dış borçlarının ise uzun dönemde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Yerli ve yabancı literatürde dışlama ve çekme etkisi farklı değişken ve ampirik modellerle araştırıldığı için bir fikir birliğinin sağlanamadığı görülmüştür. Bu çalışmada ise Türkiye’de 1986-2020 dönemi için kamu borçlarının hem özel hem de kamu kesimi sabit sermaye yatırımları üzerindeki etkisinin kamu borcunun açıklayıcı değişken olarak ele alındığı modeller çerçevesinde araştırılmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada kamu borçlarının, özel ve kamu kesimi yatırımlarına etkisi Model (1) ve Model (2) olarak ifade edilmiş olan iki ayrı model çerçevesinde ele alınmıştır. Buna göre Model (1)’de Türkiye’de özel kesim yatırımları ile kamu iç borçları ilişkisi ele alınmaktadır. Kamu iç borç değişkenine ilaveten enflasyon, büyüme oranı ve ticari dışa açıklık değişkenleri de bu modele dâhil edilmiştir. Model (1)’in kurgusunda De Mendonça-Brito (2021)’in çalışmaları benimsenmiştir. Model (2)’de ise toplam kamu borçları ile kamu yatırımları ilişkisi ele alınmıştır. Toplam kamu borçları serisi ile birlikte ticari dışa açıklık serisi de modelde açıklayıcı değişken olarak yer almaktadır. Model (2)’nin kurgusunda Sánchez-Juárez ve García-Almada (2016) ve Ncanywa-Masoga (2018) çalışmalarında ele alınan modeller dikkate alınmıştır. Çalışmada kamu borcu ile özel ve kamu kesimi yatırımları ilişkisini tahmin etmek üzere oluşturulan modeller (1) ve (2) numaralı denklemlerde ifade edilmektedir:

$$INV_t = \alpha_0 + \alpha_1 DD_t + \alpha_2 INF_t + \alpha_3 Y_t + \alpha_4 OP_t + \epsilon_t \quad (\text{Model 1}) \quad (1)$$

$$GINV_t = \alpha_0 + \alpha_1 TD_t + \alpha_2 OP_t + \epsilon_t \quad (\text{Model 2}) \quad (2)$$

Denklem (1)’de bağımlı değişken olarak yer alan INV_t özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSYİH oranı, DD_t kamu iç borcunun GSYİH oranı, INF_t enflasyon oranını (TÜFE), Y_t GSYİH yıllık büyüme oranını ve OP_t ticari dışa açıklık oranını temsil etmektedir. Ticari dışa açıklık göstergesi ihracat ve ithalat toplamının GSYİH’ye oranını ifade etmektedir. Kamu iç borcu, enflasyon, büyüme oranı ve ticari dışa açıklık açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Denklem (2)’de ise bağımlı değişken olarak yer alan $GINV$ kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının GSYİH’ya oranını, TD toplam kamu borcunun GSYİH’ya oranını temsil etmektedir. Toplam kamu borcu ve ticari dışa açıklık açıklayıcı değişken olarak yer almıştır. Özel kesim ve kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarına ilişkin veriler T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı’ndan alınmıştır. Kamunun iç borçlanma ve toplam borç verileri T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı’ndan sağlanmıştır. Enflasyon oranı, yıllık büyüme oranı ve ticari dışa açıklık verileri Dünya Bankasından alınmıştır. GSYİH verileri ise TCMB EVDS’den alınmıştır. Analizde zaman aralığının belirlenmesinde verilerin ulaşılabildiği yıllar etkili olmuştur. Bu bağlamda analiz 1986-2020 dönemi yıllık verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Denklem (1) ve (2)’nin Pesaran vd. (2001) geliştirdiği ARDL modeline uyarlanmış formu sırasıyla (3) ve (4) numaralı denklemde sunulmuştur.

$$\Delta INV_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^p \alpha_{1,j} \Delta INV_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{2,j} \Delta DD_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3,j} \Delta Y_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{4,j} \Delta OP_{t-k} + \lambda_1 IVN_{t-1} + \lambda_2 DD_{t-1} + \lambda_3 Y_{t-1} + \lambda_4 OP_{t-1} + \epsilon_t \quad (\text{Model 1}) \quad (3)$$

$$\Delta GINV_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^p \alpha_{1,j} \Delta GINV_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{2,j} \Delta TD_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3,j} \Delta OP_{t-k} + \lambda_1 GINV_{t-1} + \lambda_2 DT_{t-1} + \lambda_3 OP_{t-1} + \epsilon_t \quad (\text{Model 2}) \quad (4)$$

Denklemde Δ fark operatörünü, α_0 sabit terimi, ϵ_t hata terimini, p uygun gecikme uzunluğunu, $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3$ ve λ_4 kısa dönem katsayı tahminlerini $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ ve α_4 ise uzun dönem katsayı tahminlerini temsil etmektedir. Pesaran vd. (2001) ARDL modelinde uzun dönem ilişkinin varlığı F sınır testi aracılığıyla $H_0: \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_k = 0$ (Eşbütünleşme yoktur) ve $H_1: \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq \dots \alpha_k = 0$ (Eşbütünleşme vardır) hipotezleri ile sınanmaktadır. Sınır testi ile hesaplanan F istatistik değeri kritik üst sınır değerinden büyükse sıfır hipotezi reddedilerek alternatif hipotez kabul edilmektedir. ARDL modelinde seriler arasında uzun dönem ilişkinin tespit edilmesi durumunda hata düzeltme modeli belirlenmektedir. Buna

göre (Model 1) ve (Model 2)'nin hata düzeltme modeli çerçevesinde hazırlanmış formu sırasıyla denklem (5) ve (6)'da sunulmuştur.

$$\Delta INV_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^p \alpha_{1,j} \Delta INV_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{2,j} \Delta DD_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3,j} \Delta Y_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{4,j} \Delta OP_{t-k} + \lambda_1 INV_{t-1} + \lambda_2 DD_{t-1} + \lambda_3 Y_{t-1} + \lambda_4 OP_{t-1} + \beta ETC_{t-1} + \epsilon_t \quad (5)$$

$$\Delta GINV_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^p \alpha_{1,j} \Delta GINV_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{2,j} \Delta TD_{t-k} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3,j} \Delta OP_{t-k} + \lambda_1 GINV_{t-1} + \lambda_2 DT_{t-1} + \lambda_3 OP_{t-1} + \beta ETC_{t-1} + \epsilon_t \quad (6)$$

(5) ve (6) numaralı denklemde ETC_{t-1} hata düzeltme terimini ifade etmektedir. ETC_{t-1} katsayısının (β) negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenir. Hata düzeltme katsayısının değeri kısa dönemde yaşanan sapmanın bir dönem sonrasında düzeltilme derecesini ifade etmektedir. Elde edilen bulgular ise bu değerin uzun dönem denge değerine yaklaşma seviyesini göstermektedir.

Bulgular ve tartışma

Zaman serileri analizinde sahte regresyon sonuçlarından kaçınılabilmek için değişkenlerin durağanlık düzeylerinin birim kök testleri aracılığıyla belirlenmesi gerekmektedir. Modelde kullanılan değişkenlere ait serilerin durağanlığı Phillips - Perron (PP; 1988) ve Genişletilmiş Dickey - Fuller (ADF; 1979, 1981) birim kök testleri aracılığıyla araştırılmış olup hem sabitte hem de sabit ve trendde elde edilen bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: ADF ve PP birim kök testi sonuçları

Değişkenler		PP Birim Kök Testi		ADF Birim Kök Testi	
		Düzyey	Birinci Fark	Düzyey	Birinci Fark
INF	Sabit	-0.9580	-5.5936***	-1.6375	-1.8626
	Sabit & Trendde	-2.4169	-5.5808***	-2.3565	-5.5767***
Y	Sabit	-6.1955***	-	-6.0490***	-
	Sabit & Trendde	-6.0914***	-	-5.9555***	-
DD	Sabit	-1.7781	-6.5734***	-1.7543	-6.5839***
	Sabit & Trendde	-1.6852	-6.5734***	-1.6543	-6.5238***
INV	Sabit	-3.1992**	-	-3.0975**	-
	Sabit & Trendde	-3.5123*	-	-3.3737*	-
OP	Sabit	-1.1936	-10.6770***	-1.5391	-5.4636***
	Sabit & Trendde	-2.8085	-10.4094***	-4.0446**	-5.3883***
TD	Sabit	-2.0824	-5.8612***	-2.0366	-5.8624***
	Sabit & Trendde	-2.0498	-5.7578***	-2.0051	-5.7564***
GINV	Sabit	-5.9208***	-	-5.4365***	-
	Sabit & Trendde	-4.0498**	-	-5.2006	-

Not. ADF testinde gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Schwarz bilgi kriteri kullanılmış olup maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmıştır. PP testinde ise gecikme uzunluğu Bartell-Kernel yöntemi ve bant genişliği Newey Bandwith yöntemi ile belirlenmiştir. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.

ADF ve PP birim kök testlerine göre modelde kullanılan değişkenler farklı seviyelerde durağan hale gelmektedir. PP birim kök testine göre INF, DD, OP ve TD değişkenleri farkı alındığında Y, INV ve GINV değişkenleri ise düzeyde durağan hale gelmektedir. ADF testi sonuçlarına göre ise INF, DD, TD değişkenleri farkı alındığında Y ve INV değişkenleri ise düzeyde durağan hale geldiği görülmektedir.

GINV değişkeni ise sabitte düzeyde durağan hale gelirken, sabitte ve trendde farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Son olarak OP değişkeni ise sabitte farkı alındığında durağan hale gelirken sabitte ve trendde düzeyde durağan hale gelmektedir. Değişkenlerin farklı düzeylerde durağan hale gelmesi durumunda modelin tahmini için en uygun yöntem olarak Peseran vd. (2001) Otoresif Dağıtılmış Gecikme Modelini (Autoregressive Distributed Lags Model - ARDL) önermektedir. Nitekim küçük örneklem büyüklüğüne sahip çalışmalarda ARDL yöntemini daha güvenli sonuçlar vermektedir. Değişkenlerin analizi için ARDL modeline karar verilmesinin ardından değişkenler arasındaki eş bütünlüşme ilişkisi ARDL F- istatistiği ile araştırılmış ve test sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. ARDL sınır testi sonuçları

	Optimal Gecikme Uzunluğu	k	F istatistiği	Anlamlılık Seviyesi	Sınır Testi Kritik Değerleri	
					I(0)	I(1)
ARDL Modeli (1)	(1, 1, 1, 0, 0)	4	28.93339	% 10	2.2	3.09
				% 5	2.56	3.49
				% 1	3.29	4.37
ARDL Modeli (2)	(3, 1, 0)	2	5.818465	% 10	2.63	3.35
				% 5	3.1	3.87
				% 1	4.13	5

ARDL Modeli (1) ve ARDL Modeli (2)’nin sırasıyla F istatistik değerleri (28.93339) ve (5.818465) kritik üst sınır I(1) değerinden (4.37) ve (5) büyük olduğu için sıfır hipotezi reddedilerek alternatif hipotez kabul edilmiştir. ARDL sınır testi sonuçları her iki modelde de değişkenler arasında % 1 anlam düzeyinde eşbütünlüşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Analizin bir sonraki aşamasını oluşturacak olan kısa ve uzun dönem ilişkilerin analizinden önce ise tanısal testler yapılarak modelde doğru katsayı tahminlerine ulaşılması amaçlanmıştır. Tablo 3’te tanısal test sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. Tanısal test istatistikleri

Tanısal Testler	Model (1)	Model (2)
R^2	0.935456	0.941965
Düzeltilmiş R^2	0.918079	0.928037
X_{BG}^2	1.664620 (0.4350)	0.317602 (0.8532)
X_{BPG}^2	2.340643 (0.9386)	5.930319 (0.4310)
Jarque-Bera	2.711004 (0.257818)	3.860400 (0.145119)
Ramsey Reset Testi	0.646576 (0.4289)	1.758979 (0.1972)

Not. X_{BG}^2 , Breusch Godfrey LM otokorelasyon testi;
 X_{BPG}^2 , Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testlerini göstermektedir.

Model (1) ve Model (2)’nin tanısal test sonuçları Breusch-Pagan-Godfrey, Breusch Godfrey LM, Jarque-Bera ve Ramsey Reset testlerinden sağlanmıştır. Model (1) ve Model (2)’nin normallik dağılımı Jarque-Bera testi ile araştırılmış ve hata terimlerinin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Breusch-Pagan-Godfrey testine göre ise her iki modelin değişen varyans sorunu yoktur. Breusch Godfrey LM testi sonuçları da iki modelde de otokorelasyon sorunu olmadığını göstermiştir. Modellerin spesifikasyonu Ramsey Reset testi ile araştırılmış olup model kurma hatasının olmadığı tespit edilmiştir. Son olarak her iki modelde tahmin edilen R^2 değeri incelendiğinde modellerin açıklama gücünün yüksek olduğu görülmektedir. Tanısal testlerin ardından uzun dönem katsayı tahminlerine geçilmiştir. Model (1) ve Model (2)’nin uzun dönem katsayı tahminlerine Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. Uzun dönem ARDL testi sonuçları

	<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayılar</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>t-İstatistiği</i>	<i>Olasılık Değerleri</i>
Model (1)	<i>INF</i>	-0.052744	0.009796	-5.384104	0.0000
	<i>Y</i>	0.598625	0.122845	4.873003	0.0000
	<i>DD</i>	-0.152386	0.028173	-5.408912	0.0000
	<i>OP</i>	0.096282	0.032204	2.989710	0.0060
	<i>Sabit terim</i>	23.70009	1.898869	12.48116	0.0000
Model (2)	<i>TD</i>	-0.065386	0.031134	-2.100161	0.0460
	<i>OP</i>	-0.143973	0.042732	-3.369190	0.0024
	<i>Sabit terim</i>	13.99598	2.219235	6.306670	0.0000

Tablo 4'e göre Model (1) ve Model (2)'de ele alınan tüm değişkenlerin olasılık değerleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kamu iç borçları (DD) ile özel yatırımlar arasındaki ilişkinin araştırıldığı Model (1)'e göre kamu iç borçları ile özel kesim yatırımları arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Kamu iç borçları ile özel kesim yatırımları arasındaki negatif ilişki dışlama hipotezini doğrulamaktadır. Dışlama etkisinin boyutu istatistiksel olarak ifade edildiğinde ise uzun dönemde kamu iç borçlarındaki bir birimlik bir artış özel kesim yatırımlarını 0.15 azaltmaktadır. Benzer şekilde enflasyon ile özel yatırımlar arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Enflasyon seviyesinin yükselmesi özel kesim yatırımlarını azaltmaktadır. Büyüme ile özel yatırımlar arasında ise % 1 anlamlılık düzeyinde pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre gayri safi yurtiçi hasılda meydana gelecek olan bir birimlik artış özel kesim yatırımlarını 0.59 artırması beklenmektedir. Son olarak ticari dışa açıklık özel kesim yatırımlarını pozitif yönde etkilemektedir. Buna göre Türkiye'de ticari dışa açıklık arttıkça özel kesim yatırımları artmaktadır.

Kamu borcu ile kamu yatırımları arasındaki ilişkinin araştırıldığı Model (2)'ye göre ise kamu borcu ile kamu yatırımları arasında % 5 anlamlılık düzeyinde negatif bir ilişki bulunmuştur. Buna göre uzun dönemde toplam kamu borçlarındaki bir artışın kamu yatırımlarını azaltması beklenmektedir. Sonuçlar kamu borçlarının kamu yatırımlarını dışladığını göstermektedir. Türkiye'de ticari açıklığın artması kamu yatırımlarını azaltması beklenmektedir.

Özetle Model (1) ve Model (2) için uzun dönem sonuçları değerlendirildiğinde ampirik bulgular dışlama hipotezini doğrulamaktadır. Buna göre uzun dönemde Türkiye ekonomisinde kamu borçlarının, kamu ve özel kesim yatırımlarını dışladığı sonucuna varılmıştır. Ampirik bulgularımız Model (1) için; Çaşkurlu (2020), Akram (2011), Lau vd. (2019) ve Tülümce-Buyrukoğlu'nun (2013) ve Model (2) için; Picarelli vd. (2019), Heinemann (2006), Ncanywa-Masoga (2018) ve Durkaya vd. (2010) çalışmalarında ulaşılan sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Uzun dönem katsayı tahminlerinin ardından kısa dönem katsayı tahminleri ve hata düzeltme modeli Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Kısa dönem ARDL testi sonuçları ve hata düzeltme modeli

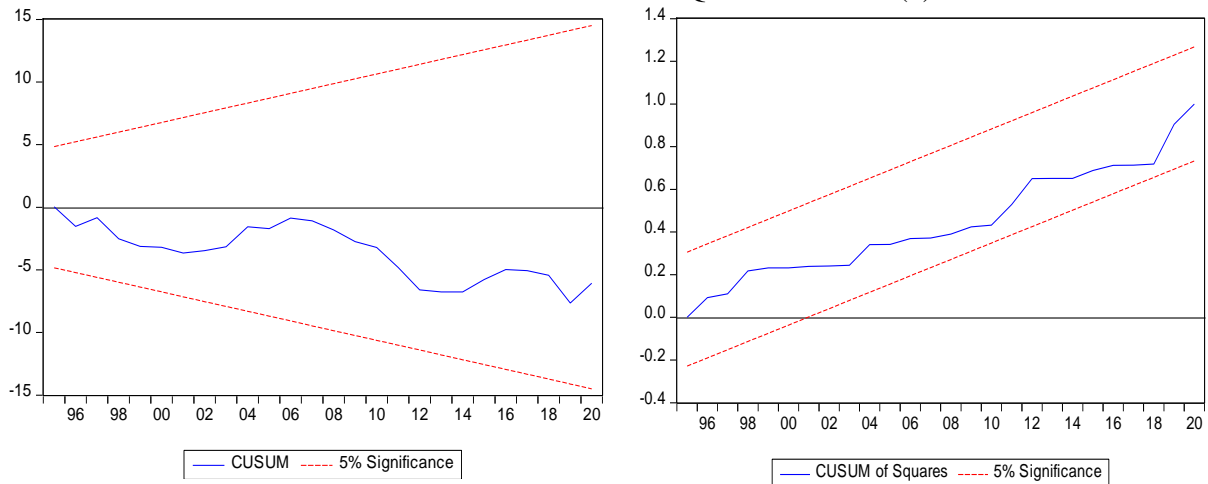
	<i>Bağımlı Değişken INV</i>	<i>Katsayılar</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>t-İstatistiği</i>	<i>Olasılık Değerleri</i>	
Model (1)	<i>Değişkenler</i>	<i>INV (-1)</i>	0.321322	0.086208	3.727277	0.0009
		<i>INF</i>	0.032617	0.017357	1.879137	0.0715
		<i>INF (-1)</i>	-0.068414	0.016191	-4.225447	0.0003
		<i>Y</i>	0.291740	0.044729	6.522357	0.0000
		<i>Y (-1)</i>	0.114534	0.039813	2.876773	0.0079
		<i>DD</i>	-0.103421	0.025998	-3.978053	0.0005
		<i>OP</i>	0.065344	0.025346	2.578116	0.0160
	<i>Sabit terim</i>	16.08473	2.481803	6.481065	0.0000	
	<i>F istatistiği ve olasılık değeri</i>	53.83248 (0.000000)				
	<i>ECT_{t-1}</i>	-0.678678	0.047173	-14.38697	0.0000	

Model (2)	Bağımlı Değişken <i>GINV</i>				
	Değişkenler				
	<i>GINV</i> (-1)	1.262543	0.165604	7.623859	0.0000
	<i>GINV</i> (-2)	-1.044821	0.245800	-4.250697	0.0003
	<i>GINV</i> (-3)	0.460468	0.142475	3.231922	0.0034
	<i>TD</i>	0.013831	0.015656	0.883421	0.3854
	<i>TD</i> (-1)	-0.034873	0.016306	-2.138672	0.0424
	<i>OP</i>	-0.046332	0.021135	-2.192225	0.0379
	Sabit terim	4.504041	1.495755	3.011216	0.0059
	<i>F</i> istatistiği ve olasılık değeri	67.62929 (0.000000)			
	<i>ECT</i> _{t-1}	-0.321810	0.063031	-5.105558	0.0000

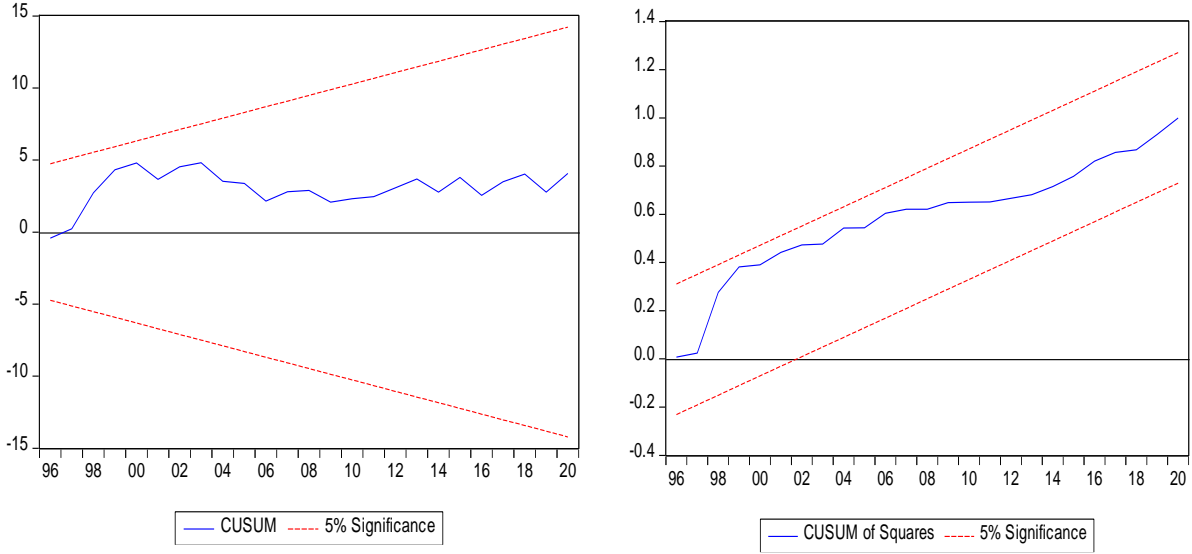
Tablo 5'te Model (1) ve Model (2)'nin kısa dönem ARDL tahmin sonuçları ve hata düzeltme modeli sunulmuştur. Model (1)'in tüm katsayıları istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre kamu iç borcu % 1 anlamlılık düzeyinde özel kesim yatırımlarını negatif yönde etkilemektedir. Bu sonuç kısa dönemde de kamu iç borçlarının özel kesim yatırımlarını dışlandığını göstermektedir. Ticari dışa açıklık kısa dönemde özel kesim yatırımlarını pozitif yönde etkilemektedir. Kısa dönemde gayri safi milli hasılının hem düzey değerleri hem de bir dönem gecikme değerleri özel yatırımları pozitif olarak etkilemektedir. Enflasyon değerleri ise düzeyde yatırımları pozitif yönde etkilerken enflasyonun bir dönem gecikme değerinin yatırımları negatif yönde etkilediği görülmektedir. ECT_{t-1} katsayısı ise beklendiği üzere negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlıdır. ECT_{t-1} katsayısı sonucuna göre kısa dönemde ortaya çıkan şoklar bir dönem sonra %67 oranında düzeltilerek uzun dönem denge değerlerine yaklaşmaktadır.

Model (2)'nin kısa dönem ARDL sonuçları incelendiğinde ise toplam kamu borcu değişkeni düzeyde istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. İstatistiki olarak anlamlı bulunan toplam kamu borcunun bir dönem gecikme değerleri kamu kesimi yatırımlarını %5 anlamlılık düzeyinde negatif yönde etkilemektedir. Buna göre kamu borçlarındaki artış kamu yatırımlarının azalmasına yol açmaktadır. Uzun dönem sonuçlarında da olduğu gibi kısa dönemde de ticari dışa açıklığın artması kamu yatırımlarını azaltmaktadır. ECT_{t-1} katsayısı ise negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu katsayının sonuçları kısa dönemde ortaya çıkan şokların bir dönem sonra %32 oranında düzeltilerek uzun dönem denge değerlerine yaklaştığını göstermektedir. Ele alınan dönemde katsayıların istikrarlılık düzeyi Grafik 1 ve Grafik 2'de yer alan CUSUM ve CUSUMSQ testleri ile incelenmiştir.

Grafik 1. CUSUM ve CUSUMSQ testleri - model (1)

Grafik 2. CUSUM ve CUSUMSQ testleri - model (2)

Grafik 1 ve Grafik 2'ye göre Model (1) ve Model (2)'nin her iki testte gözlem değerleri % 5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırları içerisinde yer aldığından modellerde yapısal kırılma olmadığı başka bir değişle katsayıların istikrarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç ve öneriler

Kamu borçları, hükümetlere vergi gelirlerinin yetersiz olduğu durumlarda önemli kamu yatırım projelerini gerçekleştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bilhassa kamu borçlarının ekonomik kalkınma ve altyapı yatırımlarının finansmanı için kullanılması özel kesim yatırımlarını destekleyici ve tamamlayıcı etkiler yaratmaktadır. Nitekim özel ve kamu kesimi yatırımlarının artması uzun vadede büyümeye yardımcı olmaktadır. Ekonomik büyümenin yükselmesi vergi gelirinin artmasına ve beraberinde kamu borçlarının sürdürülebilirliğine de imkân tanımaktadır.

Tasarrufların yetersiz ve kamu gelirlerinin sınırlı olduğu ülkelerde kamu borçlarının hangi harcamaları finanse edeceği sorusu öncelikli hale gelmektedir. Kamu harcamaları ile birlikte borcun anapara ve faiz ödemeleri bütçe üzerinde büyük bir yük oluşturabilmektedir. Bu durumda hükümetler borçlanma, vergi gelirlerini artırma ve kamu harcamalarını azaltma seçenekleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Kamu yatırımları, kamu harcamalarının azaltılmasında diğer harcama alternatiflerine göre daha kolay tercih edilmesi yatırım harcamalarının azaltılması yönünde etki yapabilmektedir. Nitekim kamu yatırımları diğer harcama kalemlerine kıyasla daha esnektir. Diğer taraftan yüksek kamu borçları piyasa faizlerini yükselterek vergi artışlarına ilişkin beklentileri bozmakta ve nihayetinde özel kesim yatırımlarının azalmasına yol açmaktadır.

Dışlama ve çekme etkisine ilişkin yönelik geniş bir literatür bulunmaktadır. Literatürde dışlama ve çekme etkisi ağırlıklı olarak kamu harcamaları, kamu yatırımları ve kamu borçlarının özel kesim yatırımlarına etkisi özelinde araştırılmaktadır. Bu araştırmalar arasında kamu borçları ile özel kesim yatırımları ilişkisinin araştırıldığı çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Türkiye'de kamu borçlarının kamu yatırımlarına etkisini araştıran spesifik bir çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bu çalışmada Türkiye'de kamu borçlarının, kamu ve özel kesim yatırımlarına etkisi ARDL yöntemi ile iki model çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışma Türkiye'nin 1986-2020 dönemi için yıllık zaman serileri ile gerçekleştirilmiştir. Buna göre Model (1)'de Türkiye'de özel sektör yatırımları ile kamu iç borçları ilişkisi araştırılmıştır. Kamu iç borcu yanı sıra enflasyon, büyüme oranı ve ticari dışa açıklık verileri bu modele dâhil edilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Ampirik bulgular kamu iç borçları ile özel kesim yatırımları arasındaki negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre kısa ve uzun dönemde Türkiye'de kamu iç borçlarının seviyesi özel kesim yatırımlarının dışlamasına yol açmaktadır. İstatistiki olarak ifade edildiğinde ise uzun dönemde kamu iç borçlarındaki bir birimlik artış özel kesim yatırımlarında 0.15 azalışa yol açmaktadır. Enflasyon seviyesinin yükselmesi ise özel kesim yatırımlarını azalttığı görülmüştür. Aksine ekonomik büyüme özel kesim yatırımlarını artırmaktadır.

Ticari dışa açıklığın artması da özel kesim yatırımlarını pozitif yönde etkilemiştir. Başka bir deyişle Türkiye’de ticari dışa açıklık arttıkça özel kesim yatırımları da artmaktadır. ECT_{t-1} katsayı bulguları ise kısa dönemde ortaya çıkan şokların bir dönem sonra % 67 oranında düzeltilerek uzun dönem denge değerlerine yaklaştığını göstermektedir. Kamu borcu ile kamu yatırımları arasındaki ilişkinin araştırıldığı Model (2)’ye göre ise Türkiye’de toplam kamu borçları kamu yatırımları üzerinde dışlama etkisi göstermiştir. Türkiye’de ticari dışa açıklığın artması özel kesim yatırımlarının aksine kamu yatırımlarını azaltmaktadır. Model (2)’nin ECT_{t-1} katsayı değeri kısa dönemde ortaya çıkan şokların bir dönem sonra % 32 oranında düzeltilerek uzun dönem denge değerlerine yaklaştığını göstermektedir. Ampirik bulgularımız Model (1) için; Çaşkurlu (2020), Akram (2011), Lau vd. (2019) ve Tulumce-Buyrukoğlu (2013) ve Model (2) için; Picarelli vd. (2019), Heinemann (2006), Ncanywa-Masoga (2018) ve Durkaya vd. (2010) çalışmalarında ulaşılan sonuçlarla benzerlik göstermiştir.

Çalışmanın bulguları Türkiye ekonomisinde kamu borçlarının, kamu ve özel kesim yatırımlarını dışladığını göstermektedir. Buna göre, özel ve kamu kesimi yatırımlarının dışlanmaması için kamu borçlarının optimal bir seviyede tutulması ve özel kesimi teşvik eden alanlarda kullanılması önerilmektedir. Diğer yandan Türkiye’de uzun yıllar kronik yüksek enflasyon probleminin var olması ve yapısal ekonomik sorunlarını (tasarruf açığı, cari açık, istikrarsız büyüme) çözememesi kaynakların etkin kullanımını güçleştirmektedir. Türkiye’de tasarrufların yetersizliği göz önüne alındığında var olan tasarrufların kamu tarafından atıl alanlarda kullanılması özel kesimin fiziki ve finansal sermayeye erişimini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de enflasyonun yüksekliği daha çok ticarete konu olmayan mal ve hizmetlerin üretimini teşvik edeceğinden kaynak dağılımını bozarak özel sektörün yatırımlarını azaltır. Dolayısıyla Türkiye’nin mevcut ekonomik sorunları değerlendirildiğinde yatırımlara öncelik verilmesi elzemdir. Bu unsurun gözetilmesi uzun vadede Türkiye’de sürdürülebilir büyümenin ve kalkınmanın önünü açacaktır.

Kaynakça

- Ahmed, H., & Miller, S. M. (2000). Crowding-out and crowding-in effects of the components of government expenditure. *Contemporary Economic Policy*, 18(1), 124-133.
- Akram, N. (2011). Impact of public debt on the economic growth of Pakistan. *The Pakistan Development Review*, 599-615.
- Altunöz, U. (2013). Kamu kesimi iç borçlanmasının özel yatırım harcamaları üzerinde etkisi: Türkiye örneği. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXXII(2), 25-53.
- Altunç, Ö. F., ve Şentürk, B. (2010). Türkiye’de özel yatırımlar ve kamu yatırımları arasındaki ilişkinin ampirik analizi: sınır testi yaklaşımı. *Maliye Dergisi*, 158(2010), 531-546.
- Altunç, Ö. F. (2011). Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye’ye ilişkin ampirik kanıtlar. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 18(2), 145-157.
- Avdimetaj, K., Marmullaku, B., & Haziri, A. (2021). Impact of public investment through public debt on economic growth: empirical analysis in european countries in transition. *Transition Studies Review*, 28, 93-104.
- Ayas, I. (2022). Türkiye’de dışlama etkisinin fourier yaklaşımı ile analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40(2), 272-287.
- Bahmani-Oskooee, M. (1999). Do federal budget deficits crowd out or crowd in private investment?. *Journal of Policy Modeling*, 21(5), 633-640.
- Başar, S., & Temurlenk, M. S. (2007). Investigating crowding-out effect of government spending for Turkey: A structural VAR approach. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 95-104.
- Başar, S., Polat, Ö., & Oltulular, S. (2011). Crowding out effect of government spending on private investments in Turkey: A cointegration analysis. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(8), 11-20.
- Bilgili, F. (2003, September 8). Dynamic implications of fiscal policy: Crowding out or crowding in. *International Conference in Economics VII, F5 Fiscal Policy, Public and Private Expenditures*, Middle East Technical University-ERC. METU.
- Bernheim, B. D. (1989). A neoclassical perspective on budget deficits. *Journal of Economic Perspectives*, 3(2), 55-72.

- Cecchetti, S.C., Mohanty, M.S. & Zampolli, F. (2011). Achieving growth amid fiscal imbalances: The real effects of debt, *Economic Symposium Conference Proceedings*, Jackson Hole, 145-96.
- Checherita, C. & Rother, P. (2010). The impact of high and growing government debt on economic growth an empirical investigation for the Euro Area. *ECB Working Paper Series No.1237*.
- Çaşkurlu, E. (2020). Mali dışlama etkisi: 1975-2016 dönemi Türkiye için ARDL sınır testi sınaması. *Third Sector Social Economic Review*, 55(2), 956-971.
- Çaşkurlu, E., ve Dumlupınar, S. (2020). Özel sektör yatırımlarını kamu sektörü yatırımlarının dışlama etkisi: OECD ülkeleri için dinamik panel veri analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 57(653), 99-114.
- Çelik, N. (2016). Yapısal kırılmalar altında kamu-özel kesim yatırım harcamaları ilişkisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 23(3), 653-669.
- De Mendonça, H. F. & Brito, Y. (2021). The link between public debt and investment: An empirical assessment from emerging markets. *Applied Economics*, 53(50), 5864-5876.
- Dickey, D. & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root, *Journal of American Statistical Association*, 74, 427-431.
- Dickey, D. & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.
- Durkaya, M., Ceylan, S. ve Beken, O. O. (2010). Kamu borçlanması kamu yatırımlarını dışlıyor mu? *Ekonomik Yaklaşım*, 21(74), 39-58.
- Günaydın, İ. (2006). Türkiye’de kamu ve özel yatırımlar arasındaki ilişki: Ampirik bir analiz. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 177-195.
- Heinemann, F. (2006). Factor mobility, government debt and the decline in public investment. *International Economics and Economic Policy*, 3(1), 11-26.
- Kirmanoglu, H., ve Arıkoğa, A. (2005). Türkiye’de kamu borç servisinin bütçe içi etkileri: 1950-2001. Türkiye’de kamu borç, http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye-Sempozyumu_18_463_472.pdf
- Lau, S. Y., Tan, A. L., & Liew, C. Y. (2019). The asymmetric link between public debt and private investment in Malaysia. *Malaysian journal of economic studies*, 56(2), 327-342.
- Ncanywa, T. & Masoga, M. M. (2018). Can public debt stimulate public investment and economic growth in South Africa?. *Cogent Economics & Finance*, 6(1), 1516483.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3), 289–326.
- Phillips, P. C. B. & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biomètrika*, 75(2), 336-346.
- Picarelli, M. O., W. Vanlaer & W. Manreffe. (2019). Does public debt produce a crowding out effect for public investment in the EU. *ESM Working Paper Series 36*.
- Reinhart, C.M. & Rogoff, K.S. (2010). Growth in a time of debt. *NBER Working Paper no. 15639*.
- Reinhart, C.M., Reinhart, V. & Rogoff, K.S. (2012). Public debt overhangs: Advanced economy episodes since 1800. *Journal of Economic Perspectives*, 26(3), 69–86.
- Sánchez-Juárez, I., & García-Almada, R. (2016). Public debt, public investment and economic growth in Mexico. *International Journal of Financial Studies*, 4, 1–14.
- Saungweme, T. & Odhiambo, N. M. (2019). Government debt, government debt service and economic growth nexus in Zambia: A multivariate analysis. *Cogent Economics & Finance*, 7(1), 1622998.
- Tan, B. K., Mert, M, ve Özdemir, Z. A. (2010). Kamu yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisine bir bakış: Türkiye, 1969-2003. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 25-39.
- Tarla, E. G., ve Temiz, M. (2020). Türkiye’de kamu harcamaları ve özel yatırım ilişkisi açısından dışlama etkisinin analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 11(2), 110-126.
- Turan, T. (2008). Maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Bir literatür incelemesi. *Sayıştay Dergisi*, (69), 17-35.
- Turan, T. (2019). Kamu borcunun ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye için eşbütünleşme analizi. *Maliye Dergisi*, 177, 1-27.
- Tülümce, S. Y., ve Buyrukoğlu, S. (2013). Türkiye’de kamu ve özel yatırımlar arasındaki ilişkinin ampirik analizi: Dışlama etkisi (1980-2010). *Mali Çözüm*, 59-77.

- Uzay, N. (2002). Kamu büyüklüğü ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye örneği (1970-1999). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 151-172.
- Yavuz, N. (2005). Türkiye’de kamu harcamalarının özel sektör yatırım harcamalarını dışlama etkisinin testi (1980-2003). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 269-284.

Etik kurul onayı

Çalışmanın analizinde ikincil verilerin kullanılması sebebi ile bu araştırma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Çıkar çatışması beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kamuda örgütsel yaratıcılığın öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeyleri bağlamında incelenmesi

Examination of organizational creativity in the public in the context of teachers' organizational creativity levels

Gönderim Tarihi / Received: 31.12.2021

Sinan GÜRCÜOĞLU¹

Kabul Tarihi / Accepted: 05.09.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1051590](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1051590)

ÖZ: Bu çalışmada, kamu liselerinde görevli öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Nicel ve nitel yöntemlerin bir arada yer aldığı karma sıralı açıklayıcı desen kullanılmıştır. Çalışma grubunun nicel kısmını Uşak İli'nde kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle ulaşılan kamu liselerinde görevli 399 öğretmen, nitel kısmını ise araştırmaya gönüllü olarak katılan 15 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada nicel veriler "Örgütsel Yaratıcılık" ölçeği ile nitel kısma ait verilerse yarı yapılandırılmış ve araştırmacının hazırladığı görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma ile kamu liselerinde görev yapan öğretmenlerin örgütsel yaratıcılıklarına yönelik görüşlerinin "yeni yöntem kullanma, teknolojiyi kullanma, yeni fikir geliştirme, yeni fikir ve uygulamaları deneme" olmak üzere dört tema altında toplandığı ve demografik unsurların örgütsel yaratıcılık düzeyinde anlamlı farklılık oluşturmadığı bulgulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, kamu liselerinde görevli öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeylerinin yüksek çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel yaratıcılık, Bireysel yaratıcılık, Yaratıcılık

ABSTRACT: In this study, it was aimed to determine the organizational creativity perception levels of teachers working in public high schools. A mixed sequential explanatory design that combines quantitative and qualitative methods was used. The quantitative part of the study group includes 399 teachers from public high schools in Uşak province, which can be reached through easily accessible sampling method, and the qualitative part consists of 15 teachers who voluntarily participated in the research. Quantitative data were collected by using "Organizational Creativity" scale, and semi-structured interview form prepared by the researcher was used to obtain the data for the qualitative part. With the research, it was observed that the views of the teachers working in public high schools on organizational creativity were gathered under four themes as "using new methods, using technology, developing new ideas, trying new ideas and applications" and there was no significant difference in demographic factors in the level of organizational creativity. It was seen that the organizational creativity levels of the teachers working in public high schools were high according to findings of the research.

Keywords: Organizational creativity, Individual creativity, Creativity

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi /Adalet MYO /Hukuk Bölümü, sinan.gurcuoglu@usak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1000-4761>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

In the literature, creativity is an abstract concept with many definitions although it is difficult to define. It is an innovation and innovation that emerges as a product of thought (Goodman, 1995: 86). According to Cengiz et al. (2010), individual creativity does not mean creating something out of nothing. It is defined as the process of seeing and revealing relationships that have not been noticed by others before, within the existing information that an individual has. Although creativity concept can be defined in various ways, the common points that the definitions mostly combine are innovation and difference. These concepts can sometimes be confused with each other and sometimes used interchangeably.

Creativity has an organizational dimension as well as an individual dimension. First of all, the act of creativity, which starts as an individual, can also provide important innovations and advantages to organizations through organizational employees. It can be inferred that creativity at the organizational level is an important and effective tool in reaching the goals of the organization, considering the features of producing original ideas, removing obstacles to innovation and progress, and producing solutions to new problems (Birch and Clegg, 1997: 7).

The effective use of individual creativity potential for organizational purposes plays a decisive role on organizational creativity. In order for the organizational creativity process to progress successfully, "employees should be encouraged, directed and rewarded" (Caode, 2002: 126). The attitudes and approaches of organizational leaders are significant in the organizational creativity process. Thus, organizational leaders must be chosen from people with creative characteristics. There are various factors which can be influential in maintaining or improving the organizational creativity levels of organizations. To employ employees in jobs suitable for their talents and abilities, to provide a free thought environment for employees where they can reveal their creativity, to allocate a budget that can keep employees with different views and thoughts together for the formation of creative ideas, to appreciate success and to reveal any creative ideas, inventions. Or rewarding the employee for a new method (Amabile, 1998: 78-87) are some of these elements.

Methodology

The study was designed with a mixed sequential explanatory design. This method requires the use of qualitative and quantitative methods together with a holistic approach in the same study (Alkan, Şimşek and Erbil, 2019: 4). Accordingly, qualitative and quantitative research designs were used together. The purpose of using mixed sequential explanatory design in a research is to take advantage of qualitative and quantitative designs to understand a phenomenon in more detail and more comprehensively (Mills and Gay, 2016). A 5-point Likert scale consisting of 26 questions was applied in the quantitative part of the study. In the qualitative part, the data were collected by semi-structured interviews with volunteer participants.

The study group includes 399 teachers recruited at public high schools affiliated to the Ministry of National Education in Uşak, and reached through easily accessible sampling, and 15 volunteer teachers whose opinions were taken by a semi-structured interview form. In the qualitative part of the research, data were provided using a semi-structured interview form. In the semi-structured interview method, the questions are asked to the participants in the same order, but there is no restriction on the answers of the participants (Yıldırım and Şimşek, 2008: 128). The form used in the research was examined in terms of how much it served to the purpose of the research and whether it was understandable and applicable by two academicians studying in this field. In line with the suggestions and criticisms, essential arrangements were made in the interview form and it was decided to apply after a preliminary interview with 1 academician. There are 7 questions in total, 3 questions about the personal characteristics of the participants and 4 questions about creativity. The questions were asked with exactly the same words to each participant. The interview was applied with 15 teachers who voluntarily participated in the research.

It was observed that the findings in the qualitative part were compatible with the quantitative part and the creativity levels of the teachers were generally perceived high. It was discovered that the qualitative data of the study were gathered under four themes: "using new methods, using technology, developing

new ideas and trying new ideas and applications". Regarding the "using new method" theme, teachers; for the "use of technology" theme; although they have different reasons, all of them stated that they are trying to follow innovations and technologies. For the theme of "developing new ideas", teachers; they stated that they were willing to develop new ideas, and that they applied new methods and practices, albeit together with traditional methods, for the theme of "trying new ideas and practices".

Findings and discussion

In order to determine whether there is a significant difference between the variables on the creativity levels, the t-test and ANOVA test were used in the analysis of the findings. According to the results of the independent sample t-test conducted to determine whether the organizational creativity levels of teachers differ according to demographic variables; gender [$t(378) = -676, p > .05$], educational status [$t(379) = -1.450, p > .05$], seniority [$t(379) = -1.216, p > .05$], marital status [$t(376) = -600, p > .05$], there was statistically no significant difference in terms of marital status and being a manager or not [$t(379) = -2.468, p > .05$] variables. Number of children of teachers [$F(3-377) = 2.955; p < 0.05$], total seniority [$F(4-375) = 717; p < 0.05$], age [$F(4-376) = 1.302; p < 0.05$] and working time in the same school, there is no statistically significant difference according to the variables of seniority at school. When the factors in the scale are evaluated separately, differences emerge. "The ideas I develop are implemented by my organization quite often." There is a moderate level of participation of teachers in the question. Accordingly, teachers think that the new ideas they develop are not considered at a high level by the institution they work for. "I solve problems that cause great difficulties for others." Teachers' participation in the statement was at moderate level. It confirms that although teachers' organizational creativity levels are generally high, they do not accept themselves as different from others in solving problems and they think that their individual creativity levels are not sufficient. Another expression with moderate participation by teachers is "among my colleagues and subordinates, I am almost the first person to try a new idea or method". Accordingly, teachers consider themselves at medium level in terms of individual creativity.

Results and recommendations

It is known that the methods and practices they use while performing their profession are important indicators of their organizational creativity levels in the classroom environment. It was observed in the study that teachers' views on organizational creativity were grouped under four themes: "using new methods, using technology, developing new ideas, and trying new ideas and practices". In this context, in the interviews with the teachers in the qualitative part, they mostly used new methods and applications while performing their profession. On the other hand, teachers using the traditional method, stated that they use both traditional and new methods and practices together while performing their profession. This shows that teachers who do not give up on traditional methods and practices think that it is useful to use new methods and practices while performing their profession. Another important indicator of teachers' organizational creativity levels is their approach to using new technology. When the quantitative and qualitative results of the study are analysed together, it can be said that teachers follow technological developments and think that new technologies are useful while performing their profession.

The results of the study are important in terms of revealing the creativity levels of teachers, who are accepted as one of the basic elements in the education system. It is thought that original and valuable information on the subject is provided both for the field and the stakeholders of the education system. Particularly, it is hoped that the study will guide decision makers in taking the right decisions. However, the study is limited with the sample of teachers at public high schools affiliated to the Ministry of National Education in Uşak. This study is recommended to researchers who will conduct the same study on teachers at private high schools in a larger sample. By this way, it will be possible to compare the creativity levels of teachers at public high schools and teachers at private high schools.

Giriş

Günümüzde gerek ulusal gerekse küresel düzeyde yaşanan gelişmeler sektörel olarak herhangi bir ayırım gözetmeden örgütleri değişime ve yeni duruma uyum sağlamaya zorlamaktadır. Özel sektörde bu uyum süreci örgütlerin rekabet gücünü elde etmeleri veya sürdürebilmeleri bakımından hayati önem taşımaktadır. Kamu sektöründe ise bu süreç örgütsel amaçlara yönelik olarak hizmetlerin verimli ve kaliteli sunulabilmesi için gereklidir. Özellikle pandemi gibi ne zaman ortaya çıkacağı bilinemeyen olağanüstü dönemlerde örgütlerin bu süreçleri başarılı bir şekilde geçirebilmeleri daha da önem kazanmaktadır.

Örgütleri yönetim anlayışından iş süreçlerine dek derinden etkileyen değişimlere yönelik uyum sürecinin başarılı olmasında birçok unsur etkili olabilmektedir. Bu süreçte belirleyici rol oynayan unsurlardan birisi çalışanların yaratıcılık düzeyleridir. Günümüzde örgütleri değişime zorlayan faktörlerdeki artış ve değişimlerin daha hızlı yaşanır hale gelmesi, değişime ayak uydurabilmek için örgütlerde yaratıcı çalışanlara olan ihtiyacı da artırmıştır (Jafri vd., 2016: 56). Değişimlere çalışanların direnç göstermesi, değişime uyum sürecinde karşılaşılan en önemli engellerden birisidir. Yeniliğe açık, sorun çözme becerisi yüksek, yeni durumlara özgü yaratıcı fikirler geliştirebilen çalışanlar değişime engel olmadığı gibi bu süreçte örgütsel başarıyı artırıcı önemli katkılar sağlayabilmektedirler. Özel sektörde hakim olan personel rejimi, çalışanların yaratıcılık düzeylerini olumlu yönde etkileyebilmekte, kamu hizmetlerinin statü hukukuna tabi çalışanlar eliyle görülmesi ise bu olumlu etkiyi o düzeyde oluşturmamaktadır. Ancak son yıllarda yeni kamu yönetimi anlayışının kamu hizmetlerinin sunumunda ve kamu personel rejimi üzerindeki etkileriyle özel sektördeki benzer politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 12). Böylece eğitim, adalet, sağlık gibi başlıca kamu hizmetlerinin sunumunda sözleşmeli personel istihdamı son yıllarda kamu personel rejimi politikaları arasında yerini almıştır.

Türkiye’de kamunun hizmet alanları çalışan sayıları bakımından incelendiğinde en çok çalışanın bulunduğu alanın eğitim hizmetleri (yaklaşık üçte biri) olduğu görülebilmektedir. Bunun nedenleri arasında ülkenin demografik yapısı, eğitime verilen önem, eğitim müfredatı gibi çok farklı unsurlar sayılabilmektedir. Ülkenin insan kaynağının iyi eğitilmesi bakımından eğitim alanında yapılan yatırımların çok önemli olduğu bilinmektedir. Günümüzde ülkelerin gelişmesinde yeni buluşlar, icatlar ve buna dayalı olarak ortaya konulan patentler en önemli gelişmişlik göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Bozkurt ve Pekmezci, 2018: 514). Bu bağlamda Türkiye’nin eğitim sisteminde de çağın gereklerine yönelik politikalar hayata geçirilmiştir. 2011 yılında Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırılmış ve “Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (YEĞİTEK)”ne dönüştürülmüştür. Bu gelişme Türk Kamu Yönetiminde ilk kez adında “yenilik” geçen bir genel müdürlüğün kurulmuş olması bakımından önemlidir.

Yaratıcılık üzerinde fizyolojik özellikler, aile, sosyo- kültürel değerler, eğitim sistemi gibi unsurlar etkili olabilmektedir. Öğrenim çağında yaratıcı düşünmenin teşvik edilmesi ve buna yönelik imkânlar sağlanması, en önemli unsuru insan olan örgütler için de önemlidir. Özellikle öğrencilerin yaratıcılıklarının ortaya çıkarılmasında ve gelişmesinde donanımlı, yeniliklere uyum sağlayabilen, yeni fikirlere açık, yaratıcılık düzeyleri yüksek öğretmenlerin rolü büyüktür. Bu bakımdan öğretmenler, öğrencilere kazandırdıkları yaratıcı düşünme becerileri ile ülkelerin ihtiyacı olan yetişmiş insan gücünün karşılanmasına ve ülkenin ilerlemesine yönelik önemli katkılar sağlamaktadır (Yetim ve Göktaş, 2004: 541). Çok hızlı değişim ve dönüşümün yaşandığı çağımızda öğretmenlerin yeniliğe açık ve yenilikleri içselleştirebilmeleri daha da önemli hale gelmiştir. Yeni yöntem ve teknikleri araştırarak alanı ile ilgili gelişmeleri takip eden öğretmenler, öğrencilere de bunu aktarabilecekler ve mevcut durumu koruma eğiliminde olan öğretmenlere göre daha başarılı olabileceklerdir. Öğrenciler yeni fikir üretme ve yeni şeyler ortaya koymaları durumunda yüksek ödüller verilerek teşvik edilmelidir. Öğrencilerin yaratıcılıklarını köreltecek “icat çıkartma” anlayışı ile değil “icat çıkart” anlayışı ile hareket edilmeli ve yeni fikir, düşünce ya da ürün geliştirmeye uygun eğitim ortamları oluşturulmalıdır. Öğretmenlerin görevlerini yerine getirirken mevcut mevzuatla bağlı olmalarının yaratıcılıkları üzerinde bir kısıtlılık oluşturabileceği göz önünde bulundurulmalı ve çağın gereklerine uygun güncellemeler sık sık yapılmalıdır. Özellikle yükseköğrenime geçiş öncesi dönemde öğrenciler üzerinde önemli etkileri bulunabileceği ve rol model olabilecekleri düşüncesinden hareketle araştırma, lise öğretmenleri

örnekleminde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın lise öğretmenlerinde ve eğitim politikası belirleyicilerinde farkındalık oluşturması beklenmektedir. Bu nedenlerle araştırmada lise (ortaöğretim kademesi) öğretmenlerinin algılarına göre örgütsel yaratıcılık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Literatür taraması

Bireysel yaratıcılık

Yaratıcılık tanımlanması zor olmakla birlikte alanyazında çok sayıda tanımı yapılmış soyut bir kavramdır. Yaratıcılık, temelde düşünce ürünü olarak ortaya çıkan bir yenilik ve yenileşmedir (Goodman, 1995: 86). Aynı zamanda yaratıcılık, yeni bir şeyin üretilmesi, yapılması veya ortaya çıkarılmasını ifade eden bir süreçtir (May, 1998: 63). Kökeni itibarıyla Latince “creare” sözcüğünden türemiş olan yaratıcılık; bulmak, yenilik oluşturmak, meydana getirmek anlamlarını içermektedir (Piirto, 2004). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük’de yer alan tanıma göre ise yaratıcılığın; “yaratıcı olma durumu, yaratma yeteneği, her bireyde var olduğu kabul edilen ve bir şeyi yaratmaya iten farazi yatkınlık” olduğu ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2021).

Cengiz ve diğerleri (2010)’ne göre bir şeyi yoktan var etme anlamına gelmeyen bireysel yaratıcılık; bireyin, sahip olduğu mevcut bilgiler içinde daha önceden başkaları tarafından fark edilmemiş ilişkileri görme ve açığa çıkarma süreci olarak tanımlanmaktadır. Yaratıcılık, bireyin tecrübeleri, farkındalıkları, duyarlılıkları, bilgi birikimi ve yeniden üretme özellikleri aracılığıyla kendini ve dünyayı değiştirmesidir (McGill, Slocum ve Lei, 1992: 12; Balay, 2010: 45). Amabile ve diğerleri (1996: 1154)’ ne göre de yaratıcılık; bilim, eğitim, sanat, sağlık, teknoloji, kültür gibi alanların herhangi birinde yeni, bilinenin dışında, özgün ve yararlı fikirlerin üretilmesidir. Benzer şekilde Clark ve James (1999) ise yaratıcılığın, alışılmış olanın dışında farklı ve yararlı fikirler üretebilmek olduğunu ifade etmişlerdir. Mumford (2002) ise yaratıcılığın yalnızca yeni ve farklı fikirler üretmek olmadığını belirterek bunun yanına problemlerin çözümünde yeni yollar, yöntemler ya da çözüm önerileri geliştirmeyi de eklemiştir.

Yaratıcılık kavramı çok farklı şekillerde tanımlanabilmekle birlikte tanımların çoğunlukla birleştiği ortak noktaların yenilik ve farklılık olduğu görülmektedir. Bu kavramlar bazen birbirleri ile karıştırılabilmekte ve bazen de biri diğerinin yerine kullanılabilir. Yaratıcılığın temel unsurunu insana özgü olan yaratıcı düşünebilme ve farklı düşüncelerden yeni bir düşünce ortaya koyabilme yetisi oluşturmaktadır (Yıldırım, 1998: 14). Yaratıcılığın, konulmuş kuralların dışına çıkmayı ve aykırı düşünmeyi gerektirdiği söylenebilir. Bu yönüyle yaratıcılık, kalıpların dışına çıkma, alışılmışın ötesine geçme, sınırları belirlenmiş düşünce formlarının yerine özgün düşünce biçimleri geliştirme, bir icat, buluş veya özgün bir yöntem ortaya koymayı ifade etmektedir. Rıza (2000: 6)’ya göre de yaratıcılık, bireyin sürekli değişen yeni uyaranlarla karşı karşıya kalmasını ve bu uyaranları kullanarak kalıpların dışına çıkılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda bireysel yaratıcılık üzerinde alışkanlıkların olumsuz etkileri olabilmektedir. Var olanı tekrar etmeyi ifade eden alışkanlıkların, yeni bakış açılarını sınırlandıran özelliğiyle yeni bir şeyler ortaya koymak için gerekli koşulların oluşmasına da engel olduğu söylenebilir. Yaratıcılık, bireyin farklı bakış açılarıyla fikirler arasındaki ilişkileri kavramasını ve kendisini belirli düşünce kalıpları içinde sınırlandırmaktan kurtulmasını sağlayabilmektedir (Tezci ve Gürol, 2003: 52).

Runco ve Jaeger (2012: 92)’e göre yaratıcılık, özgünlük ve etkililiği gerektirmektedir. Buradaki özgünlük ile ortaya konulan şeyin yeni oluşuna, etkililikle ise o şeyin değerli oluşuna vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla yaratıcılığın yeni bir soruna ilk kez uygulanan bir çözüm getiren yönü de bulunmaktadır. Yaratıcılık, ortaya çıkan problemlerin çözümüne yönelik olarak alışılmış ve bilinenin dışında yeni düşüncelerin ortaya konulmasını ifade etmektedir (Goodman, 1995: 86). Benzer şekilde Sungur (1992) yaratıcılığı; sorunlara, aksaklıklara, uyumsuzluklara karşı duyarlı olma, sorunu tanımlama ve sorunun çözümüne yönelik yollar arama olarak tanımlamaktadır.

Bireysel yaratıcılık kavramına yönelik yapılan tanımlara bakıldığında temel vurgunun yenilik ve farklılık kavramları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yaratıcılık kavramı, bu kavramlarla eş ifadeli olmamakla birlikte bu vurgunun nedeni, yaratıcılık sonucunda ortaya çıkan şeyin yeni ve farklı olmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda yaratıcılığın; bireyin alışılmışın dışında farklı düşünmesi

yoluyla yeni bir şey ortaya koyması, mevcut veya yeni bir soruna farklı bir çözüm geliştirmesi olduğu söylenebilmektedir.

Örgütsel yaratıcılık

Yaratıcılığın bireysel boyutunun yanında örgütsel boyutu da bulunmaktadır. Öncelikle bireysel olarak başlayan yaratıcılık eylemi, örgüt çalışanları aracılığıyla örgütlere de önemli yenilikler ve avantajlar sağlayabilmektedir. Örgütsel düzeyde yaratıcılığın, özgün fikirler üretme, yeniliklerin ve ilerlemenin önündeki engelleri ortadan kaldırma, yeni sorunlara çözüm üretme özellikleri düşünüldüğünde örgüt amaçlarına ulaşmada önemli ve etkin bir araç olduğu söylenebilmektedir (Birch ve Clegg, 1997: 7). Örgütsel düzeyde yaratıcılık kavramını doğru tanımlayabilmek için öncelikle yenilik kavramını bilmek gerekmektedir. Yenilik, yeni ya da geliştirilmiş mevcut bir fikrin satılabilir nitelikte değeri bulunan bir ürüne, mala yâda hizmete dönüştürülmesi olarak tanımlanmakta, aynı zamanda yeni bir fikrin ortaya konulmasından uygulanmasına dek geçen süreci de ifade etmektedir (Ayhan, 1999: 5; Çavuş ve Akgemici, 2008: 234).

Örgütsel yaratıcılık, örgütlerin tüm birimlerinde ve bütünsel olarak tüm örgütsel süreçlerde yaratıcı düşüncenin var olmasını ve uygulanmasını ifade etmektedir (Cengiz ve Diğerleri, 2007: 98). Örgütler için yaratıcılık, içinde buldukları faaliyet alanlarında liderliği ve rakiplerine göre öne geçebilmeyi sağlayan bir üstünlük aracı olarak görülebilmektedir. Özellikle belirsizliğin fazla olduğu ve yoğun rekabetin yaşandığı çalkantılı iş ortamlarında örgütsel yaratıcılık daha da önem kazanmaktadır (Mumford, 2002: 205). Örgütlerin hayat seyirleri boyunca birbirleri ile rekabet etmeleri aynı zamanda sürekli bir gelişimi ve ilerlemeyi de beraberinde getirmektedir (Karakuş, 2018: 257). Örgütler için bu düzeyde önemli bir unsur olan örgütsel yaratıcılığı sağlamak ya da artırmak ayrıca önem verilmesi gereken bir konudur. Esas itibarıyla örgütsel yaratıcılık düzeyini belirleyen temel unsurun bireysel yaratıcılıklar olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla örgütlerin, örgütsel yaratıcılığı sağlamak ya da artırmak için öncelikle çalışanlardan başlamaları gerekir (Cengiz ve Diğerleri, 2007: 101). Çünkü yaratıcı düşünmenin, doğuştan gelen bir yetenek olmasının yanında aynı zamanda öğrenilebilir bir özelliği de bulunmaktadır. Bireyler, yaratıcılıklarını kullanabilmeleri ve geliştirmeleri yönünde desteklenirse yaratıcılıkları gelişebilmekte aksi durumda ise yaratıcılıkları körelebilmektedir (Williamson, 2001; 542). Buna yönelik olarak örgütlerin çalışanları için güvenli bir çalışma ortamı sağlamaları, çalışanların motivasyonunu yüksek tutacak olumlu mesajlar vermeleri, örgütsel iletişim doyumuna önem vererek nitelikli bir örgütsel iletişim ortamı oluşturmaları örgütsel yaratıcılığın artmasına önemli katkılar sağlayabilecektir.

Bireysel yaratıcılık potansiyelinin örgüt amaçlarına yönelik olarak etkin kullanılması örgütsel yaratıcılık üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Örgütsel yaratıcılık sürecinin başarılı ilerleyebilmesi için “çalışanların özendirilmesi, yönlendirilmesi ve ödüllendirilmesi” gerekmektedir (Caode, 2002: 126). Örgütsel yaratıcılık sürecinde örgüt liderlerinin tutum ve yaklaşımları etkili olabilmektedir. Bu nedenle örgüt liderlerinin de yaratıcı özelliklere sahip kişilerden seçilmesi gerekmektedir. Örgütlerin örgütsel yaratıcılık düzeylerini koruyabilmesinde veya geliştirebilmesinde etkili olabilecek çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar örgüt içinde çalışanları yetenek ve kabiliyetlerine uygun işlerde çalıştırmak, çalışanlara yönelik olarak onların yaratıcılıklarını ortaya çıkarabilecekleri özgür bir düşünce ortamı sağlamak, yaratıcı fikirler oluşması için farklı görüş ve düşüncelere sahip çalışanları birarada tutabilecek bir bütçe ayırmak, başarıyı takdir etmek ve ortaya konulan herhangi yaratıcı fikir, buluş veya yeni bir yöntemden dolayı çalışanı ödüllendirmek (Amabile, 1998: 78-87) şeklinde sıralanabilmektedir.

Örgütsel yaratıcılık sürecinin başarılı bir şekilde ilerletilebilmesinin örgüt için önemli bir maliyet unsuru olduğu ancak bununla birlikte örgüte önemli avantajlar sağladığı da görülebilmektedir. Örneğin yeni bir ürün veya faydalı bir fikir geliştirmek örgüte ilave bir maliyet oluşturmasının yanı sıra, örgüte büyük rekabet üstünlüğü sağlayabileceği gibi aynı zamanda ülke ekonomisine de büyük katkılar sağlayabilecektir. Örneğin günümüzde geliştirilen “İHA (İnsansız Hava Aracı)” ve “SİHA (Silahlı İnsansız Hava Aracı)” gibi araçlar hem geliştiren şirkete hem de şirketin bulunduğu ülkeye önemli avantajlar sağlayabilmektedir. Bu nedenle yaratıcılık sürecinde ortaya çıkan maliyetlerin, sürecin sonunda örgüte sağlanan faydaya kıyasla küçük miktarlar olarak kalabileceği söylenebilmektedir.

Yöntem

Araştırmada kamu liselerinde (ortaöğretim kademesinde) görev yapan öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın amacına yönelik olarak cevap aranan sorular şunlardır;

1. Kamu liselerinde görevli öğretmenlerin örgütsel yaratıcılıkları hangi düzeydedir?
2. Kamu liselerinde görevli öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeyleri cinsiyetlerine, eğitim durumlarına, istihdam durumlarına, medeni durumlarına, yönetici olup olmamalarına, toplam kıdemlerine ve aynı okuldaki kıdemlerine göre farklılık göstermekte midir?
3. Kamu liselerinde görevli öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık durumlarına yönelik görüşleri nelerdir?

Araştırma deseni

Araştırma, karma sıralı açıklayıcı desene desenlenmiştir. Karma yöntem, aynı çalışmada bütüncül bir yaklaşımla nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasını gerektirmektedir (Alkan, Şimşek ve Erbil, 2019: 4). Buna uygun olarak nitel ve nicel araştırma desenleri çalışmada birlikte kullanılmıştır. Bir çalışmada karma sıralı açıklayıcı deseni kullanılmadaki amaç, bir olgunun daha ayrıntılı ve daha geniş kapsamlı bir şekilde anlaşılması için nitel ve nicel desenlerin avantajlarından yararlanmak isteğidir (Mills ve Gay, 2016). Araştırmanın nicel bölümünde 5'li likert ölçeği türünde 26 sorudan oluşan bir ölçek uygulanmıştır. Nitel bölümde ise veriler, çalışma grubu içinden gönüllü katılımcılar ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilmiştir.

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Uşak İli'nde bulunan kamu liselerinde görevli öğretmenlerden oluşmaktadır. Kolay ulaşılabilir örnekleme yoluyla ulaşılan 399 öğretmen ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşülen 15 gönüllü öğretmen çalışmaya dahil olmuşlardır. Araştırma, Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 2021-15 sayılı onayı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışma grubu bilgileri aşağıda Tablo 1'de ve Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 1: Cinsiyet, kıdem, yaş, medeni durum ve eğitim durumu özelliklere göre katılımcı bilgileri

Demografik Unsurlar		Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	210	52,6
	Erkek	189	47,4
	1-9 Yıl	103	25,8
Kıdem	10-19 Yıl	131	32,8
	20 Yıl ve Üzeri	165	41,4
Yaş	18 ile 29 arası	35	8,8
	30 ile 41 arası	176	44,1
	42 ile 53 arası	158	39,6
	54 ve üzeri	30	7,5
Medeni Durum	Bekar	57	14,3
	Evli	339	85,0
	Cevap Vermeyen	3	,8
Eğitim Durumu	Ön lisans	5	1,3
	Lisans	312	78,2
	Lisans Üstü	82	20,5
TOPLAM		399	100

Tablo 1'de çalışmaya katılanların mesleki kıdeminin çoğunlukla % 41,4 oranında 20 yıl ve üzeri, en az kıdeme sahip olanların ise % 9,5 oranında 1-9 yıl arasında olduğu, ayrıca kadın katılımcıların oranının % 52,6, erkek katılımcıların oranının ise % 47,4 olduğu, % 44,1'inin 30 ile 41 yaş arasında olduğu, % 85'inin evli ve %78,2'sinin lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Araştırmanın nitel verileriye gönüllülük esasına göre seçilen ve örnekleme dahil olan 15 öğretmen ile görüşme yapılmak suretiyle sağlanmıştır. Çalışmanın nitel bölümüne ait betimsel veriler Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2: Cinsiyet, kıdem ve görev yapılan okuldaki öğretmen sayısına göre katılımcı bilgileri

Değişken		n	f(%)
Cinsiyet	Kadın	12	80
	Erkek	3	20
Kıdem	1 ve 10 arası	5	33,5
	11 yıl ve üstü	10	66,5
Okuldaki Öğretmen Sayısı	10 ve 40 arası	6	40
	40 ve üstü	9	60
Toplam		15	100

Tablo 2'de görüleceği üzere kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre görüşmeye katılım oranları %80 ile oldukça yüksektir. Katılımcıların 2/3 ünün 10 yıl üstünde kıdemi bulunmakta olup, %60'ının görev yaptıkları okulda toplam öğretmen sayıları ise 40'ın üstündedir.

Veri toplama araçları

Araştırmada nicel veriler “Örgütsel Yaratıcılık Ölçeği” ile toplanmıştır. Zhou ve George (2001) tarafından geliştirilen ve Muñoz-Doyague, González-Alvarez ve Nieto (2008) tarafından uyarlanan ölçek alanda birçok çalışmada kullanılmış, geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmıştır. Bu araştırma için de ölçeğe “doğrulayıcı faktör analizi” uygulanmış ve uyum iyiliği değerlerinin $\chi^2=91.72$; $df=42$; $\chi^2/df=2.18$; $RMSEA=0.077$; $GFI=0.92$; $IFI=95$; $CFI=0.95$; $NFI=0.91$ olduğu görülmüştür. Uyum iyiliği değerlerinden ölçeğin araştırma için doğrulandığı görülmüştür. Yine mevcut çalışmada yapılan güvenilirlik analizi sonucu bulunan Cronbach Alpha Katsayısı ($\alpha = ,856$) güvenilirlik düzeyinin kabul edilebilir olduğunu göstermiştir. Ölçek, “Kesinlikle Katılmıyorum (1)” ve “Kesinlikle Katılıyorum (5)” arasında derecelendirilmiş beşli “Likert” tipindedir. Ölçekteki maddelere verilen cevapların kodları belirtilen derecelere uyumlu şekilde olumsuzdan olumluya doğru “1.00 ile 5.00” arasında farklılaşmaktadır. Ölçekteki aralıkların birbirine eşit olduğu (4/5) varsayımıyla ilk olarak seçeneklerin sınırları belirlenmiş olup ardından katılımcıların yaratıcılık algı düzeylerine yönelik verilerin ortalamalara göre yorumlanması ve ortalamaların karşılık geldiği düzeylerin belirlenmesi için bu dereceler beş düzeyde ele alınmıştır.

Araştırmada yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak nitel kısımdaki veriler sağlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde görüşmede kullanılan sorular katılımcılara aynı sıra ile sorulur fakat katılımcının sorulara vereceği cevaplara ilişkin herhangi bir sınırlandırma söz konusu değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 128). Nitel kısımdaki verilerin sağlandığı yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmanın amacına ne ölçüde hizmet ettiği, anlaşılır ve uygulanabilir olup olmadığı bakımından bu alanda çalışan iki akademisyenin incelemesinden geçmiştir. İnceleme sonrası gelen öneri ve eleştiriler doğrultusunda görüşme formu üzerinde gerekli düzenlemeler yapılmış ve 1 öğretmenle ön bir görüşme gerçekleştirildikten sonra görüşme formunun uygulanmasına karar verilmiştir. Görüşme formunda katılımcıların kişisel özelliklerine yönelik 3, yaratıcılık ile ilgili ise 4 soru olmak üzere toplam 7 soru bulunmaktadır. Sorular her katılımcıya birebir aynı sözcüklerle sorulmuştur. Görüşme, gönüllü olarak araştırmaya katılan 15 öğretmenle yapılmıştır.

Verilerin analizi

Araştırmanın nicel verilerine uygulanacak analizler için ilk olarak verilerin çarpıklık/basıklık katsayılarına bakılmış ve verilerin normal dağılıma sahip olduğu görülmüştür. Yaratıcılık ölçeğinin çarpıklık katsayısı -188 , basıklık katsayısı ise 504 'dür. Verilerin normal dağıldığı çarpıklık-basıklık katsayılarının $+2$ ile -2 arasında olmasından anlaşılmıştır (Karagöz, 2016). Nicel verilerin analizinde betimleyici istatistikler, “t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA)” kullanılmıştır. Katılımcıların yaratıcılık düzeylerinin incelenmesinde ortalama değerler Tablo 3'deki şekilde oluşturulmuş olup toplam yaratıcılık indeksi oluşturulması nedeniyle için “ $4/5 = .80$ ” puan aralığında en az 1,00 ve en çok 5,00 aralığında derecelendirme yapılmıştır.

Tablo 3: Seçeneklere ait değerler ve gruplamalar

Seçenekler	Sınır Değerler	Düzeyleyler
Kesinlikle Katılmıyorum(1)	1,00 - 1,80	Çok düşük
Az Katılıyorum(2)	1,81 - 2,60	Düşük
Orta Düzeyde Katılıyorum(3)	2,61 - 3,40	Orta
Çok Katılıyorum(4)	3,41 - 4,20	Yüksek
Kesinlikle Katılıyorum(5)	4,21 - 5,00	Çok yüksek

Tablo 3'te görüldüğü gibi öğretmenlerin yaratıcılıkları araştırmada kullanılan 5'li likert ölçeğinde yer alan seçenekler doğrultusunda 5 düzeyde ele alınmıştır.

Araştırmanın nitel verileri betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Nitel veri setinde ayrıntılı bir ayrıştırmaya ihtiyaç duyulmayan verilerin işlenmesinde bu yöntemin kullanılması yararlı olmaktadır (Baltacı, 2019: 377). Betimsel analizde verilerin özgünlüğüne olabildiğince bağlı kalınır ve gerekli durumlarda katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntı yapılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 221). Çalışmanın nitel verileri “yeni yöntem kullanma, teknoloji kullanımı, yeni fikir geliştirme ve yeni fikir ve uygulamaları deneme” olmak üzere dört tema altında analiz edilmiştir. Temalar sırasıyla ele alınmış ve doğrudan alıntılara sık sık yer verilerek desteklenmiştir. Temalar arasındaki içsel tutarlılığı belirleyebilmek için bir alan uzmanı tarafından temalar yeniden değerlendirilmiştir. Görüş birliğini ifade eden içsel tutarlılık oranı çalışmada % 92 düzeyinde gerçekleşmiştir. Miles ve Huberman (1994)'a göre içsel tutarlılık oranının % 80 ve üzerinde olması yeterli görülmektedir.

Bulgular ve tartışma

Araştırmanın amacına yönelik olarak belirlenen sorulara cevap bulabilmek için araştırmanın verileri ile ulaşılan bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlar bu bölümde verilmektedir. Öğretmenlerin yaratıcılık düzeyleri üzerinde değişkenler arası anlamlı bir farklılık olduğunu ya da olmadığını belirlemek amacıyla bulguların analizinde “t-testi ve ANOVA testi” kullanılmıştır. Bu değişkenlere göre öğretmenlerin yaratıcılık algılarına yönelik “t-testi sonuçları” Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Cinsiyet, eğitim durumu, istihdam, medeni durum ve yönetici olup olmama değişkenine göre t-Testi sonuçları

Yaratıcılık		N	\bar{X}	Ss	t-Testi		
					t	Sd	p
Cinsiyet	Kadın	201	3,44	,487	-676	378	,500
	Erkek	179	3,48	,533			
Eğitim Durumu	Önlisans +Lisans	304	3,44	,508	-1,450	379	,148
	Lisansüstü	77	3,54	,507			
İstihdam	Ücretli +Sözleşmeli	35	3,36	,517	-1,216	379	,225
	Kadrolu	346	3,47	,507			
Medeni Durum	Bekar	57	3,42	,514	-600	376	,549
	Evli	321	3,47	,506			
Yönetici Olup Olmama Durumu	Öğretmen	341	3,44	,515	-2,468	379	,014
	Yönetici	40	3,65	,403			

Tablo 4'de görüleceği üzere öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan bağımsız örneklem “t-testi” sonucunda; cinsiyet [$t(378) = -676, p > .05$], eğitim durumu [$t(379) = -1.450, p > .05$], istihdam [$t(379) = -1.216,$

$p > .05$], medeni durum [$t(376) = -600, p > .05$] ve yönetici olup olmama durumu [$t(379) = -2,468, p > .05$] değişkenleri bakımından istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Aşağıdaki tablo 5'te ise öğretmenlerin çocuk sayısı, toplam kıdem, yaş ve okuldaki çalışma süresine göre algılarının farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik analiz sonuçları görülmektedir.

Tablo 5: Çocuk sayısı, toplam kıdem, yaş ve aynı okuldaki çalışma süresine göre öğretmenlerin yaratıcılıklarına ilişkin ANOVA Testi sonuçları

Yaratıcılık	Çocuk Sayısı	N	\bar{X}	Ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p
Yok		68	3,35	,521	G.Arası	2,259	3	,753	2,955	,032
1		81	3,45	,386	G.İçi Top.	96,049	377	,255		
2		191	3,53	,524	Toplam	98,307	380			
3 ve daha fazla		41	3,34	,585						
Toplam Kıdem	N	\bar{X}	Ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p	
1-4 yıl		37	3,38	,508	G.Arası	,747	4	,187	,717	,580
5-9 yıl		63	3,46	,469	G.İçi Top.	97,554	375	,260		
10-14 yıl		63	3,43	,466	Toplam	98,301	379			
15-19 yıl		62	3,55	,513						
20 yıl ve üzeri		155	3,46	,509						
Yaş	N	\bar{X}	Ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p	
24-29		35	3,28	,547	G.Arası	1,343	4	,336	1,302	,269
30-35		64	3,52	,426	G.İçi Top.	96,965	376	,258		
36-41		104	3,47	,450	Toplam	98,307	380			
42-47		104	3,48	,531						
48-53		74	3,46	,588						
Aynı Okuldaki Çalışma Süresi	N	\bar{X}	Ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p	
1-4 yıl		173	3,46	,500	G.Arası	,430	3	,143	,551	,648
5-9 yıl		100	3,42	,530	G.İçi Top.	97,877	376	,260		
10-14 yıl		53	3,47	,519	Toplam	98,307	379			
15-19 yıl		41	3,34	,585						

Tablo 5'de öğretmenlerin çocuk sayısı [$F(3-377) = 2,955; p < 0.05$], toplam kıdem [$F(4-375) = ,717; p < 0.05$], yaş [$F(4-376) = 1,302; p < 0.05$] ve aynı okuldaki çalışma süresi okuldaki kıdem değişkenlerine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılıklar olmadığı görülmektedir.

Araştırmanın nicel kısmına ait öğretmenlerin algılarına göre örgütsel yaratıcılık düzeylerinin aritmetik ortalamaları ise Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Öğretmenlerin Örgütsel Yaratıcılık İfadelerine Katılma Düzeyleri

Örgütsel Yaratıcılık İfadeleri ($\alpha = ,806$)	N	\bar{X}	S.S.	Katılma Düzeyi
Genellikle yeni teknolojileri, işlemleri, teknikleri ve/veya ürün fikirlerini araştırıp öğrenirim.	399	3,9799	,78593	Yüksek
Amaç ve hedefleri gerçekleştirmek için daha iyi ve yeni yöntemler öneririm.	396	3,9343	,71916	Yüksek
Yeni fikirleri uygulamak için ihtiyaç duyulan kaynakları araştırır ve temin ederim.	397	3,8841	,87136	Yüksek
Yeni fikirlerin uygulanması için uygun planları ve programları geliştiririm.	397	3,7632	,82533	Yüksek
Genellikle mevcut yöntemler veya mevcut ekipman için yeni kullanımlar bulurum.	395	3,7494	,83421	Yüksek
Kurumum için hem orijinal hem de özellikle elverişli olan yöntemleri, işlemleri veya ürünleri geliştiririm.	399	3,7368	,83179	Yüksek
Genel olarak ürettiğim fikirler, örgütsel başarı ile ilgilidir.	396	3,4318	,96935	Yüksek
Geliştirdiğim fikirler, oldukça sık bir şekilde, kurumum tarafından uygulanır.	395	3,2506	,97713	Orta

Diğerleri için büyük zorluklara sebep olan sorunları ben çözerim.	397	3,1814	,92242	Orta
İş arkadaşlarım ve bana bağlı çalışanlar arasında, yeni bir fikir veya metodu deneyen neredeyse ilk kişi ben olurum.	398	3,0854	1,00264	Orta
Kurumum için elverişli olan fikirleri, yöntemleri veya ürünleri geliştirmek için mevcut bilgi ve materyalleri kullanırım.	396	2,1667	,83439	Düşük
Yaratıcılık ölçek ortalaması	399	3,4707	,50193	Yüksek

Tablo 6.' da görüldüğü üzere öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeyleri genel olarak yüksektir. Buna karşın hem genel ortalamada hem de faktör bazında çok yüksek düzeyde değildir. Ancak ölçekteki faktörler ayrı ayrı değerlendirildiğinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. “Geliştirdiğim fikirler, oldukça sık bir şekilde, kurumum tarafından uygulanır.” sorusuna öğretmenlerin orta düzeyde bir katılımı mevcuttur. Buna göre öğretmenler geliştirdikleri yeni fikirlerin çalıştıkları kurum tarafından yüksek düzeyde dikkate alınmadığını düşünmektedirler.

“Diğerleri için büyük zorluklara sebep olan sorunları ben çözerim.” ifadesine de öğretmenlerin katılımı orta düzeydedir. Bu ise öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeylerinin genel olarak yüksek olmakla birlikte sorunları çözmeye kendilerini diğerlerinden farklı görmediklerini ve bireysel yaratıcılık düzeylerinin yeterli olmadığını düşündüklerini göstermektedir.

Öğretmenlerin katılımının orta düzeyde olduğu diğer bir ifade ise “iş arkadaşlarım ve bana bağlı çalışanlar arasında, yeni bir fikir veya metodu deneyen neredeyse ilk kişi ben olurum” ifadesidir. Buna göre öğretmenler bireysel yaratıcılık bağlamında kendilerini orta düzeyde görmektedirler.

Çalışmanın nitel kısmında nicel verilerle uyumlu bulgulara ulaşıldığı ve öğretmenlerin yaratıcılık düzeylerinin genel olarak yüksek düzeyde algılandığı görülmüştür. Çalışmanın nitel verileri “yeni yöntem kullanma, teknoloji kullanımı, yeni fikir geliştirme ve yeni fikir ve uygulamaları deneme” olmak üzere dört tema altında toplandığı görülmüştür.

Öğretmenler "yeni yöntem kullanma" temasına yönelik olarak; mesleklerini yerine getirirken çoğunlukla yeni yöntem ve uygulamaları kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bazıları ise hem geleneksel hem de çağdaş yöntemleri bir arada kullandıklarını, az sayıda katılımcı ise geleneksel yöntemleri kullanmaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Görüşmede, yeni yöntem kullanma temasına ilişkin öğretmenlerin ifadelerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

- Ö3: ...genellikle bilindik uygulamalar fazla zaman aldığı ve pratik olmadığı için yeni yöntem ve uygulamalar arayışına giriyorum...
- Ö7: ...mesleki anlamda değişen çağa ayak uydurmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. İşlenen konuya göre farklı yöntem ve metotları kullanmayı tercih ederim...
- Ö10: ...konunun içeriğine göre farklı uygulamalar yapmaya çalışırım...
- Ö11: ...teknolojinin gerektirdiği yeni yöntemler kullanarak öğrenciyi aktif tutmaya çalışırım...
- Ö12: ...bilindik yöntemler dışında yöntemleri araştırırım. Çünkü zaman değişiyor, çocuklar değişiyor. Hazır bulunuşlukları, ilgileri değişiyor...
- Ö14: ...yeni yöntem ve uygulamalar arayışına girerim. Okulumun veli ve öğrenci profiline göre uygulama yöntemim değişir...
- Ö15: ...mesleğimi yerine getirirken tercih ettiğim yöntem ve teknikler girdiğim sınıftaki öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre değişebilmektedir...
- Ö1: ...geleneksel yöntem ve uygulamalarla konuya başlayıp, öğrencilerin konuyu kavradıklarına emin olduktan sonra öğrencinin daha merkezde olduğu çağdaş yöntemleri kullanmaya çalışırım...
- Ö4: ...Bazen bilindik yöntem ve uygulamaları kullanırım, bazen de yeni yöntem ve teknik arayışı içerisinde olurum...
- Ö2: ...klasik yöntemlerle yeni yöntem ve uygulamaları birlikte kullanırım...

Öğretmenler "teknoloji kullanımı" temasına yönelik olarak; farklı nedenleri olmakla birlikte tamamı yenilikleri ve teknolojileri takip etmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Buna yönelik öğretmen ifadelerinden bazıları şunlardır;

Ö9: ...evet yenilikleri mutlaka takip etmeye çalışıyorum. Fikirlerim için mutlaka kullanıyorum...

Ö5: ...takip etmeye çalışıyorum. Test ve envanterlerdeki gelişmelerin uygulamaları kolaylaştırdığını düşünüyorum...

Öğretmenler "yeni fikir geliştirme" temasına yönelik olarak; yeni fikir geliştirme konusunda istekli olduklarını ifade etmişlerdir. Bireysel olarak yeni fikir geliştirdiğini ifade eden öğretmenlerin yanında bireysel olarak yeni fikir geliştirme fırsatı bulamadığını ifade eden öğretmenler de bulunmaktadır. Bu öğretmenler ise okulda grup halinde geliştirilen yeni fikirlere sıcak baktıklarını ve katkı sağladıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmeden bu kapsamda bazı öğretmenlerin ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Ö9: ...düzenli olarak her yıl proje çalışmaları ve kişisel olarak aldığım eğitimlerden arkadaşlarımla faydalanmasını sağlıyorum...

Ö14: ...daha çok ihtiyaca yönelik geliştirici çalışmalar yapıyorum...

Ö8: ...yeni fikirler geliştirmek için bir şey yapmasam da okul ortamında gelişen yeni fikirlere katılmaya çalışıyorum...

Öğretmenler yeni bir fikir ve uygulamayı deneme konusunda genel olarak isteklidirler. Ancak aşağıda verilen ifadelerde olduğu üzere bu konuda öğretmenleri motive eden farklı unsurlar olduğu görülmektedir.

Ö1: ...yeni bir fikir veya uygulamayı denediğim zaman hem benim hem de öğrencilerin derse karşı motivasyonunun arttığını, daha kolay ve hızlı öğrendiklerini görmem etkili oluyor...

Ö5: ...okul yönetimi ve öğretmenler tarafından desteklenmek önemlidir. Ayrıca öğrenci ve velilerin çalışmalara olumlu dönüt vermesi de etkindir...

Ö3: ...uygulayacağım fikir ve uygulamanın yararlı olacağına inancım en baştaki unsurdur...

Öğretmenler "yeni fikir ve uygulamaları deneme" temasına yönelik olarak; yeni yöntem ve uygulamaları geleneksel yöntemlerle birlikte de olsa uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Buna yönelik öğretmen ifadelerinden bazıları şunlardır;

Ö2: ...takip etmeye çalışıyorum. Zaman buldukça yararlanmaya çalışıyorum...

Ö6: ...yeni fikirler üretme, istekli olma konusunda benim için belirleyici faktör öğrenci profilidir. Öğrencilerin başarı düzeyi, hazırbulunuşlukları beni istekli yapan faktörlerdir. Okulun fiziki şartları ve materyal desteği de çok önemlidir...

Ö7: ...yeni fikirlere, projelere açık ve öğrenmeyi seven biri olarak okul başarısı için yapılabilecek şeylere meslektaşlarımla her zaman yer almak isterim...

Öğretmenleri motive eden kaynaklar farklılaşsa da yeni fikir geliştirme, yeni fikir ve uygulamaları deneme, yenilikleri ve teknolojiyi takip etme konusunda öğretmenlerin istekli oldukları vermiş oldukları ifadelerden anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgulardan çalışmanın nicel ve nitel bulgularının genel anlamda birbirini destekleyici nitelikte olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ise Uşak İli kamu liselerinde görevli öğretmen örnekleminde hareketle öğretmenlerin yaratıcılık düzeylerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç ve öneriler

Bu araştırma ile kamu liselerinde görevli öğretmenlerin algılarına göre örgütsel yaratıcılık düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Öğretmenlerin algılarına göre örgütsel yaratıcılıklarının yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeyini belirlemeye yönelik yapılan bazı çalışmalarla araştırmanın benzer sonuçlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Nartgün ve Demirer (2015) tarafından ortaokullarda ve liselerde görevli okul müdürü, müdür başyardımcıları ile müdür yardımcılara yönelik yapılan bir araştırmada genel olarak okul yöneticilerinin örgütsel yaratıcılık algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Balay, Kaya ve Melik (2014) tarafından yapılan bir araştırmada ise ortaokul öğretmenlerinin örgütsel yaratıcılığa ilişkin algılarına göre örgütsel yaratıcılıklarının orta düzeyde olduğu bulgulanmıştır.

Yaratıcılık, genel anlamda örgütler için ilerlemenin, gelişmenin ve yeniliklerin önünü açan bir unsur olarak görülmektedir. Özellikle eğitim örgütlerinde yaratıcılığın önemi daha da belirginleşmektedir. Bu bağlamda “yaratıcı öğretmen” olmanın öğrencilerin üzerinde de olumlu etkileri olabileceği, öğrencilerin yaratıcılıklarını keşfetme ve geliştirmede temel belirleyici faktör olacağı söylenebilir. Schreglmann ve Kazancı (2016)’nin öğretmen adayları üzerinde yaptıkları “Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Öğretmen Kavramına Yönelik Metaforik Algıları” isimli çalışmalarında öğretmen adaylarının zihninde “yaratıcı öğretmen” kavramının oldukça olumlu bir çağrışım yaptığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu denli önemli olması nedeniyle de “yaratıcı öğretmen” konusunun eğitim fakültelerindeki derslerin birinde bir ünite olarak eğitim müfredatına dâhil edilmesini önermişlerdir.

Çalışanların örgütsel yaratıcılık algılarını belirlemeye yönelik eğitim örgütleri üzerinde yapılan bir başka araştırma ise Balay (2010) tarafından üniversite örnekleminde gerçekleştirilmiştir. “Öğretim elemanlarının örgütsel yaratıcılık algıları”nı belirlemeyi amaçlayan, “bireysel, yönetsel ve toplumsal” olmak üzere üç boyutu bulunan araştırmada öğretim elemanlarına ait örgütsel yaratıcılık algı düzeyinin bireysel boyutta “yeterli”, yönetsel ve toplumsal boyutlarda “orta derecede” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar ile araştırmanın sonuçları karşılaştırıldığında örgütsel yaratıcılık algılarının öğretmenler ile öğretim elemanları bakımından farklı düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre öğretmenlerin cinsiyet, eğitim durumu, istihdam, medeni durum ve yönetici olup olmama değişkenlerine göre örgütsel yaratıcılık düzeylerinin farklılaşmadığının tespit edilmesidir. Uğurlu ve Ceylan (2014) tarafından yapılan bir çalışmada da çalışmanın sonucuna benzer şekilde ortaöğretim kurumları öğretmenlerinin bireysel ve yönetsel yaratıcılık algıları üzerinde cinsiyet değişkenine göre herhangi farklılaşma bulunmadığı görülmüştür. Yine araştırmada öğretmenlerin kıdem, yaş ve aynı okulda çalışma sürelerine göre öğretmenlerin yaratıcılık algıları arasında farklılık olmadığı görülmektedir. Eryılmaz Ballı ve Önder (2019)’in yaptığı “Çeşitli Değişkenler Açısından Öğretmenlerin Örgütsel Yaratıcılık Algılarının İncelenmesi” çalışmasında, öğretmenlerin örgütsel yaratıcılıklarında cinsiyet ve yaşa bağlı olarak anlamlı farklılıklar oluşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre öğretmenlerin en yüksek düzeyde katıldıkları ifade “genellikle yeni teknolojileri, işlemleri, teknikleri ve/veya ürün fikirlerini araştırıp öğrenirim” ifadesi olduğu görülmektedir. Bu ifadeye verilen cevaplar yaratıcılık kavramının temel olarak, yenilik ve farklılık kavramları ile açıklanması sebebiyle araştırmanın sonuçları bakımından önem arz etmektedir. Bu sonuca dayalı olarak öğretmenlerin yenilikleri içselleştirdikleri, yeni fikirlere açık oldukları ve araştırmaya önem verdiklerini söylemek mümkündür. Pandemi döneminde uzaktan yapılan eğitim sürecinde öğretmenlerin yeni teknolojileri öğrenmeleri ve etkili kullanabilmeleri daha da önem kazanmıştır. Ülke genelinde eğitim sürecinin olağanüstü dönemlerde de aksamadan sürdürülebilmesi için yeniliklere açık öğretmenlere ihtiyaç olduğu düşünüldüğünde bu sonuç daha da anlamlı hale gelmektedir.

Öğretmenlerin sınıf ortamında örgütsel yaratıcılık düzeylerinin önemli bir göstergesinin mesleklerini yerine getirirken kullandıkları yöntem ve uygulamalar olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada da öğretmenlerin örgütsel yaratıcılıklarına yönelik görüşlerinin “yeni yöntem kullanma, teknoloji kullanımı, yeni fikir geliştirme ve yeni fikir ve uygulamaları deneme” olmak üzere dört tema altında toplandığı görülmüştür. Bu bağlamda araştırmanın nitel bölümünde öğretmenlerle yapılan görüşmede mesleklerini

yerine getirirken büyük oranda yeni yöntem ve uygulamaları kullandıkları görülmüştür. Geleneksel yöntemi kullanan öğretmenler ise mesleklerini yerine getirirken hem geleneksel hem de yeni yöntem ve uygulamaları birlikte kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu ise geleneksel yöntem ve uygulamalardan vazgeçmeyen öğretmenlerin de mesleklerini yerine getirirken yeni yöntem ve uygulamaların kullanılmasının yararlı olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık düzeylerinin bir başka önemli göstergesi ise yeni teknolojiyi kullanmaya ilişkin yaklaşımlarıdır. Çalışmanın nicel ve nitel sonuçları birlikte değerlendirildiğinde öğretmenlerin teknolojik gelişmeleri takip ettiklerini ve yeni teknolojilerin mesleklerini yerine getirirken yararlı olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Çalışmanın sonuçları eğitim sisteminin temel unsurlarından biri olarak kabul edilen öğretmenlerin yaratıcılık düzeylerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Hem alana hem de eğitim sisteminin paydaşlarına konuya ilişkin özgün ve değerli bilgiler sağlandığı düşünülmektedir. Özellikle karar vericilere doğru kararlar alabilmeleri hususunda çalışmanın yol göstereceği umulmaktadır. Ancak çalışma Uşak İli kamu liselerinde görev yapan öğretmenler örneklemeyle sınırlıdır. Bu alanda çalışan araştırmacıların daha geniş örnekleme özel liselerde görevli öğretmenler üzerinde aynı çalışmayı yapmaları önerilir. Bu sayede kamu liselerinde görevli öğretmenlerle özel liselerde görevli öğretmenlerin yaratıcılık düzeylerinin karşılaştırılması mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Alkan, V., Şimşek, S. ve Armağan Erbil, B. (2019). Karma yöntem: Öyküleyici alanyazın incelemesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 559-582. doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.5m
- Amabile, T.M., Conti, R., Coon, H., Lazenby, J. ve Herron, M. (1996). Assessing the work environment for creativity. *Academy of Management Journal*, 39(5), 1169-1184.
- Ayhan, A.(1999), *Yenilik(İnovasyon)*, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Basımevi, Yayın no: 5.
- Balay, R . (2010). The organizational creativity perceptions of academic staff . *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* , 43 (1) , 41-78 . DOI: 10.1501/Egifak_0000001190.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Birch, P. ve Clegg, B. (1997). *İş hayatında yaratıcılık*, (Çev. Tülay Savaşer), Rota Yayınları.
- Bozkurt, K ve Pekmezci, A . (2018). Gelişmekte olan ülkelerde fikri ve sınai mülkiyet hakları fsmh ve ithalat: bir panel veri analizi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14 (2) , 505-516. DOI: 10.17130/ijmeb.2018239945.
- Cengiz, E , Acuner, T ve Baki, B . (2010). Liderlerin sahip oldukları duygusal zekanın örgütsel yaratıcılık üzerine etkileri: bir model önerisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 421-433. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2817/37949>.
- Cengiz, E., Acuner, T. ve B. Birdoğan. (2007). Örgütsel yaratıcılığı belirleyen faktörler arası yapısal ilişkiler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, (1), 98-121.
- Clark, K. ve James, K. (1999). Justice and positive and negative creativity. *Creativity Research Journal*, Vol: 12, No: 4.
- Coade, N. (2002). *Her koşulda yaratıcı olmak- işletmenizde yaratıcılığı ve yeniliği nasıl teşvik edebilirsiniz?* (Çeviren: Aydın Ekim Savran), Epsilon Yayıncılık (1. Baskı).
- Çavuş, M ve Akgemci, T. (2008). İşletmelerde personel güçlendirmenin örgütsel yaratıcılık ve yenilikçiliğe etkisi: imalat sanayiinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (20) , 229-244.
- Eryılmaz Ballı, F ve Önder, E. (2019, 2-4 Mayıs). Çeşitli Değişkenler Açısından Öğretmenlerin Örgütsel Yaratıcılık Algılarının İncelenmesi, *14. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi*, Tam Metin Bildiri Kitabı.
- Goodman, M. (1995). *Creative Management*, Prentice Hall, UK.

- Jafri, M.H., Dem, C., ve Choden, S. (2016). Emotional intelligence and employee creativity: moderating role of proactive personality and organizational climate. *Business Perspectives and Research*, 4 (1), 54-66. <https://doi.org/10.1177/2278533715605435>.
- Kalkınma Bakanlığı (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*, Kamuda İnsan Kaynakları Yönetimi, Çalışma Grubu Raporu, Yayın No: Kb: 3044 - Öik: 825.
- Karagöz, Y. (2016). *Spss 23 ve Amos 23 uygulamalı istatistiksel analizler*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karakuş, G. (2018). Örgütsel yaratıcılığı arttırmak için öneri geliştirme sistemi: atıştırma üretim sektöründe bir uygulama, *Journal of Business Research Turk*, 10 (1), 254-274.
- María F. Muñoz-Doyague , Nuria González-Álvarez ve Mariano Nieto (2008) An examination of individual factors and employees' creativity: the case of spain, *Creativity Research Journal*, 20:1, 21-33, DOI: 10.1080/10400410701841716.
- May, R.(1998). *Yaratma cesareti*, Metis Yayınları.
- McGill, M.E., Slocum, J.W ve Lei, D. (Summer1992). Management practices in learning organizations, *Organizational Dynamic*, 21,5-16.
- Mills, G. E. ve Gay, L. R. (2016). Educational Research: Competencies For Analysis And Applications. (11. Baskı) USA: Pearson Education.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mumford, M. D. (2002). Social innovation: ten cases from benjamin franklin. *Creativity Research Journal*, Vol: 14, No: 2.
- Nartgün, S., Ş. ve Demirer, S. (2015). Okul yöneticilerinin örgütsel yaratıcılık ve öz-yeterlik düzeylerine ilişkin görüşleri, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi / The Journal of International Education Science*, 2(4), 170-199.
- Piirto, J. (2004). *Understanding creativity*, Great Potential Press, Inc.
- Rıza, E. T. (2000). Kalıplaşma ve yaratıcılık, *Yaşadıkça Eğitim*, 65, 4-7.
- Runco, M. A. ve Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24 (1), 92- 96, DOI: 10.1080/10400419.2012.650092.
- Schreglmann, S. ve Kazancı, Z. (2016). Öğretmen adaylarının “yaratıcı öğretmen” kavramına yönelik metaforik algıları, *Journal of Gifted Education and Creativity* , 3 (3) , 21-34 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jgedc/issue/38699/449382>.
- Sungur, N. (1992) *Yaratıcı düşünce*, Özgür Yayın Dağıtım.
- Tezci, E. ve Gürol, A. (2003). Oluşturmacı öğretim tasarımı ve yaratıcılık, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2 (1) 50-55.
- Türk Dil Kurumu (2021). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim tarihi: 09.07.2021.
- Üğurlu, C. ve Ceylan, N. (2014). Öğretmenlerin Örgütsel Yaratıcılık ve Etik Liderlik Algılarının İncelenmesi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/mersinefd/issue/17394/181614>
- Williamson, B. (2001). Creativity, The Corporate Curriculum And The Future: A Case Study, *Futures*, Vol. 33, 541–555.
- Yetim, A., A. ve Göktaş, Z. (2004). Öğretmenin mesleki ve kişisel nitelikleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12 (2), 541-550.
- Yıldırım, R. (1998). *Yaratıcılık ve Yenilik*, Sistem Yayıncılık Geliştiren Kitaplar Dizisi, Sistem Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı), Seçkin Yayıncılık.
- Zhou, J., ve George, J. (2001). When job dissatisfaction leads to creativity: encouraging the expression of voice. *The Academy of Management Journal*, 44(4), 682-696. doi:10.2307/3069410.

Etik kurul onayı

Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulun’dan 12.02.2021 tarih ve 2021-15 karar sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Habitat konferanslarında küresel kent: Sorunlar ve çözüm odaklı eylem planları

Global city in habitat conferences: Issues and solution oriented action plans

Gönderim Tarihi / Received: 28.11.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 05.09.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1029680](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1029680)

Hüseyin KORKUT¹

Şerif ÖNER^{**2}

ÖZ: İnsanlık açısından yerleşik hayata geçiş en önemli kırılmalardan biridir. İlerleyen süreçlerde kentler, toplumların yaşadıkları değişim ve dönüşümün ana merkezi olmuştur. Güvenlik, ticaret, istihdam, daha iyi yaşam beklentisi vb. unsurların varlığı kentleri cazibe merkezi haline getirmiştir. 20. yüzyılın kilit kavramlarından olan kalkınma ve küreselleşme, kent yerleşimlerinde çeşitli yoksunluklar ortaya çıkarmıştır. Barınma sorunları öncülüğünde zincirleme ortaya çıkan diğer sorunların (istihdam, çevre, güvenlik, eşitsizlikler vb.) toplumlar ve ülkeler üzerinde artan maliyetleri Birleşmiş Milletleri (BM) harekete geçirmiştir. Habitat aracılığıyla ilk kez 1976'da düzenlenen konferansta yerleşim sorunları ele alınmıştır. Günümüze kadar yapılan 3 konferansta yerleşim temelli sorun alanları üzerinde durulmuş ve çözüm odaklı eylem planları açıklanmıştır. Çalışmamızın başlangıcında küreselleşme ve kent ilişkisi incelenmektedir. Daha sonra, insan yerleşimleri sorunlarına odaklanan BM-Habitat kurumsal yapısı ele alınmaktadır. İlerleyen kısımlarda, 1976'dan 2016'ya Habitat Konferanslarında insan yerleşimlerine ve küresel kent perspektifine dair ele alınan yaklaşımlar incelenmektedir. Çalışmamız, literatür incelemesine dayalı tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresel kent, Birleşmiş milletler, Habitat

ABSTRACT: Transition to settlement is one of the most important historical shifts in human history. In the later stages, cities have become the core of change and transformation of the societies. Because of demand for security, trade, employment, better life expectations etc. made the cities a center of attraction. Development and globalization as key concepts of 20th century brought various deprivations on urban centers. Increasing costs of various issues led by sheltering (such as employment, environment, security, inequality etc.) triggered United Nations (UN) to take an action. Sheltering and related urban issues were discussed in global scale in 1976 conference for the first time through Habitat. In 3 conferences organized to this day, all settlement based issues were discussed and solution oriented action plans were announced. This study first analyzes the relationship between globalization and city. Furthermore, UN-Habitat institutional structure is analyzed. Then, approaches on the discussion of human settlements and global city perspective in Habitat conferences from 1976 to 2016 are analyzed. The study uses literature review based research approach.

Keywords: Globalization, Global city, United nations, Habitat

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author

¹ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, h.korkut@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0511-4827>

² Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm/Yönetim Bilimleri, serifoner@balikesir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9446-7394>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

The history of humanity stands out with its various breaking moments. Undoubtedly, the most important of these is the transition to settled life. As explained in the literature, the choice to live as a society was made instinctively or to meet the needs. However, the expectation of meeting common needs stands out as the main determinant from the agricultural society to today's knowledge society. Urban settlements have been a conflict area between the center and the local, where basic human rights are expressed politically and administratively. Since the ancient settlement periods, the main topics of discussion such as law and democracy were observed for the first time on the urban scale. In terms of periodical conditions, urban settlements have witnessed historical transformations together with powerful empires. The historical saying "all roads lead to Rome" is one of the approaches that best expresses the periodical importance of the city for world societies. Undoubtedly, it is insufficient to mention the urban settlements only with positive developments such as democracy, freedom, law, trade, culture, art, belief, etc.

In the 20th century, the concepts of development and globalization, which directed the development of humanity, found their way in urban settlements. The concept of globalization, which is reflected in the literature with the phrase "global village" (Savage vd., 2005:2), is generally explained as "this process, which envisages the integration of the world as a market, because of the free movement of goods and capital" (Bayram, 2010:53). Globalization, which has led to the worldwide integration of spatially spreading activities since the 1980s (Hospers, 2003:263), has brought many problems with it. One of the problems that arise with globalization is the issue of housing. Like the industrial revolution process, the relationship between city and development, which started with globalization, has made the problem of housing in residential areas visible. Undoubtedly, the problem of housing has triggered other problems as a chain in the city scale. In the process that started with the Universal Declaration of Human Rights (1948) and the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), the UN was involved in the problem areas including the rights to shelter, food, education, health, welfare, nutrition, housing, and security. The goal of the UN for solving urban-scale problems has been determined as "improving living conditions". In this context, with the Habitat Conferences, which were first convened by the UN in 1976, initiatives have been initiated to improve living conditions, especially the problem of housing, around the world. This perspective has gained a new dimension with the New Urban Agenda (NUA) published at the Habitat Conference held in 2016.

Methodology

The basic concepts that constitute the subject of the research are human settlements and Habitat Conferences. In this framework, the relationship between the city and globalization, which stands out as the basic concept of the 20th century, is presented in the study. In addition, it focuses on the problem of housing, among the problem areas that have increased with the concept of the "global city". The existence of increasing pressure on the housing problem in today's societies is the motivation of our study.

Findings and discussion

The relationship between globalization and the city is discussed at the beginning. The content of the Habitat Conferences, where the UN focuses specifically on housing problems, is examined. The detailed scanning method was used in the academic literature review on the research subject.

Large cities with high populations have turned into settlements where individuals, goods, and ideas are concentrated and more mobilized. The main effects of globalization have increased the pressure on the population, housing, and environment in urban settlements. The pressure of change caused by globalization has also been experienced in urban life and management style, and the "global city" phenomenon has emerged. With the concept of the global city, a residential area that has important competitive advantages and functions as a center in the globalized economic system is envisaged. The increasing functions of the city were reflected in its definition and the concept of the global city was used. The new city phenomenon under the influence of globalization is named a "world city" by John Friedmann and a "global city" by Saskia Sassen (Sassen, 2016:97; Alderson and Beckfield 2004:812).

At this point, criteria have been developed to distinguish the global city from other cities. To determine today's global cities; the Globalization and World Cities Index, The Global Cities Index, The Global Financial Centers Index, Benchmarking the Future Competitiveness of Cities, and Global Power City Index are used.

The UN plays a role in reflecting the sensitivities of the international community on issues such as settlement, environment, education, climate change, etc. Habitat conferences, which constitute our study subject, are examples of social sensitivity areas led by the UN. Human settlements are important in terms of the socio-psychological bond that should be established between the city and its inhabitants. At this point, the UN Human Settlements Program has focused the international community on human settlements issues since the 1976-Habitat-I Conference. The first event of the Habitat organization, which acts within the framework of the vision of "better life for everyone" in the urbanizing world, was the Habitat-I Conference. In the declaration published after the conference, within the scope of the general principles published under 19 titles; It was emphasized that the current problems of human settlements, especially in developing countries, should be resolved. At the Habitat-II conference held in Turkey in 1996; It has been stated that protecting the current interests of present and future generations in their settlements is one of the main goals of the international community. Finally, at the Habitat-III Conference held in Quito in 2016, the New Urban Agenda (NUA) perspective on the current problems of residential areas was presented.

Results and recommendations

The emergence of the housing problem with the increasing population pressure on the city has also had an impact on other problems related to the city. Housing remains one of the main problems in global cities that have been transformed by globalization. The fact that the international community attaches importance to the issue under the leadership of the UN is an important achievement for today's global city and its citizens. The establishment of the Human Settlements Program (HABITAT) within the UN since the 1970s is important in terms of showing the global dimension of the problem. The problems and solution proposals determined at the Habitat Conferences held under the leadership of the UN are role models for nation-states. In the data we accessed while preparing the study, there are important signs regarding the importance given by the UN to the subject. Recently, the most important of these signs has been the New Urban Agenda (NUA), which was published after the Habitat-III conference held in 2016.

The general judgment we have gained in the study is the active role of the UN in sensitivity to urban problems, in particular housing problems. In this regard, the NUA perspective developed for urban areas under the leadership of the UN is an important guide for the people living in the city, city administrators, central and local administrators.

Giriş

İkinci dünya savaşı sonrasında Avrupa ve siyasal, ekonomik, güvenlik vb. pek çok açıdan Avrupa'nın kayıtsız kal(a)madığı coğrafi periferisinde gerçekleşen ideolojik dönüşümlerin belirleyici olduğu politik ve yönetsel değişimler 1980'lerden itibaren küresel ölçekte hakim olmaya evrilen liberal demokrasi ve ekonomi retorikini ortaya koymuştur. Savaş sonrasında belirleyici ideolojisi olan "refah devleti" anlayışıyla sıkışma ve gerileme yaşanan sosyo-ekonomik iyileştirme amacı öne çıkarılmıştır. Niteliği itibarıyla sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, kurumsal vb. pek çok değişimi ifade etmek üzere dünyanın küresel köy (Savage vd., 2005:2) olarak konumlandırılması sonucunu ortaya çıkaran küreselleşme genel olarak kesintisiz ve sınırsız biçimde tüm dünyanın malların, insanların, sermayenin serbest dolaşımına endekslenmiştir. Artan ve çeşitlenen iletişim araçları ile ortadan kaldırılan coğrafi ve zihinsel sınırların boşalttığı alan küresel dünyanın tüketen ve daha fazlasını isteyen bir anlayış tarafından ikame edilmiştir. Bu noktada tarihsel süreçte medeniyet, kültür ve gelişmenin temel mekânsal ölçeği olarak konumlanan kent yerleşimleri ve kente ait tüm kentsel değerler (işgücü, altyapı, çevre vb.) küreselleşmenin etkisi altına girerken kent, küresel faaliyetlerin mekânsal entegrasyon merkezi (Hospers, 2003: 261) ve aynı zamanda temel hedefi olarak sabitlenmiştir.

İstihdamdan yoksulluğa, çevresel değerlerin tahribatından, artan eşitsizliklere kadar küresel ölçekte kent merkezli mekânsal yerleşimlerde yaşanan ve sınır tanımaz küreselleşme etkisi ile yakın zamanda sadece ilgili lokasyonun değil, tüm insanlığın sorunu olma potansiyeli taşıyan kriz alanları BM öncülüğünde uluslararası toplumun gündemine taşınmıştır. İnsan yerleşimleri, barınma veya konut sorunu küresel kent hegemonyasıyla insanlar üzerinde sosyo-psikolojik etkileriyle birlikte, kent yerleşiklerinin kent yerleşimleriyle kuracakları etkileşim olarak açıklayabileceğimiz aidiyet duygusunun tahribatından düzensiz yerleşimle çevresel değerler üzerinde oluşacak artan baskıya kadar pek çok değişkeni etkileme potansiyeli içermektedir. Bu noktada BM İnsan Yerleşimleri Programı, 1976-Habitat-I Konferansından bugüne uluslararası toplumu insan yerleşimleri sorunlarına odaklanmaya yönelten kurumsal yapıdır. Son olarak 2016' yılında Quito'da düzenlenen Habitat-III Konferansı'nda ortaya konulan "Yeni Kentsel Gündem" perspektifi yerleşim alanlarına yönelik küresel bakışın yansıması olarak öne çıkmıştır.

Habitat organizasyonu Türk kamuoyunda 1996-Habitat-II İstanbul Konferansıyla tanınmıştır. 2 Haziran 2021'de Emine Erdoğan'ın destekleriyle sürdürülen Sıfır Atık Projesine BM Waste Wise Cities ödülü verilmesi (Waste Wise Cities, 2021'de) Habitat kurumsal yapısını ülkemizde tekrar ilgi odağı hale getirmiştir.

Literatür taraması

İnsanlık tarihinin önemli kırılma noktalarından biri hiç kuşkusuz avcı-toplayıcı toplum yapısından yerleşik yaşama geçiş olmuştur. Bu bilinçli tercih kent yerleşimlerini ortaya çıkarmıştır. Kent yerleşimleri zaman içinde sadece insanların toplu halde ve belirli kurallar bütününe bağlı olarak yaşadıkları mekânsal ölçek olmanın ötesinde konumlanmıştır. Bu çerçevede kent yerleşimleri, temsil ettikleri toplumların sahip oldukları kültür, örf-adet, inanç, siyasi bakışları vb. pek olgunun olduğu, geliştirildiği ve diğer toplumlara aktarıldığı buluşma merkezleri olmuşlardır. Antik çağlarda başlayan ticaret; toplumları her açıdan birbirine yaklaştırdığı ve benzeştirmeye başlattığı gibi bu sürecin kuşkusuz en etkin yaşandığı mekanlar kentler olmuştur. Fransız İhtilali'nden, sanayi devrimine, küreselleşmenin "her şey" üzerindeki etkisinden, akıllı teknolojilerin geliştirildiği, bireysel ve toplumsal yaşamın tüm unsurlarına yansıtıldığı yerleşimler olmaya kadar tarihin akışını değiştiren değişim ve dönüşümlere kentler öncülük etmişlerdir. Bugün de kentler bireysel ve toplumsal yaşama yansımaları açısından olumlu/olumsuz pek çok değişim ve dönüşüm merkezleri olma özelliklerini sürdürmektedirler. Kent yerleşimlerinin, daha iyi yaşam beklentisiyle tercih edilen popüler ölçek olarak görülüyor olması artan nüfus baskısıyla pek çok sorunu (yerleşim, istihdam, gıda, kentli hakları, eğitim, sağlık vb.) ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, kentler gelişim ve kalkınma alanları olarak öne çıkarken doğal yaşamın (doğal kaynakların), insan emeği, insan hakları, kültür ve gelecek tasavvurlarının aşındırıldığı ve hızla tüketildiği mekanlar olarak öne çıkmışlardır. Bunların içinde 20. yüzyılın ikinci yarısının ortalarından itibaren görünür kılınmaya başlayan olgu çevresel değerler üzerinde oluşan tahribat olmuştur. İklim değişikliği ve küresel ısınma çevre tahribatı olgusunun günümüz uluslararası toplum açısından karşılık bulmuş adlandırmasıdır. İskoçya/Glasgow'da (31 Ekim-12 Kasım 2021) gerçekleştirilen 2021 BM-COP26 Konferansı küresel ölçekli ısınma ve iklim üzerindeki baskıların azaltılmasına yönelik yeni

tedbirlerin açıklandığı bir perspektif koyması açısından dikkate değer görünmektedir. Son tahlilde 2020 yılında yoğun şekilde yaşanan ve şimdilerde (2021 Kasım) çeşitli yeni varyantlarla (Delta, Nu, Omicron) adından söz ettirmeye devam eden Covid-19'un yayılım, kısıtlamalar vb. açıdan “olumsuz” etkilerinin yanında, aşılama başta olmak üzere salgına yakalanan bireylerin sağlık hizmetlerine erişim vb. açısından “olumlu” etkilerinin en yoğun gözlemlendiği mekânsal ölçek kentler olmuştur. Tüm dünyanın birleşimi ve benzeşmesi dünyanın bir küresel köy (Savage vd., 2005:2) haline gelmesiyle açıklanırken küreselleşmenin etkisi altına giren kentler küresel faaliyetlerin mekânsal entegrasyon merkezi olarak görülmüştür. Bu çerçevede küreselleşme özellikle 1980'lerden itibaren mekânsal olarak yayılan faaliyetlerin dünya çapında entegrasyonuna yol açarken (Hospers, 2003:260-261) kentlerin sürece ilişkin rolü ve etkinliği artmıştır. Küreselleşme ile birlikte kent mekânsal ölçeğinde yüzleşilen değişim ve dönüşüm, kent yerleşiklerinin kentsel yaşam yoksunluğunu ortaya çıkarmıştır (Tavolari, 2020:471). Kent ölçeğinde artan ve çeşitlenen sorun alanlarının ortaya çıkardığı olumsuz koşullar geçmişten bugüne kentin çatışmalardan uzak, uyumlu bir yer olmadığı (Harvey, 2003:939) tezini günümüz açısından geçerli kılmaları olarak açıklanmıştır.

Gerek küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma, gerekse Covid-19 salgını kentlerin merkez olma özelliğinin çağımızdaki yansımaları olarak görülmekle birlikte, kent ve küreselleşme arasında varoluşu savunan ilişki bu iki kavramı yeniden ve güçlü şekilde tartışmaya açmıştır. İki tarihsel süreç ve olgu arasındaki ilişki “küresel kent” ve “dünya kenti” kavramıyla açıklanmaya çalışılmış kent ve küreselleşme olumlu/olumsuz tüm çıktıları açısından neden/sonuç ilişkisiyle ele alınmaya başlanmıştır. Kent'in küreselleşme ile ilişkilendirilmesi 20. yüzyılın son çeyreğinde rastlarken, bu dönemde 1915 yılında Patrick Geddes “Dünya Kentler Ligi” kavramını kullanmıştır (Keleş ve Mengi 2017:42). Küresel gelişmelerin merkezindeki kentlerin işlevsel özelliklerinde ortaya çıkan yeni koşullara uyumlu şekilde küresel ve kurumsal gerekler öncülüğünde ortaya çıkan yeni kent olgusunu, Friedmann "dünya kenti", Sassen "küresel kent" olarak adlandırmışlardır (Sassen, 2016:97; Alderson ve Beckfield 2004:812; Rasel ve Kalfadellis, 2021:92). Modern çağın perspektifleri çerçevesinde küreselleşmenin öne çıkmaya başladığı dönemlerde 1966'da Peter Hall dünya/küresel kentleri; siyasî iktidara, ulusal ve milletlerarası yapılara ev sahipliği yapan, ekonomik girişimlerin gerçekleştirildiği, hukuk içinde kaldığı, üniversitelerin bulunduğu ve kültür-sanat faaliyetlerinin yoğun biçimde gerçekleştiği yerleşimler olarak tanımlamıştır.

Kent ölçeğinde artan sorunların yaşam koşulları başta olmak üzere toplumsal kesimler arasında oluşturduğu çatışma ve gerilimlerin azaltılması açısından BM örgütünün devreye girmesi İkinci Dünya savaşı sonrasına rastlamaktadır. Bu dönemden itibaren BM kent ve kentlilerin yaşam alanlarının sorunlarına yönelik çözüm odaklı girişimlerin uluslararası merkezi konuma gelmiştir. Kentlerin artan barınma sorunu ve buna bağlı sorun alanlarının çeşitlenmesi BM'in bu yöndeki girişimlerini yoğunlaştırmıştır. Bu çerçevede BM, küreselleşme ve kapitalist yönetim anlayışının değişime zorladığı ve tehdit ettiği yerleşim, çevre, eğitim, iklim değişikliği vb. konularda uluslararası toplumun duyarlılıklarının yansıtılmasında önemli rol almıştır. BM'in yoğunlaştığı yerleşim sorunları, kentsel nüfus, işsizlik, ulaşım, konut ve çevre sorunları, yerel yönetimlerin artan mali yükleri, toplumsal kesimler arasında belirginleşen eşitsizlikler, ırkçılık öne çıkarılmıştır (Urbanisation and the Functions of Cities in the European Community, 1992:108-109). Bu çerçevede kent sorunlarının varlığı BM ve Habitat Konferanslarının ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Bu çerçevede, 1 Ocak 1975'te BM-Habitat İnsan Yerleşimleri Vakfı'nın (UNHHSF) kurulması; Vancouver (1976) Konferansı sonrasında 19 Aralık 1977'de İnsan Yerleşimleri Komisyonunun kurulması; 1978'de İnsan Yerleşimleri Merkezi-UNCHS'nin (HABITAT) kurulması ve aynı yıl UNCHS ile ortak faaliyetler yapmak amacıyla Konut, İnşaat ve Planlama Merkezi kurulması günümüze kadar varlığını sürdüren girişimlere temel teşkil etmektedir (Kotzeva, 2016:16). Habitat kurumsal yapısı öncülüğünde, 1976-İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat I) Vancouver/Kanada; 1996-İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat-II) İstanbul/Türkiye ve 2016-Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Konferansı (Habitat III) Quito/Ekvador gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Küreselleşme ve kent ilişkisi ve devamında küresel kent olgusunun ele alınmasıyla başlayan çalışmamızda ilgili süreçlerin öne çıkardığı insan yerleşimleri sorunlarına odaklanan BM-Habitat kurumsal yapısı ele alınmaktadır. İlerleyen içerikte 1976'dan 2016'ya kadar Habitat Konferanslarında insan yerleşimlerine ve küresel kent perspektifine dair ele alınan yaklaşımlar “literatür incelemesine dayalı tarama yöntemi” kullanarak “süreç analizi” olarak yansıtılmaya çalışılmaktadır.

Bulgular ve tartışma

Küreselleşme ve kent ilişkisi

Günümüzde çok sayıda insanın yaşadığı ve çalıştığı kent yerleşimleri yönetim, ticaret ve ulaşım merkezleri olarak öne çıkmaktadır (The World's Cities in 2018, 2018). Merkezi yönetimle etkileşimlerinin yanında iktisadi olarak sağladıkları gelişmeler eşliğinde kentler; “ideolojik, politik ve yaşam tarzı farklılıklarının bir arada var olduğu mekânsal ölçeği” ifade etmektedir (Andrade ve Franceschini, 2017:2). Sosyo-ekonomik, siyasal, yönetsel, kültürel vb. açıdan ele alınmakla birlikte, mekân ölçeğiyle toplumsal yaşam biçimini yansıtan kentler (Güler, 2011:51); bireylerin genelde tarımsal alan dışındaki faaliyetlerde bulunmasının yanında, medeni ve yerel ihtiyaçlarını karşıladığı, işbölümü, toplulaşma, uzmanlık ve heterojenliğin önde olduğu mekân ölçeği (Ertan, 2008:2) ve bireysel sosyalleşme ortamı olarak (Andrade ve Franceschini, 2017:2) tanımlanırken, dar açıdan kent sayısının ve nüfusunun artışı kentleşme olarak açıklanmaktadır (Keleş, 1993:19).

Toplumsal ve kurumsal yaşam üzerinde etkileri 20. yüzyılın sonlarında görünür olmaya başlayan sosyo-ekonomik, kurumsal vb. pek çok değişimi ifade etmek üzere küresel köy (global village) terimiyle literatüre giren (Savage vd., 2005:2) küreselleşme genel olarak “dünyanın bir pazar şeklinde, malların ve sermayenin serbest dolaşımının sonucunda bütünleşmesini öngören bu süreç” (Bayram, 2010:53) olarak açıklanmaktadır. Bu açıdan uluslararasılaşma'nın geniş kapsamlı biçimi olarak ifade edilen küreselleşme 1980'lerden bu yana mekânsal olarak yayılan faaliyetlerin dünya çapında bütünleşmesine yol açmıştır (Hospers, 2003:260). Özellikle teknolojik gelişmelerin belirlediği çerçevede metanın, bireyin, sermaye transferinin, sürekli bilgi ve enerji aktarımına (Jaishankar, 2020:3) yönelik etkinin yanında, toplumsal hayatın içeriğinde neden olduğu değişimler (Akkaş, 2010:21) göz önüne getirildiğinde dünyanın coğrafi kısıtları olmayan hayat sahası biçiminde tanımlanmasını kolaylaştırırken küreselleşme, halihazır durumun analizi ve sorun alanlarının belirlenmesi bakımından anahtar (Khi vd., 2007:2) kavram haline gelmiştir. Toplumların yaşadıkları siyasal, ekonomik, sosyolojik vb. değişimlerin başlangıç noktası olan kent yerleşimleri de kaçınılmaz biçimde küreselleşme sürecinin etkileriyle yüzleşmiştir. Küreselleşmeyle beliren perspektifin düşünce, normatif alan, kurum-kuruluş bazlı sosyo-ekonomik vb. etkilerinin en fazla hissedildiği (görünürleştiği) mekân ölçeğinin kent olması beraberinde kent yerleşiklerini konunun öznesi haline getirmiştir. Mekan ölçeğinde yüzleşilen değişimler kent yerleşiklerini; ev ile çalışma eğitim alanları vb. içinde sıkışmak suretiyle (sürecin pandemiyle arttığını unutmamak gerekir) kendi olmaktan çıkarıp ayrıntılı biçimde belirlenen yeni kent yaşamı ve/veya kent yaşam yoksunluğu ikileminde bıraktığı (Tavolari, 2020:471) gerçeğini ortaya çıkarırken bu durum, yeni sorun alanlarıyla “kent yerleşimleri hiçbir zaman kafa karışıklıkları ve çatışmalardan uzak ve uyumlu bir yer olmamıştır” (Harvey, 2003:939) değerlendirmesini haklı çıkarmaktadır.

Kentin dönüşümü

Toplumları, uluslararası ve ulusal yapıları etkileyen değişiklikler yeryüzünün herhangi bir bölgesiyle sınırlı kalmamaktadır (Giddens, 2000:13). Bu noktada küreselleşme eğilimlerinin yeni normal olduğu genel kabulü çerçevesinde kolaylaştırılmış ticaret, vizesiz uluslararası seyahat, birkaç prosedürü aşarak gerçekleştirilen sermaye akışı, sınır ötesi boru hatları, enerji şebekeleri ve tam zamanlı kesintisiz küresel iletişim, dünyanın eriştiği doğal uç noktalar olmuştur (Jaishankar, 2020:3). Özellikle yüksek nüfuslu büyük kentler, bireyler, mallar ve fikirlerin yoğunlaştığı daha fazla mobilize olduğu yerleşimlerdir. Aslında insanların ve kaynakların nispeten sınırlı bir alanda kümelenmesi fırsatını sağlayan küreselleşen dünya şartlarının oluştuğu mekânsal ölçek olarak öne çıkmışlardır (Pooch, 2016:29-30). Berlin Duvarı'nın yıkılması ve komünizmin çöküşü sonrasında serbest ticaretin ve piyasa mekanizmasına inancın artmasına neden olan küreselleşmenin (Hospers, 2003:260) en temel etkileri kaçınılmaz biçimde kent yerleşimlerinde nüfus, konut, çevre üzerindeki baskıyı arttırmıştır. 1980'lerden başlayarak küreselleşme, kentlerin fiziksel, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıları üzerinde önemli etkiler

meydana getirmeye başlamıştır (Keleş ve Mengi, 2017:61). Bu çerçevede etkisi altına aldığı kentlerin yeniden adlandırılması gereğini ortaya çıkaran küreselleşme süreci kent yönetimlerini de yeni olgusal sürecin düşünsel temellerine uygun biçimde re-organize edilmeye zorlamıştır. Eksik, tutarsız, tartışmalı yönlerine rağmen dünya toplumlarının yerel, bölgesel, evrensel düzeyde geliştirdiği ve yaşamın her alanına eklenmiş sosyal, ekonomik, kültürel, toplumsal norm ve değerler üzerinde küreselleşmenin neden olduğu değişim baskısı kent yaşamı ve yönetim biçimi üzerinde de yaşanmış ve karşımıza küresel kent çıkmıştır.

Küresel kentin: önemli avantajlara sahip küreselleşmiş ekonomik sistem içindeki merkezi odaklar olarak hizmet veren yerleşim alanı (Global City, 2021) olarak kısa ve öz cümlelerle tanımlanmasına rağmen, kavramın kentli yaşamına, kent kurumsal yapısının işleyişine yansımaları arasında ciddi farklar ve derinleşen krizler bulunmaktadır. Küreselleşmenin zorlayıcı etkileri kentlerin dünya sistemindeki konumlarını yeniden belirleme sürecini başlatmıştır. Küresel gelişmelerin merkezindeki kentlerin yeniden isimlendirilmesi zorunluluğuna bağlı olarak küresel, düşünsel, yönetsel, kurumsal gerekler çerçevesinde şekillenen kentleri Friedmann'ın; "dünya kenti", Sassen'in; "küresel kent" olarak adlandırmalarıyla kentler arasındaki hiyerarşinin küresel ölçekte supranasyonal kuruluşlar, sermaye çevreleri ve ulus devletlere göre konumlandırılmasının ilk adımları atılmıştır (Sassen, 2016:97; Alderson ve Beckfield 2004:812; Rasel ve Kalfadellis, 2021:92). Kent'in küreselleşme ile ilişkilendirilmesi 20. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmekle birlikte 1915'te Patrick Geddes'in "Dünya Kentler Ligi" kavramını kullanması (Keleş ve Mengi 2017:42) dünya ölçeğinde kent yerleşimlerine ilişkin hiyerarşik konumlandırmanın ilk uygulaması olurken benzer kullanımlar açısından kent bilimcilerine ilham vermiştir.

Günümüzde küreselleşme, çok miktarda bireyin çalıştığı ve yaşamını sürdürdüğü kentlerde meydana gelmektedir. Bununla birlikte bir kentin küresellik kriterini elde etmesi bakımından dünyanın diğer kalanını etkisi altına alacak değer ve fikirlere ev sahipliği yapması gerekmektedir. Küresel kent, büyük sermaye hareketlerine avantajlı ortamlar sunmanın yanında başka ülkeler nezdinde her türlü zenginliğe, kuvvete ve tesire sahiptir. Dahası büyük sermayeli çok uluslu şirketlere, gelişmiş altyapı imkanlarına ve ekonomiye, yüksek standartlı eğitim almış nüfus çeşitliliğine sahip olduğu güçlü organizasyonlar aracılığıyla dünya ile bağlantı içinde olan kent "küresel" kabul edilir (Zubeda, 2012:4). Uluslararası birbirine bağlılığı anlatan ve zaman zaman emperyalizmin kılık değiştirmiş biçimi olarak bilinen küreselleşme olgusu (Pooch, 2016:16-17) açısından kentler, küresel ekonomide stratejik yerler olarak hizmet veren yerleşimler olarak kabul edilmektedir (Breul, 2019:25). Pek çok niteliği açısından insan yerleşimleri kentleşen dünyada ekonomik kalkınmayı yönlendirebilecek güçlü potansiyele sahiptir (Kotzeva, 2016:16). Küresel kent/Dünya kentleri, kentler sistemi ve dolayısıyla dünya ekonomisi içinde diğer kentler üzerinde güç uygulayan kilit noktaları oluşturmaktadır (Alderson ve Beckfield 2004:812). Bu çerçevede küresel kentlerin öne çıkan belirgin özellikleri; kentler arasında olduğu kabul edilen hiyerarşinin en üstünde bulunması, küresel sermayenin yoğunlaşması, dünya ekonomisinin örgütlenmesinde karar merkezi olarak görülmesi, küresel dünyanın sermaye açısından güvenli hale getirilmesine yönelik olarak kentler aracılığıyla buldukları ülkenin ulusal ekonomisinin dünya sistemine eklenmesinin sağlanmasıdır (Gedikli, 2020:215).

Niteliği itibarıyla küreselleşme ve kent ilişkisinin ekonomik temelli olması (Herzog, 2014:2) dünyanın farklı ülkelerinde ekonomik açıdan kilit noktaları oluşturan kent yerleşimlerini ve beraberinde dünya kenti/küresel kent fenomenini ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan küreselleşmenin neo-liberal politika araçları ve düşünsel arka-planın aracılığıyla temel ekonomik parametrelere etkileri kaçınılmaz biçimde kentlerin ekonomik perspektiflerini yeniden belirlemeye yönelmiştir. Bu beklentiye cevap verecek biçimde küresel kentlerde ortaya konulan temel ekonomik işlevler bankacılık ve finans gibi yüksek katma değerli özel hizmetler, hukuk, pazarlama, muhasebe, iletişim gibi profesyonel hizmetler, bilgi teknolojileri ve çok uluslu bir firmanın operasyonlarının performansını destekleyen kurumsal danışmanlıklar, inşaat, otel, lokanta, eğlence ve lüks alışveriş olarak öne çıkmaktadır (Keleş ve Mengi 2017:43; Pooch, 2016:31; Rasel ve Kalfadellis, 2021:92). Kentlerin yoğunlaştığı temel hizmet sektörlerindeki görünür değişim çerçevesinde ekonomik küreselleşme süreçlerinin etkileri, dünya ekonomisinin birbiriyle bağlantısında görülebileceği gibi, kentsel tabanlı ulus-ötesi şirketler, uluslararası kuruluşlar, işgücü piyasası, mali merkezler veya borsalar küresel kentlerde kendini göstermektedir (Pooch, 2016:27). John Friedmann bu durumu; dünya kentlerinin bölgesel, ulusal ve uluslararası ekonomilerin küresel

ekonomiye eklenmesinde belirgin rol oynamalarıyla ilişkilendirir ve dünya kenti olarak konumlandırılan kentin, küresel ekonomik sistemin düzenleyici ve kilit konumlarını ele alırken bu kentler aracılığıyla ülkelerin dünya ekonomik sistemiyle entegrasyonunun gerçekleştiğine vurgu yapar (Alderson ve Beckfield 2004:816). Küresel kent kavramını tercih eden ve bu kent tipolojisinin temel işlevinin “üretim alanı” olduğunu savunan Saskia Sassen (Sassen, 2016:98); günümüzde (ulus devletlerin değil) küresel kentlerin hem ekonomik hem de kültürel süreçler için küresel operasyonel alanın kilit konumlarına vurgu yapar. Sassen’e göre bunun sonuç odaklı yansıması olarak, küresel bir dünyada nüfus sahibi olmak için ulus-devlet olmaya gerek olmadığını küresel kentlerin sağlayacakları sosyo-ekonomik dinamikleriyle küresel kurumsal yapılarla entegrasyonu sağlayabileceklerini ve bunu başarabilen yaklaşık yüz kentin varlığından söz eder (Sassen, 2015:4).

Bir kentin “küresel” olarak konumlandırılmasının tek göstergesinin ekonomi olmadığını ifade etmek gerekir. Bu çerçevede küresel kentler çeşitli unsurlara sundukları fırsatlar eşliğinde kültürlerin bir arada var olabileceği ve kaynaşabileceği buluşma noktaları olmaları gerekmektedir (Herzog, 2014:2). Küresel kentin güçlü ve benzersiz bir kültür, tarz ve tarihin birleşimine sahip olması gerekliliği kültürün kentin cazibe merkezi olarak konumlandırılmasına yapacağı katkıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nitelikleri itibarıyla Roma ve Paris dünya mirası alanları içerdiğinden, tarihsel ve kültürel olarak küresel kent olarak tanımlanmaktadır (Zubeda, 2012:6). Bununla birlikte küresel kentin yönetim pratikleri açısından yöneten-yönetilen iletişim ve etkileşiminin yeniden konumlandırıldığı alanlar olması beklenmektedir. Kaldı ki ulus devletlerin yaptıkları yasal düzenlemelerle ve getirdikleri yeni kurullarla özellikle uluslararası sermayenin akışkanlığını sağlamlarıyla kentlerin ulus devletin yerine konumlandırılabilmesi beklentisi (Keleş ve Mengi, 2017:62) bu yöndeki gelişmeleri tetiklemiştir. Söz konusu gelişmeler küresel kentin yalnızca ekonomik dönüşüm gerçekleştirilen mekânsal ölçekler olarak anlaşılmasını, küresel kentin aynı zamanda vatandaş-devlet ilişkilerini yeniden şekillendiren politik proje olarak görünür kılınmasını gerektirmiştir (Rogers ve Darcy, 2014:73). Dolayısıyla küresel kent, küreselleşmenin tüm boyutlarını ve olası sonuçlarını neredeyse eksiksiz yansıtan dünyanın en önemli ve etkili kentidir. Bu anlamda küresel kentler, küreselleşmenin öngördüğü temel perspektifler olarak kabul edilen ticari faaliyetin sürekliliği, mali ve beşeri sermaye mobilizasyonu, politik katılım, kültürel plüralizm (Zubeda, 2012:6; Matznetter ve Musil, 2012:1) yansıma ve uygulamaya aktarılma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşmenin kentler üzerindeki sınıflandırmayla sonuçlanan etkileri her yıl yayınlanan ölçeklerle görünür kılınmakta kentler küresel yapıyla sağladıkları uyum çerçevesinde konumlandırılmaktadır. Küresel kent algısının sağladığı etkinin kentler üzerindeki değişim ve dönüşümlerin ele alındığı 2010 yılından bugüne yayınlanan Küresel Kentler Endeksi/GCI (2010- The Global Cities Index, 2010) kentin kendi sınırlarının ötesinde olup bitenlere ne kadar etkisi olduğunu, küresel pazarlar, kültür ve yenilikler üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Küresel olarak etkileşimli kentlerin ticari faaliyet, insan sermayesi, bilgi değişimi ve aktarımı, kültürel birikim ve politik ortaklık açısından beş boyutta değerlendirilmesiyle oluşan 2021-GCI endeksine göre; New York City, üst üste beşinci yıl endeksin zirvesinde yer alırken onu Londra, Paris ve Tokyo izlemektedir. Geçmiş yıllardan farklı olarak endeksin belirlenme kriterlerine (yoğun Pandemi Döneminde) 2020 için iki yeni ölçüm getirilmiştir: “Unicorn girişim” ve “Tıp Fakültesi”. Yeni kriterler getirilmesi “dünyanın değişen şartlarına bağlı olarak küresel kentlerin özelliklerinin değişmekte olduğu” olarak açıklanmıştır. Bu kriterlerden olan Unicorn girişimle küresel kent olarak adlandırılacak yerleşim sınırlarında piyasa değeri bir milyar dolardan fazla olan şirketin bulunması kastedilirken şartın getirilmesi; “bir kent girişimcilik ve inovasyon açısından ön saflarda değilse, artık o kenti küresel olarak kabul edemeyiz” ifadesiyle savunulmaktadır. Tıp Fakültesi “kriteri”nin gerekçesi ise: yerel halkın refahının ölçütlerinden birinin kentin sahip olduğu tıbbi bilgi ve teknolojiye erişim imkanlarıyla ilişkili olduğunun COVID-19 süreciyle deneyimlenmiş olmasıyla açıklanmıştır (2021-Global Cities Index, 2021).

Birleşmiş Milletlerin (BM) kent sorunlarına çözüm odaklı kurumsal katkıları

Birleşmiş Milletler (BM) kurulduğu dönemin temel sorunu olan; ülkeler ve toplumlar arasında kalıcı barış şartlarının geliştirilmesine yönelik bugüne kadar sahada etkin roller üstlenmiş; İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi (1948) ve Ekonomik, Toplumsal Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966) olmak üzere önemli girişimlere imza atmıştır. Her iki metinde yer aldığı biçimiyle Dünya üzerindeki herkese tanınması ve herkes için erişilebilir kılınması öngörülen; barınma, yiyecek, eğitim, sağlık, refah,

beslenme, konut, güvenlik hakları ekseninde formüle edilen “yaşam koşullarının iyileştirilmesi” ideali, BM’nin kurumsal varlık sebebi ve yol haritasını oluşturur (Universal Declaration of Human Rights, 1949).

BM, toplumların ve ülkelerin sosyo-ekonomik, siyasal, yönetsel ve teknolojik açıdan kaydettikleri gelişmelere endeksli konjunktüre uygun konumlar almak açısından kayda değer girişimler içinde olmuştur. BM, küreselleşme ve kapitalist yönetim anlayışının değişime zorladığı ve tehdit ettiği yerleşim, çevre, eğitim, iklim değişikliği vb. konularda uluslararası toplumun duyarlılıklarının yansıtılmasında rol almaktadır. Çalışma konumuzu oluşturan Habitat konferanslarının temel çıktlarıyla güçlü bağlar bulunması açısından göz ardı edilmemesi gereken ve BM’nin önderlik ettiği toplumsal duyarlılık alanlarından olmasının yanında sahaya güçlü şekilde eylemsel perspektifler konulan başlıklardan biri de “çevresel değerlerin korunması ve geliştirilmesi” olmuştur. Stockholm Çevre Konferansı’nda (1972) çevre hakkı kabul edilmiştir (Report of The UN Conference on The Human Environment, 1972). Çevrenin gelecek nesiller ve tüm insanlık için gerekliliği önermesi eşliğinde kalkınma ve çevreyi birleştiren sürdürülebilir kalkınma stratejinin belirlendiği Ortak Geleceğimiz Raporu’nda (1987) kent ve kent yerleşikleri açısından çevresel değerler ve kalkınma ilişkisi temel sorun alanı olarak belirlenmiştir (Brundtland Report, 1987).

Başlangıçta nesiller arası eşitliğin dinamik optimizasyonu olarak yorumlanan sürdürülebilir kalkınmanın (Swain ve Wallentin, 2020:98) yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde tüm insanlar için ulaşılabilir hedef olduğunun vurgulandığı Rio Konferansı (1992) sonuçlarından olan Gündem-21 eylem planıyla, kent sorunlarının çözümünde yeni bir aşamaya geçilmiştir (UN Conference on Environment and Development, 1992). Sürdürülebilir kalkınmanın öneminin tekrarlandığı Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde (2002-Rio+10): fakirlikle mücadele, çevresel değerleri koruma ve doğal kaynakların sosyo-ekonomik kalkınmaya destek verecek biçime korunması ve yönetilmesine ilişkin hedefler belirlenmiştir (Hotinli, 2013:19). Rio Konferanslarının devamı niteliğindeki Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (2012-Rio+20) sonrasında yayınlanan “İstedığımız Gelecek” (The Future We Want) belgesinde, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik güzargah ortaya konulurken uluslararası ölçekte sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal yapısının güçlendirilmesiyle istihdam, enerji, şehir, tüketim, su kaynakları ve doğal felaketler açısından önleme ve koruma amaçlı öneriler yer almıştır (UN Conference on Sustainable Development, 2002).

Çevresel değerlerin korunması ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki eşzamanlı çabalar 1990’lardan itibaren İklim Değişikliği sorunuyla başka perspektife taşınmıştır. İklim değişikliği sorununun doğrudan kent ve kent yerleşikleriyle eşleştirilen; “fakirlik, ekonomik kalkınma, nüfus artışı, sürdürülebilir kalkınma ve kaynak yönetimi” başta olmak üzere dünyadaki sorunları etkiliyor olması tüm bu sorunların tüm disiplinlerce ele alınmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede iklimsel değişim problemine yönelik dünyanın ortak tepkisini belirlemek ve sürecin başarılı işletilmesini sağlamaya dönük olarak BM öncülüğünde istihdam, yerleşim, enerji kullanımı, ulaşım vb. kent ve kentli yaşamına dokunan ilkeler içeren İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (1992) yayınlanmıştır (About UNFCCC, 1992). İklim değişikliklerinin insan ve kent yaşamına etkilerine dünya kamuoyunun dikkatinin çekilmesi Kyoto Protokolü (1997) ile başarılmıştır. Kyoto süreciyle global ölçekte ilk kez “iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik bağlayıcı hedefler ve önlemler” üzerinde uzlaşıırken sanayileşmiş ülkeler küresel ısınma konusunda kendi sorumluluklarını belirlemişlerdir. İklim değişikliği ve çevre tahribatına yönelik antropojenik etkilere odaklanmakta kullanılan “İklim Acil Durum Yaklaşımı”na (Gills ve Morgan, 2020:885) katkı sağlayan, çıktıları açısından istihdam-kalkınma aksındaki küresel kent sorunlarını (insan hakları, sağlık hakkı, kalkınma hakkı ile cinsiyet eşitliği vb.) sebep/sonuç açısından belirleyici kılan girişimlerden biri de Paris Sözleşmesi (2015) olmuştur. Tehlikeli iklim değişikliğinden kaçınmanın nihai hedef olarak belirlendiği sözleşme, fosil yakıt döneminin sona erdiğinin kabulü olarak görülmüştür (Gao vd., 2017:217; Obergassel vd., 2015:243).

BM-Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000-BKH) ve 2015’te belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2030-SKH) içerik ve amaçları bakımından küresel kent ve kentli yerleşiklerin sorunlarına odaklanmıştır (Kotzeva, 2016:16). BKH çerçevesinde; fakirliğin ve açlığın bitirilmesi, kadın gücünün arttırılması, cinsiyet eşitliğine ulaşılması, anne sağlığının geliştirilmesi, hastalıklarla savaşılması, çevresel değerlerin korunması ve kalkınmaya yönelik küresel ortaklığın geliştirilmesi hedeflerine 2015’e kadar ulaşılmasına yönelik mutabık kalınmıştır (Mutiarani ve Siswantoro, 2020:1; Georgeson

ve Maslin, 2018:2; Human Rigths, 2007:3). Kimseyi Geride Bırakmama mottosu ile yayınlanan 2030-SKH hedefleri arasında yer alan: yoksulluğu ve açlığı her yerde sona erdirmek, gıda güvenliğini sağlamak, sürdürülebilir tarımı teşvik etmek, eğitim ve cinsiyet eşitliğini sağlamak, herkes için su, enerji ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve istihdamı teşvik etmek küresel kent ile eşleştirilmiştir (Swain ve Wallentin, 2020:96; Castillo-Villar, 2020:3; 2030 Agenda, 2015).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa kentleri kamu hizmetleri, toplu taşıma, toplu ve sosyal konutlar, yeşil ve çevre dostu mekansal ölçekler olarak öne çıkarılarken sosyal ayrışmanın daha az belirgin olduğu alanlar olmanın yanında barınma, çalışma, alışveriş ve eğlence için çekici yerler haline gelmişlerdir (Matznetter ve Musil, 2012:6). Ancak Avrupa merkezli ve/veya Avrupa'nın doğrudan etkilendiği siyasal süreçler kent ölçeğindeki dönüşümlerin habercisi olmuştur. BM'yi yerleşim sorunlarına yönelten dönemsel koşullar incelendiğinde kent yerleşimlerinin temel sorun alanları: sınır ötesi göçe bağlı artan kentsel nüfus, işsizlik, ulaşım, konut ve çevre sorunları, yerel yönetimlerin artan mali yükleri, toplumsal kesimler arasında belirginleşen eşitsizlikler, ırkçılık olarak belirlenmiştir (Urbanisation and the Functions of Cities in the European Community, 1992:108-153). Kentsel alanla eşleştirilen sorunların varlığı BM ve Habitat Konferanslarının yol haritasını belirlemiştir.

Habitat konferansları

Küreselleşme eğiliminin göstergeleri olarak belirlenen; sınırların giderek ortadan kalkması, ihracat ve ithalatın artması, yabancı yatırımların artması ve işgücü-sermaye hareketliliği (Hospers, 2003:261) öncelikle kentsel mekânda karşılık bulurken beraberinde pejoratif açıdan kentler, çevresel ve sosyo-ekonomik zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu zorlukların temel göstergelerinden biri kentlerde nüfusun artmasıdır. 2030'da dünya'da 10 insandan 6'sının kentlerde yaşayacağı öngörüsü kentleri daha kompleks sorunların beklediğini akla getirmektedir. Zira, Dünya kentleri uzun zamandır olumsuz sonuçlarla yüzleşmektedir: Yaşanabilir konut eksikliği, gecekondu nüfusunun artması, yetersizleşen kent altyapısı, işsizlik, yoksulluk, çevre tahribatına bağlı iklim değişikliği vb.

İşte bu noktada günümüz toplumlarının ve yönetsel yapılarının yüzleştiği sorun alanlarına ilişkin sergilenen reflekslerden biri de Habitat konferansları olmuştur. Bir hayvanın veya bitkinin genellikle yaşadığı doğal çevre olarak tanımlanan (Habitat, 2021) Habitat aynı zamanda, BM içinde tüm yerleşim alanlarında insanların yüzleştiği küresel kriz haline gelen sorunlara odaklanan kurumsal yapıdır.

BM insan yerleşimleri programı (HABITAT) kurumsal yapısı

Kentsel yerlerde yaşayan insanların oranı olarak ifade edilen kentleşme (Antrop, 2004:10) ve kentleşmenin etkilerinin BM gündeminde daha az öne çıkma nedeni olarak Avrupa nüfusunun 3/2'sinin kırsalda yaşıyor olması gösterilmiştir. Dönemsel verilerin bu yaklaşımı doğrulaması eşliğinde kent nüfusunun Avrupa ölçeğinde düşük ve tehdit olarak görülmemiş olması BM'nin kent sorunlarına yönelik harekete geçmesine engel olmamıştır (Clark vd., 2018:3). BM kentleşme sorunlarına yönelik harekete geçmek için birkaç kez nabız yoklamasına rağmen somut adımlar 1970'lerde atılmıştır: Birincisi, 1 Ocak 1975'te BM-Habitat İnsan Yerleşimleri Vakfı'nın (UNHHSF) kurulması; ikincisi, Vancouver (1976) Konferansı sonrasında 19 Aralık 1977'de kurulan İnsan Yerleşimleri Komisyonu; üçüncüsü, 1978'de kurulan İnsan Yerleşimleri Merkezi-UNCHS (Habitat); dördüncüsü, aynı yıl UNCHS ile ortak faaliyetler yapmak amacıyla Konut, İnşaat ve Planlama Merkezi kurulmasıdır.

Merkezi Kenya/Nairobi'de bulunan UNCHS (Habitat), insan yerleşimleri konularının koordinasyonun sağlanmasına odaklanmakta ve çalışmalarda liderlik katkısı sunmaktadır. Herkes için yeterli barınma koşullarının sağlanmasıyla sosyal ve çevresel sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için tasarlanan Habitat'ın kurumsal faaliyetleri; herkes için konutun teşvik edilmesi, kentsel yönetimin iyileştirilmesi, kentsel yoksulluğun azaltılması, yaşam ortamının iyileştirilmesi, afetlerle mücadele konularına odaklanırken ayrıca, Habitat gündeminin yerel, ulusal ve bölgesel düzeylerde uygulanmasını desteklemek olarak belirlenmiştir. Süreç içinde UNHHSF fonlarını yönetmekle görevlendirilen Habitat, yetersiz mali ve siyasi destekle 1978'den 1996'ya özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kentsel büyüme kaynaklı sorunları çözmek için mücadele etmiştir (Kotzeva, 2016:16; Taylor, 2020:197).

Günümüzde icra direktörlüğü, 2018'de göreve gelen ilk Asyalı kadın (Malezya) olarak BM tarihine geçen Maimunah Mohd Sharif tarafından yürütülen UNCHS (Habitat) insan yerleşimi ve türevleri bağlamında en yüksek politika düzeylerinden spesifik teknik konulara kadar benzersiz ve evrensel

olarak kabul görmüş bir uzmanlık kazanmış olan (About Us Habitat, 2021). Habitat kurumsal yapısı öncülüğünde bugüne kadar üç konferans gerçekleştirilmiştir: Birincisi, 1976-İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat I) Vancouver/Kanada. İkincisi, 1996-İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat-II) İstanbul/Türkiye. Üçüncüsü, 2016-Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Konferansı (Habitat III) Quito/Ekvador. Aşağıdaki bölümde konferans temalarıyla küresel kent ölçeğindeki sorun alanlarına yönelik eşleşmelerle çözüm önerilerini ortaya koymaya çalışacağız.

1976-BM insan yerleşimleri konferansı (Habitat I) Vancouver/Kanada

Kentleşen dünyada herkes için daha iyi yaşam kalitesi vizyonu çerçevesinde bilgi paylaşımı ve politika önerileri, teknik yardım ve iş birliğine dayalı eylemsel süreçler yoluyla kentlerde ve insan yerleşimlerinde değişimi teşvik etme misyonunu benimsemiş kurumsal yapı (About Us Habitat, 2021) olarak Habitat organizasyonunun ilk etkinliği Habitat-I Konferansı olmuştur. Stockholm Çevre Konferansı (1972) sonrasında uluslararası ölçekte oluşan güçlü duyarlılıkların yansması olarak “Hükümetlerin sürdürülebilir insan yerleşimlerine olan ihtiyacı ve hızlı kentleşmenin sonuçlarını kabul etmelerinin” (Kotzeva, 2016:16) sağladığı olumlu atmosferde gelişen dünyada hızlı ve kontrolsüz kentsel büyümeden endişe duyan BM Genel Kurulu’nun çağrısı üzerine Vancouver’da Habitat-I İnsan Yerleşimleri Konferansı (1976) düzenlenmiştir.

BM’nin resmi kaynaklarında Habitat toplantılarının gerçekleşme nedenleri arasında gösterilen dönemler itibarıyla yükselen kent nüfusu ve görünür hale gelen sorunların temel nedeni; sağlıklı doğum sayısının artması ve kırsaldan kentlere yönelen göç hareketliliği olarak açıklanmıştır (UN Conference on Human Settlements-Habitat I, 1976:2). İnsan onuruyla tutarlı şekilde bireylerin temel ihtiyaç ve beklentilerini karşılamada dünyanın karşı karşıya olduğu zorluklarla ilgilenme sorumluluğu gerekçesiyle toplanan (Report of Habitat-I, 1976:1) katılımcılar, yerleşimlerin local, bölge ve ulusal düzeydeki planların denetlenmesine ilişkin devletlerin sorumlulukların belirlenmesi ve yerleşim sorunlarına çözümler aranmasına odaklanılmıştır (Karaman, 1998:347). İnsan yerleşimlerinin mevcut zorluklarının ve geleceğinin ele alındığı konferansın temel hedefi; öncelikle kırsal alanlar için yaşam ve kentsel yerleşim kalitesini iyileştirmek olarak belirlenirken (Mehaffy ve Haas, 2020:444) kentlerimizin karşılaştığı mevcut zorluklara uygulanabilir çözümler üretmeye yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede öncelikle kentlerin ekonomik büyüme ve sosyal kalkınmanın kapsayıcı itici güçleri haline gelmelerinin sağlanması hedefi öne çıkarılmıştır (Learn More About Us-Habitat, 2021). Stockholm Çevre Konferansı (1972) çıktılarında esinlenildiği belirtilen konferansa ilişkin deklarasyonda 19 başlıkta toplanan genel ilkeler kapsamında; özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki insan yerleşimlerinin mevcut sorunlarının çözülmesi gereği vurgulanmış; İstihdam, gıda, barınma, temiz su, sağlık başta olmak üzere öncelikli ihtiyaçların eksiksiz karşılanması ve geliştirilmesinin yaşam kalitesinin ön şartlarından olduğu kaydedilmiş; ekonomik kalkınmanın daha iyi yaşam kalitesine ulaşmak için araçsal niteliğine atıf yapılmış; toprağın insan yerleşimlerinin temel unsurlardan biri olduğu belirtilmiş; çevresel değerlerin insanlığın ortak mirası olduğu ve korunmasının tüm uluslararası toplumun sorumluluğunda olduğuna yer verilmiştir (The Vancouver Declaration, 1976:3-4; Report of Habitat-I, 1976:3).

Deklarasyonda ayrıca 10 başlıkta öncelikli eylem planı belirlenmiştir. Eylem planında hükümetlere ve uluslararası kuruluşlara tavsiye edilen unsurlar şu şekilde özetlenebilir: Sosyo-ekonomik kalkınmaya rehberlik edecek mekânsal strateji planları hazırlanması; Hükümetlerin insan yerleşimi politikası (nüfus dağılımı, arazi kullanımı, altyapı vb.) bileşenlerinin koordinasyonunu sağlayacak kurumsal mekanizmalar oluşturması; kırsal yaşam alanlarının iyileştirilmesine öncelik vermesinin yanında gerek kentsel alanların kendi içinde gerekse kır-kent eşitsizliklerin azaltılması; Kabul edilebilir yaşam kalitesi için asgari standartların tanımlanması; yeterli barınma ve hizmetlere erişimin bir insan hakkı olduğu gerçeğinden hareketle Hükümetlerin çabalarını en az avantajlı olanlardan başlayarak geliştirmeleri; insan yerleşimleri politikalarında sağlık koşullarının mutlaka dikkate alınması; İnsanların yaşamlarını etkileyen karar süreçlerine (toplu ve bireysel) doğrudan katılma haklarının geliştirilmesi, kadınların eşit katılımlarının garanti edilmesi (The Vancouver Declaration, 1976:4; Report of Habitat-I, 1976:3).

1996-BM insan yerleşimleri konferansı (Habitat-II) İstanbul/Türkiye

BM Genel Kurulu’nun 22 Aralık 1992’deki toplantısında; İstanbul’da Habitat-II Konferansı’nın düzenlenmesi ve "Kentleşen Dünyada Sürdürülebilir Yerleşmeler" ve "Herkes İçin Yeterli Konut" başlıklarında küresel eylem planı oluşturulması kararı alınmıştır. İlerleyen süreçte global insan yaşam

şartlarının olumsuzluklarını durdurmak ve sürdürülebilirlik temelinde insanların yaşam şartlarında iyileştirmeler sağlamak için gerekli şartları sağlamak; temel ilke ve taahhütler belirleyerek önümüzdeki asrın ilk çeyreği boyunca ulusal-uluslararası girişimlere öncülük edebilecek küresel eylem planını belirlemenin yanında; "herkes için yeterli konut" ayrıca "değişen bir dünyada uygulanabilir insan yerleşimleri" açısından milletlerarası, ulusal, yerel paydaşlarla çalışmanın öne çıkarıldığı Konferans aynı zamanda Habitat-I taahhütlerinin tekrar edildiği buluşmadır (UN Conference on Human Settlements-Habitat I, 1996). 171 ülkeden 3.000 delegenin ve 2.500 sivil toplum organizasyonunun katıldığı konferansta kentler, küresel büyümenin ana motorları kabul edilirken kentleşmenin fırsat olma özelliği öne çıkarılmıştır (Kotzeva, 2016:16). Habitat-II; bugünkü ve gelecekteki insanların yaşam alanlarındaki kazanımlarını muhafaza etmeye dünya toplumlarının temel hedeflerinden olduğuna atıf yapıldığı; herkes için yeterli insan yerleşimleri; yapabilirlik ve katılım; cinsiyetlerin eşitliği; insan yerleşimlerinin mali desteği; milletlerarası iş birliğinin taahhüt edildiği küresel perspektif sunmuştur (BM İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat-II İstanbul Deklarasyonu, 1999:13-20). Konferansta ulusal liderler; kent sayısı artan dünyada kalkınmayı teşvik eden ve devamlılığı sağlanacak yerleşimler hedefiyle, herkese yetecek barınak öngören uygulama planı benimserlerken çeşitli kademelerdeki yerleşimlerin ve kentlerin ortamlarının ve fonksiyonelliğinin toplumun gelişime ayak uydurması zorunluluğu görüşü etrafında toplanmışlardır.

Kent yerleşimlerindeki yoksullar ve dışlanmışların yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik amaç-hedef-araç konularına odaklanılan (Taylor, 2020:198) Konferansta katılımcı ülkelerin eşitlik, dayanışma, ortaklık, insan onuru, saygı ve işbirliği ilkelerine dayanan insan yerleşimlerinin siyasi, ticari, çevre, etik ve ilham verici vizyonuna bağlılıklarının ifade edilirken kalkınma hakkının yanında insan hak ve özgürlüklerini geliştirme görevinin devletlere ait olduğu vurgulanmıştır (Report Habitat-II, 1996:9). Gelişme kategorisindeki ülkeler başta olmak kaydıyla Dünyanın çeşitli yerlerinde barınma ve yaşam koşullarındaki bozulmanın küresel kriz boyutlarına ulaştığının katılımcı hükümet temsilcileri tarafından kabul edildiği Konferans 100'den fazla taahhüt ve 600 tavsiye içeren eylem planıyla sonuçlanmıştır (History Mandate & Role in the UN System, 2021). Habitat-II Deklarasyonunun 2. Bölümünde 10 başlık altında (27-36/I-X) belirlenen temel ilke ve hedefleri şu şekilde özetlemek mümkündür (Report Habitat-II, 1996:17-21):

1. Hakça insan yerleşimleri, içinde yaşamı sürdüren tüm insanların ırk özellikleri, renkleri, cinsiyetleri, dilleri ve inançlarının yanında siyasi görüşleri ve toplumsal kökenlerine ilişkin statü gözetilmeden, barınma, altyapı, sağlık, ihtiyaçları karşılayacak yiyecek, su, eğitim ve kamusal alanlardan eşit erişime sahip oldukları yerlerdir
2. Sürdürülebilir insan yerleşimleri için yoksulluğun ortadan kaldırılması önceliklidir.
3. Sürdürülebilir kalkınma, insan yerleşimlerinin gelişimi için esastır.
4. Bütün bireylerin hayat kalitesi, sosyo-ekonomik çevre ve kültürel faktörlerin yanı sıra yerleşimlerin fiziksel koşullarına, mekânsal özelliklerine bağlıdır.
5. İnsan yerleşimlerinin planlanması, bu tür yerleşimlerin tasarımında, geliştirilmesinde ve yönetiminde ailenin yapıcı rolünü dikkate almalıdır.
6. Tüm insanların, gelecek nesiller de dahil, başkalarının sahip olduğu haklara saygı duyma, onları koruma, ortak yararlarına etkin katkı sağlama sorumlulukları vardır.
7. Sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesine yönelik olarak ülkeler arasında ve kamu, özel, toplum temelli kuruluşlar ve bireyleri kapsayan tüm aktörler katılımıyla gerçekleşecek güçlü ortaklıklar kurulması esastır.
8. Yoksul, dezavantajlı ve savunmasız gruplarla dayanışma, hoşgörü ve ayrımcılık yapmama temelli girişimler Devletler ve diğer tüm ilgili aktörlerin katılımıyla geliştirilmelidir.
9. İnsan yerleşimlerinde şimdiki ve gelecek nesillerin çıkarlarını korumak, uluslararası toplumun temel hedeflerinden biridir.
10. Bireylerin sağlığı ve hayat standartları, sürdürülebilir insan yerleşimleri geliştirme gayretlerinin merkezinde olacaktır.

2016-BM konut ve sürdürülebilir kentsel kalkınma konferansı (Habitat III) Quito/Ekvador

Sürdürülebilir kentleşmeye küresel bağlılığı yeniden canlandırmak için tasarlanan Yeni Kentsel Gündemi (YKG-New Urban Agenda) onaylamak üzere 197 ülkenin katılımıyla Quito'da (Ekvador) Habitat-III Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı (17-20 Ekim 2016) toplanmıştır. Habitat-III Konferansın temel çıktısı olan YKG BM Genel Kurulu tarafından 23 Aralık 2016'da kabul edilmiştir (Acioly vd., 2020:1). Kent ve kırsal arasındaki fiziksel uçurumu kapatırken, kentleşmeyi kucaklayan uygun politikaları yeniden düşünmek için çeşitli aktörleri buluşturmayı amaçlayan ancak bağlayıcı olmayan kararların alındığı (Garschagena ve Porter, 2018:117; Kotzeva, 2016:16) Quito Konferansı, 2030-SKH ve Paris İklim Değişikliği Anlaşması sonrasındaki ilk BM küresel zirvelerinden biri olarak; öncelikli küresel kalkınma ve iklim değişikliği ilkelerinin gerçekleştirilmesini belirlemek amacıyla tüm yerleşimlerin planlama ve yönetim güçlükleri hakkında görüş alışverişinde bulunma fırsatı olarak görülmüş ve Yeni Kentsel Gündem (YKG)-New Urban Agenda (NUA) perspektifi belirlenmiştir (About Habitat-III, 2021).

Kentsel alan ölçeğinde önerilerin sıralandığı belgeyle, sürdürülebilir geleceğin şartlarının yanında kent ölçekli dirençli yerleşim mekanları oluşturmak hedefiyle kentlerin potansiyeli ve değeri öncelenmiştir (Broto, 2020:242). Habitat-III Konferansının temel çıktısı olan YKG'da genel hatlarıyla; fakirlikle mücadele, kent refahı ve ekolojik güçlü kentler hedefiyle sürdürülebilir kentsel gelişimin sağlanmasına odaklanılmış, kent fakirliğinin, eşitsizlikler ve iklimsel sorunların görece olarak fazlaca rastlanmakla birlikte sorunlarla mücadelenin etkili biçimde kentlerde gerçekleştirileceği vurgulanmıştır (Keleş ve Mengi, 2017:33). Kent bilimine dayalı paradigma geçişi sunan ve kentin planlanması, gelişimi, yönetim ve iyileştirilmesine yönelik standartlar-ilkeler ortaya koyan YKG, hükümetlerin çeşitli düzeylerindeki farklı aktörler ve sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve dünyanın kentsel alanlarında yaşayan herkes için bir yol haritası olarak tasarlanmıştır (Habitat-III New Urban Agenda, 2016).

Quito'da, Vancouver ve İstanbul Konferanslarının yanında BKH'ne (2000) olumlu atıflar eşliğinde ilgili süreçte gecekonduların alanlarında yaşayanlar kent sakininin yaşam kalitesinde olumlu gelişmeler yaşandığı belirtilirken; fakirliğin sürmesi, eşitsizlik göstergelerinin artması, çevresel değerlerdeki tahribatın yanında sosyo-ekonomik ötekileşme ve yerleşimlerde süregelen mekânsal ayrışmanın sürdürülebilir kalkınma hedefine ilişkin ciddi engeller teşkil ettiği tezi öne sürülmüştür. Quito'da 2030-SKH'ne ulaşılmasını desteklemek için hızlandırıcı olarak tasarlanan YKG aynı zamanda, özellikle yoksullukla mücadele, kentsel refah, ekolojik ve dayanıklı şehirleri teşvik etme ihtiyacına yön verecek unsurları içermektedir. Bu çerçevede UN-Habitat Stratejik Planında (2020-2023) YKG'nin üç dönüştürücü taahhüdüne yer verilmiştir: Yoksulluğu sonlandırmak için devam ettirilebilir kentsel kalkınma; Sürekliliği sağlanmış kentsel refah ve tüm bireylere yönelik fırsatlar ve çevresel olarak sürdürülebilir ve esnek kent gelişimi (UN-Habitat Strategic Plan 2020-2023. 2020:16).

Küreselleşme gerçeğiyle birlikte kentler üzerinde ortaya çıkan baskıyla gündeme gelen temel küresel kent sorunları BKH ve SKH girişiminden sonra YKG ile ele alınıp her üç metinde kentlerin sürdürülebilir kalkınma rolüne vurgu yapılırken, yoksullukla mücadele eksenli (istihdam, barınma, sağlık vb.) temel argümanlara destek verilmiştir (Stepputat ve Voorst, 2016:4; Valencia vd., 2019:4-5). Dünya çapında kentleşmeyi yönlendirmek ve izlemek yoluyla kapsamlı çerçeve sağlamak için SKH'lerinin kolaylaştırıcı unsuru olarak görülen YKG (özellikle SDG11 başlığındaki) kentleri ve yerleşimleri güvenilir, sağlam ve sürdürülebilir kılmayı amaçlamaktadır (Valencia vd., 2020:113-114; Caprotti vd., 2017:367). Küresel kent sorunlarına yeni çözümlerin üretilmesi noktasında uluslararası toplumu motive eden perspektifiyle (Hornea ve Nolan, 2018:127) kentsel düzeyde küresel gündemler arasında tutarlılık sağlama amacına odaklanan YKG ile (Habitat-III New Urban Agenda, 2016) katılımcı ülkelerin küresel kent gelişimine yönelik ortaya koydukları vizyon çerçevesinde; insan yerleşimleri ekseninde herkes için kaliteli yaşam ve refahı arttırmak amacına yönelik olarak günümüz ve gelecekteki bireylerin, adilane ve güvenli, sağlıklı, erişilebilirliği sağlanmış, iktisadi ve diğer açılardan dirençli yerleşimlere kavuşması olarak belirlenmiş ve güçlü bir kent hakkı vurgusu yapılmıştır (YKG, 2017:11).

BM öncülüğünde gerçekleştirilen ve dünya kamuoyuna sunulan BKH (2000) ve 2030-SKH (2015) ile keskin birliktelik içeren ve bu açıdan söz konusu metinlerin tamamlayıcısı kabul edilen (Garschagena ve Porter, 2018:117; Agyeman, 2020:336) ayrıca son yirmi yılın kentsel moda kelimelerini kapsadığı

belirtilen (Caprotti vd., 2017:367) YKG'nin, öngördüğü küresel kent ve insan yerleşimlerinin temel özellikleri ise şunlardır: yeterli yaşam standardı hakkının unsuru olan uygun konut hakkına erişimin sağlanması; herkesi kapsayan biçimde küresel hak olarak güvenli ve uygun ücretli içme suyuna ve sağlık hizmetine erişilmesi; kent ölçeğinde yiyecek güvenliği ve beslenme, sağlık, eğitim, istihdam, taşıma vb. alanlarında nitelikli mal ve hizmete aynı düzeyde erişilmesi; tüm sakinleri arasında aidiyet ve sahiplenme duygusu yaratmak suretiyle sivil toplum katılımını teşvik eden katılımcı yöntemler uygulamak; aile bireyleri için güvenli, kapsayıcı, erişilebilir, yeşil kamusal alanı oluşumlarını öncelemek; korunma ihtiyacı duyan kişilerin ihtiyaçlarının öncelikle dikkate alındığı ayrıca yerleşik nüfusun tümünün ihtiyaçlarının karşılandığı barışçıl, çoğulcu toplumsal yapının tesisi; cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla yönelik olarak kadınların her alanda ve karar verme süreçlerinde yer almalarının sağlanması; ortak toplumsal mekanlarda (özel-kamusal) kadınlara ve kızlara yönelik her çeşit ayrımcılık ve tacizin kesin biçimde engellenmesi (Habitat-III New Urban Agenda, 2016:5).

Sonuç ve öneriler

Coğrafi ve zihinsel sınırların aşılmasıyla artan toplumsal özgüvenin yansıması olarak ivme kazanan küresel perspektifin ana üssü olarak öne çıkan kent ve yerleşikleri her şekilde bu süreçten etkilenen unsurlar olmuşlardır. Görece olarak (ama asla eşit ve adil şekilde değil) artan yaşamsal faaliyetler bütünü çevresel kaynakların geri dönülemez biçimde tahrip edilmesi ile sonuçlanırken aşırı nüfus birikimi ile karşılaşan kentler, yerleşikleri ve yerleşikleşme hayali kuran bireyler için yoksunluklar alanı haline gelmeye ve algılanmaya başlanmıştır. Yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerle yaşamsal değerlerde sağlanan görece iyileşmeler, küreselleşme ve neo-liberal politika aparatlarına (Purcell, 2002:99) bağlanmakla birlikte aslında sosyo-ekonomik, çevresel, kültürel, manevi değerler açısından büyük kayıpların eşliğinde olunduğunun anlaşılması uzun sürmemiş ve BM söz konusu farkındalığın yaygınlaştırılması ve çözüm odaklı perspektiflerin geliştirilmesi konusunda amiral gemisi rolünü üstlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşının kurumsal çıktılarında olan BM, toplumların ve ülkelerin teknolojik gelişmelerle yaşadıkları sosyo-ekonomik, siyasal, yönetsel vb. değişim ve dönüşümlerin ortaya çıkardığı sorun alanlarına ilişkin çözüm arayışlarına koordinatör olarak odaklanmıştır. Bu çerçevede; küreselleşme ve küresel kentin belirgin sorun alanı olarak ortaya çıkan çevresel kirliliğe odaklanılan Stockholm Çevre Konferansı'nda (1972) çevresel değerler, kalkınma ve gelecek nesil ilişkisi kurulurken tüm insanlar için literatürde "Üçüncü Kuşak Hakları" olarak da adlandırılan (Keleş ve Mengi, 2017:29-31; Karasu, 2008:38; Ertan, 1997:31-32) "Çevre Hakkı" kabul edilmiştir. Söz konusu ilkesel değerlerin benimsenmesi ilişkin fikri-takip Ortak Geleceğimiz Raporu'nda (1987) yer alırken kent ve yerleşikleri açısından çevresel değerler ve kalkınma ilişkisi temel sorun alanı olarak belirlenmiştir. Uluslararası toplumda yükselen çevresel değeri koruma iklimi Rio konferansları ile daha etkin ve dünya gündemini belirleyen boyuta taşınırken ilk Rio Konferansında (1992) kabul edilen Gündem-21 eylem planıyla yol haritası hazırlanmıştır. Rio+10 (2002) fakirlikle mücadele, çevresel değerleri ve doğal kaynakları sosyo-ekonomik kalkınma odaklı korunma ve yönetme hedeflerini ortaya koyarken, Rio+20 Konferansında (2012) yayımlanan "The Future We Want" belgesinde, uluslararası düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin güçlendirilmesi eşliğinde istihdam, enerji, şehir, yiyecek, su varlıkları ve doğal felaketler açısından kolaylaştırıcı özelliği öne çıkan bir çerçeve belirlenmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren yine BM öncülüğünde Dünya gündemine kalkınma ve çevresel tahribatla ilişkilendirilen iklim değişikliği sorunu taşınırken sorunu ilişkin farkındalık oluşturmak, tepkisel çözümleri belirlemek ve sürece ilişkin etkin yönetimi hedefleyen bu çerçevede; istihdam, yerleşim, enerji kullanımı, ulaşım vb. kent ve kentli yaşamına dokunan yönleri içeren "İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" (1992-BMİDÇS) kabul edilmiştir. İklim değişikliklerinin insan, kent ve yerleşiklerinin yaşamına etkilerinin görünür kılınmasına yönelik en dikkat çekici girişim olan Kyoto Protokolü (1997) ile milletlerarası ortaklık, "iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik bağlayıcı hedefler ve önlemler" hakkında büyük oranda anlaşmıştır. Ancak küresel ölçekli siyasal güç odakları tarafından tetiklenen fay hatlarına bağlı olarak Kyoto'nun çözüm odaklı olmaktan uzak olduğunun anlaşılması bu defa yine iklim değişikliği temelli olmakla birlikte küresel kentin diğer kriz alanlarının da yer aldığı başlıkların vurgulandığı (istihdam, insan hakları, göçmen sorunları, cinsiyet eşitsizlikleri vb.) Paris Sözleşmesi (2015) imzalanmıştır. Öte yandan BKH (2000) ve "kimseyi geride bırakmama" mottosu çerçevesinde şekillenen 2030-SKH (2015) ile küresel kent ve yerleşiklerini temel alan; aşırı yoksulluk ve açlığın

giderilmesi, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının geliştirilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması, sürdürülebilir tarımın teşvik edilmesi, herkes için temiz su, uygun fiyatlı enerji sağlanması ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyle eş zamanlı istihdamın teşvik edilmesi hükümleri öne çıkarılmıştır.

Dönemsel olarak yaşanan göçlerin de belirleyici etkisinin olduğu (Clark VD., 2018:17) kent yerleşimlerinde ortaya çıkan yoksunluklar ve eşitsizliklerin aslında yaşama hakkını tamamlayan temel unsurlardan birinin barınma hakkı olduğuna ilişkin uluslararası toplumda yükselen farkındalığın devamında BM Habitat organizasyonu insan yerleşimleri konusunda liderlik rolü üstlenmiştir. Bu çerçevede küreselleşmenin (genel olarak insan yerleşimleri) kentler ve yerleşikleri üzerindeki tahrip edici baskıların giderilmesine yönelik Habitat öncülüğünde ilki 1976 sonuncusu 2016 yılında olmak üzere üç Habitat Konferansı düzenlenmiştir.

Barınma ve hizmetlere erişimin insan hakkı olduğunun kayıt altına alındığı ve insan yerleşimleri sorunun çözümünde Devletlerin öncelikli yükümlülük taşıyan ortaklar öne çıkarıldığı Habitat-I Konferansında insanın yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, her insan yerleşimi politikasının ilk ve en önemli hedefi olduğu vurgulanmıştır. Sorunun çözümüne yönelik yayınlanan Deklarasyonda 10 başlık oluşturulan eylem planı içinde; Kırsal yaşam alanlarının iyileştirilmesi, kentsel alanların kendi içinde ve kırsal alanlara olan eşitsizliklerin azaltılması; İnsan yerleşimi açısından asgari yaşam kalitesi standartlarının belirlenmesi; barınma ve hizmetlere erişim konusunda dezavantajlı kesimlerin öncelenmesine yer verilmiştir (The Vancouver Declaration, 1976:4-6).

Yeterli barınma hakkı, kalkınma ve diğer tüm insan hak-özgürlüklerine tam bağlılığın belirtildiği Habitat-II Deklarasyonunun ilkeleri arasında; hakça insan yerleşim imkanlarının ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüşler vb. ayırım yapılmaksızın tanınması; sürdürülebilir insan yerleşimleri için yoksulluğun ortadan kaldırılması; insan yerleşimlerinin gelişimi için sürdürülebilir kalkınmanın esas alınması; yerleşim ve fiziksel koşulları içerecek biçimde diğer tüm unsurların kapsayıcılığı çerçevesinde tüm insanların yaşam kalitesinin geliştirilmesine yönelik olarak ülkeler arasında olduğu kadar özel-kamu vb. tüm kesimlerin işbirliğinin geliştirilmesi; tüm insanların, gelecek nesiller de dahil olmak üzere, başkalarının haklarına saygı duyma bilincine sahip olmaları ve insan sağlığının sürdürülebilir insan yerleşimleri geliştirme çabalarının merkezinde bulunması öngörülmüştür.

Özellikle küresel kent yerleşimlerinde nüfus birikimin artmaya devam etmesine bağlı olarak (Acioly vd., 2020:12) çeşitlenen yerleşim sorunlarına farklı perspektifler sunmak ve farkındalıkları bir kere daha hatırlatmak adına Habitat-III konferansında YKG ilkeleri belirlenmiştir. YKG ile ortaya konulan küresel kent ve insan yerleşim tasavvurlarına ilişkin bazı temel özellikler ise şunlardır: herkese konut, içme suyu ve sağlık hizmetlerine erişim hakkının sağlanması; gıda güvenliği, eğitim, altyapı, istihdam, ulaşım, enerji, hava kalitesi vb. alanlarda sunulan kamusal mal ve hizmetlerin kalitesinin geliştirilmesi; kent yerleşikleri arasında aidiyet ve sahiplenme duygusunun geliştirilmesi; Aile yaşantısı için erişilebilir yeşil kamusal mekanların oluşturulması; kadınların yönetim aşamalarında rol alma ve liderlik imkanlarının geliştirilmesi başta olmak üzere cinsiyet eşitliğini sağlayıcı tedbirlerin alınması. Söz konusu küresel kent ve yerleşiklerine ilişkin tasavvuru ile 2030-SKH ile güçlü eşleşmeler içeren YKG ilkeleri (Allen vd., 2016:1) bu yönüyle BM küresel kent sorunlarına pro-aktif çözüm üretme konusundaki kararlılığının göstergesi olarak yorumlanabilir.

Kaynakça

- About UNFCCC, Urbanisation and the functions of cities in the european community. 23 Mart 2021 tarihinde <https://www.ungm.org/Shared/KnowledgeCenter/Pages/UNFCCC> adresinden erişildi.
- About Us Habitat, About us habitat. 26 Nisan 2021 tarihinde <https://unhabitat.org/about-us> adresinden erişildi.
- About Us Leadership, Leadership. 26 Nisan 2021 tarihinde <https://unhabitat.org/about-us/leadership> adresinden erişildi.

- About Habitat-III, Habitat-III. 26 Nisan 2021 tarihinde <https://habitat3.org/the-conference/about-habitat-3/> adresinden erişildi.
- Acioly, C., Vignol, R., ve Jonsson, A. (2020). The new urban agenda. *UN Human Settlements Programme (UN-Habitat)*, 1-194. 26 Nisan 2021 tarihinde https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/12/nua_handbook_14dec2020_2.pdf adresinden erişildi.
- Agyeman, J. (2020). Local environment and the UN sustainable development goals. *Local Environment*, 25(5), 336-337. <https://doi.org/10.1080/13549839.2020.1751444>.
- Alderson, A.S., ve Beckfield, J. (2004). Power and position in the world city system. *American Journal of Sociology* 109(4), 811-851. <http://dx.doi.org/10.1086/378930>.
- Allen, A., Frediani, A., ve Walnycki, A. (2016). Transforming a new urban agenda into a just urban agenda. *Briefing-Urban, Policy and Planning*, 1-4. 26 Nisan 2021 tarihinde <http://pubs.iied.org/17366IIED> adresinden erişildi.
- Akkaş, H.H. (2010). İdeolojiler açısından küreselleşmenin yorumlanması. O. Tekir ve Şerif Öner (Ed.), *Tartışılan boyutlarıyla küreselleşme içinde* (ss.1-24) Gazi Kitabevi
- Andrade E.A., ve Franceschini, M. (2017). The right to the city and International Urban Agendas: a document analysis. *Science & Collective Health*, 22. <https://doi.org/10.1590/1413-812320172212.24922017>.
- Antrop, M. (2004). Landscape change and the urbanization process in europe. *Landscape and Urban Planning*, 67, 9-26. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(03\)00026-4](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(03)00026-4).
- Bayram, A. K. (2010). Küreselleşme ve kozmopolitanizmin imkanı. O. Tekir ve Şerif Öner (Ed.), *Tartışılan boyutlarıyla küreselleşme içinde* (ss.53-74). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Breul, M. (2019). Cities in multiple globalizations: insights from the upstream oil and gas world city network. *Regional Studies Regional Science*, 6(1), 25-31. <https://doi.org/10.1080/21681376.2018.1564628>.
- Brundtland Report. (1987). *Our common future brundtland report 1987*. 02 Nisan 2021 tarihinde https://our_common_futurebrundtlandreport1987.pdf adresinden erişildi.
- Broto, C.V. (2020). Climate change politics and the urban contexts of messy governmentalities. *Territory, Politics, Governance*, 8(2), 241-258. <https://doi.org/10.1080/21622671.2019.1632220>.
- BM İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat-II İstanbul Deklarasyonu. (1999). *Ankara: T.C. Başbakanlık TOKİ*. 02 Nisan 2021 tarihinde <https://webdosya.csb.gov.tr/csb/dokumanlar/mpgm0029.pdf> adresinden erişildi.
- Caprotti, F., Cowley, R., Datta, A., Broto, C.V., Gao, E., Georgeson, L., Herrick, C., Odendaal, N., ve Joss, S. (2017). The new urban agenda: key opportunities and challenges for policy and practice. *Urban Research & Practice*, 10(3), 367-378. <https://doi.org/10.1080/17535069.2016.1275618>.
- Castillo-Villar, G.R. (2020). Identifying determinants of csr implementation on sdg 17 partnerships for the goals. *Cogent Business & Management*, 7(1). 1-24. <https://doi.org/10.1080/23311975.2020.1847989>.
- Clark, G., Moonen, T., VE Nunley, J. (2018). The story of your city: europe and its urban development 1970 to 2020. 02 Nisan 2021 tarihinde <https://www.eib.org/en/essays/the-story-of-your-city#> adresinden erişildi.
- Ertan, K. (2008). Kentli hakları ve kente karşı suç bağlamında kentli etiği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (İLKE)* 20 (Bahar), 1-22.
- Ertan, K. (1997). Kentli hakları. *Amme İdaresi Dergisi*, 30 (3), 31-48.

- Gao, Y., Gao, X., ve Zhang, X. (2017). The 2 °C global temperature target and the evolution of the long-term goal of addressing climate change-from the UN framework convention on climate change to the paris agreement. *Engineering* 3(2017) 272-278. <https://doi.org/10.1016/J.ENG.2017.01.022>.
- Garschagena, M., ve Porter, L. (2018). The new urban agenda: from vision to policy and action. *Planning Theory & Practice*, 19(1), 117-137. <https://doi.org/10.1080/14649357.2018.1412678>.
- Gedikli, B. (2010). Küresel kapitalist düzenin mekansal sonucu: kentler arası rekabet ve kentsel girişimcilik. O. Tekir ve Şerif Öner (Ed.), *Tartışılan boyutlarıyla küreselleşme* içinde (ss.203-225) Gazi Kitabevi
- Georgeson, L., ve Maslin, M. (2018). Putting the UN sustainable development goals into practice: a review of implementation monitoring and finance. *Geography and Environment*, Jan, 1-25. <https://doi.org/10.1002/geo2.49>.
- Global City (2021). *Global city*. 02 Nisan 2021 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/global-city>. adresinden erişildi.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya*. Çev: O Akınhay. Alfa Yayınları.
- Gills, B., ve Morgan, J. (2020). Global climate emergency: after COP24 climate science, urgency and the threat to humanity. *Globalizations*, 17(6), 885-902. <https://doi.org/10.1080/14747731.2019.1669915>.
- Güler, M. (2011). Kentsel haklar kapitalizm ve katılım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66 (1) 49-71.
- Harvey, D. (2003). The right to the city. *International Journal of Urban and Regional Research*. 27 (4). 939-941. <https://doi.org/10.1111/j.0309-1317.2003.00492.x>.
- Habitat-III New Urban Agenda. (2016). *Draft outcome document for adoption in Quito*. October. 1-23. 05 Haziran 2021 tarihinde <https://habitat3.org/wp-content/uploads/Habitat-III-New-Urban-Agenda-10-September-2016.pdf>. adresinden erişildi.
- Habitat. (2021). *Habitat*. 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/habitat>. adresinden erişildi.
- Habitat-III. (2016). *Habitat-III*. 27 Mart 2021 tarihinde <https://unhabitat.org/habitat-iii>. adresinden erişildi.
- Herzog, C. (2014). *The future of the global city*, July, 1-3. 03 Mart 2021 tarihinde <https://www.diplomaticcourier.com/issue/the-global-city>. adresinden erişildi.
- History Mandate & Role in the UN System. (2021). 24 Mayıs 2021 tarihinde <https://unhabitat.org/history-mandate-role-in-the-un-system>. adresinden erişildi.
- Hornea, R., ve Nolan, M. (2018). Growing up or growing despair? prospects for multi-sector progress on city sustainability under the NUA. *Planning Theory & Practice*, 19 (1), 127-130. <https://doi.org/10.1080/14649357.2018.1412678>.
- Hospers, G.J. (2003). Creative cities in europe. *Intereconomics*, 38 (5), 260-269. 03 Mart 2021 tarihinde <https://www.intereconomics.eu/pdf-download/year/2003/number/5/article/creative-cities-in-europe>. adresinden erişildi.
- Hotinli, G. (2013). Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim Mevcut Durum Raporu, *Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye*. 03 Mart 2021 tarihinde https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/ske_mevcutdurumraporu1.pdf. adresinden erişildi.
- Human Rights and the Millennium Development Goals: Making the Link (2007). 1-32, Publication of HURITALK hosted by the UNDP Oslo Governance Centre. 24 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.undp.org/content/dam/aplaws/publications/environment-energy> adresinden erişildi.

- Jaishankar, D. (2020). *A global pandemic and globalisation*. April 12, 24 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.orfonline.org/research/a-global-pandemic-and-globalisation-64468/> adresinden erişildi.
- Karaman, T. Z. (1998). Habitat II ve yerel gündem 21 sorumluluğu. *TİD*, 421, 347-364.
- Karasu, A. M. (2008). Kentli haklarının gelişimi ve hukuki boyutları. *TBB Dergisi*, 78, 37-52.
- Keleş, R. ve Mengi, A. (2017). *Kent hukuku*. (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (1993). *Kentleşme politikası*. (2. Baskı) Ankara: İmge Kitabevi.
- Khi, V.T., Rahm, D., ve Coggburn. J.D., (2007). Globalization and the environment: an introduction. Khi V. Thai, Dianne Rahm, Jerrell D. Coggburn (Ed.) *Handbook of Globalization and The Environment* içinde (ss.1-572), CRS Press, Taylor Francis Group.
- Kotzeva, M. (2016). Urban europe statistics on cities towns and suburbs. *Publications office of the European Union*. Luxembourg.
- Learn More About Us-Habitat. (2021). Learn more about us-habitat. 24 Mayıs 2021 tarihinde <https://unhabitat.org/about-us> adresinden erişildi.
- Matznetter, W ve Musil, R. (2012). The european city in the age of globalisation. *Belgeo*. (1-2) 1-18. <https://doi.org/10.4000/belgeo.6100>.
- Mehaffy, M.W., ve Haas, T. (2020). New urbanism in the new urban agenda: threads of an unfinished reformation. *Urban Planning*, 5(4), 441-452. <https://doi.org/10.17645/up.v5i4.3371>.
- Mutiarani, N.D., ve Siswantoro, D. (2020). The impact of local government characteristics on the accomplishment of sustainable development goals (SDGs). *Cogent Business & Management*, 7(1), 1-11. <https://doi.org/10.1080/23311975.2020.1847751>.
- Obergassel, W., Arens, C., Hermwille, L., Kreibich, N., Mersmann, F., Ott, E.H., ve Wang-Helmreich, H. (2015). Phoenix from the ashes: an analysis of the paris agreement to the united nations framework convention on climate change-part I. *Environmental Law & Management*. 243-262. 24 Mayıs 2021 tarihinde https://epub.wupperinst.org/frontdoor/deliver/index/docId/6373/file/6373_Obergassel.pdf adresinden erişildi.
- Pooch, M.U. (2016). DiverCity-global cities as a literary phenomenon. Published by: Transcript Verlag, ISBN 978-3-8376-3541-6. 24 Mayıs 2021 tarihinde <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/30570/645339.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.
- Purcell, M. (2002). Excavating lefebvre: the right to the city and its urban politics of the Inhabitant. *GeoJournal*, 58, 99-108, Netherlands: Kluwer Academic Publishers Printed. 24 Mayıs 2021 tarihinde https://flacso.edu.ec/cite/media/2016/02/Purcell-M_2002_Excavating-Lefebvre-the-right-to-the-city-and-its-urban-politics-of-the-inhabitant.pdf adresinden erişildi.
- Rasel, S.,ve Kalfadellis, P. (2021). Global and non-global city locations: the effect of clusters on the performance of foreign firms. *Regional Studies, Regional Science*, 8(1), 88-108. <https://doi.org/10.1080/21681376.2021.1898461>.
- Report of The UN Conference On Human Settlements-Habitat II. (1996). 3-14 June, Istanbul., A/CONF.165/14 7 August, 1-229. 03 Mart 2021 tarihinde <https://undocs.org/en/A/CONF.165/14> adresinden erişildi.
- Report of Habitat-I: UN Conference on Human Settlements Habitat-I. (1976). New York: UN Publication. Number: E.16/IV.1. 1-187. Retrieved from 24 Mayıs 2021 tarihinde <https://undocs.org/en/A/CONF.70/15> adresinden erişildi.
- Report of The UN Conference on The Human Environment. (1972). 24 Mayıs 2021 tarihinde <http://undocs.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1> adresinden erişildi.

- Rogers, D. ve Darcy, M. (2014). Global city aspirations graduated citizenship and public housing: analysing the consumer citizenships of neoliberalism. *Urban, Planning and Transport Research*, 2(1), 72-88. <https://doi.org/10.1080/21650020.2014.906906>.
- Sassen, S. (2016). The global city: enabling economic intermediation and bearing its costs. *City & Community*, 15(2), 97-108. 03 Mart 2021 tarihinde <http://saskiasassen.com/PDFs/publications/pdf>. adresinden erişildi.
- Sassen, S. (2015). Rise of the niche global city. 1-8. 03 Mart 2021 tarihinde <http://saskiasassen.com/PDFs/publications/pdf>. adresinden erişildi.
- Savage, M., Bagnall, G., ve Longhurst, B. (2005). Globalization and blonging. *Sage Publications*. 1-233. 03 Mart 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/28579720_Globalisation_and_Belonging. adresinden erişildi.
- Stepputat, F., ve Voorst, R. (2016). Giving cities a voice in the new urban agenda. *Danish Institute for International Studies*. 1-4. 24 Mayıs 2021 tarihinde https://www.jstor.org/stable/resrep13168?seq=1#metadata_info_tab_contents adresinden erişildi.
- Swain, R.B., ve Wallentin, F. (2020). Achieving sustainable development goals: predicaments and strategies. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. 27(2), 96-106. <https://doi.org/10.1080/13504509.2019.1692316>.
- Taylor, P. (2020). UNCHS (Habitat)-The global campaign for good urban governance. *Environment & Urbanization*, 12(1), 197-202. <https://doi.org/10.1177/095624780001200114>
- The Vancouver Declaration on Human Settlements (1976). 1-6. 03 Mart 2021 tarihinde https://mirror.unhabitat.org/downloads/docs/The_Vancouver_Declaration.pdf. adresinden erişildi.
- The World's Cities in 2018. (2018). *UN-Economic & Social Affairs*, 1-34. 03 Mart 2021 tarihinde https://www.un.org/en/events/citiesday/assets/pdf/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf. adresinden erişildi.
- Tavolari, B. (2020). The right to the city: conceptual transformations and urban struggles. *Rev. Direito Práx.*, 11(1), 470-492. <https://doi.org/10.1590/2179-8966/2020/47788>
- UN-Habitat The Strategic Plan 2020-2023. (2020). *UN-Habitat*. 1-83. 26 Mayıs 2021 tarihinde https://Unhabitat.Org/Sites/Default/Files/Documents/2019-09/Strategic_Plan_2020-2023.Pdf. adresinden erişildi.
- Universal Declaration of Human Rights (1948). 26 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>. adresinde erişildi.
- Urbanisation and the Functions of Cities in the European Community (1992). Commission of The european communities. Brussels/Luxembourg, 1-236. 26 Mayıs 2021 tarihinde <http://aei.pitt.edu/99114/1/4.pdf>, adresinden erişildi.
- UN Conference on Human Settlements-Habitat II. (1996) 26 Nisan 2021 tarihinde <https://www.un.org/en/conferences/habitat/istanbul1996>. adresinden erişildi.
- UN Conference on Environment and Development, (1992) 26 Nisan 2021 tarihinde <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>. adresinden erişildi.
- UN Conference on Human Settlements-Habitat I. (1976). 26 Nisan 2021 tarihinde <https://www.un.org/en/conferences/habitat/vancouver1976>. adresinden erişildi.
- United Nations Conference on Sustainable Development. (2002). 26 Nisan 2021 tarihinde <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>. adresinden erişildi.
- Valencia, S.C., Simon, D., Croese, S., Nordqvist, J., Oloko, M., Sharma, T., Buck, N.T. ve Versace, I. (2020). Internationally initiated projects with local co-production: urban sustainable

- development goal project. David Simon, Henrietta Palmer ve Jan Riise (Ed.), *Comparative urban research from theory to practice* içinde (s. 113-132). Published by: Bristol University Press, Policy Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv10tq4cj.12>
- Valencia, S.C., Simon, D., Croese, S., Nordqvist, J., Oloko, M., Sharma, T., Buck, N.T. ve Versace, I. (2019). Adapting the sustainable development goals and the new urban agenda to the city level: initial reflections from a comparative research project. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 11(1), 4-23. <https://doi.org/10.1080/19463138.2019.1573172>.
- Waste Wise Cities Programme (2021). 02 Haziran 2021 tarihinde <https://unhabitat.org/turkey%E2%80%99s-first-lady-honoured-as-a-champion-of-un-habitat%E2%80%99s-waste-wise-cities-programme>. adresinden erişildi.
- YKG-Yeni Kentsel Gündem (2017). *United Nations, A/RES/71/256*,1-52. 26 Nisan 2021 tarihinde <https://uploads.habitat3.org/hb3/NUA-Turkish.pdf?v=2>. adresinden erişildi.
- Zubeda, M. (2012). *What makes a city global*. 26 Nisan 2021 tarihinde <https://www.grin.com/document/279988>. E.T: 26.04.2021 adresinden erişildi.
- 2021-Global Cities Index. (2021). *Global cities: divergent prospects and new imperatives in the global recovery*. 26 Kasım 2021 tarihinde <https://www. Kearney.com/global-cities/2021> adresinden erişildi.
- 2010-The Global Cities Index. (2010). *Foreign Policy*, September/October, 181, 124-125. 26 Nisan 2021 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/pdf/20753993.pdf?ab>. adresinden erişildi.
- 2030 Agenda. (2015). *2030 agenda*. 23 Nisan 2021 tarihinde <https://sdgs.un.org/2030agenda> adresinden erişildi.

Etik kurul onayı

Yazarlar olarak ilgili çalışmanın etik kurul onayı gerektirmeyen çalışmalar kapsamında olduğunu beyan ediyoruz.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

İlgili çalışmaya yazarlar eşit oranda katkı sağlamışlardır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Babagân Bektaşiliğine ait bir ikrar erkânâmesi An agreement reference to Babagân Bektaşışip

Gönderim Tarihi / Received: 29.06.2022

Kenan Ziya TAŞ¹

Kabul Tarihi / Accepted: 14.11.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1137697](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1137697)

ÖZ: Babagân Bektaşiliğinin kolektif belleğini ifade eden ve erkânını anlatan erkânâmeler, az sözle çok bilgi vermeyi amaçlayan rafine metinlerdir. Bunların birkaç istisnası hariç neredeyse tamamı Osmanlı Türkçesiyle ve Arap harfleriyle kaleme alındıkları için günümüz insanının bu metinlerden istifade etmesi söz konusu değildir. Bektaşi erkânâmelerinin günümüz Türkçesine aktarılması ve içerik analizinin yapılması, günümüz Bektaşi araştırmaları için anahtar bir role sahip olduğu gibi Bektaşiliğin Türk toplumunda doğru tanınması bakımından da önemlidir.

Bu çalışmanın konusu Babagân Bektaşiliğinde ikrar erkanını anlatan *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye adlı erkânâmedir. Eser, Hacı Bayram Veli Üniversitesi'ne bağlı Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi kütüphanesinde B 279 Dossier 112 arşiv numarasıyla ve Arnavutluk Erkanname adıyla kayıtlıdır. Klasik bir Bektaşi erkânâmesi olan metinde ikrar vererek tarikata intisap töreni anlatılmaktadır.*

Çalışmada *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye* adlı erkânâmenin metin özellikleri ve kaynakları üzerinde durulmuş, erkânâmede yer verilen din ve tarikat uluları tespit edilmiş, erkânâmeye göre ikrar erkânının uygulanması ve bir talipte bulunması gereken inanç esasları ve ahlaki özellikleri izah edilmiştir. Metnin içeriği deşifre edildikten sonra erkânâmenin transliterasyonu yapılmış ve nihayet metnin orijinaline yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkrar, Erkân, Erkânâme, Babagân, Bektaşilik

ABSTRACT: Erkannames, which express the collective memory of Babagan Bektashism and describe its erkan, are refined texts that aim to give more information with less words. Except for a few exceptions, since almost all of them were written in Ottoman Turkish and Arabic letters, it is not possible for today's people to benefit from these texts. The transfer of Bektashi annals to today's Turkish and the analysis of the content are important in terms of the correct recognition of Bektashism in Turkish society, as well as having a key role for today's Bektashi studies.

The subject of this study is *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkan Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye Erkannâme*, which describes the confession method in Babagân Bektashism. The work is registered in the library of Hacı Bektaş-ı Veli Research Application and Research Center in terms of Turkish Culture, affiliated to Hacı Bayram Veli University, with archive number B 279 Dossier 112 and under the name Albania Erkanname. In the text, which is a classical Bektashi mandate, the ceremony of joining the sect is described by making a confession.

In the study, the text features and sources of the erkannâme named *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkan Fî Tarikat 'Aliyye-i Bektaşîyye* were emphasized, the religion and sect nationalities included in the erkanname were determined, the application of the professed order according to the erkanname and the principles of belief that should be found in an aspirant. moral characteristics are explained. After the content of the text was deciphered, transliteration of the promulgation was made and finally the original of the text was included.

Keywords: Confession, Erkân, Erkânâme, Babagân, Bektashism

¹ Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi/ Fen Edebiyat Fakültesi/ Tarih Bölümü, kztas@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8866-4025>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

The subject of our study is *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkan Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye*. The manuscript, which is registered with the archive number B 279 Dossier 112 and the name of Albania Erkanname in the library of the Hacı Bektaş-ı Veli Studies Application and Research Center in terms of Turkish Culture, affiliated to Hacı Bayram Veli University. The digital copy of the work was made by the director of the Hacı Bektaş-ı Veli Research Application and Research Center in terms of Turkish Culture, Prof. Dr. Ahmet Taşğın forwarded it to us. The manuscript that the center brought from Albania consists of a book with a burgundy cover and a cowhide (the vertical/lengthwise opening type of manuscripts also called white). The work has been transferred to digital media in 223 poses apart from the covers. All of the poses except one have two pages.

Albanian Erkanname begins with the title "*Hazâ Fâtiha-i Fukarâ*". There are two Arabic prayers under this title (Pos 2031-2033). After these prayers, *Nad-ı Ali Prayer* (Pos 2033-2036) in Arabic, *Salavâtname-i Duvanjde-i İmân Rıdvânullah* (Pos 2036-2037) and *Hazâ ed-Ducâ can Evrâd-ı İmâm-ı Hüseyin* (Pos 2038) are titled. prayers are included. After that comes the chapter called *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkan Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye*, which is the subject of the study (Pos 2038-2052). The manuscript continues with the chapter entitled *Hazâ Tekbirât ve Tercümât Zirde Beyân-şod*.

The author or the copyist of the work is not reported in the text, and there is no information about him in the text. However, it is understood from the handwriting and composition of the work that the work was written by a single pen. The completion date is clearly written; In the ketebe section, it is reported that the work was completed on H. 28 Şaban 1314 (M. 1 February 1879) (Pos 2253).

The work presents the appearance of a classical erkannâme belonging to Babagan Bektashism. It is noteworthy that both the matters pertaining to sharia worships (ablution-namaz, etc.) and the matters pertaining to the cult practices (ayn'ul cem, etc.) are included. In addition, it is understood that the text has a close relationship with the texts of the futuwvetname and commandment.

The term confession has an important place in Babagân Bektashism. Because the Bektashi dervish confesses with a special ceremony and enters the road. Giving a confession is also called "taking a share" in Babagan Bektashism. The dervish, who enters the path, confesses the rules to Allah and the way of Muhammad-Ali in the presence of the muris, with a certain ceremony. The one who confesses receives blessings and faith.

The concept of Erkan has a content suitable for the Sufi tradition in Babagan Bektashism. In general, erkan, which expresses the whole of the sect rules and worship, also includes "parts of ritual that must be performed in the sect's rules and worship".

It is clearly understood that *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkan Fî Sect 'Aliyye-i Bektaşîyya'* is a classical procedural text belonging to Babagân Bektashism. Because in some parts of the decree, separate expressions are given for those who are mucerred (single) and mute'ehil (married) [Pos 2039]. As it is known, the institution of Mücerrettik is an institution belonging to Babagan Bektashism.

The text of the Erkannâme is very short, and in this text, the acknowledgment is given in summary form. The erkannâme, which does not include the issues that need to be fulfilled before the ceremony, begins with the cerag-maker performing his service.

Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkan Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye, which was written in Turkish in the Ottoman era, is mainly composed of prose, but verse works are also included in the work. How the erkan will be carried out is described in prose, and some translators that need to be read are written in verse. Although some of the translators have a rhyming and poetic expression, they are basically prose. Some translators have Arabic verses and prayers.

Arabic verses and prayers are also included in the Erkannâme. Some of them consist of the salawat sent to the Ahl al-Bayt and the Twelve Imams. In one of them, Mr. Fatima and St. Along with Khadija, all of the Twelve Imams are mentioned by their names.

In the erkannâme named *Der Beyân-ı Ta‘rîf-i Erkan Fî Tarîkat ‘Aliyye-i Bektaşiyye*, the moral qualities that should be found in a suitor are given in bulk in the suggestion given by the master to the student. In the suggestion given by the master to the student, these moral characteristics are intertwined with the elements of belief.

The manuscript named *Der Beyân-ı Ta‘rîf-i Erkan Fî Tarîkati ‘Aliyye-i Bektaşiyye* is a classical manual of Babagân Bektashism describing the professed order. In the Erkannâme, the acknowledgment is explained in summary, only the issues in the execution of the order are given. In the text, some personalities that Bektashism considers blessed are mentioned indirectly, and the belief and moral principles of Bektashism are listed. Although the principles of belief and moral principles of Bektashism are briefly given in the text, they are extremely rich in content.

It is extremely important for Bektashism studies to bring all the erkannâmes of Babagân Bektashism into today's Turkish and present them to the use of researchers. For a correct understanding of Bektashism, it is a clear necessity to decipher the contents of the erkannâmes and even to explain them in detail.

Giriş

Bu çalışmanın konusu, Hacı Bayram Veli Üniversitesi'ne bağlı Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi kütüphanesinde B 279 Dossier 112 arşiv numarasıyla ve *Arnavutluk Erkânname* adıyla kayıtlı bulunan el yazması eserde bulunan *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarikati 'Aliyye-i Bektaşîyye* isimli bölümdür. Eserin dijital ortamdaki kopyasını Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi müdürü Prof. Dr. Ahmet Taşğın tarafımıza iletmiştir. Merkezin Arnavutluk'tan getirdiği el yazması eser, bordo kapaklı sıgırdili (Beyazi de denilen yazma kitapların dikey/uzunlamasına açılan türü) bir defterden ibarettir. Eser, kapaklar dışında 223 poz halinde dijital ortama aktarılmıştır. Biri dışında diğer pozların tamamında iki sayfa vardır.

Arnavutluk Erkânname, “Hazâ Fâtîha-i Fukarâ” başlığıyla başlamaktadır. Bu başlığın altında iki Arapça dua bulunmaktadır (Poz 2031-2033). Bu dualardan sonra yine Arapça olan *Nad-ı Ali Duası* (Poz 2033-2036), *Salavâtnâme-i Duvanjde-i İmâmân Rıdvânullah* (Poz 2036-2037) ve *Hazâ ed-Du'â 'an Evrâd-ı İmâm-ı Hüseyin* (Poz 2038) başlıklı dualara yer verilmiştir. Bundan sonra çalışmanın konusu olan *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarikati 'Aliyye-i Bektaşîyye* adlı bölüm gelmektedir (Poz 2038-2052). El yazması eser, *Hazâ Tekbirât ve Tercümât Zirde Beyân-şod* başlıklı bölümle devam etmektedir (Poz 2053-2079). On Dört Masum, On Yedi Kemberbest, On İki Post, İmanın kısımları, tarikat kıyafetlerinin anlamları, Hz. Muhammed'in ve Hacı Bektaş Veli'nin silsilesi, bazı tasavvuf ve tarikat ulularının doğum ve ölüm tarihleri, Caferi fikhına uygun olarak abdest ve namazın tarifi gibi birçok bilgidен sonra birkaç şaire ait şiirlere yer verilmiş ve nihayet eser ketebe ile tamamlanmıştır (Poz 2079-2253).

Eserin müellifi veya müstensihisi ketebede bildirilmediği gibi metin içinde de kendisi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ancak el yazısından ve tertibinden eserin tek kalemden çıktığı anlaşılmaktadır. Tamamlanma tarihi ise açıkça yazılmıştır; ketebe kısmında eserin H. 28 Şaban 1314 (M. 1 Şubat 1879) tarihinde tamamlandığı bildirilmektedir (Poz 2253).

Eser, Babagân Bektaşiliğine ait klasik bir erkânname görünümü arz etmektedir. Hem şeriat ibadetlerine ait hususların (abdest-namaz vb) hem de tarikat ibadetlerine ait hususların (ayn'ül cem vb) yer alması dikkat çekicidir. Ayrıca metnin, fütüvvetname ve buyruk metinleriyle yakın ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Başlıklardan biri *Hazâ Fütüvvet-nâme-i İmâm-ı Ca'feri's-Sâdik 'aleyhi rahmeti'l-hâlik* başlığını taşımaktadır (Poz 2166). Meşhur Kızılbaş şairi Pir Sultan'a ait nefeslere de yer verilmiştir (Poz 2225-2226).

Babagân Bektaşiliğinde ikrar teriminin önemli bir yeri vardır. Çünkü Bektaşî dervişi, özel bir törenle ikrar verir ve yola girer. İkrar vermeye Babagân Bektaşiliğinde “nasip almak” da denir (Soyyer, 2019: 324). Yola giren derviş, kuralları belli bir törenle mürişidin huzurunda Allah'a ve Muhammed-Ali yoluna ikrar verir. İkrar veren ise nasip ve iman alır.

Erkân kavramı, Babagân Bektaşiliğinde tasavvuf geleneğine uygun bir içeriğe sahiptir. Genel olarak tarikat kuralları ve ibadetlerinin tamamını ifade eden erkân, aynı zamanda “tarikat kurallarında ve ibadetlerinde yerine getirilmesi gereken ritüel parçaları”nı da kapsamaktadır (Özdemir, 2021: 111-130). Aynü'l cemde yerine getirilmesi gereken on iki hizmetin her biri erkân olarak kabul edilir (Noyan, 2010: 89-214).

Babagân Bektaşiliğinin ortak hafızasının ifadesi olan erkânâmeler, tarikat kural ve ibadetlerini anlatan el yazması eserlerdir. Daha kapsayıcı bir tanıma göre erkânâmeler, “Babagân Bektaşiliğinin inanç, ibadet, adap-erkânını en az bir cem erkânı etrafında anlatan, kaynağını ayet, hadis ve dini anlatılardan alan, tarikatın kolektif belleğini temsil eden, Bektaşî tekke ve dergâhlarında tarikat bağlıları tarafından derlenen, nesir ağırlıklı olmak üzere nazım-nesir karışık yazılan, genellikle gülbank ve terceman gibi yan metinlerle desteklenen, yer yer şiirsel bir üslup kullanılarak oluşturulan dini-irfani metinlerdir” (Özdemir ve Özdemir, 2022: 77). Dolayısıyla erkânâmelerin günümüz alfabetine aktarımının yapılarak değerlendirilmesi ve bu erkânâmeler arasındaki benzer ve farklı yönlerin ortaya konulması son derece önemlidir. Ancak erkânâme neşri üzerine yapılan çalışmaların oldukça az olduğunu söyleyebiliriz. (Özdemir ve Özdemir, 2022: 72-90). Makalenin yayınlanmasından sonra ikrâr erkânı (Öge, 2022a: 951-

979), tıraş erkânı (Öge, 2022b: 363-375) ve halifelik tıraş erkânı (Öge, 2022c: 1159-1174) ile ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Bu yazının konusu olan *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşiyye* adlı erkânâme de Babagân Bektaşiliğindeki bir ikrar törenini anlatmaktadır. Bu çalışmada *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşiyye*'nin sadece çeviri yazısı ve orijinal metin ile yetinilmemiş, içerik analizi de yapılmıştır.

Literatür taraması

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşiyye Nasıl Bir Metindir?

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşiyye'nin Babagân Bektaşiliğine ait klasik bir erkânâme metni olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü erkânâmenin bazı kısımlarında mücerred (bekâr) ve müte'ehil (evli) olanlar için ayrı ayrı ifadelere yer verilmiştir [Poz 2039]. Bilindiği üzere mücerrettik kurumu Babagân Bektaşiliğine ait bir kurumdur.

Erkânâme metni oldukça kısadır ve bu metinde ikrar erkânı özet halinde verilmiştir. İkrar erkânından önce yerine getirilmesi gereken hususlara (Noyan, 2010: 75-88) hiç yer verilmeyen erkânâme, çerağcının hizmetini yerine getirmesiyle başlamaktadır.

Osmanlı çağında Türkçe ile kaleme alınan *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşiyye*, temelde nesirden oluşsa da eserde yer yer nazım ürünlerine de yer verilmiştir. Erkânın nasıl yürütüleceği nesir olarak anlatılmış, okunması gereken bazı tercemanlar ise nazım olarak yazılmıştır. Tercemanlardan bir kısmı kafiyeli ve şiirsel bir söyleyişe sahip olsa da temelde nesirdir. Bazı tercemanlarda ise Arapça ayet ve dualar vardır.

Erkânâme nesir olarak “Bismillahirrahmanirrahim. Evvela çerâkçı olan zât ayağa kalka. Belini bağlayub dâre gele” (Poz 2038) şeklinde başlamaktadır.

Nazım olarak birkaç eser vardır. Bunlardan biri çerağcının okuduğu tercemandır:

“Çün çerâğ fahr uyandırdık Hüdâ'nın aşkına
Dü cihân fahri Muhammed Mustafa'nın aşkına
Seyyidü'l-kevneyn Hatemü'l-Enbiyâ'nın aşkına
Sâkî-i kevser 'Aliyyü'r-Murtazâ'nın aşkına
Hem Hadice Fâtıma hayrû'n-nisânın aşkına
Şâh-ı Hasan'la Şâh-ı Hüseyin-i Kerbelâ'nın aşkına
On iki sadr-ı velâyet pîşvânın aşkına
Çarde-i ma'sûm pâk Âl-i 'Abânın aşkına
Hazret-i Hünkâr kutbü'l-evliyânın aşkına
Haşre dek yansun yakılsun billahi anın aşkına.” (Poz 2040-2041)

Erkânâmede şiirsel söyleyişe sahip olan ama nazım olmayan çok sayıda tercemana da yer verilmiştir ki, esasen tercemanların ana kütesini bu tür metinler oluşturur. Çerağcının okuduğu şu terceman bir örnek olarak verilebilir:

“Allah Allah.

Özüm dârde, yüzüm yerde, erenler meydânında, hak huzurunda, Muhammed 'Ali divânında, (mücerred ise) canım kurbân tenim tercümân, (müte'ehil ise) cânım kurbân mâlım tercümân. Bu fakirden ağrınmış, incinmiş, gücenmiş cân karındâş var ise dile gelsün, bile gelsün. Hakkımı talep eylesün.

Allah Eyvallah” [Poz 2038-2039].

Erkânâmede Arapça ayet ve dualar da yer almaktadır. Bunların bir kısmı Ehlibeyt'e ve On İki İmam'a gönderilen salavatlardan ibarettir. Bunlardan birinde Hz. Fatıma ve Hz. Hatice ile birlikte On İki İmam'ın tamamı isimleriyle anılmaktadır:

“Allahümme sallı 'ala seydidina Muhammedin ve 'Aliyyin ve'l-Hadicetü ve'l-Fatimatü ve'l-Hasan ve'l-Hüseyin nesli zekiyyen ve Zeyne'l-âbid ve'l Bâkır ve's-Sâdik ve'l-Kâ-zım ve'r-Rızâ'i ve't-Takî ve'n-Nakiyyi ve haze'l-Askari ve'l-Mehdillezi hüccetü'l-kâ'im yadribu bi's-seyfi bi-hükmi ezeliyyen ebdiyyen salavâtullahi ve selâmuhu 'aleyhim ecma'in.” (Poz 2048-2049).

Özetle, *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye* Babagân Bektaşiliğine ait klasik bir erkânâme'dir. Eser, çoğunlukla nesir olarak kaleme alınsa da yer yer nazımlara da yer verilmiştir.

Erkânâme'de Yer Alan Ayetler

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'de çok sayıda ayete yer verilmiştir. Özellikle ayetlerin erkânda uygulanan ritüellerle örtüştüğü dikkat çekmektedir. Mesela çerağcının "Onların alâmetleri yüzlerindeki secde izleridir" anlamındaki Fetih suresinin 29. ayetindeki "Simâhüm fî vücûhihim min eseri's-sü'üd" bölümünü okumadan önce ve okuduktan sonra niyaz etmesi (Poz 2041) yani secdeye kapanması bu ayet-ibâdet uyumuna güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Erkânâme'de Kur'an-ı Kerim'de yer alan A'râf/23, Bakara/115, Fetih/29, Tahrîm/6, Bakara/58, İnsân/28, Bakara/135, Âl-i İmrân/97, Fetih/10, Haşr/18, Tahrîm/8, Bakara/222, Kasas/88, Bakara/115, Fetih/29 ayetlere yer verilmiştir. Erkânâme'de geçen ayetlerin mealleri şu şekildedir:

"Dediler ki: "Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden olursun." A'râf/23

"Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olanıdır, hakkıyla bilendir." Bakara/115

"Muhammed, Allah'ın Resulüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde halinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alâmetleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir." Fetih/29

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır." Tahrîm/6

"Hani, "Şu memlekete girin. Orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin. Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve "hıttâ!" (Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere ise daha da fazlasını vereceğiz" demiştik." Bakara/58

"Onları biz yarattık ve eklemelerini (birbirine) biz bağladık. Dilediğimizde (onları yok eder) yerlerine benzerlerini getiririz." İnsân/28

"(Yahudiler) "Yahudi olun" ve (Hıristiyanlar da) "Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" dediler. De ki: "Hayır, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyarız. O, Allah'a ortak koşanlardan değildir." Bakara/135

"Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey ona muhtaçtır.)" Âl-i İmrân/97

"Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir." Fetih/10

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." Haşr/18

“Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin. Belki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter ve peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlattır, gider. "Ey Rabbiniz! nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter" derler.” Tahrîm/8

“Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: "O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever." Bakara/222

“Sen Allah ile beraber başka bir ilaha ibadet etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Onun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.” Kasas/88

“Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” Bakara/115

“Muhammed, Allah'ın Resulüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde halinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.” Fetih/29

Babagân Bektaşiliğine ait erkânâmeleri dikkatle incelediğimizde çok sayıda ayete yer verildiği görülmektedir. Bu bakımdan erkânâmelerin kaynakları arasında Kur'an-ı Kerim mutlaka sayılmalıdır.

Erkânâmede yer alan din ve tarikat uluları

Bektaşiler tarafından ulu ve kutlu sayılan birçok tarikat büyüğü *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'*de yer almıştır. Bu kişilerin başında İslam peygamberi Hz. Muhammed ve Ehlibeyt'i gelmektedir. Peygamberlerden Hz. İbrahim ile Hz. İsmail, Hz. Muhammed'in eşi Hz. Hatice, kızı Hz. Fatıma, Hz. Ali ve On İki İmam ayrıca meleklerden vahiy meleği Cebrail anılmıştır.

Babagân Bektaşiliğinde kutlu kişiler olarak tanınan bu isimlerin hakkında yeterince çalışma olduğu için ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Ancak bu kişilerin *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'*de yer aldığı yönlerini izah etmekle yetinilmiştir.

Peygamberler

*Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'*de yer alan peygamberler Hz. Muhammed, Hz.İbrahim ve Hz. İsmail'den ibarettir.

Hız. Muhammed: *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'*de Hz. Muhammed, Muhammed Ali (Poz 2039, 2040, 2042), Fahr-i Cihan (Poz 2040), Muhammed Mustafa (Poz 2040), Resul Ahmed Mürsel (Poz 2041), Seyyidü'l-Kevneyn Hatemü'l-Enbiyâ (Poz 2041) gibi lakaplarıyla anılmıştır. Özellikle salavat verilecek yerlerde “Ber cemâl-i Muhammed” denilerek İslam Peygamberinin adı zikredilmiştir. Peygamber, son peygamber gibi sıfatlarının yanında Hz. Muhammed'in mürşitlik sıfatı da anılmıştır (Poz 2047).

Hız. İbrahim: *Der Beyân-ı Ta'rîf-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'*de Hz. İbrahim iki yerde geçmiştir. Birincisinde tıg bend tercemanında yer verilen bir Kur'an-ı Kerim ayetidir. “Hayır.

İbrâhîm'in dîni haniftir (hidayete ermiştir)" anlamındaki Bakara suresinin 135. ayetinde yer alan "Bel millete İbrâhîme hanifâ" (Poz 2043) ifadesidir. İkincisi ise mürşidin talibi rehberden teslim aldıktan sonra okuduğu tercemanda yer alan "... kurbân-ı Hâlil..." (Poz 2046) terkididir. Burada Hz. İbrahim'in lakaplarından Halil üzerinden oğlu İsmail'i kurban etme kıssasına atıfta bulunulmuştur.

Hz. İsmail: *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye*'de yer verilen son peygamber Hz. İsmail'dir. Sadece bir yerde "... tekbîr-i İsmâ'il ..." (Poz 2046) şeklinde geçer. Mürşidin talibi rehberden teslim aldıktan sonra okuduğu tercemanda geçen bu ifade Hz. İsmail'in babası Hz. İbrahim tarafından kurban edilme kıssasına gönderme yapılarak talibin hak yolunda canından geçmesi sembolize edilmiştir.

Ehlibeyt ve On İki İmam

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'de yer verilen Babagân Bektaşîliği açısından kutlu şahsiyetler arasında Ehlibeyt ve On İki İmam gelmektedir. Daha çok "Muhammed'in soyu" anlamına gelen "âl-i Muhammed" olarak geçen Hz. Muhammed'in Ehlibeyt'i, "Âl-i 'Abâ" (Poz 2041) olarak da anılmıştır. Al-i Aba, Hz. Muhammed'in abasının altına alarak "Bunlar benim Ehlibeyt'imdir" dediği kendisiyle beraber beş kişiyi (Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) ifade eder.

Hz. Hatice ve Hz. Fatıma: Hz. Muhammed'in eşi Hz. Hatice ile kızı Hz. Fatıma, erkânâme de geçen kişiler arasındadır. İkisi de iki kere arka arkaya anılmıştır. Birincisinde "Allahümme salli 'ala seyyidina Muhammedin ve 'Aliyyin ve'l-Hadice'tü ve'l-Fatimatü ..." (Poz 2048-2049) şeklindeki salavat cümlesinde anılmıştır. İkincisinde ise çerağ tercemanında yer alan "Hem Hadice Fâtıma hayrû'n-nisânın 'aşkına" (Poz 2040) mısrasında Hz. Hatice ve Hz. Fatıma zikredilmiştir.

On İki İmam: Babagân Bektaşîliğinde merkezi inançlardan biri olan İmamet veya Velayet inancına (Oytan, 1960: 31) temel teşkil eden On İki İmam, *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye*'de hem isim isim sayılmakta hem de bu ifade topluluk adı olarak geçmektedir.

On İki İmam'dan en fazla anılan kişi Hz. Ali'dir. Muhammed Ali (Poz 2039, 2040, 2042), Muhammed'le 'Ali (Poz 2039), Aliyyü'r-Murteza (Poz 2040), Murteza (Poz 2050), Sâkî-i Kevser (Poz 2040), Şâh-ı Velâyet (Poz 2050) gibi isim ve lakaplarıyla anılan Hz. Ali'nin rehberlik (Poz 2048) sıfatına da atıf yapılmıştır.

"Ber cemâl-i Muhammed kemâl İmâm Hasan İmâm Hüseyin 'Ali râ bülende salavât..." şeklinde sıklıkla yer verilen salavat cümlelerinde İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in isimleri de erkânâme de yer almıştır. Çerağ tercemanında Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'den bahsedilmektedir (Poz 2041). Ayrıca bir başka tercemanda "Be-hakk-ı Murtezâ ve âl-i dergâh-ı Hüseyin-i Kerbelâ" (Poz 2051) denilerek Hz. Hüseyin'in Kerbela'daki ulu dergâhı saygıyla anılmıştır.

On İki İmam'ın tek tek isimleriyle anıldığı yerler de vardır. Arapça okunan bir salavat metninde Hz. Muhammed, Hz. Hatice ve Hz. Fatıma ile birlikte On İki İmam'ın da isimleri tek tek anılmıştır (Poz 2048-2049).

Erkânâme de On İki İmam topluluk adı olarak geçmektedir. Çerağ tercemanında yer alan "On iki sadr-ı velâyet pişvânın 'aşkına" (Poz 2041) mısraında, On İki İmam'ı topluluk adı olarak anmaktadır.

On İki İmam'ın altıncısı İmam Cafer Sadık'a, Caferi mezhebi bağlamında *Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye*'de yer verilmiştir. Mürşidin talibe verdiği telkinler arasında mezhebinin "İmam Cafer Sadık" olduğu da vardır (Poz 2048).

Melekler

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'de yer verilen tek melek vahiy meleği Cebrail'dir. Mürşidin talibi rehberden teslim aldıktan sonra okuduğu tercemanda yer alan "... delîl-i

Cebrâ'il ..." ifadesiyle, Hz. İbrahim oğlu Hz. İsmail'i kurban ederken Cebrail'in kurban getirmesine gönderme yapılmaktadır. Delil, "Bektaş meydanında çerağı uyandırmak için kullanılan küçük mum"a (Soyyer, 2019: 143) verilen isimdir. Cebrail, burada mum ışığıyla yani nurla sembolize edilmiştir.

Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'de adı geçen kişilerden biri de Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir. Bektaşî tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş Veli'nin bir Bektaşî erkannamesinde yer alması gayet doğaldır. Çerağcının okuduğu tercemanlardan birinde "Ayn-ı cem' olub kâ'ide-i Hünkâr Hacı Bektâş Veli" denilerek (Poz 2042) uygulanan ayn'ül cemin Hacı Bektaş Veli'nin kurallarına göre yapıldığı söylenmektedir. Rehberin dört kapı verdikten sonra yaptığı konuşmada talibin "Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Veli efendimizin katârına katılmak" (Poz 2045) istediğini söyler ve bu konuda razılık ister. Mürşit de "Çün pirimiz Hünkâr Hacı Bektâş Veli muhibb-i âl-i ashâb" (Poz 2045) diyerek ayn'ül cem erenlerine razı olup olmadıklarını sorar. Mürşidin talibe verdiği telkinler arasında pirinin Hünkâr Hacı Bektâş Veli olduğu hususuna da yer verilmiştir (Poz 2048). Çerağ tercemanında "Hazret-i Hünkâr kutbül-evliyânın 'aşkına" (Poz 2041) mısrasında Hacı Bektaş Veli, evliyaların kutbu olarak anılmıştır.

Erkânâmeye göre ikrar erkânın uygulanması

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'ye göre ikrar erkânının uygulanma aşamaları şu şekildedir:

- 1) Çerağcının ayağa kalkıp belini bağlaması ve dara durması [Poz 2038].
- 2) Çerağcının niyaz ederek ocak çerâğından delili uyarması [Poz 2039].
- 3) Çerağcının eşikten aşağı inmesi, ayağını mühürleyerek darda durması [Poz 2039].
- 4) Çerağcının bütün çerâğları uyarması [Poz 2040].
- 5) Çerağcının adâb ile üç adım geri çekilmesi [Poz 2040].
- 6) Çerağcının eşikten aşağı inmesi, ayağını mühürleyerek darda durması [Poz 2040].
- 7) Çerağcının delili sır etmesi (söndürmesi) [Poz 2041].
- 8) Çerağcının ayağını mühürleyerek darda durması [Poz 2041].
- 9) Çerağcının meydana niyaz etmesi [Poz 2041].
- 10) Çerağcının delili dedenin sağ yanına koyması [Poz 2041].
- 11) Çerağcının rehber, postlara, ocağa, çerâğa ve cümle lâyıık olanlara niyâz etmesi [Poz 2041].
- 12) Çerağcının yerine oturması [Poz 2042].
- 13) Rehberin kalkıp niyaz etmesi ve mürşitten haklı hayırlı alması [Poz 2042].
- 14) Çerağcının ayağını mühürleyerek darda durması [Poz 2042].
- 15) Rehberin kalkıp darda durması [Poz 2042].
- 16) Rehberin niyaz etmesi [Poz 2043].
- 17) Talibi elinden tutut meydandan dışarıya çıkarması [Poz 2043].
- 18) Rehberin talibin başından külahını çıkarması [Poz 2043].
- 19) Rehberin talibin tığbendini alıp mürşide teslim etmesi ve külahını alıp kapıya geçmesi [Poz 2043].
- 20) Mürşidin tığbende üç düğüm atıp rehberine vermesi ve rehberin tığbendi alıp talibin boynuna takması [Poz 2043].
- 21) Rehberin talibi kapıya çekmesi [Poz 2043].
- 22) Rehber dört kapı selâmı vermesi [Poz 2044].
- 23) Rehberin talibi çekip getirmesi ve mürşide teslim etmesi [Poz 2046].
- 24) Mürşidin talibi dergüş etmesi ve telkin vermesi [Poz 2046].
- 25) Mürşidin tâlibi tekbirlemesi ve talibin elini adaba göre kendi eline alıp ayet ve dualar okuması [Poz 2048].
- 26) Mürşidin talibi rehberine teslim etmesi [Poz 2049].
- 27) Rehberin talibi alarak peymânçeye geçmesi [Poz 2049].
- 28) Mürşidin dua etmesi [Poz 2050].
- 29) Rehberle talibin, mürşidin önünde niyaz etmesi [Poz 2050].
- 30) Rehberle talibin, mürşide, 'ayn-ı cem' erenlerine ve cümle lâyıık olan yerlere niyaz etmesi [Poz 2050].

- 31) Rehberin talibi kapıya getirmesi [Poz 2050].
- 32) Mürşidin dua etmesi [Poz 2050].
- 33) Rehberin talible beraber mürşide ve her yere niyaz etmesi [Poz 2050-2051].
- 34) Rehberin talibi kapıya getirmesi [Poz 2051].
- 35) Rehberin taliple yerine oturması ve talibe niyaz etmesi [Poz 2051].
- 36) Rehberin kapıya geçmesi [Poz 2051].
- 37) Rehberin mürşide niyaz etmesi ve tekrar kapıya geçmesi [Poz 2051].
- 38) Rehberin yerine oturması [Poz 2051].
- 39) Mürşidin erkânın bittiğine dair dua okuması [Poz 2052].
- 40) Muhabbet meclisinin açılması [Poz 2052].

Bektaşî erkânâmelerinin tamamı incelenerek benzeyen ve ayrışan hususların tespit edilmesi için ayrı bir çalışma yapılmalıdır.

Erkânâmeye göre bir talipte bulunması gereken inanç esasları ve ahlaki özellikler

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye adlı erkânâmede bir talipte bulunması gereken ahlaki hasletler mürşidin talibe verdiği telkinde toplu halde verilmiştir. Mürşidin talibe verdiği telkinde bu ahlaki özellikler inanç unsurlarıyla içiçedir. Metinde yer verilen Bektaşî inanç esasları ve ahlaki özellikleri şöyledir:

İnanç esasları: Hakkı özünde mevcut bilmek, mürşidini Hz. Muhammed bilmek, Rehberini Hz. Ali bilmek, On İki İmam'a iman getirmek, mezhebini bir bilip İmâm-ı Cafer Sâdık mezhebine bağlı olmak, Güruhu Naci'ye mensup olduğunu bilmek, pirini Hünkâr Hacı Bektaş Veli bilmek, mürşidini pirin yani Hacı Bektaş Veli'nin varisi bilmek, rehberini peder (baba) bilmek, ikrarını saf eylemek yani hem dille hem amelle hem de gönülle iman etmek (Poz 2047-2048).

Ahlaki özellikler: Yalan söylememek, gıybet etmemek, şehvetperest olmamak, kibir ve kin tutmamak, kimseye haset etmemek, gördüğünü örtmek, görmediğini söylememek, elinin ermediği yere el uzatmamak, sözünün geçmediği yere söz söylememek, ibretle bakmak, hilimle söylemek, küçüğe izzet, büyüğe hizmet eylemek, her esrarı erenlere ağâh olmak, özünü tarikatte sâbitkadem eylemek. (Poz 2047-2048).

Sonuç

Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye adlı el yazması eser, ikrar erkânını anlatan Babagân Bektaşîliğine ait klasik bir erkânâmedir. Erkânâmede ikrar erkânı özet olarak anlatılmış sadece erkânın icra edilmişindeki hususlara yer verilmiştir. Metin içinde dolaylı olarak Bektaşîliğin kutlu bildiği bazı şahsiyetler anılmış, Bektaşîliğin inanç ve ahlaki ilkeleri sıralanmıştır. Bektaşîliğin inanç esasları ve ahlaki ilkeleri metinde kısaca verilse de muhteva bakımından son derece zengindir.

Babagân Bektaşîliğine ait bütün erkânâmelerin günümüz Türkçesine kazandırılması ve araştırmacıların istifadesine sunulması Bektaşîlik araştırmaları için son derece önemlidir. Bektaşîliğin doğru anlaşılması için erkânâmelerin içeriğinin deşifre edilmesi hatta detaylı şekilde açıklanması açık bir zorunluluktur.

Kaynakça

- Kur'an-ı Kerim Me'âli*, Diyanet İşleri Başkanlığı (2011). (Haz. Altuntaş Halil - Şahin Muzaffer). Yenigün Mat. San. Tic. Ltd.. Şti.
- Noyan, B. (2010). *Bütün yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik (8. Cilt)* Ankara: Ardıç Yayınları.
- Oytan, M. T. (1956). *Bektaşîliğin içyüzü: Dibi köşesi yüzü ve astarı nedir?* İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Öge, M. (2022a). Risâle-i Merâsim-i Bektaşî Adlı Esere Göre Bektaşî Nasıl İkrar Verir?. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 951-979.

- Öge, M. (2022b). Babagân Bektaşılığına ait bir tıraş erkânnâmesi ‘Der Beyân-ı Erkân-ı Tıraş ve İntisâb-ı Tarîk-i Bektâşîyye’. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 103 (Eylül 2022), 363-375.
- Öge, M. (2022c). Bektaşî Tarikatına Ait Bir Halifelik Tıraş Erkânnâmesi: “Menzil-i Hilâfet Tıraş-ı Erkân”. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (2), 1159-1174.
- Özdemir, A. R. (2021). “Alevi-Bektaşî yolunda anlam ve özellikleriyle ‘Erkan’ kavramı”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)* 37, 111-130.
- Özdemir, Ö. ve Özdemir A. R. (2022). Babagân Bektaşılığının kolektif belleği: Erkânnâmeler ve Türkiye’deki Neşri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15 (37) , 72-90
- Soyyer, A. Y. (2019). *Hünkâr: Ansiklopedik Bektaşilik Sözlüğü*. İstanbul: Post Yayınevi.

Etik kurul onayı

Bu araştırma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ekler

Ek-1: Der Beyân-ı Ta’rîf-i Erkân Fî Tarîkati ‘Aliyye-i Bektaşîyye’nin Çeviriyazısı

Der Beyân-ı Ta’rîf-i Erkân fî Tarîkati ‘Aliyye-i Bektaşîyye

Bismillahirrahmanirrahim.

Evvela çerâkçı olan zât ayağa kalka. Belini bağlayub dâre gele. Bu dâr tercümânını anda okuya:
Bismi’ş-Şâh.

Rabbenâ zalemnâ enfüsina ve in lem teffir lenâ ve terhamnâ lenekü nenne mine’l-hâsırîne.²

Allah Allah.

Özüm dârde, yüziüm yerde, erenler meydânında, hak huzurunda, Muhammed ‘Ali divânında, (mücerred ise) canım kurbân tenim tercümân, (müte’ehil ise) cânım kurbân mâlim tercümân. Bu fakirden ağrınmış, incinmiş, gücenmiş cân karındaş var ise [Poz 2039] dile gelsün, bile gelsün. Hakkını taleb eylesün.

Allah Eyvallah.

Andan cümle erenler râzı olub Hû diyeler. Çerâkçı anda niyaz idüb yürüye. Dedenin yanından delili alub ocak çerâğından uyara ve uyarırken bu tercümânı okuya:

Bismi’ş-Şâh.

Çerâğ nûr-ı Muhammed ‘Ali’den doğub semşle mâh-ı fakîr bir zerre âlem destur.

Allah Eyvallah

Yâhûd bu tercümânı okuya:

Bismi’ş-Şâh.

Çerâğ ruşen, fahr-ı dervîşân, himmet-i pîrân, pîr-i Horasan.

Ber cemâl-i Muhammed kemâl İmâm Hasan İmâm-ı Hüseyin ‘ali râ bülende salavât

Andan çekilüb eşikden aşığı ine ve anda mühr-i pâ dura bunu okuya:

Bismi’ş-Şâh.

Çerâğ-ı evliyâ nûr-ı semâvât ki, bu menzildir, ol tûr-ı münâcât kaçankim ruşen ola. Kıl niyâzı Muhammed’le ‘Ali’ye.

Ve bir salavât ber cemâl-i Muhammed ‘ila âhirihi.

[Poz 2040] Andan varub çerâğları tekmilen uyara ve uyarırken bu tercümânı okuya:

Bismi’ş-Şâh.

Seyyidi’s-sâdât, muhabbetü’s-sâdât, hülâsa-i mevcû-dat, şefî’-i yevmü’l-’arasat.

² “Her ikisi, "Rabbimiz! Kendimize yazık ettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz" dediler.” Araf/23.

Muhammed Mustafa râ salavât.

Cümle çerakları uyandırdıktan sonra adâb ile üç adım girü çekile bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Rûşen oldu çünkü kânun çerâğ-ı evliyâ.

Ehl-i fukara oldu burhân delil rehnümâ.

Virelim cândan salavât ez derûn bî-riyâ

Hem resul Ahmed Mürsel 'Aliyyü 'r-Murtaza.

Ber cemâl-i Muhammed ila âhire...

Andan çekile işikden aşağı inüb mühr-i pâ dura bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh

Çün çerâğ fahr uyandırdık Hüda'nın aşkına

Dü cihân fahri Muhammed Mustafa'nın aşkına

Seyyidü 'l-kevneyn Hatemü 'l-Enbiyâ'nın aşkına

Sâkî-i kevser 'Aliyyü 'r-Murtazâ'nın aşkına

Hem Hadice Fâtıma hayrî'n-nisânın aşkına

[Poz 2041] *Şâh-ı Hasan'la Şâh-ı Hüseyin-i Kerbelâ'nın aşkına*

On iki sadr-ı velâyet pîşvânın aşkına

Çarde-i mâ süm pâk Âl-i 'Abânın aşkına

Hazret-i Hünkâr kutbü 'l-evliyânın aşkına

Haşre dek yansun yakılsun billahi anın aşkına.

Ber cemâl-i Muhammed ila âhirihi...

Andan mürşid du'â ide. Hû diyeler. Çerâkçı dahî delili sırr idüb işiğinde niyâz ide. Andan ilerü varub mürşidin karşusunda mühr-i pâ dura. Bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Ve lillahi 'l-meşriki ve 'l-mağribi feyneme tûvellu fesemme vechullahi.³

Simâhüm fi vücûhihim min eseri 's-süciid.⁴

deyüb niyâz ide. Ve niyâz ederken delili dedenin sağ yanına koya. Andan rehber ve postlara ve ocağa ve çerâğa ve cümle lâyık olan yerlere niyâz dahî çekile. Eşiğe gelüb bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh. Allah dost.

[Poz 2042] *Hâzır gâ'ib zâhir bâtın ayn-ı cem erenlerinin gül cemâllerine aşk.*

Andan çerâkçı geçüb yerine otura ve otururken bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Sırr-ı cemâl dost bi-vech hutut-ı heft-i âdem der-mihrâbü's-sitte çâr-kuşe-i post. 'Ayn-ı cem erenlerine Hû Dost.

Allah Eyvallah.

Andan rehber kalkub niyâzı ve erkânı icrâ ide. Ve mürşidden haklı hayırlı alub yine kendü yerine otura. Ba'dehu tekrar çerâkçı kalka dedenin karşusunda mühr-i pâ dura. Bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Çerâğ nûr-ı Muhammed 'Ali ruşen olmuş ezelden ezeli.

'Ayn-ı cem olub kâ'ide-i Hünkâr Hacı Bektâş Veli.

Ber cemâl-i Hasan Hüseyin oldu envâr eyvallah havâlet yâ İmâm-ı Rıza.

Hû Dost.

Ba'dehu rehber kalka dâre gele dâr tercümânını o kuya. Mürşid dahî özri kabul ide Hû **[Poz 2043]** diyeler. Rehber erkân üzere niyâz ve tâlibi elinden tutub taşra çıkara ve başından külâhı çıkara ve çıkarırken bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Yâ eyyuhellezine amenu kû enfüsekiim ve ehliküm nâren.⁵ Ve yağfir leküm hatâyakiim ve senezidü 'l-muhsinin.⁶

Ber cemâl-i Muhammed kemâl İmâm Hasan İmâm Hüseyin 'Ali râ bülende salavât.

³ "Doğu da batı da Allah'ındır, nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır." Bakara/115'den bölüm.

⁴ "Onların âlâmetleri yüzlerindeki secde izleridir." Fetih/29'dan bölüm.

⁵ "Ey inananlar! Kendinizi ve çocuk çocuğunuzu cehennem ateşinden koruyun." Tahrim/6'dan bölüm.

⁶ "Biz de yanılmalarınızı bağışlarız, iyilere daha da artırırız" demiştik." Bakara/58'den bölüm.

Andan tâlibin tığbendini alub mürşide teslim ide ve külâhını alub kapuya geçe. Bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Ve izâ şüunâ beddelnâ emsâlehüm tebdilen.⁷

Ber cemâl-i Muhammed ilâ âhirihi...

Andan mürşid tığ bende üç düğüm idüb rehber vire rehber dahî tığ bendi alub tâlibin boynuna taka ve takarken bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Bel millete İbrâhime hanifen.⁸

Ve men dehalehu kâne âminen.⁹

Ber cemâl-i Muhammed kemâl İmâm Hasan İmâm Hüseyin 'Ali râ bülende salavât...

[Poz 2044] Andan rehber tâlibi kapuya çeke ve kendüsü bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

'Arsâ-i hakda durub dâr-ı irâdetde özüm.

Hâk-ı dergâh oluben secde-i vuslatde yüzüm.

Her ne kim fermân olursa şâhâ mürüvvetde bu sözüm.

Muntazır-ı lütf olub izn ve icâbetde gözüm.

Ber cemâl-i Muhammed ila âhirihi...

Andan rehber dört kapuya selâm virüb şöyle söyleye:

Esselâmü aleyküm şeri'at erenleri.

Esselâmü aleyküm tarikat pîrleri.

Esselâmü aleyküm ma'rifet kâmilleri.

Esselâmü aleyküm hakikat şâhları.

Özü dârde, yüzü yerde, boynu bağı, ciğeri dağı, (mücerred) ise erenlere koç kurbânımız vardır. Falan nâm (müte'ehhil) ise erenlere bir kuzulu kurbânımız vardır. Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Veli efendimizin katârına katılmak ister. Bu hususda emr-i mürşid ne buyurulu(r).

Allah eyvallah.

[Poz 2046] Andan mürşid bu tercümânı okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Seyyidü's-sadât, muhabbetü's-sadât, hülâsa-i mevcûdât, Muhammed Mustafa râ salavât. Çün pirimiz Hünkâr Hacı Bektâş Veli muhibb-i âl-i ashâb. Ehl-i şeri'at ve sahib-i tarikat erleri ve hakikat ihtiyârları ve ma'rifet kâmilleri bir mûnis ve mü'min 'aşık boynu bağı kül olmak diler. İşbu husûsda re'y-i ma'rifetinizi taleb eyler cemâ'at.

Dahî Hû diyeler. Andan rehber tâlibi çeküb getüre. Mürşide teslim ide. Mürşid dahî tâlibi dergüş idüb bu tercümânı ve bu âyetleri okuya:

Bismi 'ş-Şâh.

Fermâni celîl, kurbân-ı Hâlîl, delîl-i Cebrâ'il, tekbîr-i İsmâ'il. Allahü Ekber. Allahü Ekber. Lâ ilahe illallahu vallahu ekber. Allahü Ekber ve lillahi'l-hamd.

Sübhânellahü ve'l-hamdü lillahi velâ ilâhe illa'llahu vallahü ekber velâ havle velâ kuvvete illa bi'llahi'l-'aliyyü'l-'azîm¹⁰

[Poz 2047] *Estağfurullah. Estağfurullah. Estağfurullah.¹¹*

Min külli za-zenbin eznebetehu 'amden evsehven ev hatâen evsırren ev 'alâniyyeten ve etûbu ileyhi min zenbi'llezi â'lemü ve min zenbi'llezi lâ â'lemü inneke ente 'allamü'l-guyûbi settârü'l-'uyubi gaffârü'l zunubi tevvâbu'r-rahîmü estağfirullah şâkiren lillah.¹²

Ve bunu telkîn ide:

⁷ "Dilersek onları benzerleri ile değiştiririz." İnsan/28'den bölüm.

⁸ "Hayır. İbrâhîm'in dîni haniftir (hidayete ermiştir)." Bakara/135'den bölüm.

⁹ "Ve kim oraya girerse emin (emniyette) olur." Al-i İmran/97'den bölüm.

¹⁰ **Türkçesi:** Allah şerikten ve kusurdan uzaktır. Her türlü hamd ve minnet Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. Güç ve kuvvet ancak yüce ve azamet sahibi olan Allah'a mahsustur.

¹¹ **Türkçesi:** Yüce Allah'tan kusur ve hatalarımın bağışlanmasını dilerim. Yüce Allah'tan kusur ve hatalarımın bağışlanmasını dilerim. Yüce Allah'tan kusur ve hatalarımın bağışlanmasını dilerim.

¹² **Türkçesi:** Tasarlayarak, isteyerek, istemeyerek veya hata olarak gizlice veya açıktan yapmış olduğum tüm günahlarımı kimse bilmez. Ama sen gaybı en iyi bilensin. Ey günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden merhametli. Senden bağışlanma diliyorum. Allah için şükrediyorum.

Ey tâlib, On İki İmam'a imân getir. Mezhebi bir bil. Rehberini peder bil. Mürşidini pîrin vârisi bil. Ey tâlib, yalan söyleme 1. Gıybet itme 2. Şehvet-perest olma 3. Kibir ve kin tutma 4. Kimseye hased itme 5. Görüleni ört 6. Görmediği söyleme 7. Elin irmediği yire el uzatma 9. Sözün geçmediği yere söz söyleme 10. İbretle bak 11. Hilmlle söyle 12. Küçüğe izzet, büyüğe hizmet eyle 13. İkrârını sâf eyle 14. Hakkı özünde mevcûd bil 15. Her esrârı erenlere agâh ol 16. Özünü tarîkatde sâbit kadem eyle 17. Mürşidin Muhammed, [Poz 2048] rehberin 'Ali'dir 18. Mezhebin İmâm-ı Ca'feri's-Sâdık gürûhunun Nâcî 19. Pîrin Hünkâr Hacı Bektâş Veli'dir 20.

Ba'dehu mürşid tâlibin cümle vesilelerini tekbirle ve tâlibin elini adâb ve usûl-i vechile kendi eline alub bu âyet ve bu tercümânları okuya:

Bismillahirrahmanirrahim.

İnnellezine yübâyî uneke innemâ yübâyî ûnallahe yedullahi fevke eydihim femen nekese feinnema yenküsi 'âlâ nefsihi ve men evfa bimâ ahade aleyhullahü feseyü' tihî ecren 'azimen.¹³

Yâ eyyuhellezine âmenuttekkullahe ve'l-tenzur nefsi'n ma kaddemet liğadin vettekkullahe innellahe habirun bimâ ta'melûn.¹⁴

Yâ eyyuhellezine âmenu tûbu ilâllahi tevbeten nasûhen.¹⁵

Vallahü yuhibbû't-tevvâbine ve yuhibbû'l-mütetahhirine.¹⁶

Elhamdülillahilezi lâ yebkâillâ vechehü velâ yekûmü.¹⁷

İllâ zâtehu lehü'l-mülkü ve lehü'l-hükmü ve ileyhi turce'un.¹⁸

Allahümme salli 'ala seyidina Muhammedin ve 'Aliyyin [Poz 2049] ve'l-Hadîcetü ve'l-Fatimatü ve'l-Hasan ve'l-Hüseyn nesli zekiyyen ve Zeyne'l-âbid ve'l Bâkır ve's-Sâdık ve'l-Kâzım ve'r-Rızâ'î ve't-Takî ve'n-Nakiyyi ve haze'l-Askeri ve'l-Mehdillezi hüccetü'l-kâ'im yadribu bi's-seyfi bi-hükmi ezeliyyen ebdiiyyen salavâtullahi ve selâmuhu aleyhim ecma'in.¹⁹

Hüvallahü 'ala mâ nekulu vekilün ve in tevellev kemâ tevelleytum min kablu yu'azzibküm 'azâben elimen ve salli Allahü te'âlâ 'ala seyidina Muhammedin ve alihi ve hayri ashabihi ecma'in birahmetike yâ erhamer-rahimine.²⁰

Andan mürşid tâlibi rehberine teslim ve rehber tâlibi alub peymânçeye geçeler. Rehber anda bu tercümânı okuya:

Bismi's-Şâh.

Hamdullah vâsıl-ı didâr hak olduk bugün.

Cümle müşkil hall olub esrâr-ı hakk olduk bugün.

Bâde-i aşk-ı ilahi şükür-nûş kıldık bugün.

Mâsivâdan el çeküb mest-i ebed olduk bugün.

Ber cemâl-i cemâl Muhammed ila âhirihi...

[Poz 2050] Andan mürşid du'â ide Hû diyeler. Andan rehber tâlibi mürşidin önüne çeke niyâz iderler. Ve niyâz iderken bu tercümânı okuya:

Bismi's-Şâh.

Vallahî'l-meşriki ve'l-mağribi feinnemâ tuvelli fe sümme vechullahi.²¹

Simahüm fi vücûhihim min eseri's-sucûdi.²²

¹³ “Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler (biat edenler), Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen, ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir.” Fetih/10.

¹⁴ “Ey inananlar! Allah'tan sakının; herkes yarına ne hazırladığına baksın; Allah'tan sakının, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır.” Haşr/18.

¹⁵ “Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin.” Tahrîm/8'den bölüm.

¹⁶ “Muhakkak ki Allah, tevâbin olanları (tövbe edenleri) sever ve temizlenenleri sever.” Bakara/222.

¹⁷ **Türkçesi:** Övgüler O'nun aittir. O'nun yüzünden başka hiçbir şey kalıcı değildir.

¹⁸ “İllâ vecheh (vecchehu), lehel hukmu ve ileyhi turceün(turceüne).”

Türkçesi: “Hüküm O'nundur. Ve O'na döndürüleceksiniz.” Kasas/88'den bölüm.

¹⁹ **Türkçesi:** Allah'ım! Muhammed'in, Ali'nin, Hatice'nin, Fatma'nın, Hasan ve Hüseyin'in ve onun temiz nesli Zeynel Abidin, Bakır, Sadık, Kazım, Rıza, Taki, Naki, Askeri ve Hüccet, Kaim olan, kılıcıyla vuran, hükümü ezeli ve ebedi olan Mehdi'nin üzerine selam olsun. Onların hepsinin üzerine senlik ver.

²⁰ **Türkçesi:** O Allah ki yediklerimize vekildir. Eğer önceden yaptığını gibi yüz çevirirseniz sizi elim bir azapla azaplandırır. Allah'ım Muhammed'e ve Ehlibeyt'ine ve hayırlı, seçkin ashabının tümünün üzerine olsun. Rahmetinin hakkı için ey merhametlilerin en merhametlisi.

²¹ “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir.” Bakara/115'den bölüm.

²² “Onların âlâmetleri yüzlerindeki secde izleridir.” Fetih/29'dan bölüm.

deyüb mürşidin önünde niyâz ideler. Ve ‘ayn-ı cem’ erenlerine ve cümle lâıyk olan yirlere niyâz ideler. Andan rehber tâlibi çeküb kapuya getüre. Orada rehber bu tercümânı okuya:

Bismi’ş-Şâh.

Küşâd itmiş kerem bâ ben şeh her dü serâ gördüm

Muhammed Mustafa’yı destgîr her geda gördüm

Gelüb ‘ayne’l-yakîn Şâh-ı Velâyet pişvâ gördüm

Özümlü cümle merdânile fî tahtü’l-livâ gördüm

Ber cemâl-i Muhammed kemâl İmâm Hasan İmâm Hüseyin ‘Ali râ bülende salavât.

Mürşid tekrâr du’â ide. Hû diyeler. Rehber tâlible beraber mürşide **[Poz 2051]** ve her yere niyâz idüb tâlibi kapuya çeke ve kendüsü orada bu tercümânı okuya:

Bismi’ş-Şâh. Allah Dost.

Hâzır gâ’ib zâhir bâtın ‘ayn-ı cem’ erenlerinin gül cemâllerine ‘aşk.

Andan rehber tâlibi çeküb yerine otura ve tâlibe niyâz ide dahî kapuya geçüb orada bu tercümânı okuya.

Bismi’ş-Şâh.

Kabul eyle Hüda hakkı hizmetim ey Şâh.

Be-hakk-ı Murtezâ ve âl-i dergâh-ı Hüseyin-i Kerbelâ.

Nûri hakkıçün bu dergâhdan ayırma ey ganî Şâh.

Ber cemâl-i Muhammed kemâl İmâm Hasan İmâm Hüseyin ‘Ali râ bülende salavât.

Bunu okuyub tekrâr mürşide niyâz ide ve yine kapuya geçe. Bu tercümânı anda okuya:

Bismi’ş-Şâh. Allah Dost.

Hâzır gâ’ib zâhir bâtın ‘ayn-ı cem’ erenlerinin gül cemâllerine ‘aşk.

Andan rehber varub kendü postuna otura ve otururken bu tercümânı okuya:

Bismi’ş-Şâh.

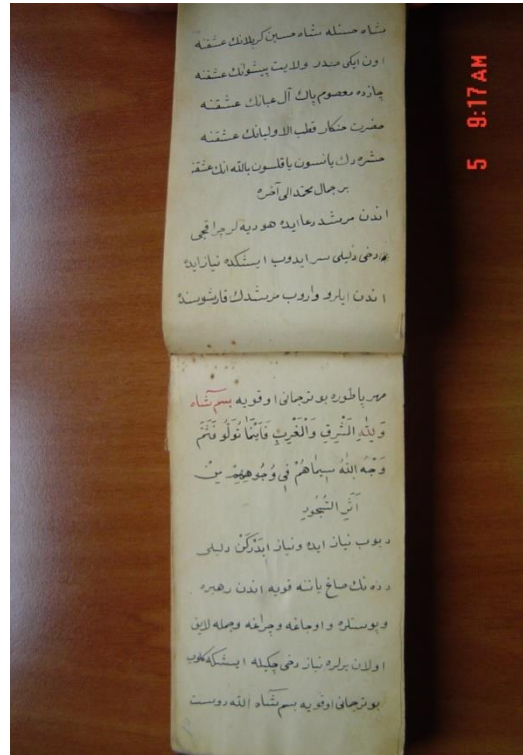
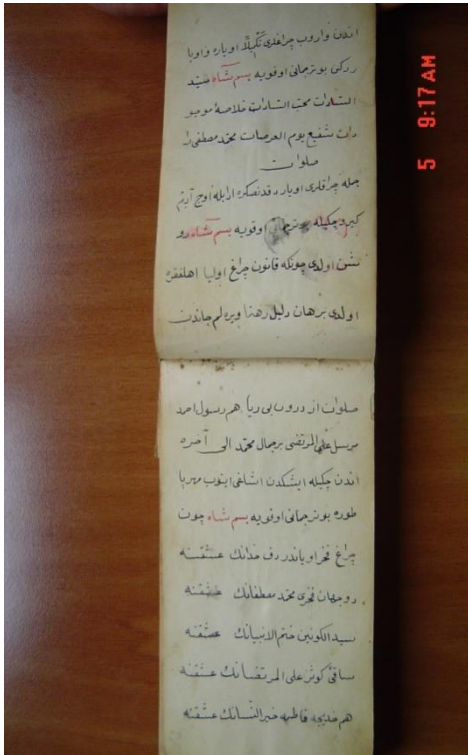
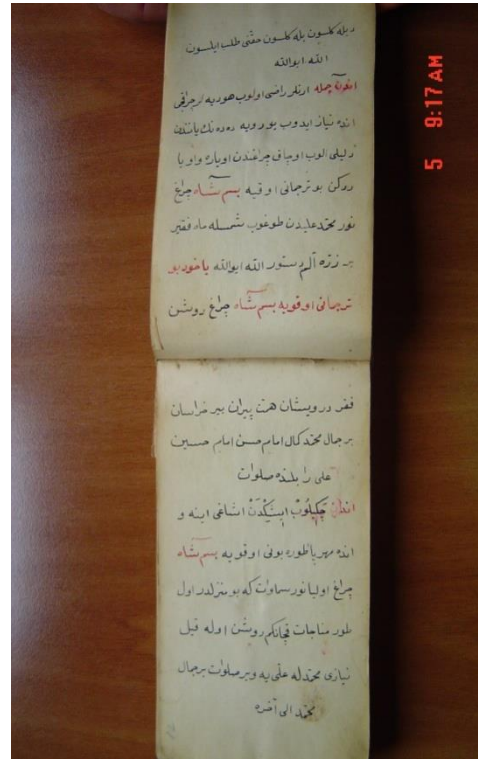
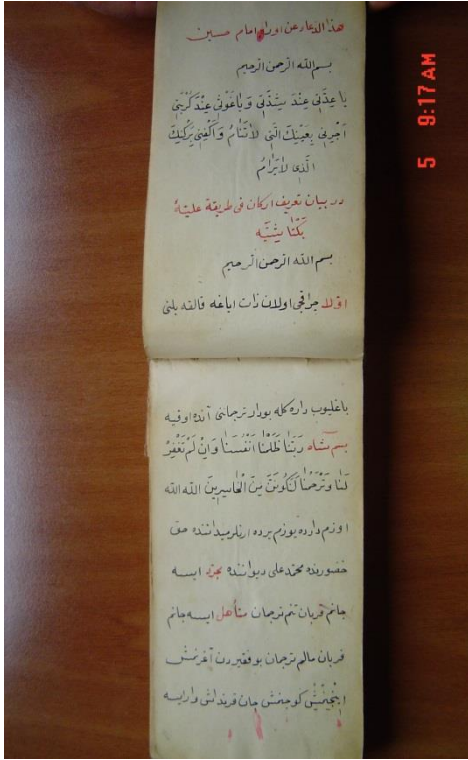
Sırr-ı cemâl-ı dost. Bi-vech hutut. [Poz 2052] Heft âdem der mihrâb-ı sitte. Çâr-küşe-i post ‘Ayn-ı cem’ erenlerine.

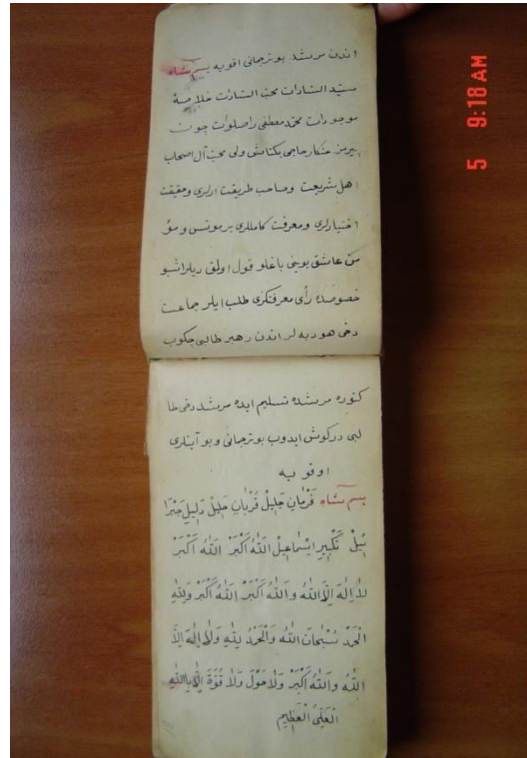
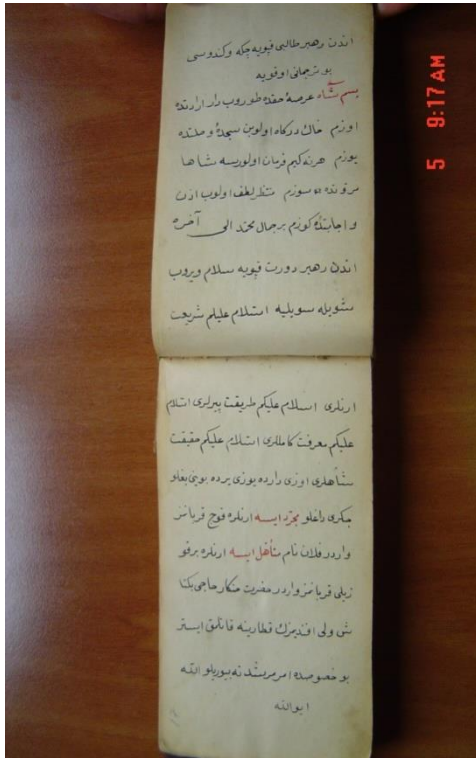
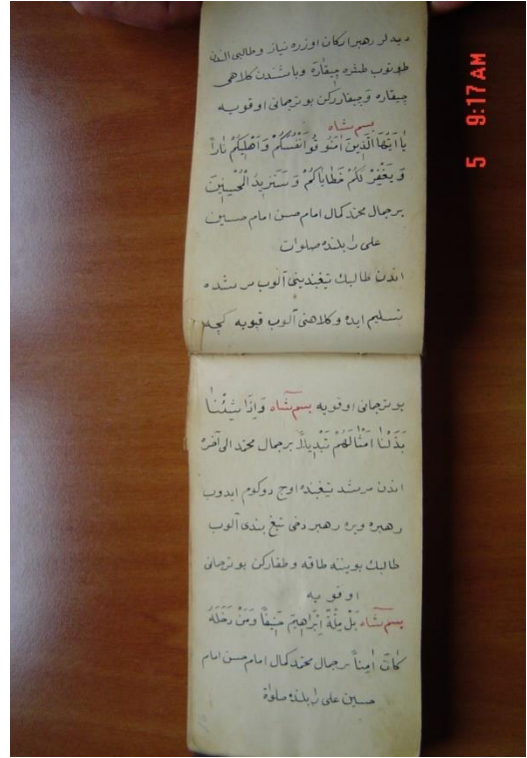
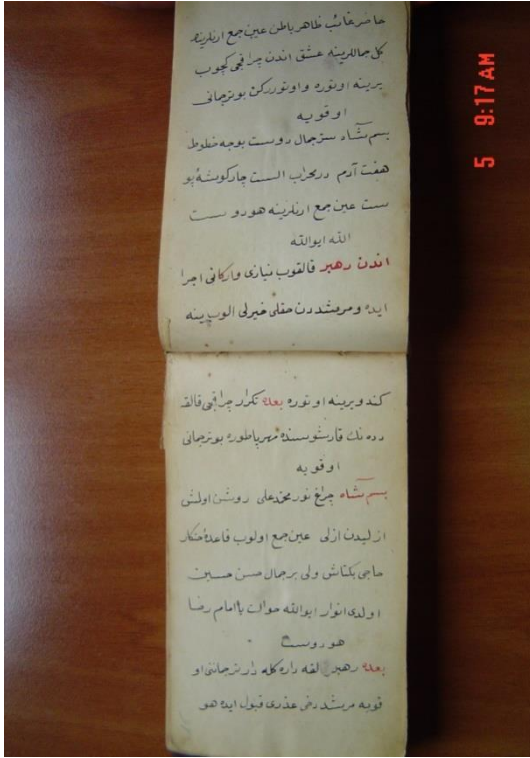
Allah Dost.

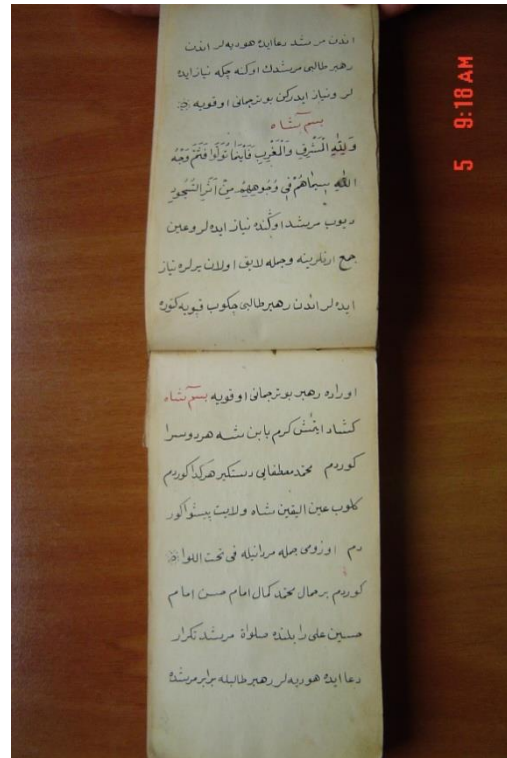
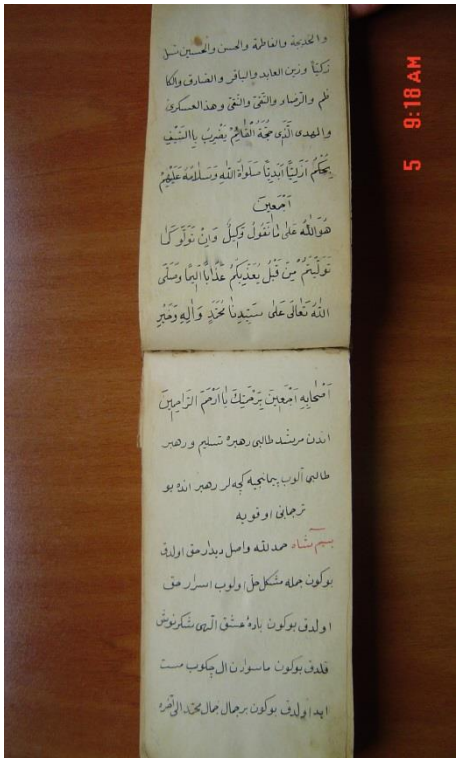
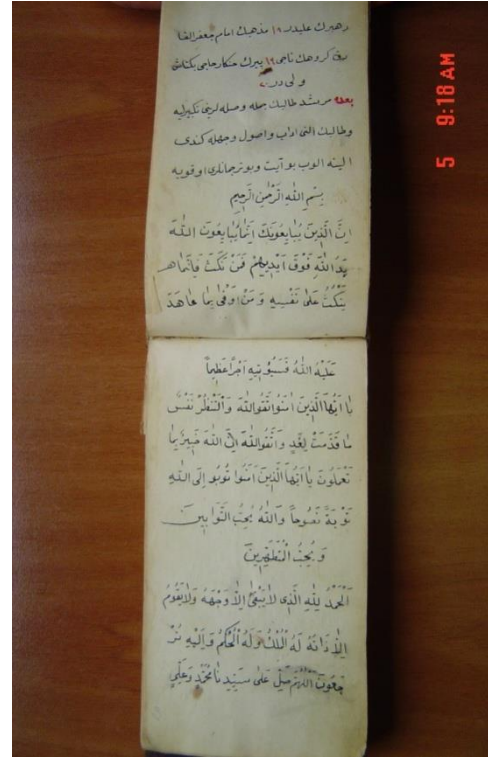
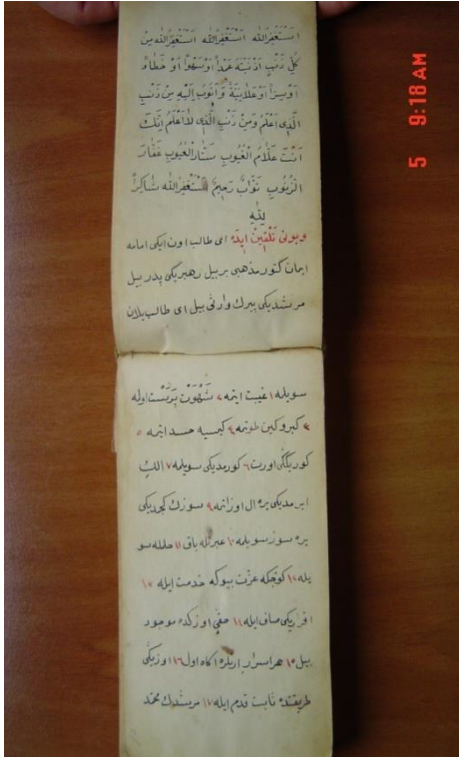
Andan mürşid dahî erkânın tekâmiline dâ’ir du’â ide. Hû diyeler. Andan sonra herkes yerlü yerince karar idüb ülfet ve muhabbet ve izhâr-ı safâ ve işâr-ı vefâ ve fütüvvet ve kemâl-ı ‘aşk ve şevk ve zevkle sohbeti dirlik ve birlik ile dem ve devrân ve muhabbet ideler ve’s-selâm.

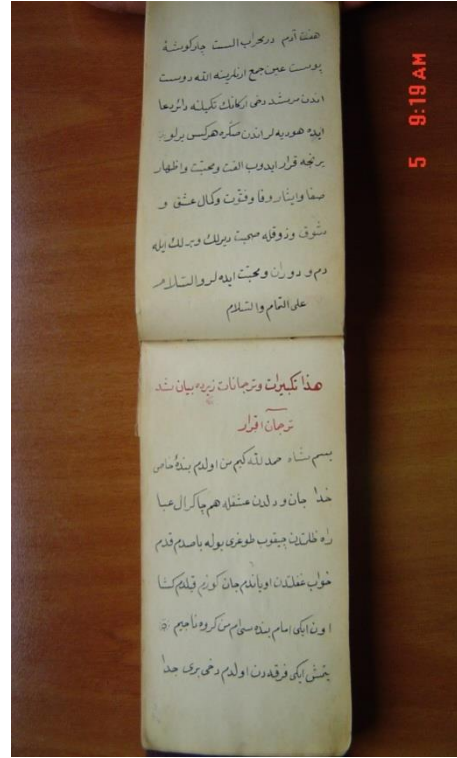
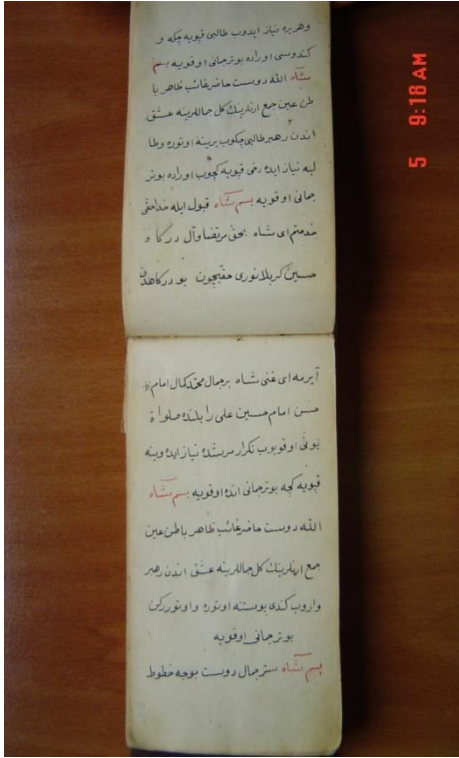
‘Ale’t-tamâm ve’s-selâm.

Ek-2: Der Beyân-ı Ta'rif-i Erkân Fî Tarîkati 'Aliyye-i Bektaşîyye'nin Orjinal Metni

Konaklama işletmelerinin sosyal medya üzerinden gerçekleştirdikleri içerik paylaşımlarında Covid-19 salgınının etkisi: Ayvalık otelleri örneği*
The effect of the Covid-19 outbreak on the content sharing of accommodation establishments in social media: The case of hotels in Ayvalık

Gönderim Tarihi / Received: 01.10.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 12.12.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1003483](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1003483)

Oğuzhan DÜLGAROĞLU**1

Cevdet AVCIKURT²

ÖZ: İşletmeler, Web 4.0 teknolojisiyle beraber gelişim sağlayan sosyal medya mecralarını kullanarak büyük kitlelere kolay bir şekilde hitap edebilmektedirler. Bilhassa konaklama işletmeleri, ürünlerinin tanıtımını gerçekleştirirken duyuşal etmenlerden de yararlanarak sosyal medya mecralarını etkin olarak kullanma yoluna gidebilmektedirler. Çin’de meydana geldikten hemen sonra tüm dünyayı etki altına alan Covid-19 virüsünden kaynaklanan pandeminin turizm sektörünü büyük çapta olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu araştırmada, pandemi süre zarfında konaklama işletmelerinin sosyal medyadaki içerik paylaşımlarında ne gibi farklılıklar yaşandığının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu araştırma, Ayvalık’ta bulunan otel işletmelerinin Instagram vasıtasıyla yaptıkları içerik paylaşımlarını kapsamaktadır. Araştırmada, Ayvalık destinasyonunda faaliyetlerini sürdüren konaklama işletmeleri arasından Tripadvisor web sitesinde müşteri puanlarına göre ilk on sırada bulunan otel işletmelerinin sosyal medyadaki içerik paylaşımları mercek altına alınmıştır. Tripadvisor referans sitesinde müşteri puanı açısından ilk on sırada bulunan konaklama işletmelerinin paylaştıkları Instagram içeriklerinden Covid-19 salgınına ilişkin olduğu değerlendirilen 30 tane içerik, içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İncelenen içerikler, Benoit’in (1997) İmaj Restorasyon Teorisi kapsamında Covid-19’a uyarlanıp kodlama işlemi yapılmıştır. Gerçekleştirilen içerik analizi aşamasında, otel işletmelerinin Instagram vasıtasıyla gerçekleştirdikleri paylaşımlarında yer alan metinler ve içerik paylaşımları vasıtasıyla müşterilere verilen mesajlar; “salgının bireylerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma”, “salgın sürecinde insan sağlığını korumaya yönelik alınan önlemler ile ikna çalışmaları” ve “salgın sürecinin insan hayatını değiştirdiğini kabullenme” temaları altında incelenmiştir. Yapılan analizler neticesinde konaklama işletmelerinin sosyal medyadaki içerik paylaşımlarının ağırlıklı olarak “salgının getirebileceği olumsuz etkilerle karşı alınan önlemler” kapsamında yapıldığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda konaklama işletmeleri tarafından müşterilere ağırlıklı olarak “pandeminin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması” kapsamında içerikler paylaşarak mesajlar verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemisi, Sosyal medya, Turizm, Instagram, Tripadvisor.

ABSTRACT: Establishments could reach target groups via utilisation social media channels that have been improved via Web 4.0 technology. Especially, businesses in tourism could direct the social media channels via using sensory factors while building up their products. It is sighted that the Covid-19 pandemic process, which has expanded the whole world afterwards emergence in China, has triggerred substantial wreckage to tourism sector. In this study, it is working up to find out the divergence in social media postings of hotels along the pandemic period. This study contains the social media postings of hotels in Ayvalık on Instagram social media channel. In this study, social media postings of top ten accommodation establishments in Ayvalık classified by points given by the cunsomers on Tripadvisor, have been analyzed. 30 Contents that containing Covid-19 pandemic process shared by these accommodation establishments on Instagram with using content analysis method, have been examined. The examined contexts have been coded in line with considering Benoit’s (1997) Image Restoration Theory. Meanwhile the context analysis is performed by the researchers, texts and messages which are given by way of contents to cunsomers by hotel establishments on Instagram social media channel have been analyzed via the themes of "reducing the negative effects of the epidemic on the mental health of individuals", "convincing studies with the measures taken to protect human health during the epidemic process" and "accepting that the epidemic period has changed human life". As a result of analyses, it has been specified that the contents postings of accommodation establishments on social media are mainly carried out within the scope of "measures taken against the negative effects that the epidemic may bring". In order respects, it has been determined that messages are given to customers mainly within the scope of "reduction the negative effects of the pandemic on individuals" through posting contents by accommodation establishments.

Keywords: Covid-19 Pandemic, Social media, Tourism, Instagram, Tripadvisor.

* Bu çalışma, 15 - 17 Ekim 2020 tarihinde düzenlenen International West Asia Congress of Tourism (IWACT’20) kongre bildiri kitabında yayımlanan “Koronavirüs (Covid-19) Salgını’nın Otel İşletmelerinin Sosyal Medya’daki İçerik Paylaşımları Üzerine Etkisi: Ayvalık Örneği” başlıklı özet metin çalışmasından üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi/Turizm İşletmeciliği Bölümü, oguzhan@balikesir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1992-0531>

² Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Turizm Fakültesi/Turizm İşletmeciliği Bölümü, avcikurt@balikesir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9169-9763>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

In our era, it is consisted that the transmission among people has changed via technologic evolvments. In consequence of evolvments in the digital world, people could correspond each other with smart devices easily. Therefore, businesses can reach target group via using social media platforms which have been improved with Web 4.0 technology readily.

Social media facilitates accessing and sharing information both locally and globally. Social media also enables low-cost communication to business and facilitates to establishments interact with customers. Therefore it has become a key communication platform for tourism businesses because it offers to users many advantages (Bat ve Yurtseven, 2014). Especially, hotels can control the social media channels by using sensory factors while introducing their products effectually. Thus, social media channels can be considered as substantial means for tourism establishments to achieving these purposes.

Generally, crises have a negative impact on the tourism sector. Crisis is expressed as sudden and unexpected events that shake the existence of businesses and threaten their important values (Glasscock, 2004). Crises that are known to be an detrimental phenomenon. Because crises could disrupt the routine systems of enterprises and endanger their activities (Akdoğan and Cingöz, 2009: 6). For this reason, when a crisis occurs, it is necessary to obtain information about crisis and act quickly in order to successfully overcome it (Coombs, 2010: 19). The Covid 19 outbreak can also be considered as a sample of a crisis for the tourism industry.

It is sighted that the Covid 19 pandemic, which has expanded the entire world after that sighting in China, has caused huge infest to the tourism sector. With the Covid-19 pandemic, it is sighted that the participation of people in tourism events has reduced, employing possibilities in the tourism industry have been reduced and kinds of tourism activities preferred by people have alternated. It is openly sighted that all these are reverberated in social media postings of hotels.

Methodology

In this research, it is purposed to unveil the divergence in social media postings of hotels throughout the pandemic process. This research contains social media postings of hotels in Ayvalık on Instagram channel. The social media postings of the best ten accommodation establishments in Ayvalık according to points given by the customers on Tripadvisor website have been analyzed. 30 Contents which are relevant to the Covid-19 pandemic shared by these accommodation establishments on Instagram by the way of using content analysis method, have been examined.

In this study, content analysis method has been preferred as the research method purposes of the research compatibly. Content analysis is expressed as the process of summarizing and explaining the collected visual or written contents (Neumann, 2009: 466; Kaya, 2018). The content analysis method, which is often preferred in the field of social sciences, is defined as a research technique that the contents can be summarized with coding based on certain rules (Cohen et al., 2007). The analyzed contexts have been coded by adapting to Covid-19 with regarding Benoit's (1997) Theory of Image Restoration.

Findings and discussion

In the findings section of the research, the shared texts of the hotels within the scope of the Coronavirus (covid-19) Epidemic and the messages given in the shared contents are shown in table 1. Besides themes, sub-themes and frequency values revealed from the texts of the contents and the messages given in these contents are shown in table 2.

Meanwhile the content analysis is applied by the researchers, the shared messages which are given via context posts to customers by hotels on Instagram social media channel have been investigated with the themes of "reducing the negative effects of the epidemic on the mental health of individuals", "convincing studies with the measures taken to protect human health during the epidemic process" and "accepting that the epidemic period has changed human life". Within the frame of these themes, the

codes get the highest frequency amongst the content texts shared by accommodation establishments have been determined as "postings to reducing the negative effects of the epidemic on customer mental health", "emphasizing the measures taken against the epidemic" and "postings emphasizing acceptance of the epidemic process". In addition, within the scope of these themes, the codes get the highest frequency among the messages which are given via context posts to customers have been stated in order of as "visuals that give the message that the necessary arrangements are carried out in the hotel rooms", "postings showing that the hotel is disinfected regularly" and "images showing that personnel working with visors".

Conclusion and recommendations

In this study, which aims to specify the effect of the Coronavirus (Covid-19) pandemic on social media postings of accommodation establishments, many results have been obtained. It has been specified that the contents postings of accommodation establishments on social media are mainly carried out within the scope of "convincing studies with the measures taken to protect human health during the epidemic process". In order respects, it has been determined that messages are given to customers mainly within the scope of "reduction the negative effects of the pandemic on individuals" through posting contents by accommodation establishments.

In epidemic period, messages given to customers, especially through social media platforms, may be more effective than expected by means of electronic word of mouth communication. Therefore, it can be said that accommodation establishments are trying to regain their customers by posting their precautions towards the epidemic and giving messages to customers for back to normal life via social media platforms. Finally, the study has been completed by presenting some suggestions to accommodation establishments and researchers.

Giriş

Turizm sektörünün, diğer sektörlerle kıyasla dünya üzerinde meydana gelen olaylara karşı hassas bir yapıda olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla turizm sektöründe hizmet satın alan müşteriler, meydana gelen sıra dışı olaylara olumlu ya da olumsuz şekillerde ani tepkiler verebilmektedirler. Küresel ölçeklerde ilgiyle takip edilen, meydana geldiklerinde destinasyonlara önemli miktarda ziyaretçi akışı sağlayan ve destinasyonların yerel halkları için gelir sağlayıcı etkilere sahip olan turistik çekim kaynakları, turizm sektöründen elde edilen gelirler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Acar, 2020). Buna karşın siyasi çıkmazlar, terör saldırıları ve salgın hastalıklar gibi krizler de küresel ölçekte bireylerin seyahatleri ile ilgili planlarının olumsuz yönde değişmesi, konaklama işletmeleri için yapılan rezervasyonların iptal edilmesi ve turistlerin zihinlerinde turizm etkinliklerine katılma korkusunun oluşması gibi turizm sektörü üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Wilson ve Chen, 2020). 2019 yılının sonlarında Çin'in Wuhan şehrinde meydana gelen Covid-19 salgını, kısa sürede dünyanın tüm ülkelerine yayılmış ve ortaya çıkan güvensiz ortamın etkisiyle turizm sektörü, küresel çapta büyük bir darbe yemiştir (who.int, 10.09.2021).

Günümüzde Covid-19 salgınının bireyler için yol açtığı güvensiz ortamdan turizm sektörü de olumsuz etkilenmiştir (iata.org, 01.10.2021). Özellikle salgından dolayı bireylerin turizm etkinliklerine katılma isteklerinin azaldığı görülmektedir. Otel işletmeleri, çeşitli sosyal medya platformları üzerinden içerik paylaşımları yapmaktadırlar. Bu paylaşımlar vasıtasıyla satışa sundukları hizmetleri sergileyerek müşterilerinin ilgilerini çekmeye çalışmaktadırlar. Covid-19 salgını sürecinde bireylerin turistik etkinliklere katılma isteklerinin azaldığı görülmektedir. Bu süreçte oteller, özellikle müşterilerinin tatil motivasyonlarını yeniden canlandırabilmek için müşterilerine güvenli bir ortam sağladıklarına yönelik sosyal medya platformları üzerinden içerik paylaşımları yaparak onları ikna etmeye çalışmaktadırlar (Dondurucu ve Çetinkaya, 2020). Özellikle bireylerin en fazla kullandıkları sosyal medya platformu olan Instagram'da müşterilerini işletmelerine tekrar çekebilmek için birtakım içerik paylaşımları yapmaktadırlar.

Bu araştırmanın amacı, Koronavirüs pandemi sürecinin otel işletmeleri tarafından sosyal medyada gerçekleştirilen içerik paylaşımları üzerinde oluşturduğu etkileri incelemektir. Bu çalışmada, Ayvalık'ta faaliyetlerini yürüten otel işletmelerinin salgın sürecinde Instagram üzerinden gerçekleştirdikleri içerik paylaşımları incelenmiştir. Otel işletmelerinin özellikle Koronavirüs (Covid-19) Salgını sürecine ilişkin gerçekleştirmiş oldukları içerik paylaşımları analiz edilmiştir. Bu çalışma ile birlikte, konaklama işletmelerinin salgın süreci gibi krizlerde sosyal medya üzerinden paylaşım yaparken ağırlıklı olarak hangi mesajları vermeye çalıştıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak, bu işletmelerin krizden kaynaklanan olumsuz etkileri aşabilmek için sosyal medya iletişimini ne şekilde kullandıkları analiz edilerek sosyal medyanın kriz yönetimi sürecindeki önemi vurgulanmıştır. Böylece konaklama işletmelerinin kriz yönetimi sürecindeki sosyal medya kullanımlarına ilişkin faydalı olabilecek sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Literatür taraması

Covid-19 salgınının turizm işletmelerine etkileri

Küresel seyahatler ve tatil deneyimleri, bir açıdan, ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırarak bireyler arası sosyalleşme olanakları oluştururken, diğer açıdan da salgın hastalıkların hızlı bir şekilde yayılması tehlikesini açığa çıkarmaktadır (Jamal ve Budke, 2020: 2). Salgın hastalıkların görüldüğü ülkelerde yüksek katılımlı uluslararası organizasyonların iptal edilmesi, konaklama işletmelerinin kapatılması, seyahat acentalarının yeni paket tur satışlarının büyük oranda düşmesi gibi turizm sektörünü doğrudan etkisi altına alan olumsuz gelişmelerin yaşandığı görülmektedir (Haleem, Javaid ve Vaishya, 2020: 1; Özçoban, 2020). Dünya Turizm Örgütü'nün 27 Mart 2020 ve 28 Nisan 2020 tarihinde yayınladığı raporlarında, Covid-19 salgınının küresel turizm üzerinde oluşturduğu etkileri açıklanmıştır (unwto.org, 30.09.2021). Bu raporlarda salgın dolayısıyla dünya genelindeki turist sayısında büyük düşüşlerin gözlemlendiği vurgulanmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün raporuna göre 20 Nisan 2020 tarihinden itibaren dünyanın hemen hemen tüm destinasyonlarında seyahat kısıtlaması uygulandığı açık bir şekilde görülmektedir. Yine bu veriye göre, 2020 yılında uluslararası turizm hareketliliğine katılması beklenen turist sayısının 2019 yılına kıyasla, 290 milyon ile 440 milyon arasında azalabileceği, 2019 yılında 1,460 milyar olarak açıklanan küresel turist sayısının 1,170 milyar ile 1,020 milyar arasında olabileceği

tahmin edilmektedir. Rapor referans alındığında, 2012 ile 2014 yılları arasındaki turist sayısına gerileyeceği tahmin edilen turizm sektörünün, yıllık kaybının, 2019'a kıyasla, %20 ile %30 arasında gerçekleşeceği öngörülmektedir. Tüm bu rakamlar, Covid-19 pandemisinin turizm sektörüne ne ölçüde olumsuz etkilerinin olduğunu gösterir niteliktedir.

Alanyazın incelendiğinde Covid-19 pandemisinin turizme olumsuz etkilerini vurgulayan birçok çalışma yapılmıştır (Qiu, Park, Li ve Song, 2020; Farzanegan, Gholipour, Feizi, Nunkoo ve Andargoli, 2020; Niewiadomski, 2020; Yeh, 2020; Polyzos, Samitas ve Spyridou, 2021). Qiu, Park, Li ve Song (2020) çalışmalarında pandemi sırasında turizm sektöründe açığa çıkan sosyal maliyetleri açığa çıkarmıştır. Farzanegan, Gholipour, Feizi, Nunkoo ve Andargoli pandemisinin ülkelerin turizm sektörlerine etkilerini incelemiştir. Yazarlar, çalışmalarında pandemisinin ülkelerin turizm sektörüne olumsuz etkilerini kapsayan ülkeler arası bir analiz gerçekleştirmişlerdir. Niewiadomski (2020), çalışmasında pandemi sürecinde yeni turizm türlerinin oluşumu ve bireylerin turizm alışkanlıklarının değişimi sürecini araştırmıştır. Yeh (2020) çalışmasında pandemisinin turizm sektörüne olumsuz etkilerini araştırmış ve turizm sektörünün deneyimlediği zararı azaltma adına turizmi kurtarma stratejisi önermiştir. Polyzos, Samitas ve Spyridou (2021) ise, salgın sürecinin turizm talebine olan etkilerini araştırmıştır. Yapılan tüm çalışmalarda Covid-19 salgınının turizm sektörüne çeşitli açılardan olumsuz etkilerde bulunduğu tespit edilmiştir.

Turizm işletmelerinin sosyal medya kullanımının kriz dönemleri açısından önemi

Kriz, işletmelerin mevcudiyetlerini sarsan, önemli değerlerini tehdit altına alan, en kısa zamanda harekete geçilmesi gereken ani ve beklenmeyen olaylar şeklinde ifade edilmektedir (Glasscock, 2004). Beklenmedik ve aniden olsa da; kaçınılmaz bir olgu oldukları bilinen krizler işletmelerin rutin sistemlerini tehlikeye atarak etkinliklerini ve yaşam döngülerini tehlikeye sokabilmektedir (Akdoğan ve Cingöz, 2009: 6). Bu sebeple krizler gibi acil müdahale gerektiren süreçlerde; bilgi edinme ve karar verme süreçleri içinde yavaş hareket edilmesi ise krizin üstesinden gelme şansını aşağı seviyelere çekmektedir (Coombs, 2010:19; Canpolat ve Şahiner, 2017: 214).

Sosyal medya; gerek yerel gerek küresel düzeyde bilgiye erişimi ve bilgiyi paylaşmayı kolaylaştırması, bireyler ve kurumlar arasında düşük maliyetli iletişime ve etkileşime olanak sağlayan yapısı, basit bir şekilde ölçümleme avantajları ile beraber turizm işletmeleri için kilit bir iletişim platformu haline almıştır. Buna ilaveten bu platformlara olan ilginin sürekli bir şekilde artış göstermesi ve farklı kesimlerden birçok bireyin bu mecralar ile kurdukları bağlantı, turizm işletmelerinin kriz iletişimi çalışmaları içerisine sosyal medyanın da eklenmesini sağlamıştır (Bat ve Yurtseven, 2014: 208). Örneğin; New York La Guardia Havaalanı'nda Southwest Airlines'a ait bir uçağın burun üstü düşmesinin sonrasında, Southwest şirketi olay gerçekleştikten sonraki ilk yarım saatlik zaman dilimi içerisinde sosyal medya platformları üzerinden bir açıklama yaparak kaza ile ilgili yaşanan gelişmelere ilişkin devamlı bilgi paylaşımı yapacağını taahhüt etmiştir (Cohn, 2014). İşletmenin, sosyal medyayı kullanarak hedef kitle ile hızlı ve açık bir iletişim kurduktan sonra işletmenin bu krizi başarılı bir şekilde yönettiği ve kamuoyundan önemli derecede destek aldığı görülmüştür. Covid-19 salgınının yaşandığı bu dönem de bir kriz dönemi olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bu dönemde, krizin karşısında hızlı hareket edebilen işletmeler rakiplerine göre daha avantajlı konuma geleceği açıktır. Bu dönemde, özellikle otel işletmelerinin müşterileriyle sağlıklı bir iletişim ağı kurmalarının bu işletmeler için hayati derecede önemli olduğu söylenebilir. Bilhassa sosyal medya üzerinden müşterileriyle iletişim kurabilen otel işletmeleri, rakiplerine göre avantajlı hale geleceklerdir.

Yöntem

Bu araştırmada araştırmanın amaçları doğrultusunda yöntem olarak içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. İçerik analizi, toplanan görsel veya yazılı içeriklerin ve içerdikleri iletilerin özetlenmesi ve açıklanması işlemi şeklinde ifade edilmektedir (Neumann, 2009: 466; Kaya, 2018). Sosyal bilimler alanında sık sık kullanılan içerik analizi yöntemi, belli kurallara dayanan kodlamalarla içeriklerin bazı kelimelerinin daha küçük içerik kategorileriyle özetlenebildiği belli bir sisteme dayanan, yinelenen bir araştırma tekniği olarak tanımlanmaktadır (Cohen vd., 2007). İçerik analizi, metinden veya içerik paylaşımlarından çıkarılan geçerli yorumların belli işlemler sonucunda ortaya konulduğu bir araştırma tekniği olarak göze çarpmaktadır. Bu araştırmalar, mesajların gönderenleri, mesajlar ve mesajın alıcılarına ilişkindir (Weber, 1989: 5). İçerik analizi, bir yazının içeriğini toplama ve analiz edilmesi

teknikiğidir (Neumann, 2009: 466). Analize tutulan içerik, anlamlar, sözcükler, semboller, fotoğraflar, düşünceler, temalar ya da herhangi bir iletiye gönderme yapabilmektedir.

Araştırmanın evreni, örnekleme ve sınırlılıkları

Bu araştırmanın evrenini, Ayvalık'ta Instagram sosyal medya hesabı olan konaklama işletmeleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, Tripadvisor web sitesinde (tripadvisor.com.tr, 30.09.2021) müşteri puanı açısından ilk 10'da bulunan tüm otel işletmeleri oluşturmaktadır. Araştırma Ayvalık'ta faaliyet yürüten, 24.06.2021 - 24.09.2021 tarihleri arasında Instagram hesaplarından içerik paylaşımı gerçekleştiren ve Tripadvisor'da müşteri puanı en yüksek ilk 10 konaklama işletmesiyle sınırlandırılmıştır.

Verinin analizi

Bu çalışmada, Covid-19 salgınının Türkiye'de de görülmesinden sonra otel işletmelerinin müşterilerini tekrar tatile çıkmaya ikna etmek amacıyla Instagram hesaplarından yapmış oldukları içerik paylaşımları incelenmiştir. Araştırmada yukarıda belirtilen içerik analizi özelliklerinin sağlanabilmesi için bir yönerge oluşturulmuştur. Bu yönerge vasıtasıyla toplanan veriler uzmanlar tarafından kontrol edilmiş, elde edilen sonuçlar arasında önemli bir farklılık saptanmamıştır. Araştırmada içerik analizi kodlamaları araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Araştırma verileri, 24.06.2021 - 24.09.2021 tarih aralığında Ayvalık'ta faaliyet yürüten otel işletmeleri arasından Tripadvisor'da müşteri puanı açısından ilk 10'da bulunan otel işletmeleri tarafından yapılan toplam otuz iki paylaşımından edinilmiştir. Araştırma kısıtları kapsamında belirtilen süre zarfında gerçekleştirilen paylaşımların tamamı olan otuz iki paylaşım incelendiği için toplanan veriler yeterli görülmüştür.

Araştırmada öncelikle seçilen tüm içerik paylaşımlarının Covid-19 ile ilişkili olup olmadığı belirlenmiştir. Bu kodlama yapılırken, yapılan paylaşımların metinleri ve paylaşılan içerikte verilen mesajlar dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada sosyal medya içerik paylaşımların analizi “yazılı öğeler”den yararlanılarak sağlanmıştır. Araştırmada örneklem olarak belirlenmiş olan 10 tane konaklama işletmesinin Covid-19 ile ilgili yaptıkları Instagram paylaşımlarının üç temel kategoriden/temadan meydana gelen kodlama cetveli kullanılarak içeriklerin analizi gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma için kullanılmakta olan kodlama cetveli, “genel bir çerçeve içinde gerçekleştirilen kodlama” türü dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu tür kodlamalarda, verinin analizinden önce genel olarak kavramsal bir yapı meydana getirilmekte, aynı anda analiz birimlerinin incelenmeye alınması sonucunda gün yüzüne çıkan yeni veri de önceden meydana getirilen bu kod listesine eklenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 232).

Kodlama süreci içinde, yapılan alanyazın taraması sonucunda ana temalar/kategoriler önceden belirlenmiş, bu temalar kapsamında belirlenen ve temalara göre daha ayrıntılı olan alt temalar, verinin analiz edilmesi sonucunda kod listesine dahil edilmiştir. Temalar, Benoit'in (1997) meydana getirdiği İmaj Restorasyon Teorisi kapsamında adlandırılmıştır. Alt temalar ise Benoit'in “İmaj Restorasyon Teorisi” dikkate alınarak, Covid-19 salgınının etkisi kapsamında toplanan verideki sözcük grupları özetlenerek adlandırılmıştır. İmaj Restorasyon Teorisi, işletmelerin veya kurumların yaşanan olumsuz olaylardan sonra kaybettikleri çekiciliklerini yeniden kazanmak için gerçekleştirdikleri çabaları ifade etmektedir (Benoit, 1997). Alt temaları oluşturan kodlar; Tablo 1'de verilen otel işletmelerinin içerik paylaşım metinlerinde ve bu metinlerde verilen mesajlar ile, Tablo 2'de belirlenen alt temaları yansıttığı saptanan sözcük ve sözcük gruplarından oluşmaktadır. Dolayısıyla analizi gerçekleştirilen sözcükler ve grupları daha önceden belirlenmiş olan kavramlara göre yapılan kodlama yöntemi dikkate alınarak kodlanmıştır. Strauss ve Corbin (1990), önceden belirlenmiş olan kavramlara göre yapılan kodlama yönteminin veri kodlama biçimleri arasında yer aldığını belirtmiştir.

Bu çalışmada dış geçerlilik ve iç geçerlilik, turizm alanındaki uzmanların uzman görüşünden yararlanılarak tamamlanmıştır. Dış güvenilirlik ve iç güvenilirlik ise aynı verinin yazarlar tarafından yeniden analiz edildikten sonra aynı sonuçlar elde edilerek sağlanmıştır.

Bulgular ve tartışma

Tablo 1’de Covid-19 salgını sürecinde otellerin sosyal medya platformlarından biri olan Instagram üzerinden Covid-19 salgını kapsamında paylaştıkları metinler ve müşterilerine vermiş oldukları mesajların yorumları görülmektedir.

Tablo 1: Otel işletmelerinin covid-19 salgını kapsamında yaptıkları paylaşım metinleri ve paylaşılan içeriklerde verilen mesajlar

Yapılan Paylaşımın Metni	Paylaşılan İçerikte Verilen Mesaj
Paylaşım 1. Kendinizle kalmak için kendinizi otelimizin sosyal mesafeli dinlenme alanlarına bırakın.	Koltuklar arasında mesafe bırakılmıştır.
Paylaşım 2. Otel çalışanları olarak, sürecin etkisi azalırken sizlerle otellerimizde buluşup, kavuşacak olmanın heyecanı içindeyiz.	Bu içerik paylaşımında, -çalışanlara hijyen eğitimlerinin verildiği, -çalışanların işbaşı yapmadan önce sağlık kontrolünden geçirildiği, -çalışanların maske ve tek kullanımlık maskelerle çalışacaklarına değinilmiş -ve otelin her yerinin sürekli bir şekilde dezenfekte edildiği vurgulanmıştır.
Paylaşım 3. Resmi otoritelerin yönlendirmelerinden ve de profesyonel temizlik ve hijyen alanında dünya lideri Diversey’nin danışmanlık hizmetlerinden faydalanmaya başladık.	-Tüm odaların sağlık bakanlığı tarafından onaylanan yüksek kalitede kimyasal ürünlerle dezenfekte edildiğine değinilmiştir. -Konaklama süresince tüm odaların rutin bir şekilde kat hizmetleri personeli tarafından temizlendiğine değinilmiştir. - Havlu, nevresim takımı, ve bornozların yüksek sıcaklıkta yıkandığından bahsedilmiştir. -Odalarda misafirlerin kullanımları için alkollü mendil, el antiseptiği ve maske buldurulduğu belirtilmiştir. -Odalarda özel teras veya balkonun bulunduğu dikkat çekilmiştir. -Misafirlerin odalardan ayrılışından itibaren 24 saat odaların havalandırıldığına değinilmiştir.
Paylaşım 4. Misafirlerimizin ve otel ekibimizin sağlığını, güvenliğini korumak ve misafirlerimizin gönül rahatlığıyla özgürce tatil yapabilmelerini sağlamak için bir süredir büyük bir kararlılık ve sorumluluk ile çalışmaktayız.	-Otele gelen misafirler için ayrılan tüm transfer araçlarının sürekli bir şekilde Sağlık Bakanlığı’nın onay verdiği kimyasal ürünlerle dezenfekte edildiğine değinilmiştir. -Transfer görevlilerinin el antiseptiği, maske, eldiven ve kolonya gibi kişisel ekipmanları kullandıklarına değinilmiştir. -Hijyenin sağlanması için gerekli tüm önlemlerin alındığına değinilmiştir. -Otele girişlerde ve çıkış esnasında güvenli mesafe aralıklarının gösterildiği ve bekleme sırasında misafirlerin güvenli dinlenme alanlarında bekletildiğinden bahsedilmiştir.
Paylaşım 5. “Otelimiz, "Konaklama Tesisler ve Tesisler Bünyesinde Yer Alan Yeme & İçme Ünitelerinde Pandemi Süresince Uygulanacak COVID-19 ve Hijyen Uygulamaları Değerlendirme Kriterleri” kapsamında istenen koşulları yerine getirdi.”	Tesisin “Güvenli Turizm Sertifikası” aldığına dikkat çekilmiştir.
Paylaşım 6. İçinde bulunduğumuz dönemde sizlere keyifli bir tatilin yanı sıra, en üst hijyen ve güvenlik şartlarını sunmanın sorumluluğuyla hareket ediyoruz. Sağlık Bakanlığımız başta olmak üzere, ilgili kuruluşların almış olduğu tedbirleri eksiksiz uygulayarak, riskleri minimize etmek üzere tüm otellerimizde yeni standartları titizlikle hayata geçiriyoruz. Detaylar için videoyu izleyin.	-Paylaşılan video içerikte otelin tüm çalışanları ve müşterileri için tüm hijyen kurallarına dikkat ettiğine değinilmiştir. Paylaşılan videoda otelin tüm alanlarında sosyal mesafeye dikkat edildiğine, tüm alanlarda hijyenin sağlandığına ve kullanılan malzemelerin yüksek sıcaklıkta yıkandığına dikkat çekilmiştir.
Paylaşım 7. Misafirlerimizin ve otel ekibimizin sağlığını, güvenliğini korumak ve misafirlerimizin gönül rahatlığıyla özgürce tatil yapabilmelerini sağlamak için bir süredir büyük bir kararlılık ve sorumluluk ile çalışmaktayız.	-Otele gelen misafirler için ayrılan tüm transfer araçlarının sürekli bir şekilde Sağlık Bakanlığı’nın onay verdiği kimyasal ürünlerle dezenfekte edildiğine değinilmiştir. -Transfer görevlilerinin el antiseptiği, maske, eldiven ve kolonya gibi kişisel ekipmanları kullandıklarına değinilmiştir.

	<p>-Hijyenin sağlanması için gerekli tüm önlemlerin alındığına değinilmiştir.</p> <p>-Otele girişlerde, çıkış esnasında güvenli mesafe aralıklarının gösterildiği ve bekleme sırasında misafirlerin güvenli dinlenme alanlarında bekletildiğinden bahsedilmiştir.</p>
<p>Paylaşım 8. Resmi otoritelerin yönlendirmelerinden ve de profesyonel temizlik ve hijyen alanında dünya lideri Diversey'nin danışmanlık hizmetlerinden faydalanmaya başladık.</p>	<p>-Tüm odaların sağlık bakanlığı tarafından onaylanan yüksek kalitede kimyasak ürünlerle dezenfekte edildiğine değinilmiştir.</p> <p>-Konaklama süresince tüm odaların rutin bir şekilde kaz hizmetleri personeli tarafından temizlendiğine değinilmiştir.</p> <p>- Havlu, nevresim takımı ve bornozların yüksek sıcaklıkta yıkandığından bahsedilmiştir.</p> <p>-Odalarda misafirlerin kullanımı için alkollü mendil, el antiseptiği ve maske bulundurulduğu belirtilmiştir.</p> <p>-Odalarda özel teras veya balkonun bulunduğuna dikkat çekilmiştir.</p> <p>-Misafirlerin odalardan ayrılışından itibaren 24 saat odaların havalandırıldığına değinilmiştir.</p>
<p>Paylaşım 9. Sürecin etkisi azalırken sizlerle otellerimizde buluşup, kavuşacak olmanın heyecanı içindeyiz.</p>	<p>Bu içerik paylaşımında,</p> <p>-çalışanlara hijyen eğitimlerinin verildiği,</p> <p>-çalışanların işbaşı yapmadan önce sağlık kontrolünden geçirildiği,</p> <p>-çalışanların maske ve tek kullanımlık maskelerle çalışacaklarına değinilmiş</p> <p>-ve otelin her yerinin sürekli bir şekilde dezenfekte edildiği vurgulanmıştır.</p>
<p>Paylaşım 10. Sosyal mesafe için iyi bir fikir. Kendinizi dinlemeyi özlediyseniz otel ekibi olarak sizi bekliyoruz.</p>	<p>-Paylaşılan video içerikte işletmenin kumsalındaki şezlonglar arasında mesafe olduğuna dikkat çekilmiştir.</p>
<p>Paylaşım 11. Otelimiz, "Konaklama Tesisler ve Tesisler Bünyesinde Yer Alan Yeme & İçme Ünitelerinde Pandemi Süresince Uygulanacak COVID-19 ve Hijyen Uygulamaları Değerlendirme Kriterleri" kapsamında istenen koşulları yerine getirdi.</p>	<p>Tesisin "Güvenli Turizm Sertifikası" aldığına dikkat çekilmiştir.</p>
<p>Paylaşım 12. COVID-19 ile ilgili tüm önlemleri aldık ve hazırlıklarımızı tamamladık. 12 Haziran'da tesisimizin kapılarını misafirlerimize açıyoruz.</p>	<p>Tesisin üst cepheden fotoğrafının yanında Covid-19 ile ilgili tüm önlemlerin alındığına değinilmiştir.</p>
<p>Paylaşım 13. COVID-19 ile ilgili tüm önlemleri aldık ve hazırlıklarımızı tamamladık. 12 Haziran'da tesisimizin kapılarını misafirlerimize açıyoruz. Bugünkü ulusal basın ana haber bültenlerinde çıkan Ayrıcalık haberimiz.</p>	<p>-Tesisin plajında ve diğer alanlarında tüm şezlong, sandalye gibi eşyaların sosyal mesafe kurallarına göre dizildiği vurgulanmıştır.</p>
<p>Paylaşım 14. Güneş, şezlong ve deniz emoji'leri kullanılmış.</p>	<p>COVID-19 ile ilgili tüm önlemleri aldık ve hazırlıklarımızı tamamladık. 12 Haziran'da tesisimizi müşterilerin hizmetine açıyoruz! Son 5 gün!</p>
<p>Paylaşım 15. Şemsiye ve deniz emoji'leri kullanılmış.</p>	<p>COVID-19 ile ilgili tüm önlemleri aldık ve hazırlıklarımızı tamamladık. 12 Haziran'da tesisimizi müşterilerin hizmetine açıyoruz! Son 4 gün!</p>
<p>Paylaşım 16. Güneş, şezlong ve deniz emoji'leri kullanılmış.</p>	<p>COVID-19 ile ilgili tüm önlemleri aldık ve hazırlıklarımızı tamamladık. 12 Haziran'da tesisimizi müşterilerin hizmetine açıyoruz! Son 3 gün!</p>
<p>Paylaşım 17. Şemsiye ve deniz emoji'leri kullanılmış.</p>	<p>COVID-19 ile ilgili tüm önlemleri aldık ve hazırlıklarımızı tamamladık. 12 Haziran'da tesisimizi müşterilerin hizmetine açıyoruz! Son 1 gün!</p>
<p>Paylaşım 18. Güneş, şezlong ve deniz emoji'leri kullanılmış.</p>	<p>COVID-19 ile ilgili tüm önlemleri aldık ve hazırlıklarımızı tamamladık. 12 Haziran'da tesisimizi müşterilerin hizmetine açıyoruz! Yeniden açıldık!</p>
<p>Paylaşım 19. Güneş, şezlong ve deniz emoji'leri kullanılmış.</p>	<p>Tesisin "Güvenli Turizm Sertifikası" aldığına dikkat çekilmiştir.</p>
<p>Paylaşım 20. Özlediğiniz ve beklediğiniz tatilin gelmesine çok az kaldı. Covid 19'a sıfır tolerans sağlayarak, yeni sezona hazırlıklarımız ve önlemlerimiz için çalışmaya devam ediyoruz. Sağlıkla kavuşmamıza az kaldı!</p>	<p>Otelin dış cepheden bir fotoğrafı paylaşılarak "Özlediğiniz ve beklediğiniz tatilin gelmesine çok az kaldı. Covid 19'a sıfır tolerans sağlayarak, yeni sezona hazırlıklarımız ve önlemlerimiz için çalışmaya devam ediyoruz. Sağlıkla kavuşmamıza az kaldı!" metni eklenmiş.</p>

<p>Paylaşım 21. Yeniden geri sayım başladı. Siz değerli misafirlerimize kavuşacağımız için biz de çok heyecanlıyız. Hayatınızın en güzel tatilini geçirmek için sizleri bekliyoruz.</p>	<p>Otelin dezenfekte edilme sürecine ilişkin görüntüleri kapsayan bir video hazırlanmış. Otelin, nano gümüş iyonizer teknolojisi ile steril edildiği vurgulanmış.</p>
<p>Paylaşım 22. Sağlıkçı, Hemşire A Kişisinin Sunumuyla Otelimizin Yöneticileri ve Personelleri Olarak Hijyen ve Sağlık Eğitimimizden Kareler.</p>	<p>Gerçekleştirilen hijyen ve sağlık eğitimindeki toplantı ortamına ilişkin görsel paylaşılmış. Bireyler arası birer sandalyelerin boş bırakılarak sosyal mesafe kurallarına uyulması dikkat çekici niteliktedir.</p>
<p>Paylaşım 23. Biraz uzaklaşmak çokça huzur bulmak için en güzel zamanlar başladı! Siz de yılın stresini ve yoğunluğunu geride bırakmak isterseniz otelimizde yeriniz hazır. #yenidenayvalık</p> <p>Paylaşım 24. Otel hakkında</p> <ul style="list-style-type: none"> -Covid-19 Hijyen Protokolü -Herşey dahil konsept -Denize sıfır konum -2 Yetişkin Havuz -Çocuk Havuzu -Konforlu Odalar -Seçkin Açık Büfe -Doğrudan Otelden Rezervasyon İmkanı -Kredi Kartlarına Taksit İmkanı 	<p>Kullanılan pazarlama araçlarına, Covid-19 Hijyen Protokol'ü de eklenerek müşterilere güven verilmeye çalışılmış.</p>
<p>Paylaşım 25. Siz misafirlerimizin ve çalışanlarımızın sağlığını korumak amacıyla bu süreçte eğitimlerimiz devam ediyor. Bugün gerçekleşen İş güvenliği uzmanımız X kişisi ve iş yeri Hekimimiz SN. Y kişisi tarafından Covid-19 hijyen eğitimi ve kuralları adı altında personel eğitimimizden kareler..</p>	<p>Gerçekleştirilen hijyen ve sağlık eğitimindeki toplantı ortamına ilişkin görsel paylaşılmış. Bireyler arası birer sandalyelerin boş bırakılarak sosyal mesafe kurallarına uyulması dikkat çekici niteliktedir.</p>
<p>Paylaşım 26. Otelimizin tekstil hijyen politikamız.</p>	<p>Oluşturulan video içerikte,</p> <ul style="list-style-type: none"> -otelde kullanılan tüm malzemelerin 60 ile 90 derece arasında yıkandığına değinilmiştir. -60 ile 90 derece arasında yıkanan malzemelerin 24 saat dinlenmeye alındığından bahsedilmiştir. -Daha sonra bu malzemelerin sterilize edilerek kullanıma hazır hale getirildiğine değinilmiştir. -Tüm bu işlemlerin nasıl yapıldığı videoda gösterilmektedir.
<p>Paylaşım 27. Otel Ekibi Olarak Tüm Önlemlerle Hizmetinizdeyiz.</p>	<p>Paylaşılan içerikte otelin mutfak çalışanlarının maskeli, boneli ve eldivenli bir fotoğrafı paylaşılmıştır.</p>
<p>Paylaşım 28. Mutlu Hafta sonları Dileriz. Güvenli Turizm Sertifikalı otelimiz yemek servisini kapalı kaplarda sunarak, hijyene önem veriyor.</p>	<p>Otelin yemek servisini kapalı kaplarda yapıldığına ilişkin bir video içerik paylaşılmış.</p>
<p>Paylaşım 29. Sağlığınız bizim için çok değerli! Hem misafirlerimizi hem de çalışanlarımızın sağlığını korumak için bu süreçte aldığımız tüm tedbirler "Güvenli Turizm Sertifikası" ile onaylanmıştır. Sağlıklı ve huzurlu bir tatil geçirmeniz için Z otele bekliyoruz.</p>	<p>Otelin içinden deniz manzaralı bir görselin içine "Güvenli Turizm Sertifikası" da eklenerek paylaşım yapılmış.</p>
<p>Paylaşım 30. Otel ekibi olarak tüm dünyayı etkisi altına almış olan Covid-19 virüsüne karşı tesisimizde hazırlıklarını bitirmiş olduğumuz önlemler sonucunda "Güvenli Turizm Sertifikası" almış bulunmaktayız. Tüm hazırlıklarımız siz değerli misafirlerimizin güvenli bir şekilde tatil yapmasına yönelik olup, huzur dolu bir yaz tatili için otelimize bekliyoruz.</p>	<p>Otelin içinden havuz manzaralı bir görselin içine "Güvenli Turizm Sertifikası" da eklenerek paylaşım yapılmış.</p>
<p>Paylaşım 31. Değerli Misafirlerimiz, otel olarak gerekli tedbirlerimizi ve önlemlerinizi alarak "GÜVENLİ TURİZM" sertifikamızla sizlerle.. Yeni anılar biriktirmek ve unutamayacağınız bir tatil için sizleri bekliyoruz..</p>	<p>Paylaşılan görselde, tesisin "Güvenli Turizm Sertifikası" aldığına dikkat çekilmiştir.</p>
<p>Paylaşım 32. Değerli Misafirlerimiz, otel olarak gerekli tedbirlerimizi ve önlemlerinizi alarak "GÜVENLİ TURİZM" sertifikamızla sizlerle.. Yeni anılar biriktirmek ve unutamayacağınız bir tatil için sizleri bekliyoruz..</p>	<p>Paylaşılan görselde, tesisin "Güvenli Turizm Sertifikası" aldığına dikkat çekilmiştir.</p>

Sosyal medya paylaşımlarından toplanmış olan ve Tablo 1'de verilen içerikler, otellerin müşterilerine verdikleri mesajlara göre Tablo 2'deki temalar ve alt temalar kapsamında puanlanmıştır. Bunun sonucunda, bu araştırmada incelenen otellerin Covid-19 salgını sürecinde sosyal medya platformu

Instagram üzerinden gerçekleştirdikleri paylaşım metinleri, bu paylaşılan içeriklerde müşterilerine verdikleri mesajlar ve tüm bunların aldıkları frekans değerleri Tablo 2’deki temaların altında verilmiştir.

Tablo 2: Paylaşımı yapılan içeriklerin metinlerinden ve bu içeriklerde verilen mesajlardan açığa çıkan temalar, alt temalar ve frekans değerleri

Paylaşım Metni	Frekans	Paylaşılan İçerikte Verilen Mesaj	Frekans
<i>Salgının Bireylerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkilerini Azaltma</i>		<i>Salgının Müşteri Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkilerini Azaltmaya Yönelik Paylaşımlar</i>	
-Covid-19 pandemisinin insanlar üzerinde oluşturduğu olumsuz psikolojik etkileri unutturma amaçlı yapılan paylaşımlar	9	Otel odalarında gerekli düzenlemelerin yapıldığı mesajını veren görseller	14
-Müşterilere yönelik işletmemizde gönül rahatlığıyla tatil yapabilirsiniz mesajı	4	Güvenli turizm sertifikasının alındığı belirtilerek işletmenin can alıcı bölgelerinin görsellerinin paylaşılması bireyler üzerinde yeniden tatil isteği oluşturan görseller	10
-Ruh sağlığını koruma ve güvenliği sağlama önlemleri	3	Müşterilerin salgından olumsuz etkilenmemeleri için salgına karşı sürekli önlem alındığını belirten paylaşımlar	9
-Salgında oluşacak tehditleri en aza indirme	2	Otelin ortak kullanım alanlarının sürekli dezenfekte edildiğini gösteren görseller	4
<i>Aritmetik ortalama</i>	<i>18/4 = 4,5</i>	<i>Aritmetik ortalama</i>	<i>37/4 = 9,25</i>
<i>Salgın Sürecinde İnsan Sağlığını Korumaya Yönelik Alınan Önlemler ile İkna Çalışmaları</i>		<i>Salgına Karşı Alınan Önlemlerin Vurgulama</i>	
- Hijyen ve sanitasyonun sağlanması	13	İşletmelerin sürekli olarak dezenfekte edildiği mesajını veren paylaşımlar	12
-İşletmede yapılan düzenli dezenfeksiyon çalışmaları	10	Tekstil ürünlerinin düzenli olarak hijyeninin sağlandığını gösteren paylaşımlar	8
-İşletmede müşteri sağlığının ve güvenliğinin korunması	8	Sosyal mesafe paylaşımları	5
-Tekstil ürünlerinin hijyeninin sağlanması	4		
<i>Aritmetik ortalama</i>	<i>35/4 =8,75</i>	<i>Aritmetik ortalama</i>	<i>25/3 = 8,33</i>
<i>Salgın Sürecinin İnsan Hayatını Değiştirdiğini Kabullenme</i>		<i>Salgın Sürecinin Kabulendiğini Vurgulayan Paylaşımlar</i>	
-İşletmelerin aldıkları güvenli turizm sertifikasını sergilemeleri	9	Çalışanların çalışırken maske taktıklarını gösteren görseller	9
-Salgına karşı profesyonel danışmanlık hizmeti alma	7	Çalışanlara düzenli bir şekilde sağlık kontrolü yapıldığını içeren paylaşımlar	7
-Sosyal mesafeye dikkat çeken mesajlar	5	Salgının getirebileceği olumsuzluklara karşın her müşteriye el dezenfektanı ikram edilmesi	6
-Çalışanlara hijyen ve sağlık eğitimlerinin verilmesi	3	Hijyen eğitimi programları	2
<i>Aritmetik ortalama</i>	<i>24/4 = 6</i>	<i>Aritmetik ortalama</i>	<i>24/4 = 6</i>

Analiz sonucunda ortaya çıkan temalar, “salgının bireylerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma”, “salgın sürecinde insan sağlığını korumaya yönelik alınan önlemler ile ikna çalışmaları” ve “salgın sürecinin insan hayatını değiştirdiğini kabullenme” olarak belirlenmiştir. Yapılan analiz neticesinde Covid-19 salgını sürecinde otel işletmelerinin sosyal medyadan yaptıkları paylaşım metinleri kapsamında ortaya çıkan temalar incelendiğinde, ortalama frekans değeri en yüksek olan tema (8,75), “salgın sürecinde insan sağlığını korumaya yönelik alınan önlemler ile ikna çalışmaları” olarak bulunmuştur. Bu süreçte otel işletmelerinin sosyal medyadan paylaştıkları içeriklerde verilen mesajlar kapsamındaki temalar dikkate alındığında ortalama frekans değeri en yüksek olan tema ise (9,25), “salgının müşteri ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik paylaşımlar” olarak bulunmuştur.

Bu araştırmada ortaya çıkarılan temalardan “salgının bireylerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma” adlı tema kapsamında yapılan paylaşım metinleri içinde en yüksek frekans değerine sahip olan alt tema, “Covid-19 pandemisinin insanlar üzerinde oluşturduğu olumsuz psikolojik etkileri azaltma amaçlı yapılan paylaşımlar” olarak ortaya çıkmıştır. Bu alt temayı sırasıyla “müşterilere yönelik işletmemizde gönül rahatlığıyla tatil yapabilirsiniz mesajı”, “sağlığı koruma ve güvenliği sağlama önlemleri” ve “salgında oluşacak tehditleri en aza indirme” başlıkları altında paylaşılan içerikler takip etmiştir. Paylaşılan içeriklerde verilen mesajların oluşturduğu temalara da bakıldığında “salgın sürecinde insan sağlığını korumaya yönelik alınan önlemler ile ikna çalışmaları” teması altında frekansı en yüksek bulunan alt tema ise, “otel odalarında gerekli düzenlemelerin yapıldığı mesajını veren görseller” olarak bulunmuştur. Bu alt temayı sırasıyla, “güvenli turizm sertifikasının alındığı belirtilerek işletmenin can alıcı bölgelerinin görsellerinin paylaşılması bireyler üzerinde yeniden tatil isteği oluşturan görseller”, “müşterilerin salgından olumsuz etkilenmemeleri için salgına karşı sürekli önlem alındığını belirten paylaşımlar” ve “otelin ortak kullanım alanlarının sürekli dezenfekte edildiğini gösteren görseller” kapsamında paylaşılan içerikler takip etmiştir.

Araştırmada yapılan içerik analizinden sonra açığa çıkan temalardan “salgın sürecinde insan sağlığını korumaya yönelik alınan önlemler ile ikna çalışmaları” adlı tema kapsamında yapılan paylaşım metinleri içinde en yüksek frekans değerine sahip olan alt tema, “hijyen ve sanitasyonun sağlanması” olarak ortaya çıkmıştır. Bu alt temayı sırasıyla “işletmede yapılan düzenli dezenfeksiyon çalışmaları”, “işletmede müşteri sağlığının ve güvenliğinin korunması” ve “tekstil ürünlerinin hijyeninin sağlanması” başlıkları altında paylaşılan içerikler takip etmiştir. Paylaşılan içeriklerde verilen mesajların oluşturduğu temalara da bakıldığında “salgına karşı alınan önlemleri vurgulama” teması altında frekansı en yüksek bulunan alt tema ise, “işletmelerin sürekli olarak dezenfekte edildiği mesajını veren paylaşımlar” olarak bulunmuştur. Bu alt temayı sırasıyla, “tekstil ürünlerinin düzenli olarak hijyeninin sağlandığını gösteren paylaşımlar” ve “sosyal mesafe paylaşımları” kapsamında yapılan içerik paylaşımları takip etmiştir.

Son olarak, yapılan içerik analizi neticesinde ortaya çıkan son tema olan “salgın sürecinin insana hayatını değiştirdiğini kabullenme” adlı tema kapsamında yapılan paylaşım metinleri içinde en yüksek frekans değerine sahip olan alt tema, “işletmelerin aldıkları güvenli turizm sertifikasını sergilemeleri” olarak bulunmuştur. Bu alt temayı sırasıyla “salgına karşı profesyonel danışmanlık hizmeti alma”, “sosyal mesafeye dikkat çeken mesajlar” ve “çalışanlara hijyen ve sağlık eğitimlerinin verilmesi” başlıkları altında paylaşılan içerikler takip etmiştir. Paylaşılan içeriklerde verilen mesajların oluşturduğu temalara da bakıldığında, “salgın sürecinin kabullenildiğini vurgulayan paylaşımlar” teması altında frekansı en yüksek bulunan alt tema ise, “çalışanların maske ile çalıştıklarını gösteren görseller” olarak bulunmuştur. Bu alt temayı sırasıyla, “çalışanlara düzenli bir şekilde sağlık kontrolü yapıldığını içeren paylaşımlar”, “salgının getirebileceği olumsuzluklara karşın her müşteriye el dezenfektanı ikram edilmesi” ve “hijyen eğitimi programları” başlıkları altında yapılan paylaşımlar izlemiştir.

Sonuç ve öneriler

Günümüzde tüm sektörleri olumsuz yönde etki altına alan Covid-19 pandemisinin otellerin sosyal medya paylaşımlarına etkisini saptamanın amaçlandığı bu araştırmada bu doğrultuda birçok sonuç elde edilmiştir. Bu sonuçlarla birlikte geliştirilen önerilerle, ilgili alanyazına katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Covid-19 salgını neticesinde ortaya çıkan güvensiz ortamla birlikte bireylerin seyahat etme ve tatile çıkma konusunda birtakım çekincelere sahip oldukları gözlemlenmektedir. Dolayısıyla sürekli farklı kişilerin konaklayabildikleri otel işletmelerine bireylerin kuşkuyla yaklaşmaya başlamaları sebebiyle, bu işletmelerin sosyal medya üzerinden içerik paylaşımları yaparak müşterilerini yeniden tatile çıkmaya ikna etme çabası içine girdikleri gözlemlenmiştir. Böylece bu paylaşımlar, Benoit'in (1997) İmaj Restorasyon Teorisi kapsamında incelenmiştir. Bu doğrultuda, günümüzde yaşadığımız Covid-19 salgını sürecinde özellikle otel işletmelerinin müşterilerini ikna etme amacıyla sosyal medya üzerinden gerçekleştirdikleri içerik paylaşımları analiz edilerek İmaj Restorasyon Teorisi kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda yapılan analizler sonucunda, otel işletmelerinin Instagram üzerinden paylaştıkları içeriklerin metinleri ve bu paylaşımlar vasıtasıyla müşterilere verilen mesajlar İmaj Restorasyon Teorisi referans alınarak; “salgının bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini düşürme”,

“salgınla beraber oluşabilecek olan olumsuzluklara yönelik alınan önlemler” ve “salgın sürecinin insan hayatını değiştirdiğini kabullenme” başlıkları altında incelemeye alınmıştır.

Covid-19 salgını sürecinde “salgının bireylerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma” başlığı kapsamında otel işletmeleri tarafından yapılan içerik paylaşımlarında kullanılan metinlerde en çok, “Covid-19 salgınının bireyler üzerindeki olumsuz psikolojik etkilerini azaltıcı paylaşımlar” yapıldığı saptanmıştır. Yine aynı başlık kapsamında paylaşılan içerikler vasıtasıyla müşterilere verilen mesajlarda ise en çok, “otel odalarında hijyen önleminin alındığını gösteren görseller”in kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum otel işletmelerinin, salgın sürecinin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma amacıyla içerik paylaşımları yaparak, onları zihinsel açıdan yeniden turizm etkinliklerine katılmaya yatkın hale getirmeye çalıştıkları şeklinde yorumlanabilir. Böylece otel işletmeleri, kendi tesislerinin odalar bölümünde hijyen önlemlerinin alındığını gösteren görseller kullanma yoluna giderek, müşterileri kendi işletmelerinde kafaları rahat ve güvenli bir şekilde konaklama yapabilecekleri konusunda ikna etmeye çalıştıkları söylenebilir. Gencer (2020), salgın sürecinde otel işletmelerinin gerekli önlemleri aldıklarını müşterilerine aktararak, müşterilerin bu konudaki endişelerini azalttıktan sonra, onları zihinsel olarak tatile çıkmaya ikna edebildiklerine değinmiştir.

“Salgın sürecinde insan sağlığını korumaya yönelik alınan önlemler ile ikna çalışmaları” başlığı kapsamında otel işletmeleri tarafından yapılan içerik paylaşımlarında kullanılan metinlerde en çok, otellerde “hijyen ve sanitasyonun sağlanması”na ilişkin paylaşımların yapıldığı saptanmıştır. Yine aynı başlık kapsamında paylaşılan içerikler vasıtasıyla müşterilere verilen mesajlarda ise en çok, “Otel odalarında gerekli düzenlemelerin yapıldığı mesajını veren görseller”e başvurulduğu tespit edilmiştir. Böylece otel işletmeleri bu paylaşımlarla birlikte, işletmelerinde hijyen ve sanitasyonun titizlikle sağlandığı konusunda müşterilerini ikna etmeye çalışmaktadırlar. Eryılmaz (2020) da, gerçekleştirdiği çalışmasında otel işletmelerinin müşterilerinin sağlığı için işletmenin tüm alanlarında gerekli hijyen olanaklarını sağlama yoluna giderek, müşterilerinin zihinlerinde öncelikli bir konuma geleceklere değinmiştir.

“Salgın sürecinin insan hayatını değiştirdiğini kabullenme” başlığı kapsamında otel işletmeleri tarafından yapılan içerik paylaşımlarında kullanılan metinlerde en çok, “işletmelerin aldıkları güvenli turizm sertifikasını sergilemeleri”ne ilişkin paylaşımların yapıldığı saptanmıştır. Yine aynı başlık kapsamında paylaşılan içerikler vasıtasıyla müşterilere verilen mesajlarda ise en çok, “çalışanların çalışırken maske taktıklarını gösteren görseller”e başvurulduğu tespit edilmiştir. Otel işletmelerinin, bu tür paylaşımlarla müşteri güvenliği için gerekli önlemleri aldıkları mesajını vererek, onların gözünde rakiplerine göre daha avantajlı konuma gelebilme çabası içine girdikleri söylenebilir. Yaptıkları paylaşımlarda çalışanlarının maske ile çalıştıklarını vurgulamaları da, salgın sürecinde hizmetin sağlanması aşamasında müşterilerin sağlığını korumak için gerekli olan tüm önlemlerin alındığı, hijyen ve sanitasyonun en iyi şekilde sağlandığı hususunda müşterilere verilmek istenen mesajlar şeklinde yorumlanabilir. Buna paralel olarak Özçoban (2020) da gerçekleştirdiği çalışmasında, bu süreçte maske takma, hijyen ve sanitasyonun sağlanması gibi önlemlerin turizm sektöründeki yeni normale dönüşeceğini, turizm etkinliklerinin bundan sonra, tüm bu unsurlar göz önünde bulundurularak gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir. Özçoban, en doğru şekilde bu önlemleri alan işletmelerin rakipleri karşısında avantajlı konuma gelebileceğini belirtmiştir.

Tüm bu başlıklar içinden yapılan paylaşım metinleri arasında süreci en iyi açıklayan paylaşımların, “salgının beraberinde getirebileceği olumsuzluklara karşı alınan önlemler” kapsamında yapılan paylaşımlar olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde bu başlıklar özelinde otellerin gerçekleştirdikleri içerik paylaşımları ile verilen mesajlarda süreci en iyi açıklayan paylaşımlar ise, “salgının insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma” kapsamında yapılan paylaşımlar olarak saptanmıştır. Bu dönemde müşterilere yönelik özellikle sosyal medya platformları üzerinden verilen mesajlar, elektronik ağızdan kulağa iletişimin de yaygınlaşmasıyla birlikte beklenenden daha etkili olabilmektedir. İşletmeler, salgın sürecinde almış oldukları önlemleri ve hayatın devam etmekte olduğu mesajları veren içerikleri sosyal medyadan yayımlayarak müşterilerini yeniden kazanabilmektedir. Buna paralel olarak Gencer (2020) de, otel işletmelerinin sosyal medya platformlarında etkili içerik paylaşımları yaparak,

salgının müşteriler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltıp, onları yeniden işletmelerine çekebilmelerinin mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Bu araştırma vasıtasıyla ortaya çıkan tüm bu sonuçlarla birlikte otel işletmelerine ve araştırmacılara bazı öneriler sunulabilir. Bu öneriler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Otel işletmelerine, salgın sürecindeki paylaşımlarını profesyonel bir yaklaşımla yapmaları önerilebilir. Böylece sosyal medya iletişiminin daha nitelikli olmasıyla birlikte müşterilerde tatil çıkma isteği uyandırabilirler.
- Otel işletmeleri, müşterilerin kendi aralarında ve otel çalışanları arasında fiziksel mesafeye sürekli olarak dikkat ettiklerini gösteren sosyal medya içerik paylaşımlarıyla müşterilerine salgın sürecinde rahat bir tatil imkanı sunabilirler.
- Araştırmacılara, benzer bir araştırmanın farklı destinasyonlar üzerinde yürütmeleri tavsiye edilebilir.
- Araştırmacılara; benzer bir araştırmayı havayolu şirketleri, seyahat işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri gibi farklı turizm işletmeleri üzerinde yürüterek turizm işletmeleri arasında kıyaslama yapmaları önerilebilir.

Kaynakça

- Acar, Y. (2020). Yeni koronavirüs (covid-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 7-21.
- Akdoğan, A. A. ve Cingöz, A. (2009). *Kurumsal itibar ve kriz yönetimi: Kurumsal itibarı korumada kriz iletişiminin rolü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bat, M. ve Yurtseven-Turan, Ç. (2014). Sosyal medyada kurumsal kriz yönetimi: Onur Air örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2 (3), 197-223.
- Canpolat, N. ve Şahiner, N. (2017). İmaj restorasyon teorisi mesaj stratejileri çerçevesinde Samsung Galaxy Note 7 güvenlik krizinin incelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 7 (2), 213-225.
- Cohn, R. (2014). *How social media is elevating airline crisis communication*. 29.09.2021 Tarihinde <https://www.socialfresh.com/how-social-media-is-elevating-airline-crisis-communication/> adresinden erişildi.
- Coombs, W. T (2010). *Parameters for crisis communication*. Wiley Blackwell.
- Dondurucu, Z. B. ve Çetinkaya, A. (2020). Uluslararası havayolları şirketlerinin Covid-19 salgını sürecinde Instagram’da marka iletişimi stratejilerinin analizi. *Turkish Studies*, 15 (4), 325-356.
- Eryılmaz, B. (2020). Türkiye’de faaliyet gösteren otel zincirlerinin yeni tip koronavirüs (Covid-19) bilgilendirmeleri. *Turizm Akademik Dergisi*, 7 (1), 15-27.
- Farzanegan, M. R., Gholipour, H. F., Feizi, M., Nunkoo, R. ve Andargoli, A. E. (2020). International tourism and outbreak of coronavirus (COVID-19): A cross-country analysis. *Journal of Travel Research*, 1, 1-6.
- Gencer, M. (2020). *Kriz ve felaket dönemlerinde sosyal medyanın gücü*. 22.04.2021 tarihinde <https://www.turizmaktuel.com/haber/kriz-ve-felaket-donemlerinde-sosyalmedyanin-gucu> adresinden erişildi.
- Glasscock, J. (2004). The Jasper dragging death: Crisis communication and the community newspaper. *Communication Studies*, 55 (1), 29-47.
- Haleem, A., Javaid, M. ve Vaishya, R. (2020). Effects of Covid-19 pandemic in daily life. *Current Medicine Research and Practice*, 10 (2), 78-79.
- IATA (2020). *economic per formance of the airline industry: The international air transport association*. 01.10.2021 tarihinde <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economicreports/airline-industry-economic-performance-june-2020-report/> adresinden erişildi.
- Jamal, T. ve Budke, T. (2020). Tourism in a world with pandemics: Local-global responsibility and action. *Journal of Tourism Features*, 6 (2), 181-188.
- Kaya, F. (2018). Yeşil paylaşımlar: Yeşil markaların sosyal medya paylaşımları. *İNİF E-DERGİ*, 3 (2), 213-233.

- Neuman, W. L. (2009). *Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar*. Yayın Odası Yayınları.
- Niewiadomski, P. (2020) COVID-19: From temporary deglobalisation to a re-discovery of turizm?. *Tourism Geographies*, 22 (3), 651-656.
- Özçoban, E. (2020). Koronavirüs'ün (Covid-19) Turizm sektörü üzerindeki etkileri ve Türkiye'nin kırsal turizm potansiyeli üzerine bir analiz. *Turkish Studies*, 15 (4), 853-866.
- Qiu, R. T. R., Park, J., Li, S. ve Song, H. (2020). Social costs of tourism during the COVID-19 Pandemic. *Annals of Tourism Research*, 84, 1-14.
- Polyzos, S., Samitas, A. ve Spyridou, A. E. (2021). Tourism demand and the COVID-19 pandemic: An LSTM approach, *Tourism Recreation Research*, 46 (2), 175-187.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedurs and techniques*. Sage Publishing.
- Tripadvisor (2021). *Ayvalık otelleri ve kalacak yerler*. 22.09.2021 Tarihinde https://www.tripadvisor.com.tr/Hotels-g297975-Ayvalik_Turkish_Aegean_Coast-Hotels.html adresinden erişildi.
- UNWTO (2020). *Covid-19*. 30.09.2021 Tarihinde <https://www.unwto.org/tourism-covid-19> adresinden erişildi.
- Weber, R. P. (1989). *Basic content analysis*. Sage Publishing.
- WHO (2020). *Global research on coronavirus disease*. 10.09.2021 Tarihinde <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus2019/global-research-on-novel-coronavirus-2019-ncov> adresinden erişildi.
- Wilson, M. E. ve Chen, L. H. (2020). Travellers give wings to novel coronavirus (2019-nCoV). *Journal of Travel Medicine*, 2020, 1-3.
- Yeh, S. (2020). Tourism recovery strategy against COVID-19 pandemic. *Tourism Recreation Research*, 46 (2), 188-194.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Etik kurul onayı

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bilimsel Araştırma Etik Kurulu'nun 17.06.2021 tarih ve 11/02 sayılı kararı doğrultusunda "Turizm İşletmelerinin Sosyal Medya Üzerinden Gerçekleştirdikleri İçerik Paylaşımlarında Koronavirüs (Covid-19) Salgını Etkisi: Ayvalık Otelleri Örneği" başlıklı araştırmanın, Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul ilkelerine uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Turizm sektöründe risk yönetimi: Belediyelerin bu alandaki faaliyetleri üzerine bir araştırma
Risk management in the tourism sector: A study on the activities of municipalities in this field

Gönderim Tarihi / Received: 22.07.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 21.12.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1146944](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1146944)

Füsun ESENKAL ÇÖZELİ**1

Onur Kemal YILMAZ²

ÖZ: Hayatın her alanında olduğu gibi turizm sektöründe de risk unsurları bulunmaktadır. Turizm, yapısı gereği birçok risk türünü barındırır ve birçok farklı konudan etkilenir. Turizmin etkilendiği bu risk alanlarını çevresel risk, politik risk, yasal risk, teknolojik risk, tanıtım riski şeklinde toplamak mümkündür. Dolayısı ile turizmde risk yönetimi konusu çevre yönetiminden, insan kaynakları yönetimine; politik ve yasal yönetimden teknoloji yönetimine; tanıtımdan, ekonomi ve finansal yönetime kadar pek çok konuyu ele almayı gerekli kılmaktadır. Konuyla ilgili olarak bu çalışmada belediyelerin turizm sektörüne yönelik uygulamalarındaki risk konusu ele alınmıştır. Bunun sebebi, günümüz kamu idaresi çerçevesinde turizm endüstrisi, özellikle yerel yönetimlerin odağında bir alandır. Yerel yönetimlerin doğrudan turizmi etkileyen alt ve üst yapı yatırımlarını yapmaları, kent kimliği ve kültürü oluşturmaları, tarihi eserler üzerine çalışma yapmaları, kente yönelik tanıtımları gerçekleştirmeleri bu durumda etkilidir. Bu çalışmada MAXQDA 2020 programı ile Türkiye’de en çok turist alan üç büyükşehir belediyesinin 2018-2019 ve 2020 faaliyet raporları incelenerek turizm sektörüne etki edebilecek risk yönetimi uygulamaları tespit edilmiştir. Ulaşılan sonuçlarda belediyelerin bazı alanlarda bilerek veya bilmeyerek turizmde risk unsuru olabilecek alanlara yönelik çalışmalar yaptıkları görülürken, kapsamlı ve kurumsal bir turizm risk yönetimi yapmadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Risk yönetimi, Belediye, Büyükşehir Belediyesi

ABSTRACT: As in all areas of life, there are risk factors in the tourism sector. Tourism, by its nature, contains many types of risks and is affected by many different issues. It is possible to collect these risk areas that tourism is affected by as environmental risk, political risk, legal risk, technological risk and promotion risk. Therefore, the subject of risk management in tourism makes it necessary to deal with many issues. It is possible to glaze them as follows; from environmental management to human resources management; from political and legal management to technology management; from promotion to economics and financial management. In this study, the issue of risk in the practices of municipalities towards the tourism sector is discussed. The reason for this is that the tourism industry, especially in the framework of today's public administration, is an area in the focus of local governments. In this case, local governments make infrastructure and superstructure investments, create urban identity and culture, work on historical artifacts, realize urbanization and make promotion the city that directly affect tourism. In this study, the 2018-2019 and 2020 annual reports of the three metropolitan municipalities that receive the most tourists in Turkey with the MAXQDA 2020 program were examined and risk management practices that could affect the tourism sector were determined. In the results reached, it has been determined that while the municipalities deliberately or unknowingly carry out studies on areas that may be a risk factor in tourism but they do not carry out a comprehensive and institutional tourism risk management.

Keywords: Tourism, Risk Management, Municipality, Metropolitan Municipality

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author

¹Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi-Erdek Meslek Yüksekokulu/Yönetim ve Organizasyon Bölümü/Sağlık Turizmi İşletmeciliği Programı, fcozeli@bandirma.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9402-1640>

²Doç Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi-Erdek Meslek Yüksekokulu/Yönetim ve Organizasyon Bölümü/Yerel Yönetimler Programı, yilmazkemalonur@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2371-683X>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Especially with the development of internet technology in the 1980s, globalization gained momentum in the world. The globalizing world not only affects all lifestyles, social structures and production systems, but also shapes the working principles of companies and the state sector. Therefore, new approaches are used to increase the profitability of companies as well as to improve the service quality of the public sector. One of these approaches is risk management. The definition of the word risk appears as a clear Turkish word. According to the Turkish Language Association, its meaning is defined as "the danger of being harmed. The concept of risk management was first used in the insurance and banking sectors. However, the phenomenon of risk management has not yet reached the position of an approach that has enough place in the working methods of organizations.

In essence, companies are organizations founded on the basis of making a profit. But the main purpose in the public sector is to ensure the welfare of the citizens. In addition, the capital of the public sector is covered by the taxes of the citizens. For this reason, the public sector's handling of risk management should be seen as a necessity beyond being a matter of preference.

In this study, risk management is discussed with an interdisciplinary approach. The ones that will contribute to the tourism sector of the municipal activities, which are the main components of the public sector, have been examined through the risk management approach.

Methodology

In this study, the activities of the metropolitan municipalities in Antalya, Istanbul and Muğla, which are in the top 3 in terms of tourism statistics in Turkey, were examined in terms of risk management in tourism. While analyzing the data of the research, the MAXQDA 2020 qualitative analysis program was used. The 2018-2019 and 2020 activity reports published by the metropolitan municipalities of Antalya, Istanbul and Muğla provinces were downloaded and transferred to the MAXQDA 2020 program.

Findings and discussion

When Table 3 is analyzed, the most important codes for the metropolitan municipality activities of Antalya, Istanbul and Muğla tourism destinations are the codes in the "Environmental Risk" theme. The weak codes for all 3 tourism destinations are; "Economic Risk", "Human Resources Risk", "Financial Risk" and "Promotional Risk". While the importance attributed to the codes related to the other themes "Political Risk and Governance Theme" and "Technological Risk" is more for Istanbul; It is less for Antalya and Muğla provinces. The distribution of the importance attributed to the codes related to the "Socio-cultural Risk" theme is listed as Istanbul, Antalya and Muğla, from the most to the least. The distribution of the importance attributed to the codes related to transportation risk is listed as Antalya, Istanbul and Muğla, from the most to the least. Table 4, shows the importance rating attributed to the codes made for these sub-themes. These are; "Environmental Risk", "Transportation Risk", "Economic Risk", "Human Resources Risk", "Security Risk", "Legal Risk", "Financial Risk", "Promotion Risk" in Antalya, İstanbul and Muğla provinces. It shows the sub-themes of the codes covered by the themes of "Technological Risk", "Socio-cultural Risk", "Political Risk and Governance". In Table 5, the activities carried out by the metropolitan municipalities of all 3 tourism destinations to reduce the risks in the determined themes and the frequency of these activities are given. For example, when the following table is examined in terms of the "Environmental Risk" theme, the frequency level of the sub-themes related to the activities of Antalya, Istanbul and Muğla Metropolitan Municipalities is from the highest to the least, "Environmental Order and Deterioration in Structures", "Wastes and Pollution", "Concrete and Green Decrease in Areas", "Degradation of Agriculture and Forested Areas", "Rapid Distorted and Unoriginal Construction", "Street Animals", "Deterioration of Historical Textures and Structures", "Decreased Animal Production", "Vectors", "Degradation of Coasts and Seas", "Deterioration in Natural Structures and Tissues", "Deterioration of Water, Air and Soil Structure", "Wildlife Deterioration", "Increased Population of the Region."

Results and recommendations

Tourism involves many types of risks and is affected by many different issues. When the relevant study is examined, it is seen that there is not a balanced distribution in the degree of importance attributed to the relevant risk groups of the Three Metropolitan Municipalities. Although it is thought that this situation may be caused by the differences in the textures of the relevant destinations and the differences in the studies conducted in the past, it should not be ignored the fact that some studies still need to be in every destination due to today's requirements. Coordinated provision of services by municipalities is a must in order to carry out risk management sensitively in tourism. In this context, it is suggested that the work to establish an organizational structure in metropolitan municipalities that includes the tourism unit and the risk management unit in tourism should be carried out immediately.

Giriş

Özellikle 1980’li yıllarla birlikte internet teknolojisinin gelişmesiyle, dünyada küreselleşmenin hız kazandığı bir sürece girilmiştir. Küreselleşen dünya tüm yaşam tarzını, sosyal yapıları, üretim sistemlerini etkilediği gibi, özel ve kamu kurumlarının da çalışma prensiplerini de etkilemektedir. Dolayısıyla yeni yaklaşımlar şirketlerin karlılığını arttırmak için kullanıldığı gibi kamu kurumlarının hizmet kalitesini geliştirmek için de kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan birisi risk yönetimidir. Fakat risk yönetimi olgusu henüz bu organizasyonların çalışma yöntemlerinde yeteri kadar yer bulan bir yaklaşım konumuna ulaşamamıştır. Normal şartlarda başarılı olmak isteyen tüm organizasyonlar için (özel veya kamu kurumları fark etmez) temel bir uygulama olarak görülmesi faydalı olacaktır. Böylece kurumların karşılaşılabilecekleri sorunlara yönelik tedbirleri alabilmek ve en büyük sorunları dahi daha az hasarla atlatmaları mümkün olabilecektir.

Özünde şirketler kar etme temelinde kurulmuş organizasyonlardır. Fakat kamu kurumlarında temel amaç vatandaşın refahını sağlamaktır. Bu nedenle kamu işletmelerinin sermayesi vatandaşların vergileri ile karşılanmaktadır. Bu nedenle kamu işletmelerinde risk yönetiminin ele alması bir tercihten ziyade zorunluluktur. Aksi halde hem vatandaşların aldıkları hizmetlerde yavaşlama meydana gelebilecek hem de vatandaşlardan toplanan vergilerin boşa harcanması ortaya çıkabilecektir.

Konuyla ilgili olarak bu çalışmada disiplinler arası bir yaklaşım ile risk yönetimi ele alınmıştır. Kamu sektörünün temel bileşenlerinden olan belediyelerin turizm sektörüne yönelik katkı sunacak olanları risk yönetimi yaklaşımı üzerinden incelenmiştir. Türkiye’de yerel yönetimler arasında personel, bütçe ve yetki konularında en önemli hizmet kapasitesine sahip olanlar büyükşehir belediyeleri olduğu için Örneklem olarak ilk 3 sırada yer alan İstanbul, Antalya ve Muğla büyükşehir belediyeleri ele alınmıştır. Söz konusu iller aynı zamanda Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistiklerine göre Türkiye’de en çok turist çeken illerdir. Araştırmanın somut halde veriler vermesi için bu 3 büyükşehir belediyesinin 2018-2019 ve 2020 yılı (en son yayınlanmış üç rapor) faaliyet raporları incelenmiştir. Burada turizm işletmeciliğine etki edebilecek faaliyetler, yazarların literatür taraması sırasında elde ettikleri risk başlıklarına göre tasnif edilmiştir. Daha sonra elde edilen bu belediye faaliyetleri MAXQDA programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında şu temel soruya yanıt aranmıştır; Turizm sektörü kapsamında ortaya çıkabilecek risklerin azaltılmasına yönelik Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin faaliyetleri nelerdir?

Yazın taraması

Risk yönetimi kavramı

Risk kelimesinin tanımı, net bir Türkçe kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu’na göre anlamı “zarara uğrama tehlikesi” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2022). Nitekim risk kavramı hayatın içinde olan yaşamın her anında ortaya çıkabilen ve yaşamın işleyişini tehlikeye atabilen bir kavramdır. İşletmelerin yaşamı içinde durum aynıdır. Zira işletmelerin iflasına ve kapanmalarına neden olan birçok risk türü bulunur. Bundan dolayı risk kavramı hem insanlar hem de kuruluşlar için riskten nasıl kaçınabiliriz?veya riski daha az zararlarla nasıl atlatabiliriz? Veya bu riski acaba biz fırsata dönüştürebilir miyiz?gibi sorulara cevap arayan bir düşünme alanı meydana getirmektedir. Böylece risk karşısında zarara uğramaktan kaçınabilecek birçok fikir ortaya atılabilir ve birçok yöntem geliştirilebilir. Tam bu noktada “Risk Yönetimi Kavramı” doğmuştur. Risk Yönetimi Riskten kaçınma ve riski kontrol etmeyi içerir. Bu amaçla risk yönetimi; kurum veya organizasyonların riskleri tanımladıkları ve önlemeye çalıştıkları şayet önlenemez ise fiili risk ile karşı karşıya kaldıklarında bu riskleri en az zararlarla atlatacakları süreçtir (Culp, 2002: 199). Bu bağlamda riskleri önlenemez ve önlenemez riskler olarak ayırmak mümkündür. Şayet risk önlenemez ise en az zararlarla atlatacakları çalışılmalıdır. Tüm bu değişkenler ve bilinmezlikler ile mücadele de ancak risk yönetimi ile mümkündür.

Kızılboğa’nın belirttiğine göre (2012) risk yönetimi kavramı ilk olarak sigortacılık sektöründe kullanılmaya başlamıştır. 1967’de Londra’da bir kahve dükkânı zaman içerisinde gemicilik sektörüyle ilgili bilgi alışverişinin yapıldığı bir yer haline gelmiştir. Bunu takip eden süreçte bu mekân, gemicilik sektöründe sigortacılık faaliyetlerinin yapıldığı bir ortama dönüşmüştür. Burada gemicilik sektörüne yönelik risk havuzları oluşturulmuş ve sigorta hesaplamaları yapılmaya başlamıştır. Dolayısıyla sigorta sektöründe risk yönetimi kavramının şekillendiği belirtilebilir. İlerleyen süreçte 1970’li yıllarla birlikte, Amerikan iş dünyasında risk yönetimi kavramı geniş bir yer bulmaya başlamıştır. Sigortacılık sektörü hemen hemen tüm iş kollarını etkilediği için, tüm iş dünyasında risk yönetimi kavramı tanınmaya başlamıştır. 1990’lı yıllarla birlikte risk yönetimine verilen önem artmış, kurumların çökmesine neden olabilecek risklere odaklanma başlamıştır. 1990’lı yılların sonlarına doğru ise kurumların yönetmeleri

gereken risk gruplarını tespit ettikleri ve bu riskleri yönettikleri bir süreç ortaya çıkmıştır. Böylece risk yönetimi kavramı kurumsal bir hale dönüşmüştür (Kızılböğâ, 2012: 299-300).

Risk yönetiminin tarihini sadece gemicilik sektörü ile açıklamak yeterli olmayacaktır. Bankacılık gibi önemli bir sektör de bu alana katkı yapmıştır. 1929 ekonomik buhranı ardından gelen ekonomik kriz, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki banka düzenlemelerinde büyük değişikliklere yol açmıştır. Düzenleyiciler, bugün "sistemik risk" olarak adlandırılan şeye, yani bankacılık sektörünün bölgesel, ulusal veya uluslararası düzeyde çökme riskine odaklanmışlardır (Crouhy vd., 2000: 4). Dolayısıyla risk yönetimi özellikle 20. yüzyıl başından itibaren üzerinde çalışılan bir konudur.

Riskin yönetilebilmesi için öncelikle riskin hangi alandan geldiği bilinmelidir. Riskin geldiği alan, o alana yönelik çeşitli tedbirlerin alınmasını mümkün kılabilecektir. Burada şu unutulmamalıdır; risk yönetimi sadece risk ortaya çıktıktan sonra tedbirlerin alınmasından ibaret değildir. Riskler ortaya çıkmadan da süreçlerin gözlemlenmesi ve önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak riskin gelebileceği alanları şu şekilde derlemek mümkündür (Frame, 2003: 9-11);

- **Saf (veya Sigortalabilir) risk:** Saf risk, yaralanma veya kayıp olasılığını ele almaktadır. Sadece kötü şeylerin oluşumuna odaklanır. Genellikle sigortalabilir risk olarak anılmasının nedeni, bir sigorta poliçesi yaptırdığımızda, kendinizi hasar veya kayıp sonuçlarından koruyor olmanızdır.
- **İş riski:** İş riski ile kayıp kadar kazanç fırsatı da sağlanabilmektedir. Girişimcilerin belirleyici özelliği risk almalarıdır. Girişimciler için risk ne kadar büyükse, kazanç ve kayıp olasılığı da o kadar büyük olmaktadır.
- **Proje riski:** Projeler, benzersiz çabalar oldukları için risklerle doludurlar. Projelerin karşı karşıya olduğu risk düzeylerinde büyük farklılıklar bulunmaktadır. Projelerdeki risk yönetiminin önemli bir kısmı, tahminle ilişkili riskleri ele almaktadır.
- **Operasyon riski:** Operasyonel risk, operasyonların yürütülmesiyle ilgili riskleri ele almaktadır. Risk, operasyonları bir şekilde tehdit eden olaylar meydana geldiğinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir turist otobüsünün yakıtı biterse, müşterilere hizmet etme konusunda aksama olur ve büyük sıkıntı yaşanır. Bu durum bir operasyonel risk örneğidir.
- **Teknik risk:** Bir görev ilk kez yapıldığında, bütçe, program veya spesifikasyon hedeflerine ulaşamama riski büyüktür. Bu, ileri teknolojilerle çalışanların sıklıkla yaşadığı bir durumdur. Yeni teknolojinin doğası, gelişiminin olağan belirsizlik düzeylerinden daha fazla riskle karşı karşıya kalmasıdır.
- **Politik risk:** Politik risk, karar vermenin ağırlıklı olarak politik faktörler tarafından şekillendirildiği durumlarda var olan gelişmeleri ifade etmektedir.

Risk yönetiminde riskler tespit edildikten sonra ortaya konulabilecek aksiyonlar bulunmaktadır. Bu aksiyonlar her organizasyonun kendi içinde bulunduğu şartlarına göre belirlenmektedir. Yönetim kademesi riskin boyutuna ve kendilerine vereceği zarara göre bu aksiyonlardan uygun olanları seçmeli ve süreci yönetmelidir. Aksiyonlar şu şekildedir (Cooper vd., 2005: 75-78);

- **Riski önleme:** Risk önleme stratejileri, risk kaynaklarını ortadan kaldırmaya veya oluşma olasılığını önemli ölçüde azaltmaya yöneliktir.
- **Riski azaltma:** Etki azaltma, risklerin sonuçlarını en aza indirmeye yöneliktir.
- **Riski paylaşma:** Bazı riskler kısmen başka bir tarafa devredilebilir, bu nedenle riskin ortaya çıkması durumunda ilk sonuçları diğer taraf üstlenir.
- **Riski sigortalama:** Sigorta, iyi bilinen bir risk paylaşım stratejisidir. Normalde fiziksel varlıklar ve sınırlı bir dizi ticari risk için, özellikle diğer risk işleme eylemleri uygulandıktan sonra kalabilecek düşük olasılıklı ancak yüksek etkili kalıntı riskler için kullanılmaktadır.
- **Riski kabullenme:** Bazen risklerden kaçınılamaz veya transfer edilemez veya bunu yapmanın maliyetleri yüksek olabilir. Bu durumlarda, kuruluş riskleri elinde tutmalıdır.

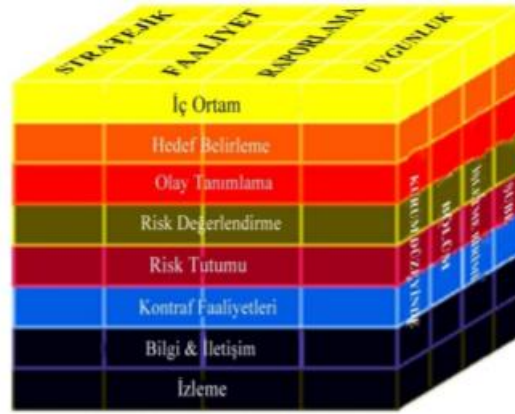
Risk yönetimi günümüzde kurumsal bir yönetim enstrümanına dönüşmüş durumdadır. Organizasyonun ekonomik gücü, personel kapasitesi, yönetici niteliği arttıkça risk yönetiminin daha kurumsal bir şekilde ortaya konulabileceğini varsaymak yanlış olmayacaktır. Bu alanda birçok risk yönetimi modelleri ortaya konulmaktadır. Kendi modelini geliştirmek mümkün olabileceği gibi, organizasyonlar bu hazır modelleri de kullanabilirler. Bu modellerden birisi COSO (Committee of Sponsoring Organizations) tarafından ortaya konulmuştur. "COSO, kurumsal dolandırıcılıkla mücadele için ortak bir girişimdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, kurumsal yönetim, iş etiği, iç kontrol, iş riski yönetimi, dolandırıcılık

ve finansal raporların ilgili yönlerinde üst yönetime ve devlet kurumlarına rehberlik etmeye adanmış beş özel sektör kuruluşu tarafından 1985 yılında kurulmuştur” (COSO, 2022). COSO tarafından ortaya konulan raporlar küresel çapta dikkate alınmakta ve özel şirketler, organizasyonlar hem de devlet idareleri tarafından temel bir yol gösterici olarak kabul edilmektedir. COSO tarafından risk yönetimi alanında da bir rapor ortaya konulmuştur. Bu rapora göre “kurumsal risk yönetimi” kavramı oraya konulmuştur ve şu şekilde tanımlanmıştır; “kurumsal risk yönetimi, değer yaratmayı veya korumayı etkileyen riskler ve fırsatlarla ilgilenir. Kurumsal risk yönetimi; bir kurumun yönetim kurulu, yönetimi ve diğer personeli tarafından etkilenen, strateji belirlemede ve kurum genelinde uygulanan, kurumu etkileyebilecek olası olayları belirlemek ve riski kurumun risk iştahı dahilinde yönetmek için tasarlanmış bir süreçtir” (COSO, Enterprise Risk Management, 2004: 2).

COSO tarafından ortaya konulmuş risk yönetim modeli bulunmaktadır. Buna göre birbirine entegre ve birbirini takip eden bir süreç içerisinde risklere yönelik tedbirlerin alınması ve ortaya çıkan risklerin bertaraf edilmesi için çalışma yapılabilmektedir. Bu modelin içeriği şu şekildedir (COSO, Enterprise Risk Management, 2004: 3-4);

- **İç çevre:** Bir kurumun “havasını” ifade eder ve “risk yönetimi felsefesi”, “risk iştahı”, “dürüstlük”, “etik değerler” ve içinde faaliyet gösterdikleri ortam dahil olmak üzere, riskin bir kurumun çalışanları tarafından nasıl algılandığının temelini oluşturur.
- **Hedef belirleme:** Başarılı olmak isteyen bir yönetim öncelikle hedefler belirlemelidir ve kurumsal risk yönetimi gereği bu hedeflerin belirlenmesi belli bir süreci gerektirir. Seçilen hedeflerin kurumun misyonuna uygun olması son derece önemlidir. Böylelikle hedeflerin risk iştahıyla tutarlı olması da sağlanabilecektir.
- **Olay tanımlama:** Bir kurumun hedeflerine ulaşmasını etkileyen çeşitli iç ve dış olaylar mevcuttur. Bu nedenle bu olayların riskler ve fırsatlar açısından net olarak tanımlanması önemlidir.
- **Risk değerlendirilmesi:** Riskler, nasıl yönetilmeleri gerektiğinin belirlenmesindeki en önemli kısımlardan biri risklerin değerlendirilmesi sürecidir. Bu süreçte riskler olasılık ve etki durumları dikkate alınarak analiz edilir. Bunun dışında riskler, yapısal ve kalıntı bazında da değerlendirilebilir.
- **Risk tutumu:** Yönetim, bu aşamada risk yanıtlarını seçer. Bunlar riskten kaçınma, kabul etme, azaltma veya paylaşmadır. Daha sonra yönetimin riskleri kurumun risk toleransları ve risk iştahıyla uyumlu hale getirmek için bir dizi eylem geliştirir.
- **Kontrol faaliyetleri:** Kontrol faaliyetleri risk yanıtlarının incelenmesidir. Bu incelemedeki amaç risk sürecinin etkin bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin ortaya konması gerekli revizyonların yapılmasıdır.
- **Bilgi ve iletişim:** Risk sürecinin etkin yürütülebilmesindeki en önemli paylardan biri iletişim mekanizmasıdır. Bu süreçte ilgili bilgilerin ilgili yer ve kişilere net ve eksiksiz bir şekilde ulaştırılması gerekir. Bu amaçla iletişim mekanizmasının insanların sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayacak bir biçim ve zaman çerçevesinde tanımlanır ve iletilir. Ayrıca bu iletişimin yönünün aşağıdan yukarı doğru akmasına dikkat edilir. Böylece risk konusunda farkındalık en üst seviyeye çıkartılabilir.
- **İzleme:** Kurumsal risk yönetiminin tamamı izlenir ve değerlendirilir ve duruma göre gerekli değişiklikler yapılır. İzleme, her bir süreç için ayrı ayrı yapılabileceği gibi baştan sona genel bir çerçevede de yapılabilir ya da her ikisini de kapsayabilir.”

Şekil 1: Kurumsal risk yönetimi unsurları

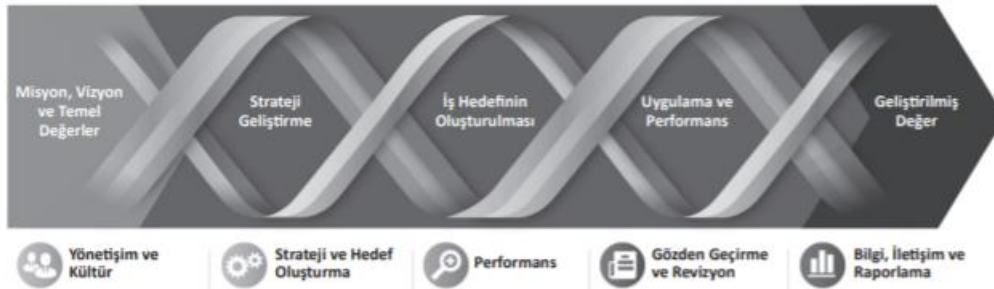

Kaynak: (COSO, Enterprise Risk Management, 2004:5)

COSO daha sonra kurumsal risk yönetimini daha sistemli halde ortaya koymak için bileşenler belirlemiştir. Böylece kurumların daha kurumsal ve sistemli halde risk yönetimi yapmalarını sağlamayı hedeflemiştir (COSO, Compliance Risk Management, 2020: 4).

- **Yönetişim ve kültür:** Bu bölüm, COSO kurumsal risk yönetimi çerçevesinin yönetim ve kültür bileşeni ile risklerinin yönetimine uygulanmasını açıklamaktadır. Böylece yönetime katılımıcılığın sağlanması ve kurumda etik değerler, risklere yönelik tutumlar gibi kültürel değerlerin oluşturulması hedeflenmektedir.
- **Strateji ve hedef oluşturma:** Bu bölüm, COSO kurumsal risk yönetimi çerçevesinin strateji ve hedef belirleme bileşeninin uygulamasını açıklamaktadır. Böylece risklere karşı tutumlar ortaya konulabilmektedir.
- **Performans:** Bu bölüm, COSO kurumsal risk yönetimi çerçevesinin performans bileşeninin uygulamasını açıklar. Böylece ortaya konulan uygulamaların performansı izlenerek sürecin geliştirilmesi mümkün olabilecektir.
- **Gözden geçirme ve revizyon:** Bu bölüm, COSO kurumsal risk yönetimi çerçevesinin gözden geçirme ve revizyon bileşeninin uygulamasını açıklamaktadır. Böylece sürecin eksikliklerini gidermek ve başarılı olmak mümkün olabilecektir.
- **Bilgi, iletişim ve raporlama:** Bu bölüm, COSO kurumsal risk yönetimi çerçevesinin bilgi, iletişim ve raporlama bileşeninin uygulamasını açıklamaktadır. Böylece elde edilen sonuçların raporlanması ve paydaşlar ile paylaşılması mümkün olabilecektir.

Şekil 2: Kurumsal risk yönetimi bileşenleri

Kaynak: (Karakaya, 2018: 17)

Turizm sektörüne yönelik riskler

Turizm sektörü doğası gereği riski en fazla barındıran sektörlerin başındadır. İlgili yazın incelendiğinde turizm sektöründeki risk kaynaklarının “makro ve mikro riskler” olmak üzere 2 başlık altında toplandığı görülür. Makro riskler sektör kurumlarınca kontrolün zor olduğu hatta bazen mümkün olmadığı ekonomik, siyasi, sosyokültürel ve teknolojik çevreden kaynaklı riskler olarak ifade edilir. Mikro riskler

ise örgütün daha çok kontrolünün mümkün olabildiği güvenlik riski, insan kaynakları riski, usulsüzlük riski, finansal riskler gibi risk kaynakları olarak tanımlanır.

Turistlerin destinasyon seçiminde önemli etkiye sahip olan faktörler arasında siyasi faktörler ayrı bir önem taşımaktadır. Zira turizm isteğe bağlı bir faaliyettir. Dolayısı ile birçok turist güvende olamayacağı bir yere gitmeyi istemez. Örneğin Jamaika’da turistlere karşı işlenen suçların ve taciz olaylarının artması ülke imajının bozulmasına ve bunun sonucu olarak turist sayısının azalmasına neden olmuştur. Turistlerin destinasyon seçiminde bir başka önemli etken ekonomik faktörlerdir. Çünkü lüks tüketim olarak adlandırılan turizm faaliyetinde fiyatlar o destinasyona olan çekiciliği arttırabilmekte ya da azaltabilmektedir. Bir başka turizm sektörünü etkileyen risk türüne teknoloji riski örnek olarak verilebilir. Bilgi teknoloji sistemleri yetersizlikleri ya da bu sistemlerde oluşan arızalar çeşitli problemlere yol açarak destinasyonlarda telafisi güç ya da mümkün olmayan imaj sorunlarına neden olabilmektedir. Örneğin Tripadvisor tarafından satın alınan tatil rezervasyon sitesi Viator’un 2014 yılında uğradığı siber saldırıda sitenin 1,4 milyon kullanıcısının kişisel ve finansal verileri ele geçirilmiştir. Yine bir başka risk türü çevre kaynaklı risklerdir. Örneğin doğal afetler turistik destinasyonların alt ve üst yapısını tahrip etmekte ve o bölgeye olan turist akışını azaltabilmektedir. Örneğin Vezüv yanardağındaki volkanik patlamalar, Japonya, Türkiye ve Kaliforniya’daki depremler, Hawaii ve Pasifik Okyanusundaki tsunamiler, ilgili ülkelerin turizm faaliyetlerine önemli derecede sekte vurmuştur. Çünkü turizm ve çevre arasında uzun vadeli ve doğrudan bir ilişki söz konusudur. Kirlilik, gürültü, bozulan vahşi doğa, hızlı yapılaşma, betonlaşma, kıyıların bozulması, tarihi eserlerin zarar görmesi gibi konular turistlerin deneyimlerini olumsuz etkilemektedir. Bir diğer risk türü salgın hastalıklardır. Özellikle yakın zamanda yaşanan Covid 19 krizi bu risk faktörünün önemini gözler önüne sermiştir. Covid 19 ile birlikte uluslararası seyahatlere kısıtlamalar getirilmiş ve turizm durma noktasına gelmiştir. 2020 yılında turizmde küresel boyutta 910 milyar dolar ile 1,2 trilyon dolar arasında bir düşüş yaşanmıştır. Küresel turizm endüstrisi 20 yıl gerilemiştir. Bir başka önemli turizm risk alanı yasal risklerdir. Çünkü hukuki düzenlemeler işlem maliyetlerini arttırabilmekte, yasal ve idari engeller getirebilmekte, yatırımlar kısıtlanabilmekte ya da teşvik edilebilmektedir. Örneğin alınan coğrafi işaretlerle pek çok yöresel ürün güvence altına alınabilmiştir (Küçük vd., 2020: 35-102; Çelikkanat ve Ergen 2020: 115-148)

Görüldüğü üzere turizm sektörü, yaşanan olumsuzluklardan en fazla etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Dolayısı ile riskin en düşük seviyede tutulabilmesi için turizmde yaşanması muhtemel risklerin önceden belirlenmesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların yapılması son derece önemlidir. Bu noktada da belediyelere öncelikli görevler düşmektedir.

Turizmde risk yönetimi ve belediyelerin önemi

Yerel yönetimler, “yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olan özerk kamu tüzel kişileridir” ve günümüzde turizm endüstrisi özellikle yerel yönetimlerin odağında bir alandır. Zira turizm endüstrisinde yereli en iyi tanıyan paydaşlardan biri yerel yönetimlerdir. Özellikle yerel yönetimlerde belediyeler, “bölge halkında turizm bilinci oluşturulması”, “turizmin çeşitlendirilmesi”, “altyapı” ve “üstyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi”, “tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmesi”, “nitelikli iş gücü ve hizmet kalitesinin artırılması”, “tarihî eserlerin ve doğal güzelliklerin muhafaza edilmesi”, “yerel halka turizm bilinci kazandırılması”, “yöresel el sanatları”, “organik gıda”, “hediyelik eşya üretimi” gibi birçok turizm çıktısının alınmasında öncü kuruluşlardır (Akyol vd, 2020: 746-747). Bu kuruluşların çöp toplanması, temiz su sağlanması gibi hizmetleri sunması, turizmde risklerinin yönetiminde belediyelerin önemini daha da arttırmaktadır (Göymen, 2004: 2).

Yöntem

Araştırmanın amacı ve önemi

Bu çalışmada, Kültür ve Turizm Bakanlığı- Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü , 2020 yılı turizm İstatistiklerine göre Türkiye’de yerli ve yabancı turistlerin en çok geceleme yaptıkları ilk 3 ilin (Antalya, İstanbul ve Muğla) büyükşehir belediyelerinin yapmış oldukları faaliyetler, turizmde risk yönetimi açısından incelenmiştir. Çalışmanın, turizmde ortaya çıkabilecek risklerin azaltılmasında belediyelerin önemine dikkat çekeceği ve diğer turizm destinasyonlarındaki belediyelere bu alanda yapılabilecek faaliyetler hakkında bir yol haritası gösterebileceği düşünülmektedir. İlgili yazın incelendiğinde, Türkiye’de turizmde risk yönetimi konusunda belediyelerin yapmış oldukları faaliyetleri ortaya koyan

kısıtlı çalışmaya rastlanmıştır. Bu nedenle bu çalışmanın ilgili yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın evreni ve örnekleme

Araştırmanın ana kütesini Türkiye’de faaliyet gösteren 30 Büyükşehir belediyesinin faaliyet raporları oluşturmaktadır. Ancak sayfa kısıtı nedeni ile 2020 Turizm istatistiklerine göre ilk 3 sırada olan Antalya, İstanbul, Muğla Büyükşehir Belediyelerinin faaliyet raporları örneklem olarak alınmıştır. İlgili istatistikler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1: 2020 Yılı -Turizm istatistiklerine göre en çok geceleme yapılan iller

	Yabancı	Yerli	Toplam
Antalya	24,7 Milyon	8,6 Milyon	33,3 Milyon
İstanbul	8,5 Milyon	5,4 Milyon	13,9 Milyon
Muğla	2,7 Milyon	2,7 Milyon	6,5 Milyon

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı- Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü , Turizm İstatistikleri , Genel Değerlendirme, 2020, s.19.

Araştırmanın kısıtları

Araştırma 2020 Turizm istatistiklerine göre yerli ve yabancı turistlerin en çok geceleme yaptığı ilk 3 sırada olan Antalya, İstanbul, Muğla turizm destinasyonlarının büyükşehir belediyeleri ve ilgili belediyelerin 2018-2019 ve 2020 yılı faaliyet raporları ile sınırlıdır. Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2018-2019-2020; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2018- 2019-2020; Muğla Büyükşehir Belediyesi, 2018- 2019- 2020).

Araştırmanın yöntemi

Çalışmada araştırma deseni olarak “durum deseni” kullanılmış ve nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” yöntemi kullanılmıştır. “Nitel araştırmalar, veriye doğrudan ulaşma, olgular ve arasındaki bağlamları derinlemesine ele alarak detaylı betimlemeler ve ikna edici genellemeler yapılmasına imkân tanımaktadır” (Büyüköztürk, 2011:74). Çalışmada betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Tüm çalışma Yıldırım ve Şimşek (2016: 256)’in belirttiği şekilde dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu dört aşama: “Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanmasıdır.”

Tema (Kod) Oluşturma

Bu aşamada Antalya, İstanbul ve Muğla Büyükşehir Belediyelerinin faaliyet raporları ve alanyazın taranarak turizmde risk yönetimi çerçevesinde temalar ve anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu temalar ve anahtar kelimeler ve ifadeler aşağıda tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2: Turizmde risk yönetiminde tema ve kod oluşturmada kullanılan anahtar kelimeler ve ifadeler

Tema	Anahtar Kelimeler
Politik Risk	Organizasyon problemleri/Diplomatik sorunlar /Yönetişim problemleri ve Bilgi akışında aksaklıklar /
Çevresel Risk	Atıklar/ Kirlilik /Azalan hayvansal üretim /Gürültü /Çarpık, özgün olmayan yapılaşma /Kıyıların bozulması ve Denizler /Sokak Hayvanları /Su, hava ve toprak yapısının bozulması /Tarihi doku ve yapılarda bozulma /Tarım ve ormanlık alanlarının bozulması /Vektörler /Yaban hayat bozulması /Yöre nüfusunun artması /Çevre düzeni ve yapılarda bozulma /İklim değişikliği ve Kuraklık
Ulaşım Riski	Otopark sorunu /Trafik /Ulaşımında güvenlik /Otogar /Ulaşım araçları /Ulaşım hatları /Yollar /Trafik levhaları /Liman /Durak
Ekonomik Risk	Yüksek fiyatlar
İnsan Kaynakları Riski	Kalifiye işgücü /İşgücü sayısı/ Adaptasyon ve motivasyon sorunları /İş sağlığı ve Güvenliği

Sosyo-Kültürel Risk	Kaybolan, unutulmuş meslekler ve yöresel ürünler /Yetersiz sosyokültürel mekân ve aktivite /Sosyokültürel seviye düşüklüğü /İletişim problemleri ve çatışma
Güvenlik Riski	Gıda güvenliği /Sosyokültürel alan ve mekanlarda güvenlik /Suç /Salgın hastalıklar /Afet
Yasal Risk	Yasal boşluk /Yasadışı uygulamalar /Kültürel kirlenme ve metalaşma
Teknolojik Risk	Yetersiz teknolojik altyapı ve bilişim /Teknik sıkıntılar /Siber güvenlik sorunları
Tanıtım Riski	Tanıtım türleri /Tanıtım materyalleri

Kod rehberi

Kodlamalar, kavramları en iyi şekilde tanımlayan ifadeler seçilerek gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri analiz edilirken MAXQDA 2020 nitel analiz programından yararlanılmıştır. Antalya, İstanbul ve Muğla illerinin büyükşehir belediyelerinin yayınladıkları 2018-2019 ve 2020 faaliyet raporları incelenmiş ve MAXQDA 2020 programına işlenmiştir. Belirlenen kodlar metinler üzerinde ayrı ayrı atanarak program vasıtasıyla analizler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarının yorumlanmasında güvenilirliği arttırmak amacıyla 2 uzman kişinin görüşü alınarak, Miles ve Huberman’ın (1994) geliştirdiği formül ile “Güvenlik= Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı” ortaya konulmuştur. Çalışmanın güvenilirliği 0,92 olarak hesaplanmıştır.

Analiz Sonuçlarının Görsel Olarak Hazırlanması ve Kod Matrisi Tarayıcısı

Çalışmanın bu kısmında “MAXQDA 2020” programından yararlanılarak her bir il için farklı renklerle sınıflandırılarak ayrılmıştır. Bu ayırım sayesinde aralarındaki ilişkilerin büyüklüğü veya yoğunluk durumları karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Kod Matrisi Tarayıcısından yararlanılmıştır. Kod Matrisi Tarayıcısı (CMB), “hangi kodların hangi belgelere atandığını görselleştirmeyi sağlamaktadır. Matris, her bir belge segmentine belirli bir kodun kaç kere atandığına genel bir bakışı mümkün kılmaktadır. Kod Matrisi Tarayıcısında, kodlar satırlarda listelenirken belgeler sütunlarda listelenir. Birleşme noktalarındaki semboller, belirli bir kodla kodlanmış bölümlerin sayısını temsil etmektedir. Sembollerin büyüklüğü, söz konusu koda ne kadar fazla kodlanmış bölüm atandığını” gösterir (Keskin vd, 2020:109).

Bulgular

Bu kısımda Kod Matrisi Tarayıcısından yararlanılarak Antalya, İstanbul ve Muğla illerindeki büyükşehir belediyelerinin faaliyetlerinin turizmde riski azaltmak için hangi yönde ve hangi tür faaliyetlerde buldukları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 3: Kod matris tarayıcı kodlarına göre turizmde risk alanlarının sınıflandırılması (Temalar) ve bu alanlara (Temalara) yönelik Antalya, İstanbul ve Muğla illerinin büyükşehir belediye faaliyetlerinin dağılımı

Tablo 3 analiz edildiğinde Antalya, İstanbul ve Muğla turizm destinasyonları büyükşehir belediye faaliyetlerine ilişkin her 3 il için de en çok önem atfedilen kodlar, “Çevresel Risk” temasındaki kodlardır. Her 3 turizm destinasyonu için zayıf kalan kodlar ise; “Ekonomik Risk”, “İnsan Kaynakları Riski”, “Finansal Risk” ve “Tanıtım Risk” temalarına ilişkin kodlardır. Diğer temalar olan “Politik Risk ve Yönetişim Teması” ve “Teknolojik Risk” temasına ilişkin kodlara atfedilen önem İstanbul için daha fazla iken; Antalya ve Muğla illeri için ise daha azdır. “Sosyo-kültürel Risk” temasına ilişkin kodlara atfedilen önemin dağılımı ise en fazladan en aza doğru İstanbul, Antalya ve Muğla şeklinde sıralanmaktadır. Ulaşım riskine ilişkin kodlara atfedilen önemin dağılımı ise en fazladan en aza doğru Antalya, İstanbul ve Muğla şeklinde sıralanmaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak Antalya, İstanbul ve Muğla turizm destinasyonlarındaki büyükşehir belediye faaliyetlerinin “Çevresel Risk” temasında kesiştiği ve yoğunlaştığını ancak “Ekonomik Risk”, “Tanıtım Riski” ve “Finansal Risk” temalarına yönelik faaliyetlerin oldukça zayıf kaldığını söylemek mümkündür. Ayrıca “Sosyo-kültürel Risk”, “Güvenlik Riski”, “Politik Risk ve Yönetişim”, “Teknolojik Risk” ve “Ulaşım Riski” temalarına ilişkin yürütülen faaliyetlerin her 3 turizm destinasyonu için dengeli bir seyir izlemediği görülmektedir.

Tablo 4: Kod matris tarayıcı kodlarına göre turizmde risk temaları ve alt temalarının Antalya, İstanbul, Muğla illerine göre dağılımı

Kod Sistemi	Antalya	İstanbul	Muğla
✓ Çevresel Risk			
> Atıklar/Kirlilik	■	■	■
> Azalan Hayvansal Üretim	■	■	■
> Betonlaşma ve Yeşil Alanlarda Azalma	■	■	■
> Doğal Yapı ve Dokularda Bozulma	■	■	■
> Gürültü Kirliliği	■	■	■
> Hızlı Çarpık ve Özgün Olmayan Yapılaşma	■	■	■
> Kıyıların Bozulması ve Denizler	■	■	■
> Sokak Hayvanları	■	■	■
> Su, Hava ve Toprak Yapısının Bozulması	■	■	■
> Tarihi Doku ve Yapılarda Bozulma	■	■	■
> Tarım ve Ormanlık Alanların Bozulması	■	■	■
> Vektörler	■	■	■
> Yaban Hayat Bozulması	■	■	■
> Yöre Nüfusunun Artması	■	■	■
> Çevre Düzeni ve Yapılarda Bozulma	■	■	■
> İklim Değişikliği Kuraklık	■	■	■
✓ Ulaşım Riski			
> Otopark Sorunu	■	■	■
> Trafik ve Ulaşımında Güvenlik Sorunları	■	■	■
> Otogar Sorunu	■	■	■
> Yetersiz Ulaşım Araçları	■	■	■
> Ulaşım Hatlarında Sıkıntılar	■	■	■
✓ Ekonomik Risk			
> Düşük Gelir Düzeyi	■	■	■
> Yüksek Fiyatlar	■	■	■

Tablo 4, Antalya, İstanbul, Muğla illerinde “Çevresel Risk”, “Ulaşım Riski”, “Ekonomik Risk”, “İnsan Kaynakları Riski”, “Güvenlik Riski”, “Yasal Risk”, “Finansal Risk”, “Tanıtım Riski”, “Teknolojik Risk”, “Sosyo-kültürel Risk”, “Politik Risk ve Yönetişim” temalarının kapsadığı kodların dahil oldukları alt temaları ve bu alt temalara ilişkin yapılan kodlara atfedilen önem derecelendirmesini göstermektedir. İlgili tabloya göre, “Çevresel Risk” temasında her 3 ilin “Atıklar /Kirlilik” konusunda

yoğunlaşan çalışmaları olduğu görülmektedir. “Betonlaşma ve Yeşil Alanlarda Azalma” alt temasına ilişkin kodların ise sırası ile İstanbul ve Antalya illerinde yoğunlaştığı görülürken; “Çevre Düzeni ve Yapılarda Bozulma” alt temasına ilişkin kodların ise sırası ile Muğla ve İstanbul illerinde yoğunlaştığı görülmektedir. “Hızlı Çarpık ve Özgün Olmayan Yapılaşma” alt temasına ilişkin kodlara atfedilen önem ise İstanbul ilinde fazla olurken, “Ulaşım Hatlarında Sıkıntılara” atfedilen önem Antalya ilinde fazladır. Diğer alt temalara ilişkin kodlara verilen önem derecelerinin “Atıklar”, “Kirlilik”, “Betonlaşma ve yeşil alanlarda azalma”, “Çevre düzeni ve yapılarda bozulma”, “Hızlı ve çarpık özgün olmayan yapılaşma” alt temalarına ilişkin kodlara nazaran daha düşük kaldığını ifade etmek mümkündür.

Tablo 4- devamı

Kod Sistemi	Antalya	İstanbul	Muğla
İnsan Kaynakları Riski			
Kalifiye İşgücü Sorunu	■	■	■
Adaptasyon ve Motivasyon Sorunu			
İş Sağlığı ve Güvenlik Konusu Sorunları	■	■	■
Güvenlik Riski			
Sosyo Kültürel Alanlarda Güvenlik Riskleri		■	
Gıda Güvenliği ile İlgili Riskler	■		■
Suç		■	■
Salgın Hastalıklar	■	■	■
Afet	■	■	■
Yasal Risk			
Yasadışı Uygulamalar	■	■	■
Yasal Boşluklar	■	■	■
Finansal Risk			
Döviz Kuru Riski	■		
Fon Kaynakları	■		■
Tanıtım Riski			
Yanlış Tanıtım		■	■
Yetersiz Tanıtım	■	■	■
Teknolojik Risk			
Yetersiz Teknolojik Alt Yapı ve Bilişim	■	■	■
Teknik Sıkıntılar	■	■	■
Siber Güvenlik Sorunları		■	
Sosyo-Kültürel Risk			
Kaybolan Meslekler ve Yöresel Ürünler	■	■	■
Yetersiz Sosya Kültürel Mekân ve/veya Aktivite	■	■	■
Sosyo-Kültürel Seviye Düşüklüğü	■	■	■
İletişim Problemleri ve Çatışma	■	■	■
Kültürel Kirlenme/Metalaşma	■	■	■
Politik Risk ve Yönetişim			
Organizasyon Problemleri		■	■
Diplomatik Sorunlar	■	■	■
Yönetişim Problemleri ve Bilgi Akışında Aksaklıklar	■	■	■

İlgili tabloya göre her 3 turizm destinasyonun büyükşehir faaliyet kodları “Sosyo-kültürel Risk” ana temasının “Yetersiz Sosyo-kültürel Mekân” veya “Aktivite Riski” alt temasında yoğunlaşmaktadır. “Yasal Risk” ana temasının “Yasadışı uygulamaları önlemeye yönelik faaliyetler” alt temasına ilişkin kodlar ise Muğla ilinde yoğunlaşırken; “Teknolojik Risk” ana temasının “Yetersiz teknolojik altyapı ve

bişim” alt teması ve “Politik Risk” ana temasının “Yönetişim problemleri ve bilgi akışında aksaklıklar” alt teması ise İstanbul ilinde yoğunlaşmaktadır. Sosyo-kültürel seviye düşüklüğü temasına ilişkin kodlara verilen önemin ise çok belirgin olmayan farklarla sırası ile İstanbul, Antalya ve Muğla şeklinde sıralandığı görülür. Diğer risk alanlarının yer aldığı alt temalara ilişkin kodlara atfedilen önem derecelerinde çok belirgin farklar görülmemektedir. Bu tabloda da Tablo 3’de olduğu gibi her 3 ilin büyükşehir faaliyetlerinin gerek iller bazında gerekse alt temalar bazında dengeli bir seyir izlemediği görülmektedir.

Tablo 5: Antalya, İstanbul, Muğla Büyükşehir belediyeleri turizm risk faaliyetlerine ilişkin temalar, alt Temalar ve kodlar

TEMALAR	F.	ALT TEMALAR	F	KODLAR	F.		
Çevresel Risk		Atıklar ve Kirlilik	198	Temizlik Faaliyetleri	27		
				Atıkların toplanması ve Geri dönüşüm	165		
				Vidanjör faaliyetleri	3		
				Sıfır Atık Sistemleri	3		
		Çevre Düzeni ve Yapılarda Bozulma	303		Altyapı Problemlerini çözmeye yönelik yeni altyapı projeleri	150	
						Bakım ve Onarım Faaliyetleri	48
						Çevre Düzenlemeleri	105
		Betonlaşma ve Yeşil Alanlarda Azalma	162		Peyzaj Faaliyetleri	147	
					Sulama Sistemleri	6	
					Kaçak inşaat denetimleri	6	
		Doğal Yapı ve Dokularda Azalma	21		Rehabilite Çalışmaları	3	
					İmar Çalışmaları	9	
					Cezai Yaptırım ve Denetimler	9	
		Gürültü Kirliliği	15		Yalıtım ve Duvar Sistemleri	3	
					Gürültü Müdahale Ekipleri	3	
					Stratejik Gürültü ve Haritalama Çalışmaları	9	
		Hızlı Çarpık ve Özgün Olmayan Çalışma	93		Kent Estetiği ve Özgünlük çalışmaları	45	
					Kentsel Dönüşüm	48	
		Kıyıların Bozulması ve Denizler	30		Kıyı ve Plaj Düzenlemeleri	24	
					Kıyı ve Plajlarda Temizlik	3	
					Mavi Bayrak	3	
		Sokak Hayvanları	59		Aşılama ve İlaçlama	9	
					Genel Bakım ve Temizlik İşlevleri	6	
					Kısırlaştırma ve tedavi Hizmetleri	12	
					Sahiplendirme işlemleri	6	
					Hayvan Barınakları	6	
					Sahipsiz Hayvanlara Yönelik Acil çağrı Hizmetleri	6	
					Sahipsiz hayvanlara farkındalık oluşturmak üzere düzenlenen Eğitimler	6	
					Sahipsiz Hayvanların Beslenme İhtiyaçlarının Karşlanması	6	
		İklim Değişikliği ve Kuraklık	39		İzleme istasyonları ve laboratuvarlar	6	
					Eylem Planları	3	
					Farkındalık Eğitimleri ve Etkinlikler	6	
İş birlikleri	9						
Kurakçıl Peyzaj Uygulamaları	12						
Sürdürülebilir Ulaşım Önerileri	3						
Su Hava ve toprak yapısının bozulması	21		Su hava ve toprak kalitesini izleme çalışmaları	12			
			Su hava ve toprak kalitesini iyileştirme çalışmaları	9			

		Tarihi Doku ve Yapılarda Bozulma	51	Tarihi doku ve yapıların korunmasına yönelik çalışmalar	24
				Tarihi Doku ve yapıların iyileştirilmesine Yönelik çalışmalar	27
		Azalan Hayvansal Üretim	36	Destekler	24
				Hayvansal Üretim İlişkin Bilgilendirici broşür ve El kitapları	3
				Hayvansal Üretim İlişkin Eğitimler	3
				Hayvansal Üretim Tesisleri	3
				Hayvansal Üretimle İlgili Yeni Teknikler	3
		Tarım ve Ormanlık Alanların Bozulması	153	Köylü Pazarları	3
				Boş Tarım Arazilerinin üretime açılması	3
				Yerli Tohum Çalışmaları	3
				Budama, ilaçlama Gübreleme faaliyetleri	6
				Deneme Bahçeleri	3
				Destekler	60
				Eğitimler	21
				Labaratuvarlar	12
				Mevcut Sulama Kanallarının Kullanılabilirliğinin Artması	3
				Sulama Tesislerinin Yapılması	30
				Tarımsal Üretim Tesisleri	9
		Vektörler	36	Biyolojik/kimyasal/kışlak Mücadele	30
				Vektörel Bilinç oluşturmaya yönelik Eğitimler	6
		Yaban Hayat Bozulması	12	Nesli tükenen hayvanların korunmasına yönelik yasal düzenlemeler	6
				Eğitimler	3
				Hayvanat bahçeleri ile ilgili düzenlemeler	3
		Yöre Nüfusunun Artması /taşıma kapasitesi riski	3	Ters Göç Politikası	3

Tablo 5’te her 3 turizm destinasyonu büyükşehir belediyelerinin belirlenen temalardaki risklerin azaltılmasına yönelik yaptıkları faaliyetlere ve bu faaliyetlere ilişkin sıklık derecelerine yer verilmiştir. İlgili tablo, “Çevresel Risk” teması açısından incelendiğinde, Antalya, İstanbul ve Muğla Büyükşehir Belediyelerinin yapmış oldukları faaliyetlerine ilişkin alt temaların sıklık derecesi en fazladan en aza doğru “Çevre Düzeni ve Yapılarda Bozulma”, “Atıklar ve Kirlilik”, “Betonlaşma ve Yeşil Alanlarda Azalma”, “Tarım ve Ormanlık Alanların Bozulması”, “Hızlı Çarpık ve Özgün Olmayan Yapılaşma”, “Sokak Hayvanları”, “Tarihi Doku ve Yapılarda Bozulma”, “Azalan Hayvansal Üretim”, “Vektörler”, “Kıyıların Bozulması ve Denizler”, “Doğal Yapı ve Dokularda Bozulma”, “Su Hava ve Toprak Yapısının Bozulması”, “Yaban Hayat Bozulması”, “Yöre Nüfusunun Artması” şeklinde sıralanmaktadır. Alt temalar açısından sıklık dereceleri incelendiğinde faaliyetlerin belirgin bir farkla “Çevre Düzeni ve Yapılarda Bozulma”, “Atıklar ve Kirlilik”, “Betonlaşma ve Yeşil Alanlarda Azalma”, “Tarım ve Ormanlık Alanların Bozulması” alt temalarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu alt temalardaki kodların sıklık derecelerine bakıldığında ise “Çevre Düzeni ve Yapılarda Bozulma” ile ilgili olarak altyapı problemlerini çözmeye yönelik “Yeni Altyapı Projeleri”; “Atıklar ve Kirlilik” alt teması ile ilgili olarak “Atıkların Toplanması ve Geri Dönüşüm” faaliyetleri; “Betonlaşma ve Yeşil Alanlarda Azalma” alt temasına ilişkin olarak Peyzaj Faaliyetleri; “Tarım ve Ormanlık Alanların Bozulması” ile ilgili olarak ise “Çiftçiye Verilen Destekler” kodlarının ön planda olduğu görülmektedir. Diğer alt temalar olan “İklim Değişikliği ve Kuraklık”, “Doğal Yapı ve Dokularda Azalma”, “Azalan Hayvansal Üretim”, “Yaban Hayat Bozulması”, “Vektörler”, “Gürültü Kirliliği”, “Yöre Nüfusunun Artması” temalarına ilişkin kodların oldukça düşük seyrettiği görülmektedir.

Tablo 5- devamı

Ulaşım Riski	F.		F.		F.
Ulaşım Riski		Otopark sorunu	78	Otoparkların iyileştirilmesi	33
				Yeni Otoparkların Yapılması	45
		Trafik ve Ulaşım Güvenlik Sorunları	86	Trafikle ilgili Düzenlemeler	45
				Kör Noktaların Ortadan Kaldırılmasına yönelik Faaliyetler	3
				Ulaşım Araç ve Sistemlerine İlişkin Düzenlemeler	9
				Hatlarda Korkuluk Çalışmaları	6
				Yollarda İyileştirme Çalışmaları	21
		Otogar Sorunu	60	Mevcut Otogarların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi	48
				Yeni Otogarların Yapılması	12
		Yetersiz Ulaşım Araçları	45	Ulaşım Araçları İle İlgili Düzenlemeler	9
				Ulaşım Araçlarında Bakım ve Onarı Çalışmaları	3
				Yeni Ulaşım Araçları ve Sistemleri	33
		Ulaşım Hatlarında Sıkıntılar	111	Limanlarla ilgili düzenlemeler	6
				Duraklarla İlgili Düzenlemeler	9
		Ulaşım Güzergahları İle ilgili Düzenlemeler	96		
Teknolojik Risk		Yetersiz Teknolojik Altyapı ve Bilişim	414	Akıllı sistemler /yeni bilişim sistemleri veya mevcut sistemlerin geliştirilmesi	354
				Siber Güvenlik Sistemleri	27
				Teknik bakım, tamir ve/veya yenileme işlemleri	6
				Teknolojik Eğitimler	27
Ekonomik Risk		Yüksek Fiyatlar /Düşük Gelir düzeyi	36	Ücretsiz Hizmetler	30
				İndirimler	6
Finansal Risk		Döviz Kuru Riski /	12	Fon kaynağı Yaratma	6
				Tasarruf	6
Tanıtım Riski		Yetersiz Tanıtım	90	Festival/fuar/sergi/film/broşür/turizm danışma büroları gibi tanıtım araçlarından yararlanma	60
				Markalaşma çalışmaları logo slogan vs geliştirme	30
		Yanlış Tanıtım	6	Materyal incelemeleri	6

Tablo 5, “Ulaşım Riski” ana teması açısından sıklık dereceleri dikkate alınarak ele alındığında, faaliyetlerin en çok “Ulaşım Hatlarında Sıkıntılar” konusunda ve özellikle “Ulaşım Güzergahlarındaki Düzenlemeler” konusunda yoğunlaştığı görülmektedir; “Durak ve Limanlarla İlgili Düzenlemeler” ise oldukça kısıtlı kalmıştır. Bu tema ile ilgili ele alınan diğer başlıklar sırası ile “Trafik ve Ulaşım Güvenlik Sorunları” ile ilgili olarak özellikle “Trafikle İlgili düzenlemeler”; “Otopark Sorunu” ile ilgili olarak özellikle “Yeni Otoparkların Yapılması”; “Otogar Sorunu” ile ilgili olarak özellikle “Mevcut Otogarların iyileştirilmesi ve Geliştirilmesi” ve “Yetersiz Ulaşım Araçları” konuları ile ilgili olarak ise özellikle “Yeni Ulaşım Araçları ve Sistemleri” konularına odaklanılmıştır. “Yetersiz Ulaşım Araçları” bu temanın en düşük faaliyet alanını oluşturmaktadır.

Tablo 5’te yer alan diğer bir ana tema “Teknoloji Riski” ana temasıdır. Bu temada “Yetersiz Teknolojik Altyapı ve Bilişim Sistemleri” alt temasına yönelik olarak özellikle “Akıllı Sistemler/Yeni Bilişim Sistemleri” veya “Mevcut Sistemlerin Geliştirilmesi” konusuna odaklanılmıştır. Bu alt temaya ilişkin

olarak diğer faaliyetler ise sıklık derecesi açısından sırası ile “Siber Güvenlik Sistemleri”, “Teknolojik Eğitimler”, “Teknik Bakım, Tamir ve/veya Yenileme” işlemlerine yönelik faaliyetlerdir. Ancak, “Yeni Bilişim Sistemleri Kurmak” ya da “Mevcut Bilişim Sistemlerini Geliştirmek” kodları ile paralel gitmesi gereken bu faaliyetlerin sıklık derecesi oldukça düşüktür.

İlgili tabloda “Ekonomik Risk” ana teması incelendiğinde “Yüksek Fiyatlar” ve “Düşük Gelir Düzeyi” alt temalarını kapsadığı görülmektedir. Bu risklere yönelik yapılan faaliyetler ise daha çok “Ücretsiz Hizmetler” konusunda olmuştur. “İndirimler” konusu oldukça kısıtlı kalmıştır. Tablo 5’in diğer bir ana teması “Finansal Risktir”. Bu başlık “Döviz Kuru Riskini” kapsamaktadır. Bu yönde yapılan faaliyetlere bakıldığında “Fon Kaynağı Yaratma” ve “Tasarruf Yapma” başlıklarının eşit derecede ele alındığı görülmektedir.

Tablo 5’teki bir diğer tema “Tanıtım Riski” temasıdır. Bu tema “Yetersiz Tanıtım” ve “Yanlış Tanıtım” olmak üzere 2 başlıkta ele alınmıştır. Bu başlıklarda daha çok “Yetersiz Tanıtım Riskine” yönelik olarak festival/fuar/sergi/film/broşür/turizm danışma büroları gibi tanıtım araçlarından yararlanma faaliyetleri ön plana çıkmıştır. Markalaşma çalışmaları logo- slogan vs. geliştirme daha geri planda kalmıştır. Yanlış tanıtımla ilgili olarak yapılan faaliyetler denetim ve materyal inceleme faaliyetlerini kapsamaktadır ve bu yönde yapılan çalışmalar oldukça düşüktür.

Tablo 5-devamı

	F.		F.		F.
Sosyo-Kültürel Risk		Kültürel Kirlenme ve Metalaşma	33	Kültürel miras envanter çalışmaları	27
				Kültürel bilinç eğitimleri	3
				Kültürel Miras Atölyeleri	3
	Yetersiz Sosyo-kültürel Mekân ve Aktivite	513		Destekler /	3
				Kamulaştırma çalışmaları	3
				Mevcut sosyo-kültürel mekanların bakımı ve/veya geliştirilmesi	240
Sosyo-kültürel Seviye Düşüklüğü	114		Yeni sosyo-kültürel mekân ve aktiviteler oluşturulması	267	
			Eğitimler (Sosyal farkındalık eğitimleri /Kişisel Gelişim Eğitimleri /Dil Eğitimleri /Sağlıklı Yaşam Eğitimleri /Sanat veya mesleki konularda eğitim /Girişimcilik Eğitimleri vs)	114	
İletişim Problemleri ve Çatışmalar	33		Eğitimler (Psikolojik Eğitimler, Davranış ve İletişim Eğitimleri)	33	
Politik Risk	Organizasyon Problemleri	6	El kitapları	3	
			Birimlerin kurulması	3	
	Diplomatik Sorunlar	90	Toplantılar ve çalıştaylar	9	
			Ziyaretler /Görüşmeler	27	
			Protokol /İşbirlikleri	54	
	Yönetişim Problemleri ve Bilgi Akışında Aksaklıklar	240	Kent konseyi çalışmaları	39	
			Birlikler ve işbirlikleri	27	
			Protokoller /Görüşmeler	33	
			Toplantı ve çalıştaylar	48	
Şikayet istek ve memnuniyet takibi			60		
Sosyal aktiviteler	33				

Tablo 5’te yer alan bir başka ana tema “Sosyo-kültürel Risk” temasıdır. Tema sıklık dereceleri dikkate alındığında sırası ile “Yetersiz Sosyo-kültürel Mekân ve Aktivite”, “Sosyo-kültürel Seviye Düşüklüğü”, “Kültürel Kirlenme ve Metalaşma” alt temalarını kapsamaktadır. “Sosyo-kültürel Risk” teması ile ilgili olarak en çok odaklanılan faaliyet “Yetersiz Sosyo-kültürel Mekân ve Aktivite” alt temasıdır ve bu alt tema ile ilgili olarak en çok yoğunlaşılacak faaliyetler az bir farkla “Yeni Sosyo-kültürel Mekân ve

Aktiviteler” oluşturulması, “Mevcut Sosyo-kültürel Mekanların Bakımı ve/veya Geliştirilmesi” faaliyetleridir. Temadaki en düşük faaliyet kamulaştırma çalışmalarıdır. “Sosyo-kültürel Seviye Düşüklüğü” alt temasının ise eğitimleri kapsadığı görülmektedir. “Sosyo-kültürel Risk” temasının en düşük alt teması “Kültürel Kirlenme ve Metalaşma” temasıdır. Bu alt tema incelendiğinde özellikle odaklanılan konu “Kültürel Miras Envanter” çalışmaları olmuştur. Kültürel bilinç eğitimleri ve kültürel miras atölyelerinin oluşturulmasına yönelik çalışmalar ise son derece kısıtlı kalmıştır.

Tablo 5’te ele alınan bir diğer risk teması “Politik Risk ve Yönetişim” temasıdır. Tema sıklık dereceleri dikkate alındığında sırası ile “Yönetişim Problemleri ve Bilgi Akışında Aksaklıklar”, “Diplomatik Sorunlar” ve “Organizasyon Problemlerini” kapsamaktadır. Bu temada en çok odaklanılan konu “Yönetişim Problemleri ve Bilgi Akışında Aksaklıklar” alt temasındaki “Şikayet, İstek ve Memnuniyet” takibi konusudur. Bu alanda yapılan diğer faaliyetler arasında belirgin bir farklılık olmamakla beraber en fazladan en aza doğru sırası ile “Kent Konseyi Çalışmaları”, “Toplantı ve Çalıştaylar”, “Protokoller /Görüşmeler”, “Sosyal Aktiviteler”, “Birlikler /İş birlikleri” şeklindedir. Diplomatik sorunlar alt temasında ise belirgin bir farkla “Protokol ve İşbirliklerine” odaklanılmıştır. Bu kodu sırası ile “Ziyaretler /Görüşmeler” ve “Toplantı ve Çalıştaylar” takip etmektedir. Toplantı ve çalıştaylara yönelik faaliyetler oldukça düşüktür. “Politik Risk ve Yönetişim” temasının en düşük alt teması organizasyon problemleridir. Bu problemi gidermeye yönelik faaliyetler olarak el kitapları ve birimlerin kurulması konuları oldukça düşüktür.

Sonuç ve öneriler

Turizm birçok risk türünü barındırır ve birçok farklı konudan etkilenir. Bu çalışmada da görüldüğü üzere turizmin etkilendiği bu risk alanlarını çevresel risk, politik risk, yasal risk, teknolojik risk, tanıtım riski şeklinde toplamak mümkündür. Dolayısı ile turizmde risk yönetimi konusu çevre yönetiminden, insan kaynakları yönetimine; politik ve yasal yönetimden, teknoloji yönetimine; tanıtımdan, ekonomi ve finansal yönetime kadar pek çok konuyu ele almayı gerekli kılmaktadır. Tam bu noktada belediyeler vermiş oldukları hizmetlerden ötürü önemlidir. Ancak ilgili çalışmaya bakıldığında üç Büyükşehir Belediyesinin ilgili risk gruplarına ilişkin atfedilen önem derecelerinde dengeli bir dağılım olmadığı görülmektedir. Bu durumun ilgili destinasyonların dokularındaki farklılıktan ve geçmişte yapılan çalışmalardaki farklılıklardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ancak bazı çalışmalar vardır ki günümüz gereği her turizm destinasyonunda ve sürekli bir şekilde yapılmalıdır. Örneğin, artık çağımız teknoloji çağıdır ve bu çağ günümüz turist tiplerine kadar yansımıştır. Artık turistler “teknolojiyi yoğun olarak kullanan ve seven, internet aracılığıyla sosyalleşen ve mobil teknolojilerle sürekli etkileşimde olan kişilerden” oluşmaktadır (Bağcı ve İçöz, 2019:219). Bu nedenle, turizm destinasyonlarında teknolojik alt yapı ve bilişim sistemlerini kurmak ve geliştirmek günümüzün zorunluluklarıdır. Artık akıllı şehir yaklaşımına doğru gidilmekte ve bu durum kendini sosyo-kültürel mekân ve aktivitelerden, ulaşım araç ve sistemlerine; çevre düzeninden, azalan tarım ve hayvansal üretime; güvenlik yönetiminden, tanıtım etkinliğine kadar birçok konuda hissettirmektedir. Çalışmada görüldüğü gibi akıllı sistemlerle enerjide, sağlıkta, altyapıda, kamusal hizmette, turizmde, eğitimde, çevrede, kültürde ve ulaşımda kısaca kent hayatındaki tüm olguları takip etmek ve kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörü entegre edebilmek ve böylelikle sürdürülebilir çalışmaları yürütebilmek mümkündür. Ancak bu sistemler kurulurken teknolojinin bir parçası olan siber güvenlik sistemlerine atfedilen önem derecesinin yüksek olması gerekmektedir. Oysa her üç turizm destinasyonunda da siber güvenlik sistemlerine ilişkin faaliyetlerin düşük olduğu görülmektedir. Bu durum akıllara şu soruyu getirmektedir: Teknolojik altyapı ve sistemleri kurmak, onları korumayı da gerekli kılmaz mı?

Benzer şekilde “Çevresel Risk” temasının alt temalarındaki dağılım da oldukça dengesizdir. İlgili tablolar incelendiğinde illerin atıklar ve kirlilik, hızlı kentleşme ve betonlaşma, yeşil alanlarda azalma, tarım ve ormanlık alanların bozulması konularına yoğunlaştığı görülmektedir. Elbette bu konular önemlidir, ancak turizmde doğanın ve tarihin sürdürülebilirliğini sağlamak da önemlidir. Zira doğa ve tarihin olmadığı bir yerde turizmi düşünmek zordur. Oysa ilgili tablolar incelendiğinde su, hava ve toprak yapısının bozulması, iklim değişikliği ve kuraklık, kıyı ve denizlerin bozulması, yaban hayat bozulması gibi sürdürülebilir turizm adına yapılabilecek pek çok faaliyetin oldukça kısıtlı kaldığı görülmektedir. Oysa peyzaj çalışmalarında kurakçıl bitkiler kullanılarak iklim değişikliği ve kuraklık riskine karşı çözüm üretmek mümkündür. Yine tarım ve ormanlık alanların azalma riskine karşı köylü pazarları, boş tarım arazilerinin üretime açılması, yerli tohum çalışmaları, budama, ilaçlama, deneme bahçeleri,

gübreleme faaliyetleri, çiftçiye destekler, eğitimler, laboratuvarlar vasıtası ile bitki örtüsü takipleri, mevcut sulama kanallarının kullanılabilirliğinin artması, sulama tesislerinin yapılması, bilimsel toplantılar, tarımsal üretim tesislerinin kurulması gibi faaliyetlerin yaygınlaştırılması ile bu alanlardaki bozulma riskini azaltmak mümkündür. Ayrıca bu çalışmalar eko turizm ve sağlık turizmi açısından da önemli adımlardır. Bir başka örnek ulaşım riski açısından verilebilir. Ulaşım araç ve hatlarında engelli kişilere yönelik olarak yapılan faaliyetlerin artması engelli turizme ivme kazandıracak başka önemli bir faaliyettir. Ayrıca bisikletli ulaşımı yaygınlaştırmak için, Antalya’da faaliyete geçirilen “Bisikletli Ulaşımın Toplu Ulaşım Entegrasyonu Projesi” turizm açısından önem arz edebilen bir başka önemli proje olmuştur. Bu proje ile şehir içi ulaşımında kullanılan 25 adet otobüse bisiklet taşıma aparatları yerleştirilmiş ve Antalya Kart ile entegrasyonu sağlanmıştır.

Çevresel risk alanında dikkat çekici diğer bir alt tema olan gürültü kirliliği konusu da turist memnuniyeti açısından önemli konuların başında gelir (Antalya Büyükşehir Faaliyet Raporu, 2020) Bu alanda 4.06.2010 tarih ve 27601 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği” kapsamında “Büyükşehir Belediyelerine Stratejik Gürültü Haritası” ve “Gürültü Eylem Planları” yapma zorunluluğu getirilmesi önemli bir adımdır. Yönetmeliğin amacı, “her türlü yapı, bina, tesis ve işletmenin işletimi ve kullanımı safhalarında insanların maruz kalacağı, binaların dışından veya içinden kaynaklanan gürültülerin, kişilerin huzur ve sükununa, beden ve ruh sağlığına olumsuz etkilerini en aza indirecek iyi işitme ve algılama koşullarının sağlanması için tasarım, yapım, kullanım, bakım ve işletim bakımından uyulacak kuralların belirlenmesi” olarak açıklanmıştır. Bu proje doğrultusunda, “Stratejik Gürültü Haritaları” vasıtasıyla bina cephelerine gelen çevre gürültüsünün cephe haritaları ile hesaplanması ve ilgililerin bu veriyi kullanabilmesi, mümkün olabilmektedir. Bu kapsamda, Büyükşehir Belediyelerine verilen bu görev kapsamında Antalya İlinin Kaynak Bazlı Stratejik Gürültü Haritalarının Oluşturulması projesine 2020 yılı içerisinde başlamıştır. Çalışma alanı; Akseki, Aksu, Alanya, Demre, Döşemealtı, Elmalı, Finike, Gazipaşa, Gündoğmuş, İbradı, Kaş, Kemer, Kepez, Konyaaltı, Korkuteli, Kumluca, Manavgat, Muratpaşa ve Serik ilçeleri içerisinde bulunan endüstri tesislerini, eğlence yerlerini, karayolları ve demiryollarını kapsamaktadır. Hazırlanacak Stratejik Gürültü Haritaları, şehrin marka imajına katkı sağlayacak ve özellikle Avrupa Birliği üyesi çoğu ülke şehirleriyle çevre akustiği bağlamında aynı seviyeye çıkaracaktır. Ancak çalışmanın ilgili kararın alınmasından 10 yıl sonra başlaması düşündürücüdür.

Bir diğer önemli konu “Sosyo-kültürel Risk” alanlarıdır. Turizmin özellikle farklı kültürleri tanımak, deneyimlemek anlamında gerçekleşen bir faaliyet olduğu düşünülürse bu alanlarındaki belediyelerin faaliyetlerinin ne denli önemli olduğu da rahatça görülebilecektir. Ancak ilgili tema incelendiğinde, belediyelerin öncelikli olarak sosyo kültürel mekân ve aktivitelere ve de arkasından sosyo-kültürel seviye düşüklüğüne ilişkin faaliyetlere odaklandığı görülür. Oysa bir ülkenin sosyo-kültürel değerleri turizmin adeta hayat damarıdır. Her geçen gün küreselleşen ve dijitalleşen dünyada sosyo-kültürel değerleri korumak bir o kadar güçtür. En temelinde bir turizm destinasyonunu farklı ve marka yapan en önemli değerler de bu değerlerdir. Bu bağlamda belediyelerin kültürel kirlenme ve metalaşmaya karşı yapabileceği birçok faaliyet vardır. Tablo 5’de de görüldüğü gibi kültürel miras araştırmaları, kültürel miras atölyeleri, kültürel bilinç oluşturmaya yönelik eğitimler, müze çalışmaları artan oranda yapılmalıdır.

“Tanıtım Riski”, turizm açısından belediyelerin konu alabileceği başka bir önemli alandır. Zira yetersiz tanıtım veya yanlış tanıtım turist sayısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu açıdan, Tablo 5’de görüldüğü gibi düşük düzeyde olan festival, fuar, sergi, film, broşür, turizm danışma büroları gibi tanıtım araçlarından yararlanma logo, slogan vs geliştirme ve markalaşma çalışmalarına yönelme, reklam, afiş billboard gibi konularda yasal denetimleri arttırma gibi faaliyetlere daha fazla odaklanılmalıdır.

Ekonomik ve finansal konular, turizm faaliyetlerini adeta cesaretlendiren konuların başında gelmektedir. Bu nedenle “Ekonomik ve Finansal Risk” konularının büyük bir dikkatle belediyeler tarafından ele alınması gerekmektedir. Çünkü fiyatların makul ve tutarlı olmadığı, maddi desteklerin olmadığı turizm destinasyonlarında turist sayının artmasını ya da yatırımların artmasını beklemek gerçekçi değildir. Çalışmanın bulgular kısmında bu tür faaliyetlere rastlanmıştır. Ancak İlgili tablodaki dağılıma bakıldığında, bu alanlara yönelik olan faaliyetlerin oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Oysa ücretsiz hizmetlerle, indirimlerle, fiyat denetimleri ile ekonomik riskin önüne geçmek, tasarruf ve iş birlikleri ile fon kaynağı yaratarak finansal riskin önüne geçmek mümkündür.

Görüldüğü üzere belediyelerin hizmetlerin koordineli bir şekilde gerçekleştirilmesi turizmde risk yönetiminin hassasiyetle yürütülebilmesi için bir zorunluluktur. Ancak çalışmanın “Politik Risk ve

Yönetişim” teması ve kodları incelendiğinde her 3 turizm destinasyonun büyükşehir belediye yönetimlerinde turizmde risk yönetimini barındıran özel bir birimin olmadığı görülmektedir. Oysa böyle bir birimin kurulması ile turizmde hassasiyet arz den konularda çok daha etkili çözümlerin üretilebilmesi mümkün olabilecektir. Bu çerçevede büyükşehir belediyelerinde turizm birimi ve turizmde risk yönetim biriminin içine dahil olduğu bir organizasyon yapısının oluşturulmasına yönelik çalışmaların ivedilikle yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akyol, C., Zengin B., Akkaşoğlu, S., Ulema, Ş. (2020). Yerel yöneticilerin bölge turizmine yönelik düşünceleri üzerine bir araştırma: Artvin - Arhavi örneği, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2), 743-764.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018, 28. 05. 2022 tarihinde [https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Raporlar%2FFaaliyetRaporlari%2FABB%202018%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu%20\(Web%20Mini\).pdf](https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Raporlar%2FFaaliyetRaporlari%2FABB%202018%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu%20(Web%20Mini).pdf) adresinden erişildi.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2019, 28. 05. 2022 tarihinde https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/2019_yili_faaliyet_raporu.pdf, adresinden erişildi.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2020, 28. 05. 2022 tarihinde <https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/2020-YILI-FAALİYET-RAPORU-WEB.pdf> adresinden erişildi.
- Bağcı, E. ve İçöz O. (2019). Z ve alfa kuşağı ile dijitalleşen turizm. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 232-256.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı - istatistik, araştırma deseni, spss uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cooper, D. Grey, S., Raymond, G. ve Walker, P. (2005). *Project risk management guidelines*. West Sussex: Wiley Yayınevi.
- COSO, (Nisan 2022). Committee of sponsoring organizations of the treadway commission, 23.05.2022 tarihinde <https://www.coso.org/SitePages/About-Us.aspx> adresinden erişildi.
- COSO, (Kasım 2020). Compliance Risk Management: Applying the Coso ERM Framework, 24. 05. 2022 tarihinde <https://www.coso.org/Documents/Compliance-Risk-Management-Applying-the-COSO-ERM-Framework.pdf> adresinden erişildi.
- COSO, (Eylül 2004). Enterprise Risk Management – Integrated Framework, 24. 05. 2022 tarihinde <https://www.coso.org/Documents/COSO-ERM-Executive-Summary.pdf> adresinden erişildi.
- Crouhy, M., Galai, D., Mark, R. (2000). *Risk management*. New York: McGraw-Hill Yayınevi.
- Culp, C. (2022). *The art of risk management*. Londra: Wiley Yayınevi.
- Çelikkanat P. Ve Ergen Y. (2020). Turizmde risk kaynakları-makro riskler, M. Tuna (Ed.). *Turizmde risk yönetimi* içinde (115-148), Detay Yayıncılık.
- Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği, Resmî Gazete, Sayı: 27601, Tarih: 04.06.2010.
- Frame, J. D. (2003). *Managing risk in organizations*. San Francisco: Jossey-Bass Yayınevi.
- Göymen, K. ve Kaya, E. (2004). Yerel kalkınma önderi ve paydaşı olarak belediyeler, <http://research.sabanciuniv.edu/1427/1/KorelGoymen.pdf>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu. (2018), 01. 06. 2022 tarihinde <https://ibb.istanbul/BBImages/Slider/Image/faaliyet-raporu-2018.pdf>, adresinden erişildi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu (2019), 01. 06. 2022 tarihinde <https://ibb.istanbul/BBImages/Slider/Image/faaliyet-raporu-2019.pdf> adresinden erişildi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, (2020), 01. 06. 2022 tarihinde <https://ibb.istanbul/BBImages/Slider/Image/faaliyet-raporu-2020.pdf> adresinden erişildi.
- Karakaya, G. (2018). *COSO kurumsal risk yönetimi – riskin strateji ve performansla uyumlaştırılmasına ilişkin düzenleme çerçevesinde getirilen güncellemeler*, Denetişim, 18, 15-22.
- Keskin, D. A., Tutar, S. ve Yazgan, K. F. (2020). Şeffaflık raporlarının Hofstede-Gray modeliyle muhasebe kültürü açısından karşılaştırılması: Türkiye, Nijerya, Letonya ve İngiltere örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22, 195-213.

- Kızılböğ, R. (2012). Geleneksel risk yönetiminden kurumsal risk yönetimine geçiş, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 297-316.
- Küçük, K., Sergen, Y. ve Çelikkanat, F. N. (2020). Turizmde risk kaynakları-makro riskler, M. Tuna (Ed.). *Turizmde risk yönetimi içinde*, (35-102). Detay Yayıncılık.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Turizm İstatistikleri Genel Değerlendirme, 2020.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. California: SAGE.
- Muğla Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, (2018), 05. 06. 2022 tarihinde https://www.mugla.bel.tr/uploads/sayfatr/mali_hizmetler/faaliyet_raporu_2018.pdf adresinden erişildi.
- Muğla Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, (2019), 05. 06. 2022 tarihinde <https://www.mugla.bel.tr/uploads/sayfatr/2019%20Faaliyet%20Raporu.pdf> adresinden erişildi.
- Muğla Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, (2020), 05. 06. 2022 tarihinde https://www.mugla.bel.tr/uploads/sayfatr/mali_hizmetler/MBB%202020%20Faaliyet%20Raporu%2020.04.2021.pdf, adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu, 22.05.2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/>, adresinden erişildi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (Ed.) (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Etik kurul onayı

Bu çalışma doküman incelemesine dayanmaktadır. Bu nedenle bu araştırma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Dijital dönüşüme karşı işgören tutumlarının incelenmesi: Alanya’da otel işletmeleri üzerine bir araştırma*

Employees' attitudes toward digital transformation: A study on hotel managements in Alanya

Gönderim Tarihi / Received: 13.06.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 19.12.2022

Doi: [10.31795/baunsobed.1130142](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1130142)

Bahar TÜRKMEN AKBULUT**1

Muammer MESCİ²

ÖZ: Araştırmanın amacı, otel işletmelerindeki işgörenlerin dijital dönüşüme karşı tutumlarının incelenmesidir. Ayrıca turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümle otel işletmelerindeki işgörenlerin işsizlik kaygısı taşıyıp taşımadıklarını incelemektir. Araştırmada uygulama alanının geniş olması sebebi ile doğru hedef kitleye ulaşılabilmesi ve araştırma sonuçlarının daha büyük kitlelere genellenebilmesi bakımından nicel yöntem kullanılmıştır. Verilerin toplamasında bilimsel araştırmalarda en yaygın kullanılan yöntemlerden biri olan anket tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmanın evrenini Antalya ili Alanya bölgesindeki 4 ve 5 yıldızlı otellerin farklı birimlerinde hizmet veren işgörenler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 390 işgören oluşturmaktadır. İşgörenlerden toplanan verilerin analizinde tanımlayıcı ve keşfe yönelik istatistik teknikler kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular sonucunda mesleki tecrübe arttıkça işgörenlerin dijital dönüşüme kendilerini daha hazır hissettikleri ve teknolojik gelişmeleri yakından takip ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca betimsel analiz sonucunda işgörenlerin dijital dönüşümün onları ileride işsiz bırakmasından endişelendikleri, dijital dönüşüme ayak uyduracak yeterli eğitime sahip olmadıkları ve turizm sektöründeki mesleklerin gelecekte yok olacak meslekler arasında olacağı kaygısı taşıdıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital dönüşüm, Dijital turizm, Dijital işsizlik, İşgören kaygıları

ABSTRACT: The aim of the research is to examine the attitudes of employees working in hotel businesses towards digital transformation. In addition, with the digital transformation in the tourism sector, it is to examine whether the employees in the hotel businesses have unemployment concerns. Quantitative method was used in the research in order to reach the right target audience and generalize the research results to larger audiences due to the wide application area. Questionnaire technique, which is one of the most widely used methods in scientific research, was used to collect data. The universe of this study consists of employees serving in different units of 4 and 5 star hotels in Antalya province Alanya region. The sample of the research consists of 390 employees selected by convenience sampling method, which is one of the non-probability sampling methods. Descriptive and exploratory statistical techniques were used in the analysis of the data collected from the employees. As a result of the findings obtained in the research, it is understood that as professional experience increases, employees feel more ready for digital transformation and follow technological developments closely. In addition, as a result of the descriptive analysis, it has been determined that the employees are worried that digital transformation will make them unemployed in the future, they do not have enough education to keep up with the digital transformation, and they worry that the professions in the tourism sector will be among the professions that will disappear in the future.

Keywords: Digital transformation, Digital tourism, Digital unemployment, Employee concerns

* Bu çalışma, birinci yazar Bahar Türkmen Akbulut’un ikinci yazar Prof.Dr.Muammer Mesci’nin danışmanlığında tamamladığı “Dijital dönüşüme karşı işgören tutumlarının incelenmesi: Alanya’da otel işletmeleri üzerine bir araştırma” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author

¹ Bilim Uzmanı, Düzce Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, baharturkmen@duzce.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4637-1793>

² Prof. Dr., Düzce Üniversitesi/Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu/ Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik/ Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, muammermesci@duzce.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3053-3954>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

The tourism sector is one of the most important sectors in many developing countries where traditional agricultural production is declining. The tourism sector increases foreign exchange earnings, supports the local economy and creates seasonal and non-seasonal employment opportunities.

Industry 4.0 technologies, which have influenced all sectors, have also started the digital transformation movement in the tourism sector. With the digital transformation, many technologies that have started to be used in hotel businesses have started to replace the workforce. With the digital transformation in the tourism sector, an autonomous technology process has started with the use of smart technologies in all processes before, during and after travel in the service sector. The use of new generation technology and information systems in the tourism industry will bring new demands on working styles, job descriptions and workload. It is thought that the demand for the workforce needed in areas such as reservation, housekeeping, guest services, front desk in hotel businesses will decrease with the implementation of technologies such as the Internet of Things, big data, 3d printer, smart robots, which are components of Industry 4.0. Certain characteristics such as the qualifications of employees, their different competencies, their adoption and use of technology are becoming more and more important. New technologies such as cyber-physical systems, artificial intelligence, internet of things, additive manufacturing and big data brought by the fourth industrial revolution have increased the automation level of the economic system. The increase in the level of automation has revealed the concern that the need for people will gradually decrease in the new working conditions (Yeşiltaş ve Artar, 2021: 44). When the past industrial revolutions are examined, it is seen that the disappearance or decrease of some existing professions in the transition from each period to the next, the emergence of some new professions and unemployment in these transitions (Demiral, 2019: 195). The consensus, based on historical evidence from the industrial revolution to the present, is that technology destroys jobs and even industries on the one hand, creates new jobs and industries on the other, and the process of "creative destruction" continues.

Methodology

The aim of this study is to examine the differences of digital transformation according to the demographic characteristics of the employees and to reveal whether there is a meaningful relationship. Another important purpose is to investigate whether the employees in hotel enterprises are worried about technological unemployment with the digital transformation in the tourism sector. Quantitative research method was preferred among the research methods because the basis of this research is to observe the degree of relationship between variables objectively and scale, and the data in the study can be observed and can be expressed in numerical form. 4 and 5 star hotels were preferred, as the preference of the business that has provided the digital transformation is important for the study to give reliable results. In this study, sampling was done with simple random sampling method in order to give equal chance to all employees in the universe. Survey technique was used in data collection in the study. "Cronbach's Alpha Coefficient" was used to test the reliability of the scale. As a result of the analysis, the Alpha Coefficient was calculated as 0.815 and the research was found reliable.

Data analyzer statistical programs were used in the analysis of the data in the study. In the analysis of demographic data, descriptive statistical methods such as percentage and frequency were used. In the study, the Kolmogorov Smirnov Test was used to determine which of the parametric or non-parametric tests to use. Kolmogorov Smirnov test value, which was found to be less than 0.05 according to the test result, showed that the research data were not distributed normally (Karagöz, 2019: 91). Non-parametric test methods were used for statistical analysis due to the normal distribution of the data.

Findings and discussion

According to the results of the analysis, a significant difference was found between the working time of the participants in the profession and the compliance dimension. According to the different working hours in the profession, the opinions of the employees about digital transformation differ in these dimensions. It is seen that the difference in the fit dimension arises from the group of employees who have worked for 21 or more years in the profession, specified in the scale. According to the research findings, as the level of education increases, employees think that their rights such as wages and working

hours will improve with technological developments, and it is understood that they think that the interest in occupational groups in tourism management will increase thanks to technological developments. As professional experience increases, it is understood that employees feel more ready for digital transformation and closely follow technological developments. In addition, in the light of digital transformation, it can be understood that they will support new business models that will contribute to the employees in tourism management.

Results and recommendations

Today, the rapid development of information technologies has initiated the digital transformation movement in many sectors. This process has led to changes in many areas from education to the economy, from service to cultural structure. It is thought that this situation affects working life, employment and the structure of employment. Research on the impact of digital transformation on working life has been increasing in recent years. According to the results of the researches, it is seen that the effect of digital transformation on employees and working life is divided into two views as optimistic and pessimistic. In the results of the research, people with an optimistic view think that the impact of digital transformation on professions and employees will be positive and that information technologies will even alleviate the workloads of employees. In addition, it is concluded that the employees will be very successful in adapting to digital transformation and will easily adapt to new professional abilities. In addition, according to other research results, people with pessimistic views think that machines and robots will replace employees and that many people will be unemployed after digital transformation. According to the results of this research, it is understood that the employees working in hotel businesses with the digital transformation in the tourism sector have similar views according to their demographic data. With the digital transformation experienced in the tourism sector, it is seen that the employees in the hotel businesses are partially unemployed. With the start of the use of digital technologies in the tourism sector, it will be possible to save time and effort. Many jobs can be completed more flexibly and quickly. It is seen that most of the work done by the employees will now be done by smart technologies (Manyika, 2017). It can be said that this situation causes the employees to worry about being unemployed as a result of technological developments and not having enough education to adapt to digital transformation.

Employees in tourism enterprises can be provided with effective promotions and programs to learn technological applications in their enterprises. By creating a new employment area, specialized personnel can be trained and digitalization in tourism can be developed through these personnel.

Giriş

Endüstri 4.0 son zamanlarda literatürde sık sık bahsedilen konulardan birisi olmuştur. Endüstri 4.0 kavramından ilk olarak Almanya’da, 2011 yılında gerçekleştirilen Hannover fuarında bahsedilmiştir. Hızla değişen tüketici ihtiyaçlarına yanıt olarak üretim süreçlerinin yeniden yapılandırılması ve eskisinden daha esnek üretim süreçlerine olan ihtiyacın artması Endüstri 4.0 vizyonunu gündeme getirmiştir (Ünlü ve Atik, 2018: 432). Endüstri 4.0 olarak konumlandırılan teknolojiklerin farklı sektörler (sosyal bilimler, fen bilimleri, finans, işletme vb.) üzerine etkileri her geçen gün artmaktadır. Turizm sektörü de odağında insan olan ve emek yoğun bir sektör olması nedeniyle insan hayatını kolaylaştıracağı düşünülen bu yeni devrimden etkileneceği görülmektedir (Atay vd., 2019: 668). Endüstri 4.0 adı altında pek çok yeni teknolojik gelişme olmasına rağmen, bunların sektörlere entegrasyonu konusunda turizm sektöründeki uygulamalara daha fazla etki edeceği varsayılmaktadır (Mil ve Dirican, 2018: 2). Turizm sektörü, gelişmekte olan birçok ülke için, ülke ekonomisine katkıda geleneksel tarımın yerini alan en önemli sektörlerden biridir. Turizm sektörü döviz kazancını artırmakta, yerel ekonomiyi desteklemekte ve mevsimsel ve mevsimsel olmayan istihdam olanakları oluşturmaktadır. Turizm sektörü ülkedeki istihdam oranını, temel sosyal haklardan yoksun insanların sektöre dahil edilmesiyle yükseltmektedir (Yanardağ ve Avcı, 2012: 39).

Turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümle birlikte hizmet sektöründe seyahat öncesi, seyahat sırasında ve seyahat sonrası tüm süreçlerde akıllı teknolojilerin kullanılmasıyla birlikte bir otonom teknoloji süreci başlamıştır (Sünnetçioğlu, 2019: 613). Seyahat hazırlık aşamasının çoğu, bilgi toplama, çevrimiçi yer ayırma ve erken ücret ödeme aşamalarından oluşmaktadır. İnternetteki çeşitli uygulamalar, hızlı ve kolay bağlantı seçenekleri yolu ile turistlere zengin ve kullanışlı bilgiler sağlamaktadır (Huanga vd., 2017). Turizm endüstrisinde, endüstri 4.0 bileşenleri ve teknolojilerinin kullanılması, çalışma tarzları, iş tanımları ve iş yükü konusunda yeni talepler getireceği düşünülmektedir. Çalışanların nitelikleri, farklı yetkinlikleri, teknolojiyi benimsemeleri ve kullanmaları gibi belirli özellikler giderek daha önemli hale gelmektedir (Ansal, 2016).

Turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümle ilgili araştırmaların son yıllarda yerli ve yabancı literatürde yer bulduğu görülmektedir. Odağında insan olan turizm sektörünün bu dönüşümü nasıl karşıladığı, ne gibi teknolojik yenilikler içerisinde olduğu ve gelecekte nasıl yollar izleneceği konusunda birçok araştırmaya rastlanmıştır. Ancak yapılan literatür taraması sonucunda sektörde yaşanan dijital dönüşümün iç müşteriler olan işgörenler tarafından nasıl karşılanacağı, işgörenlerin bu dönüşüme hazır olup olmadıkları kısacası turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşüme karşı işgörenlerin tutumları hakkında bir araştırmaya rastlanmamıştır. İnsan ve hizmet odaklı bir sektör olan turizm sektörünün sağlıklı bir dönüşüm sağlaması için işgörenlerin dijital dönüşüme karşı tutumlarının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmanın literatürdeki bu boşluğu doldurmada katkısı olacağı düşünülmektedir.

Literatür taraması

Turizm sektöründe dijital dönüşüm yansımaları

Turizm; insanların dinlenmek, eğlenmek, ziyaret etmek, kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklere katılmak için tercih ettikleri gezilere ve bunlarla ortaya çıkan ilişkiler olarak tanımlanmaktadır (Şimşek ve Özcan, 2020: 23). Turizm dinamik bir sektör olduğu için sürekli yenilenmekte ve farklılaşmaktadır. Müşteri iletişiminin ve teknolojinin sağladığı faydaları turizme uyarlamak önemlidir. Teknoloji çağında turizm de süreçten etkilenmektedir. Teknolojide etkin kullanıma sahip olan X ve Y kuşaklarının talepleri bu ilerlemeye şekil vermektedir (Kiraz ve Altun, 2020: 29). Dijital dönüşüm, dünyadaki tüm ülkeleri ve tüm insanları etkileyen bir süreçtir. Bu sadece teknik bir terim değildir: insanların düşünme biçimlerini, günlük alışkanlıklarını, felsefelerini, inançlarını, ilişkilerini, kariyerlerini değiştirmektedir (Acungil, 2019: 19). Dijitalleşme, iş süreci modellerini yeniden yapılanması, iş yapma şekillerinin değişmesi ve rekabet için birçok yeni fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda eski sistemlerin oluşturduğu sınırlar da ortadan kalkmaktadır. Artık her şeyin birbirine bağlı olması, sadece yeni teknolojilerle oluşturulan dijital iletişim anlamına gelmemektedir; ekonomi, çevresel faktörler ve sosyal değişimlerin birbirini güçlü şekilde etkilemesini sağlamaktadır. Bu sayede teknolojinin yönlendirme gücü de giderek artmaktadır (Keskin, 2018). Turizmde dijital dönüşüm, turistlerin genellikle teknolojileri ve interneti kullanarak, bilgi arama ve tatil planı yapmalarını, arzuladıkları fırsat ve hizmetlere erişmelerini mümkün kılmaktadır (Minghetti ve Dimitrios, 2010: 270). Turizm sektöründe dijital dönüşümü başlatmış olan bazı işletmelere aşağıda yer verilmiştir:

- Japonya'daki Henn-na oteli tamamen otomasyon ve robotik üzerine kurulmuştur. Giriş ve çıkış işlemleri robotlar tarafından yapılarak misafirlerin çalışanlarla karşılaşmasının önüne geçilmektedir. Dünyanın robotik kadrolu ilk prototiplerinden biri olarak kabul edilen Japonya'nın Nagazaki kentindeki Henn-na Oteli, 2015 yılında faaliyete geçmiştir. Otelin girişinde robotik çalışanlar tarafından karşılanan konukların, robotlar sayesinde oda bulmaları sağlanmaktadır (Ohlan, 2018).
- Dünyaca ünlü otel zinciri Hilton ve IBM, konaklama sektörüne hizmet edecek bir robot projesini sunmuştur. Connie olarak bilinen bu robot, adını Hilton otel zincirinin kurucusu Conrad Nicholson Hilton'dan almıştır. Concierge hizmetleri sağlamak için geliştirilen Connie, IBM Watson'ın yapay zekâ teknolojisi çözümünü kullanmaktadır. Pilot çalışma için seçilen Virginia'daki Hilton McLean otelinde çalışmaya başlayan robot, otel müşterileriyle etkileşime geçerek sorularını samimi ve bilgilendirici bir şekilde yanıtlamaktadır (Eyidilli, 2016).
- Londra'daki bulunan bir otelde konukların akıllı telefonlarına indirdikleri bir uygulama sayesinde yalnızca ekranı sağa kaydırarak otel check-in işlemini kısa sürede yapmasını sağlayarak zaman tasarrufu sağlamak ve bekleme sorununu çözmektedir (Yıldırım, 2020).
- Dash adlı bir robot çalışanı olan Atlanta merkezli IntelContinental Hotel Group, 2015 yılında San Jose- Silikon Vadisi'ndeki Crown Plaza'da açılmıştır (Satchell, 2015).
- Junko Chihira adlı robot Tokya da bulunan bir turizm işletmesinde kat hizmetleri departmanında turistlere danışmanlık konusunda yardım etmektedir. Ayrıca robotun birçok dili kullanıyor olması sayesinde çeşitli ülkelerden gelen turistlerin ihtiyaçlarını daha hızlı karşılanabilmektedir (Öz, 2018).

Dijital dönüşümün meslekler ve işgörenlere etkisi

Endüstri 4.0 bileşenlerinin sektörlere entegrasyonu kullanılmaya başlanılan yeni teknolojiler otomasyon düzenin artmasına neden olmuştur. Otomasyon seviyesinde ki artış, yeni çalışma şartlarında insanlara olan ihtiyacın giderek azalacağı endişesini ortaya çıkarmıştır (Yeşiltaş ve Artar, 2021: 44). Şimdiye kadar yapılmış olan çalışmalardan hareketle bu konudaki tartışmaların iki farklı görüşte yoğunlaştığı görülmektedir. Bir yanda bugün var olmayan ancak değişen teknolojik koşullar neticesinde yeni iş modelleri ve mesleklerin ortaya çıkacağını savunan “iyimser” taraf bulunmaktadır. Öte yandan, gelecekte insanlar tarafından yapılan işlerin çoğunun robotlar tarafından yapılacağını ve bunun büyük işsizliğe, eşitsizliğe ve toplumsal kargaşaya yol açacağını savunan “kötümserler” bulunmaktadır (Özsoy, 2018: 256). Sanayi devriminden günümüze kadar uzanan tarihsel kanıtlara dayanan fikir birliğinde olduğu gibi teknolojinin bir yanda işleri ve hatta endüstrileri yok ettiği, diğer yandan yeni işler ve endüstriler yarattığı ve “yaratıcı yıkım” sürecinin devam ettiği yönündedir. Bunun klasik bir örneği olarak, 20. yüzyılın başlarında atlı araba üretiminin yok olarak otomotiv endüstrisinin yükselişi gösterilebilir (Ford, 2020: 207).

İyimser görüş

İyimser bir bakış açısına sahip olanlar, teknolojik gelişmelerin istihdam seviyelerini artıracığını ve çalışma koşullarını olumlu yönde etkileyeceğini savunmaktadırlar. İşsizliğin nedeninin ileri teknolojilerin kullanılması değil, kullanılmaması olduğuna inanmaktadırlar. Teknolojik gelişmelerin küçük çaplı işsizliğe neden olurken, bunu artan verimlilik ve zenginlikle dengeleyeceği ve yeni iş fırsatları yaratacağı düşünülmektedir (Yeşiltaş ve Artar, 2021: 47). Klasik İktisat Okulu temsilcileri (Marx dışında) işgücü piyasasındaki teknolojik değişimlere bağlı oluşan istihdam konusunda oluşabilecek dengesizliğin kalıcı olmayacağı ve kısa süreli oluşacak bu dengesizliğinde geliştirilen telafi mekanizmaları yardımıyla düzeltilebileceğini vurgulamışlardır. Teknolojik gelişme ve bazı sektörlerdeki değişimler sonucunda iş gücünün yerini makineler almış (emek tasarrufu sağlayan teknolojik ilerleme), bazılarında ise yeni işler yaratılmıştır (ücret mekanizmaları yoluyla). Bu nedenle yaşanan otonomlaşıma sürecinin istihdam sağlamada olumsuzluk yaratmayacağı ve olası yaşanacak olan işsizliğinde kısa süreli olacağı düşünülmektedir (Cengiz ve Şahin, 2020: 163). Nurdoğan (2021) “Teknoloji ve İşgücü Piyasası İlişkisinin Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi” isimli çalışmasında; 37 OECD ülkesinden elde edilen veriler kullanılarak, bir dizi teknoloji değişkeni ile bir dizi işgücü piyasası değişkeni arasındaki ilişki kanonik korelasyon analizi kullanılarak incelenmiş ve çalışmanın sonuçlarının literatürdeki iyimser görüşle uyumlu olduğu, teknolojik gelişmelerin işgücü piyasasını olumlu yönde etkileyeceği sonucuna varmıştır. Cengiz ve Şahin (2020) 1990-2018 dönemini

kapsayan ve yıllık verilerin alındığı çalışmalarında şu sonuçlara ulaşmışlardır; “Türkiye ekonomisinde teknik ilerlemeyi temsil eden Ar-Ge harcamaları işsizliği azaltmıştır. Bu etkinin güçlendirilmesi, özellikle yüksek düzeyde işsizlik, istikrarlı emek tasarrufu sağlayan üretim yöntemleri, tazminat mekanizmaları ve ekonomide istihdamı arttırmıştır. Öte yandan, ekonomideki üretim artışı ile işsizlik arasındaki ilişkinin farklı niceliklerle incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu da ekonomideki üretim yöntemlerinin emek tasarrufu sağladığını göstermektedir. Türkiye ekonomisinde teknolojik ilerlemenin emek verimliliğini artırdığı söylenebilir ancak emek tasarrufu sağlayan üretim yöntemlerinin yaygınlaşmasından kaynaklanabilecek işsizlik sorunu yapısal tedbirlerle dengelenebilir”. WEF (2018) “Dünya Ekonomik Forumu, İşlerin Geleceği 2018” raporunda, yaklaşık 15 milyon kişiye istihdam sağlayan 313 uluslararası şirketin insan kaynakları yöneticilerine sorular sorulduğunda; “2022 yılı itibariyle yeni mesleklerin ortaya çıkacağını düşünenlerin oranı %27, bazı mesleklerin ortadan kalkacağına inananların oranı ise %21 olduğu görülmüştür. Buna göre; küresel olarak, robotların iş yaşamında yerini alması nedeniyle 75 milyon insan işini kaybedecek, ancak 130 milyondan fazla iş imkânı doğacaktır. Yani Endüstri 4.0 teknolojilerinin yok olması düşünülen mesleklere karşı aynı teknolojiler sayesinde yeni meslekler ortaya çıkacaktır” sonucuna ulaşmıştır. Pew Araştırma Merkezi’nin 2014 yılında yapmış olduğu çalışmada “2025’te Sayısal Hayat: Yapay zekâ, robotlar ve işlerin geleceği” adlı anketi cevaplandırılan 1.896 teknoloji yetkilisinin %48’i robotların mavi ve beyaz yakalı çalışanların işlerini ellerinden alacağını düşünmektedir. Bu görüşe sahip olanlara göre, bunun gelir dağılımındaki eşitsizliği artıracığı ve kamu düzenini bozacağı düşünülmektedir. Kalan %52 katılımcı için; 2025’te teknoloji olduğundan daha fazla iş kaybına yol açmayacaktır. Bu cevabı verenlere göre, günümüzde insanların yaptığı işlerin çoğunu robotların ya da dijital yapıların devralacağı düşüncesi doğru bulunmamaktadır. Ayrıca insanların yeni istihdam alanları ve sektörleri yaratma yeteneklerine güvendiklerini, teknolojinin her zaman yeni iş fırsatları yarattığını vurgulamaktadırlar (EBSO, 2015: 39). Ford yayınlamış olduğu *The Light in the Tunnel* (Tüneldeki Işıklar) adlı kitabında “Teknoloji uzmanları zeki makinelerle ilgili istedikleri kadar fikir üretip kitaplar yazsınlar, ekonomistlerin büyük çoğunluğu için teknolojinin insanların yerini alıp kalıcı ve yapısal işsizliğe yol açabileceği düşüncesi bile saçmadır” şeklinde ifade etmiştir (Ford, 2020). Yapılmış olan bu araştırmalar gösteriyor ki dijital dönüşümün diğer endüstri devrimlerinde yaşandığı gibi bazı mesleklerin yerini yeni mesleklerin alacağı söylenebilir. Bu mesleklerin yeni istihdam alanları yaratacağı düşünülmektedir. İşgörenlerin iş yüklerinde azalma olacağı ve bu durumun işgörenlerin daha verimli çalışmasına neden olacağı düşünülmektedir. Özellikle hizmet sektörü olan turizm sektöründe işgörenlerin, robot yardımcıları, akıllı cihazlar, nesnelerin interneti gibi teknolojiler sayesinde iş yüklerinde oldukça azalma olacağı düşünülmektedir. Bu durumda turizm sektöründeki işgörenlerin işsiz kalacakları gibi bir riskin olacağını söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü özellikle insan odaklı olan turizm sektöründe insanların bir robot yerine bir insanla iletişim halinde olmayı tercih etmek isteyeceği düşünülmektedir.

Karamsar görüş

Karamsar görüştekiler, gelişmiş teknolojiler kullanılarak üretimin otonom hale gelmesi, yeni teknolojilerin daha düşük maliyetli olması ve işgücü maliyetlerinin sürekli artış göstermesinin işsizliğe neden olabileceğini düşünmektedirler (Yeşiltaş ve Artar, 2021: 47). 18. yüzyılda klasik iktisat okulunun önemli isimlerinden biri olan David Ricardo tarafından tanımlanan teknolojik işsizlik kavramı, aralarında John Maynard Keynes gibi önemli iktisatçılar tarafından da kabul görmüş ve bu bakış açısı günümüze kadar yapılan bazı çalışmalarla desteklenmiştir (Campa, 2018). Otonom makine kullanımı ve birçok işin robotlar tarafından yapılmaya başlanmasıyla, iş gücü çalışma saatlerinin azalması ve hatta mavi yakalı ve birçok beyaz yakalı çalışanın işsiz kalacağı beklenilmektedir (Demiral, 2019: 196). Autodesk CEO’su Carl Bass mizahi bir şekilde yeni fabrikalardan bahsederken; “Geleceğin fabrikasında sadece iki çalışan, bir adam ve bir köpek olacak. Adam köpeği orada besleyecek. Kişinin makinenin ekipmanına dokunmasını engellemekten köpek sorumlu olacaktır.” ifadelerini kullanmaktadır. Bu yaklaşım, sadece makinelerinin çalıştığı, ışısız fabrikalar olarak tanımlanan geleceğin üretim tesislerini tanımlamaya çalışmaktadır (Banger, 2018: 184). Oxford Üniversitesi’nde ki araştırmacılar Carl Benedikt Frey ve Micheal A. Osborne 2013’te “İstihdamın Geleceği Otomasyona Karşı Ne Kadar Hassas?” başlıklı raporda, ABD’deki 700 iş tipi üzerine araştırma yaparak, 20 yıl içerisinde otomasyon işlerinin %47’sinin robotlar tarafından yapılacağı ve bu işleri yapanların işlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı sonucuna ulaşmışlardır. İyimser tahminleri arasında insanların, yüz yüze ilişkileri bir robotun sıkıcılığına tercih edecekleri ve 20 yılda bir robotun iş kaçırma oranının %47 yerine %9 gibi düşük olacağı iddia edilmektedir. Robotların işlerin %9’unu alacağı varsayımı bile milyonlarca insanın işini kaybedeceği anlamına gelmektedir (Frey ve Osborne, 2017: 265; Yılmaz, 2018; Ford, 2020: 145).

Mckinsey Küresel Enstitüsünün bir araştırmasına dayanan “İşleyen Bir Gelecek Otomasyon, İstihdam ve Verimlilik” adlı rapor, 2055 yılına kadar iş görevlerinin neredeyse yarısının bir robot tarafından devralınacağını öngörmektedir. Bu rapor bütün mesleklerden ziyade otomatikleştirilecek belirli görev ve faaliyetlere odaklanmaktadır (Manyika, 2017). Finans alanında, Amerika yatırım bankası Goldman Sach Group’un bir zamanlar New York ofisinde 600 borsacı tarafından yapılan işlerini şu an da sadece iki insan borsa simsarı ve birçok yapay zekâ teknolojisi yapmaktadır (Byrnes, 2017). İstihdam Piyasası ve Meslek Araştırmaları Enstitüsü (IAB) araştırmacılarının yapmış olduğu araştırmada, Endüstri 4.0 teknolojilerinin kullanımlarının etkisiyle kısa süre içerisinde Almanya’da ki istihdam sayısında 430 bine yakın artış olacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bu teknolojilerin aynı zamanda 490 bine yakın istihdam kaybına neden olacağı düşünülmektedir. Araştırmacılar istihdam sayısında ki bu azalmanın daha çok makine ve diğer cihazları kullanan işgücünü etkileyeceğini düşünülmektedir (DW, 2015). Ekonominin en emek yoğun sektörlerinden biri olan ahşap çerçeveli ev inşaatı, vasıfsız işçiler için istihdam olanaklarının bulunduğu birkaç alandan biri olmaya devam etmektedir. ABD inşaat sektöründe 6 milyon kişi çalışmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre dünyadaki inşaat işçilerinin sayısını yaklaşık 110 milyondur. İnşaat sektöründe kullanılmaya başlanılan 3D inşaat yazıcıları bir gün evleri daha iyi yaparak daha ucuza mal edebilir, yeni mimari fırsatlar yaratabilir. Ancak aynı zamanda milyonlarca iş kaybına da yol açabileceği düşünülmektedir (Ford, 2020: 212). Tüm araştırmalar iyimser görüştekilerin aksine dijital dönüşümün kötü etkileri olacağı birçok işgörenin işsiz kalacağını ve henüz bu değişime hazır olmadıklarını düşünülmektedirler.

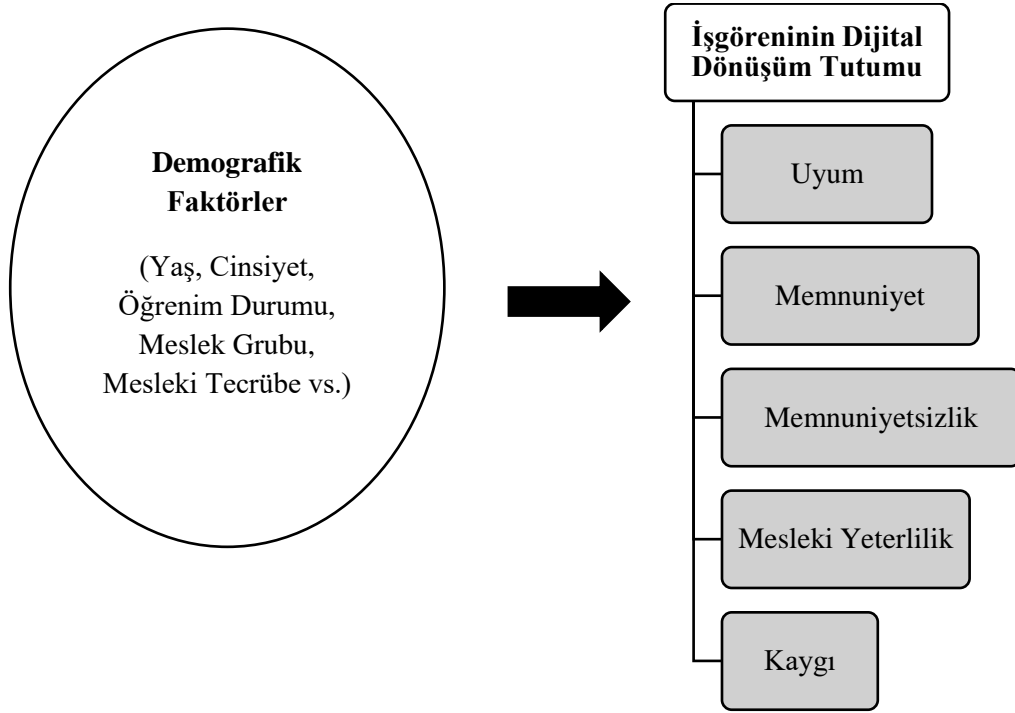
Yöntem

Son zamanlarda literatürde turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümün sektöre yönelik, yöneticilere yönelik ve müşterilere yönelik etkileri konusunda oldukça fazla araştırmaya rastlanmıştır. Turizmde oldukça önemli bir yere sahip olan iç müşterilerin yani turizm sektöründeki işgörenlerin dijital dönüşüme karşı tutumları ile ilgili ise çok az sayıda araştırma olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle araştırmada dijital dönüşüme karşı işgören tutumları ile ilgili aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümle işgörenlerin tutumları olumlu yönde mi olacaktır?
- Turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşüme karşı işgörenler kendilerini hazır hissetmekte mi?
- Turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşüme işgörenler uyum sağlayabilecek mi?
- Turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümle işgörenler arasında işsizlik kaygısı oluşacak mı?

Bu çalışmanın amacı, dijital dönüşümün işgörenlerin demografik özelliklerine göre farklılıklarını incelemek ve anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktır. Diğer önemli bir amacı ise, turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümle otel işletmelerindeki işgörenlerin teknolojik işsizlik kaygısı taşıyıp taşımadıklarını araştırmaktır. Bu araştırmanın temeli, değişkenler arası ilişki derecesini nesnel olarak gözlemleyip ölçmek olması, çalışma da verilerin gözlenebilir, sayısal biçimde ifade edilebilir olması sebebiyle araştırma yöntemlerinden nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda, Şekil 1’de bulunan model test edilmiştir. Bu bağlamda modelde demografik faktörler bağımsız değişken, işgörenlerin dijital dönüşüme yönelik tutum boyutları (uyum, memnuniyet, memnuniyetsizlik, mesleki yeterlilik ve kaygı) bağımlı değişken olarak alınmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler literatüre dayalı tartışılarak araştırmanın temel hipotezi, “Turizm sektöründeki işgörenlerin dijital dönüşüme karşı tutumları arasında anlamlı farklılık vardır” şeklinde oluşturulmuştur. Aşağıda araştırmanın kavramsal modeli gösterilmektedir.

Şekil 1: Araştırmanın modeli

Bu çalışmanın evrenini Alanya ilçesindeki endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmaya başlamış ve dijital dönüşümü gerçekleştirmiş olan 4 ve 5 yıldızlı otellerin tüm departmanlarında çalışan personel oluşturmaktadır. Öncelikle Alanya ilçesindeki 4 ve 5 yıldızlı otel yöneticileriyle görüşme yapılarak yöneticisi oldukları işletmelerin bilgi teknolojilerini hayata geçirmiş olup olmadıkları tespit edilmiştir. Alanya bölgesinin çalışma bölgesi olarak seçilmesinin nedeni, Alanya'daki turizm işletmelerinin ülkedeki önemli merkezler arasında yer alıyor olması ve 4-5 yıldızlı otel işletmelerinin bu bölgede yoğunlaşmasıdır. Özellikle 4 ve 5 yıldızlı otellerin tercih edilmesinin nedeni, çalışan sayısının çokluğu ve bu işletmelerin sektördeki küçük konaklama işletmelerine göre daha kurumsallaşma eğiliminde olmalarıdır. Ayrıca, dijital dönüşümü sağlamış olan işletme tercihi çalışmanın güvenilir sonuçlar vermesi için önemli olduğundan 4 ve 5 yıldızlı oteller tercih edilmiştir. Bu çalışmada evrendeki tüm çalışanlara eşit şans verebilmek için basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile örnekleme yapılmıştır. Alanya ilçesinde 4 ve 5 yıldızlı toplam 176 otel bulunmaktadır (Alanya Turistik İşletmeciler Derneği, 2020). Otellerdeki işgören sayısı sürekli değişkenlik gösterdiği için net sayı içeren verilere ulaşılamamıştır. Evrendeki veri miktarının tam olarak bilinmediği durumda Sekaran tarafından geliştirilmiş olan yöntem tercih edilmiştir (Sekaran & Bougie, 1992). Araştırma örneklemini, tesadüfi örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 390 işgören oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmada veri toplama da anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket ifadeleri oluşturulurken işgörenlerin dijital dönüşüme karşı tutumları konusunda İsmail Tekbaş'ın (2018) "Dijitalleşmenin muhasebe mesleğine ve meslek mensuplarına etkileri üzerine bir araştırma ve yeni bir kavram önerisi: Mali mühendislik" isimli yüksek lisans çalışmasında kullandığı ölçekten yararlanılmıştır. Ölçek maddelerinin turizm sektörüne uyarlanması ardından, yüzey ve içerik açısından geçerliliği belirlemek için uzman görüşü alınmıştır. Literatür taraması sonucu anket ifadeleri turizm sektörüne uyarlanmıştır. Anketi uygulamaya başlamadan önce 40 adet anket formuna pilot uygulaması yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için "Cronbach Alfa Katsayısı" kullanılmıştır. Analiz sonucu Alfa Katsayısı 0,815 olarak hesaplanmıştır. Test sonucunda verilerin genel Cronbach alpha'sı Nunnally'nin (1967) belirttiği 0,7 düzeyinin üzerinde gerçekleşmiştir ve araştırma güvenilir bulunmuştur. Ekim 2021'de başlanan anket uygulama süreci 5 aylık bir çalışmanın ardından 2022 Mart ayında tamamlanmıştır. 12 tanesi 5 yıldızlı ve 8 tanesi 4 yıldızlı olmak üzere 20 otel işletmesinde ki 390 işgörene anket uygulaması yapılmıştır.

Araştırmada bulunan verilerin analizinde veri çözümleyici istatistik programları kullanılmıştır. Demografik verilerin analizinde yüzde ve frekans gibi tanımlayıcı istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada Kolmogorov Smirnov Testi'nden faydalanılarak parametrik veya non-parametrik testlerden hangilerinin kullanılacağına belirlenebilmesi amacıyla normallik testi yapılmıştır. Test sonucuna göre 0,05'ten küçük olduğu görülen Kolmogorov Smirnov test değeri araştırma verilerinin normal dağılmadığını göstermiştir (Karagöz, 2019: 91). Verilerin normal dağılmaması nedeniyle istatistiksel analizler için non-parametrik test yöntemleri kullanılmıştır.

Bulgular

Demografik bulgular

Bu bölümde demografik özelliklerin yer aldığı tablolara yer verilmiştir. İşletmelerinde anket uygulanmasına izin veren 12 tanesi 5 yıldızlı ve 8 tanesi 4 yıldızlı olmak üzere 20 otel işletmesindeki 390 işgörene anket uygulaması yapılmıştır ve özensiz doldurulan anketler değerlendirme dışı bırakıldıktan sonra verileri incelenen toplam anket sayısı 384'dür.

Tablo 1: Demografik yapı ile ilgili veriler

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	160	41,7
	Erkek	224	58,3
	Toplam	384	100
Yaş	18-24	86	22,4
	25-31	96	25,0
	32-38	106	27,6
	39-45	55	14,3
	46 ve üstü	41	10,7
	Toplam	384	100
Eğitim Durumu	Lise	108	28,1
	Ön lisans	78	20,3
	Lisans	108	28,1
	Lisansüstü	23	6,0
	Diğer	67	17,4
	Toplam	384	100
Meslek Grubu	Yiyecek-içecek hizmetleri	112	29,2
	Kat hizmetleri	89	23,2
	Teknik hizmetler	44	11,5
	Ön büro hizmetleri	54	14,1
	Diğer	85	22,1
	Toplam	384	100
Mesleki Tecrübe	1-3	121	31,5
	4-6	140	36,5
	7-10	58	15,1
	11-15	36	9,4
	16-20	13	3,4
	21 ve üstü	16	4,2
	Toplam	384	100
İşletmedeki Çalışma Süresi	1-3	265	69,0
	4-6	74	19,3
	7-10	25	6,5
	11-15	17	4,4
	16-20	3	0,8
	21 ve üstü	0	0
	Toplam	384	100

Ankete katılan katılımcıların %41,7'sinin (160 kişi) kadın olduğu, %58,3'ünün (224 kişi) ise erkek olduğu belirlenmiştir. %22,4'sının (86 kişi) 18-24 yaş arasında, %25'inin (96 kişi) 25-31 yaş arasında, %27,6'sının (106 kişi) 32-38 yaş arasında, % 14,3'sının (55 kişi) 39-45 yaş arasında ve % 10,7'sinin (41 kişi) ise 46 ve üstü yaşında oldukları belirlenmiştir. Ankete katılan katılımcıların %28,1'inin (108 kişi) lise, %20,3'ünün (78 kişi) ön lisans, %28,1'inin (108 kişi) lisans, %6'sının (23 kişi) yüksek lisans ve % 17,4'inin (67 kişi) ise diğer eğitim seviyesine sahip oldukları belirlenmiştir. Ankete katılan katılımcıların %29,2'sinin (112 kişi) yiyecek-içecek hizmetleri, %23,2'sinin (89 kişi) kat hizmetleri, %11,5'inin (44 kişi) teknik hizmetler, % 14,1'inin (54 kişi) ön büro hizmetleri ve % 22,1'inin (85 kişi) ise diğer birimlerde çalıştıkları belirlenmiştir. Ankete katılan katılımcıların %31,5'inin (121 kişi) 1-3 yıl, %36,5'inin (140 kişi) 4-6 yıl, %15,1'inin (58 kişi) 7-10 yıl, %9,4'ünün (36 kişi) 11-15 yıl, %3,4'ünün (13 kişi) 16-20 yıl ve %4,2'sinin (16 kişi) ise 21 ve üstü yıl çalıştıkları belirlenmiştir. Ankete katılan katılımcıların %69'unun (265 kişi) 1-3 yıl, %19,3'ünün (74 kişi) 4-6 yıl, %6,5'inin (25 kişi) 7-10 yıl, % 4,4'ünün (17 kişi) 11-15 yıl ve % 0,8'inin (3 kişi) 16-20 yıl arasında işletmede çalıştıkları belirlenmiştir.

Verilerin kullanılabilirliği

Kolmogorov Smirnov testi kullanılarak verilerin normal dağılıp dağılmadığı test edilmiştir. 0,05'ten küçük olan Kolmogorov Smirnov test değeri verilen normal dağılmadığını göstermektedir.

Tablo 2: Normal dağılıma uygunluk testi

Değişkenler	Kolmogorov-Smirnov		
	Statistic	Df	Sig.
Uyum	,342	384	,000
Memnuniyetsizlik	,243	384	,000
Memnuniyet	,262	384	,000
Yeni Mesleki Yeterlilik	,346	384	,000
Kaygı	,249	384	,000

Değişkenler arasındaki korelasyonları sıralamak ve faktör analizine uygunluğunu görmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi kullanılmaktadır. KMO değerinin 0 ile 1 arasında olduğu görülmektedir. 0.60'ın üzerinde bir KMO değeri yeterli kabul edilir, 0.80'nin üzerinde bir KMO değeri ise iyi bir analiz elde edileceğini gösterir (Kline, 1994). Otel işletmelerinde ki işgörenlerin dijital dönüşüme karşı tutumlarını belirlemek için açılımlayıcı faktör analizine tabi tutulan verilerin KMO değerinin (KMO: 0,878) oldukça kabul edilebilir olduğu ve Bartlett testi değerlerinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitle ölçekteki değişkenlerin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Bileşenler matrisi

	Component				
	1	2	3	4	5
uyum5	,882				
uyum6	,872				
uyum7	,862				
uyum3	,859				
uyum1	,847				
uyum4	,829				
uyum2	,793				
memnuniyet1		,846			
memnuniyet4		,821			
memnuniyet3		,787			
memnuniyet6		,779			
memnuniyet5		,752			
memnuniyet2		,714			
yenimeslekyeterlilik4			,866		
yenimeslekyeterlilik5			,856		
yenimeslekyeterlilik1			,841		
yenimeslekyeterlilik3			,837		
yenimeslekyeterlilik2			,783		
yenimeslekyeterlilik6			,776		
memnuniyetsizlik1				,811	
memnuniyetsizlik5				,800	
memnuniyetsizlik2				,780	
memnuniyetsizlik6				,649	
memnuniyetsizlik4				,565	
memnuniyetsizlik3				,465	
kaygı5					,707
kaygı4					,653
kaygı3					,602
kaygı2					,580
kaygı1					,532

Araştırma sorularına cevap bulabilmek için faktör analizden yararlanılmıştır. Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörler, konuyla ilgili çeşitli boyutları ifade etmektedir. Faktör analizi yardımıyla belirlenen konuyu ölçmek için hazırlanan ölçeğin yapı geçerliği hakkında bilgi edinilebilir (Ural ve Kılıç, 2006: 281). Faktör analizi için varimax döndürme tekniği kullanılmıştır. Faktör ortak varyanslarında düşük eşdeğerlik (0,40'ın altında kalanlar) gösteren ifadeler tabloda gösterilmemektedir. 30 maddeden oluşan ölçekte 1 özdeğerinden büyük 5 faktör (uyum, memnuniyet, yeni mesleki yeterlilik memnuniyetsizlik ve kaygı) görülmüştür. Faktörlerin açıkladığı varyans hesaplamasında toplamda 1 değerinin üzerinde 5 faktör bulunmuştur. Bu 5 faktörün ölçüğe ilişkin açıkladığı toplam varyansın %68 olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizinde açıklanan varyans oranları %40'ın üzerinde görülmesi ideal olarak kabul edilmektedir (Kline, 1994). Bu sonuçlar değişkenler arasında bir ilişki olduğunu göstermekte ve faktör analizinin uygulanabileceği anlamına gelmektedir.

Demografik verilere göre farklılık olup olmadığının analizleri

Bu bölümde anketi cevaplayan işgörenlerin demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, eğitim, işletmede çalışılan meslek grubu, meslekteki çalışma süresi, işletmedeki çalışma süresi) göre dijital dönüşüme karşı tutum boyutları arasında farklar olup olmadığı incelenecektir.

Tablo 4: Faktör ortalamalarına ilişkin farklılıklar

Faktörler	Yıl	N	Ortalama Sıralaması	Kruskal-Wallis	Sig. (2-tailed)	Farklılık
Memnuniyet	Kadın	160	202,55	15669,500	,028	Farklılık Var
	Erkek	224	178,43			
	Toplam	384				
Memnuniyetsizlik	18-24	86	178,51	11,729	,019	Farklılık Var
	25-31	96	183,60			
	32-38	106	221,41			
	39-45	55	173,00			
	46 ve üstü	41	194,10			
	Toplam	384				
Uyum	lise	108	222,46	14,219	,007	Farklılık Var
	ön lisans	78	171,85			
	lisans	108	180,30			
	lisans üstü	23	189,96			
	diğer	67	188,79			
	Toplam	384				
Memnuniyet	lise	108	199,08	17,020	,002	Farklılık Var
	ön lisans	78	206,75			
	lisans	108	193,58			
	lisans üstü	23	235,33			
	diğer	67	148,85			
	Toplam	384				
Uyum	yiyecek- içecek hizmetleri	112	206,72	12,207	,016	Farklılık Var
	kat hizmetleri	89	174,45			
	teknik hizmetler	44	163,67			
	önbüro hizmetleri	54	184,41			
	diğer	85	212,73			
	Toplam	384				
Memnuniyetsizlik	yiyecek- içecek hizmetleri	112	184,66	15,128	,004	Farklılık Var
	kat hizmetleri	89	223,69			
	teknik hizmetler	44	211,10			
	önbüro hizmetleri	54	161,74			
	diğer	85	180,09			
	Toplam	384				
Memnuniyet	yiyecek- içecek hizmetleri	112	211,14	17,574	,001	Farklılık Var

	kat hizmetleri	89	163,17			
	teknik hizmetler	44	164,23			
	önbüro hizmetleri	54	221,56			
	diğer	85	194,82			
	Toplam	384				
Uyum	1-3	121	192,56	12,193	,032	Farklılık Var
	4-6	140	182,00			
	7-10	58	175,24			
	11-15	36	231,17			
	16-20	13	226,12			
	21 ve üstü	16	232,16			
	Toplam	384				

Tabloda gösterilmiş olan analiz sonuçlarına göre katılımcıların cinsiyeti ile dijital dönüşüme ilişkin işgörenlerin tutumları arasında memnuniyet boyutunda ($p \leq \alpha$) olduğu görüldüğünden anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşları ile dijital dönüşüme ilişkin işgörenlerin tutumları arasında memnuniyetsizlik boyutu ile anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Memnuniyetsizlik boyutunda ortalama sıralamaları en düşük çıkan 39-45 yaş grubunun dijital dönüşüme daha az eğilimli olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitimleri ile dijital dönüşüme ilişkin işgörenlerin tutumları arasında uyum ve memnuniyet boyutlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Farklı eğitim düzeyindeki katılımcıların dijital dönüşüme ilişkin düşünceleri bu boyutlarda farklılık göstermektedir. Uyum boyutunda en büyük fark lise seviyesinde eğitime sahip işgörenlerde olduğu görülmektedir. Memnuniyet boyutunda ise en büyük farkın lisansüstü eğitim seviyesine sahip işgörenlerde olduğu görülmektedir. Katılımcıların işletmede çalıştıkları meslek grubu ile dijital dönüşüme ilişkin işgörenlerin tutumları arasında uyum, memnuniyetsizlik ve memnuniyet boyutlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Farklı çalışma alanlarındaki işgörenlerin dijital dönüşüme ilişkin düşünceleri bu boyutlarda farklılık göstermektedir. Uyum boyutundaki farklılığın ölçekte belirtilen meslek gruplarından farklı diğer olarak belirtilmiş olan meslek gruplarından kaynaklandığı görülmektedir. Memnuniyetsizlik boyutundaki farklılığın ölçekte belirtilen meslek gruplarından kat hizmetleri grubundan kaynaklandığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların meslekteki çalışma süresi ile uyum boyutu arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Meslekteki farklı çalışma süresine göre işgörenlerin dijital dönüşüme ilişkin düşünceleri bu boyutlarda farklılık göstermektedir. Uyum boyutundaki farklılığın ölçekte belirtilen işgörenlerin meslekteki çalışma sürelerinden 21 ve üstü yıl çalışmış olan grubundan kaynaklandığı görülmektedir. Genel olarak boyutlar arasında farklılık olmasından dolayı çalışmanın temel hipotezi kabul edilmiştir.

Tartışma ve sonuç

Günümüzde bilgi teknolojilerinin hızla gelişmesi beraberinde birçok sektörde dijital dönüşüm hareketini başlatmıştır. Bu süreç eğitimden ekonomiye hizmetten kültürel yapıya kadar pek çok alanda değişikliklere neden olmuştur. Bu durumun çalışma hayatını, istihdamı ve istihdamın yapısını etkilediği düşünülmektedir. Dijital dönüşümün çalışma yaşamına olan etkisi üzerine araştırmalar son dönemlerde artmaya başlamaktadır (Yeşiltaş ve Artar, 2022). Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre dijital dönüşümün işgörenler üzerinde ve çalışma hayatına olan etkisinin iyimser ve kötümser olmak üzere iki görüşe ayrıldığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarında iyimser görüşe sahip kişiler dijital dönüşümün mesleklere ve işgörelere olan etkisinin olumlu olacağı ve hatta bilgi teknolojilerinin işgörenlerin iş yüklerini hafifleteceğini düşünmektedirler. Ayrıca işgörenlerin dijital dönüşüme uyum sağlama konusunda gayet başarılı olacağı ve yeni mesleki yeteneklere kolay adapte olabilecekleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun yanı sıra diğer araştırma sonuçlarına göre kötümser görüşe sahip kişiler işgörenlerin yerini makine ve robotların alacağını ve dijital dönüşüm sonrasında birçok kişinin işsiz kalacağını düşünmektedirler (Cengiz ve Şahin, 2020; Ford, 2020). Her ne kadar iyimser ya da kötümser

görüşler olsa da teknolojik gelişmelerin odağında insan vardır çünkü teknoloji insan tarafından oluşturulmaktadır.

Araştırma bulgularına göre eğitim seviyesi arttıkça işgörenler teknolojik gelişmeler sonrasında maaş ve çalışma saatlerinde düzelmeye olacağı düşünülmektedir ve teknolojideki ilerleme sayesinde turizm işletmeciliğindeki meslek gruplarına olan ilginin artacağını düşündükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca işgörenlerin meslekteki çalışma süresi arttıkça dijital dönüşüme gerektiği önemin verildiğini düşündükleri ve teknolojik gelişmeler neticesinde turizm sektöründeki mesleklerin değişime ihtiyacı olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılabilir. Buna göre mesleki tecrübe arttıkça işgörenlerin dijital dönüşüme kendilerini daha hazır hissettikleri ve teknolojik gelişmeleri yakından takip ettikleri anlaşılmaktadır.

Kat hizmetlerinde görev yapan işgörenlerin teknoloji ürünlerine yapılan harcamaların gereksiz olduğu ve dijitalleşmenin turizm sektöründeki mesleklere fayda sağlamayacağını düşündükleri sonucuna varılabilmektedir (Cengiz ve Şahin, 2020). Bu durumun kat hizmetlerindeki işgörenlerin taşıdıkları işsizlik kaygısının bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür. İşgörenlerin dijital dönüşümün onları ileride işsiz bırakmasından endişelendikleri, dijital dönüşüme ayak uyduracak yeterli eğitime sahip olmadıkları ve dijital dönüşümün etkisiyle turizm sektöründeki mesleklerin ileriki zamanlarda yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacak olan meslekler arasında olacağını düşündükleri sonucuna ulaşılabilir.

Turizm sektöründe yaşanacak olan dijital dönüşümün oldukça uzun bir süreç olduğu söylenebilir. Sektörün bu yeni teknolojiler hakkında donanımlı tesislere sahip olması ve aynı zamanda sektördeki işgörenlerin gerekli eğitimi almalarının uzun süreceği kabul edilmelidir (Minghetti ve Dimitrios, 2010). Yapılan bu çalışmada da işgörenlerin yeni teknolojilere kendilerini hazır hissetmedikleri anlaşılmaktadır. Dijital dönüşüm süreci işletmeler için oldukça maliyetli olduğundan işletmelerin bütçelerinden teknolojik yatırımlar için ayırması gerekecektir. Tüm dünya hızlı bir şekilde dönüşürken değişime ayak uydurmayan işletmelerin varlıklarını sürdürmelerinin zor olacağı düşünülmektedir.

Turizm sektöründe bilgi teknolojileri hakkında yeterince bilgiye sahip olmayan işgörenlerin işletme için fayda sağlamayan birer personel olmaktan daha öteye gidemeyecek ve ileri de işsiz kalma problemiyle karşılaşacaktır. Özellikle küçük şahıs işletmelerindeki işgörenlerin bu konuda daha çok zorlanacağı düşünülmektedir. Dijital dönüşüme karşı bilgi ve tecrübe arttıkça dijital dönüşüme karşı tutum o denli pozitif bir gelişim gösterecektir. Özellikle genç ve orta yaş işgörenlerin teknolojiye daha hızlı uyum göstereceği ve orta yaşın üstü kesimin bilgi teknolojilerine uyum konusunda zorlanacağı söylenebilir (Byrnes, 2017). Eğitim seviyesi ile birlikte aslında yaşanacak olan dönüşümün olumsuz etkilerinden çok, iş yükünde hafifleme, ücret, mesai saatleri, yeni kariyer fırsatları sunma, daha fazla saygınlık gibi konularda olumlu sonuçlar doğuracağını düşündükleri söylenebilir. Eğitim seviyesi düştükçe ise kaygı ve dijital dönüşüme direncin artacağı açıktır.

Dijital teknolojilerin turizm sektöründe kullanımının başlamasıyla beraber zaman ve emekten tasarruf mümkün olacaktır. Birçok iş daha esnek ve hızlı bir şekilde tamamlanabilecektir. İşgörenler tarafından yapılan birçok işin artık akıllı teknolojiler tarafından yapılacağı görülmektedir (Manyika, 2017). Bu durumun işgörenlerin teknolojik gelişmeler neticesinde işsiz kalma kaygısı ve dijital dönüşüme yeterince uyum gösterecek eğitime sahip olmama kaygısı taşımalarına neden olduğu söylenebilir. Daha önce yaşanmış olan üç büyük sanayi devrimi neticesinde kısmi işsizlikler olmakla birlikte büyük işsizlik sorunları yaşanmadığı tarihte görülmektedir. Yaşanan son büyük sanayi devrimi olan 4. Sanayi devrimi dijital dönüşümü başlatmış ve bu dönüşüm birçok mesleğin dönüşmesine neden olacağı açıkça görülmektedir (Minghetti ve Dimitrios, 2010; Yeşiltaş ve Artar, 2021). Mesleklerin yok olmasından ziyade dönüşeceği düşünülmektedir. Dijital işlemler hizmet iş gücünü azaltırken, yeni işlerin yaratılmasıyla birlikte yeni iş fırsatları da gelebilecektir.

Bu araştırma sonucuna göre, turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümle otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin demografik verilerine göre benzer görüşte oldukları anlaşılmaktadır. Turizm sektöründe yaşanan dijital dönüşümle otel işletmelerindeki işgörenlerin kısmen işsizlik kaygısı taşıdıkları görülmektedir.

Tüm bu sonuçlar hizmet sektöründe dijital dönüşüm açısından stratejik farkındalığa sahip olunması ve dijital dönüşüm sürecinde işgörenlerin bilinçlendirilmesi ve eğitilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu da işgörenlerin dijital dönüşüm sürecinde aktif ve destekleyici rol oynamalarını sağlayacaktır. Sektörde devamlılığın sağlanabilmesi için işgörenlerden maksimum fayda sağlanması önemlidir. Bunun sağlanmasında işgörenlerin gerekli eğitimleri zamanında almaya başlamasının gerekli olduğunu söylemek mümkündür. Turizm işletmelerindeki işgörenler etkili tanıtımlarla ve programlarla işletmelerindeki teknolojik uygulamaları öğrenmeleri sağlanabilir. Yeni bir istihdam alanı oluşturulması sağlanarak uzmanlaşmış personeller yetiştirilebilir ve bu personeller aracılığıyla da turizmde dijitalleşme geliştirilebilir. Türkiye'de dijital turizmin hâkim olduğu bölgeleri ve işletmeleri kapsayacak çalışmalar ve toplantılar düzenlenebilir. Yapılan diğer çalışmalar gibi bu araştırmanın evreninde kısıtlamalar bulunmamaktadır. Bu araştırma evrenini Alanya ilçesi oluşturmaktadır. Dijital dönüşümü işletmelerinde sağlamış olan başka işletmelerde de yapılması faydalı olacaktır. Bu araştırma turizm sektöründe çalışan işgörenler üzerine yapılan bir araştırmayı kapsamaktadır, farklı sektörlerde de bu araştırma yapılabilir ve sektörler arasında ne gibi farklar olduğu karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Acungil, M. (2019). *24 Soruda dijital dönüşüm. (2. Bs)*. Tutukitap.
- Alanya Turistik İşletmeciler Derneği. (2020). *Alanya tesis kapasitesi 2020*. 06 Ekim 2021 tarihinde <https://www.altid.org.tr/bilgi-hizmetleri/alanya-tesis-kapasite/> adresinden erişildi.
- Ansal, H. (2016). Bilim, teknoloji ve toplum. *İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Dergisi*, (74), 12-17.
- Atay, L., Yalçınkaya, P., ve Bahar, F. (2019). İstanbul'daki akıllı otel uygulamalarının değerlendirilmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 667-678.
- Banger, G. (2018). *Endüstri 4.0 ve akıllı işletme. (2. Bs)*. Dorlion Yayınları.
- Byrnes, N. (2017). As Goldman embraces automation, even the masters of the universe are threatened. *MIT Technology Review*, February, 7.
- Campa, R. (2018). Technological employment, a brief history of an idea. *ISA eSymposium for Sociology*, 7(1).
- Cengiz, S. ve Şahin, A. (2020). Teknolojik ilerlemenin istihdam yaratmadaki rolü ve önemi: Türkiye örneği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(45), 160-172.
- Demiral, G. (2019). Endüstri 4.0'ın insan kaynaklarına yönelik etkileri: teknolojik değişim farkındalığı üzerine bir araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, 23(80), 191-208.
- DW. (2015). *Endüstri 4.0 İstihdamı Azaltacak*. 24 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.dw.com/tr/end%C3%BCstri-40-istihdam%C4%B1-azaltacak/a-18800424> adresinden erişildi.
- Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO). (2015). *Sanayi 4.0 uyum sağlamayan kaybedecek!*. 28 Haziran 2021 tarihinde http://www.ebso.org.tr/ebso-media/documents/sanayi-40_81017283.pdf adresinden erişildi.
- Eyidilli, S. (2016). *Hilton ve IBM işbirliğiyle geliştirilen concierge robotu: Connie*. 12 Temmuz 2021 tarihinde <https://webrazzi.com/2016/03/16/hilton-ve-ibm-ismirliyiyle-gelistirilen-concierge-robotu-connie/> adresinden erişildi.
- Ford, M. (2020). *Robotların yükselişi* (C. Duran, Çev.). Kronik Kitap.
- Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2017). The Future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?. *Technological Forecasting And Social Change*, 114, 254-280.
- Huanga, C.D., Gooa, J., Namb, K. & Yoo, C.W. (2017). Smart tourism technologies in travel planning: the role of exploration and exploitation. *Information & Management*, 54, 757-770.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS ve AMOS uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği. (2. Bs)*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keskin, İ. (2018). *Dijital dünyanın sesini duyabilenler*. 06 Ekim 2021 tarihinde <https://www.irfankeskin.com/wp-content/uploads/2018/02/Dijital-Dunyanin-Sesi-Duyabilenler.pdf> adresinden erişildi.
- Kiraz, G ve Altun, Ö. (2020). *Değişen Turizm Trendleri*. Hiperyayın.
- Kline, P. (1994). *An Easy guide to factor analysis*. Routledge.
- Manyika, J. (2017). A Future that works: ai, automation, employment, and productivity. *McKinsey Global Institute Research*, Tech. Rep, 60.

- Mil, D. ve Dirican, C. (2018). Endüstri 4.0 teknolojileri ve turizme etkileri. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Minghetti, V. & Dimitrios, B. (2010). Digital divide in tourism. *Journal of Travel Research*, 49(3), 267-281.
- Nunnally, J. C. (1967). Psychometric Theory. *American Educational Research Journal*, 5(3), 431-433.
- Nurdoğan, A. K. (2021). Teknoloji ve işgücü piyasası ilişkisinin kanonik korelasyon analizi ile incelenmesi. *Calisma ve Toplum*, 68(1), 97-118.
- Ohlan, R. (2018). Role of information technology in hotel industry. *International Journal of Scientific Research in Computer Science, Engineering and Information Technology*, 3(2), 277-281.
- Öz, E. (2018). Robotlar insanların yerini alabilecek mi?. 12 Temmuz 2021 tarihinde <http://www.medikalnews.com/robotlar-insanlarin-yerini-alabilecek-mi/> adresinden erişildi.
- Özsoy, C. E. (2018). Endüstri 4.0 ve istihdam üzerindeki potansiyel etkisi. *Journal Of Current Researches On Business And Economics*, 8(2), 249-270.
- Satchell, A. (2015). *Robotic butler is there to serve at aloft hotel in south beach*. 12 Temmuz 2021 tarihinde www.sun-sentinel.com/business/tourism/fl-aloft-hotel-botlr-robot-20150828-story.html adresinden erişildi.
- Sekaran, U. & Bougie, R. (1992). *Research methods for business – a skill building approach*. Wiley.
- Sünnetçioğlu, S. (2019, Eylül 26-28). *Turizmde dijital dönüşüm ve turist yerli halk ilişkileri: eleştirel bir yaklaşım*[Bildiri özeti]. Tourism Faculty Publications, Mersin.
- Şimşek, L. ve Özcan, B. (2020). Türkiye’de turizm etkinliğinin veri zarflama analizi ile ölçülmesi. *Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3(1), 23-30.
- Tekbaş, İ. (2018). *Dijitalleşmenin muhasebe mesleğine ve meslek mensuplarına etkileri üzerine bir araştırma ve yeni bir kavram önerisi: mali mühendislik*. [Yüksek lisans tezi], Okan Üniversitesi.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. (2. Bs.). Detay Yayıncılık.
- Ünlü, F. ve Atik, H. (2018). Türkiye’deki işletmelerin endüstri 4.0’a geçiş performansı: Avrupa birliği ülkeleri ile karşılaştırmalı ampirik analiz. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 17(2), 431-463.
- WEF. (2018). *The Future of jobs report 2018*. 24 Temmuz 2021 tarihinde http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf adresinden erişildi.
- Yanardağ, M. Ö. ve Avcı, M. (2012). Turizm sektöründe istihdam sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum ilçeleri üzerine ampirik bir inceleme. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 39-62.
- Yeşiltaş, C. ve Artar, O. (2021). Ekonomideki dijital dönüşüm ve istihdam üzerindeki etkisi. *Working Paper Series*, 2(1), 43-52.
- Yıldırım, Y. (Ed.) (2020). *Yenilik yönetiminde multi disiplinler yaklaşımlar*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Yılmaz, F. (2018). Robotlar işlerimizi ve ruhumuzu mu çalacak?. 22 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.dunya.com/kose-yazisi/robotlar-islerimizi-ve-ruhumuzu-mu-calacak/406619> adresinden erişildi.

Etik kurul onayı

Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulu tarafından 06.10.2021 tarihli ve 89013 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

YAYIN KURALLARI VE POLİTİKASI

1. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından* altı ayda bir (Haziran ve Aralık) yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergide, **Coğrafya, Eğitim Bilimleri** (Eğitim Programları ve Öğretim, Eğitim Yönetimi ve Teftişi, Okul Öncesi Eğitimi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Sosyal Alanlar Eğitimi, Türkçe Eğitimi) **Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Görsel Sanatlar, İktisat, İşletme, Kamu Yönetimi, Maliye, Sosyoloji, Tarih, Turizm İşletmeciliği, Turizm Rehberliği, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Türk Dili ve Edebiyatı, ve Yabancı Diller Ana Bilim Dalları'nın kapsamına giren konulardaki özgün ve nitelikli, araştırma makaleleri, kitap tanıtımı ve eleştirileri, örnek olay çalışmaları ve derleme çalışmaları** yayımlanabilir.

2. Dergimizin ana hedefi; bilimsel normlara ve bilim etiğine uygun, nitelikli ve özgün çalışmaları titizlikle değerlendirerek, düzenli aralıklarla yayımlayan ve sosyal bilimler alanında tercih edilen öncelikli dergiler arasında yer almaktır.

3. Derginin yayıncısı, editörü ve yayın kurulu yazarların belirtmiş olduğu görüş ve düşünceler ile doğabilecek etik ihlallerinin sorumluluğunu kabul etmekle yükümlü olmayıp dergide yer alan makale ve yazıların sorumluluğu yazar(lar)ına aittir. Dergimiz belirtilmeyen diğer etik ilkeleri, editör, hakem ve yazar sorumlulukları için Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından belirlenen/önerilen hususları kabul ve takip etmektedir.

4. Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar öncelikle şekil/yazım şartları ve benzerlik (intihal programı kullanılarak) bakımından ön değerlendirmeye alınır. Ön değerlendirme şartlarını sağlamayan çalışmalar hakemlere gönderilmeden yazarlara iade edilir. Şartlara uygun olan çalışmalar, içerik açısından incelenmek üzere en az iki hakeme gönderilir. **Kör hakemlik süreci işletilerek makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, gönderilen makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez.** Hakemlerden olumlu rapor alamayan makaleler yayımlanmaz; bu konuda idari ve adli sorumluluk kabul edilmez. Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar ise gerekli değişiklikler için yazar(lar)a geri gönderilir. Düzeltilmiş metni belirtilen süre içerisinde dergiye ulaştırmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır. Eserin yayımlanmasına karar verilmesi durumunda yazarlar daha önce imzalayarak sisteme yükledikleri **Telif Hakkı Devir Formu**'nu Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne posta/kargo yolu ile göndermelidirler.

5 Dergide yayımlanacak olan eserler, daha önce bir başka dergide yayımlanmamış, yayımlanmak üzere gönderilmemiş ya da yayım için kabul edilmemiş olmalıdır. Herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış yazılarda, toplantının adı, yeri ve tarihi telif hakkı devir formunda belirtilmelidir. Çalışmalar daha önce sunulmuş, bildiri olarak yayınlanmış veya tezden türetilmiş olsa **dahi orijinal eser ile benzerlik göstermemelidir.**

6. Yazar(lar) dergimize gönderilen makalenin kendilerine ait orijinal bir çalışma olduğunu ve intihal yapmadıklarını, çalışmada adı geçen yazarların bu çalışmaya bireysel olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, tüm yazarların gönderilen makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için gönderilmediğini, makalede bulunan metnin, şekillerin ve dökümanların diğer şahıslara ait olan telif haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler.

7. Çalışma, editörlere Dergipark üzerinden elektronik ortamda sunulmalıdır. Makalenin elektronik ortamda gönderilebilmesi için, Dergipark sistemine üye olunmalı ve kullanıcı girişi yapılmalıdır. Kullanıcı girişi yapıldıktan sonra sağ menüde çıkan "Makale Gönder" bağlantısı kullanılarak makale sisteme kayıt edilir. Makale yazarlarının ORCID ID sahibi olmaları zorunludur. Sisteme kaydedilecek çalışmada dosyalarında yazar adları veya yazarları belirtecek herhangi bir bilgi (dipnot, ek, teşekkür vb.) bulunmamalıdır. Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler ekler ve kaynakça dahil olmak üzere 25 sayfa geçmemelidir.

8. Ulakbim TR DİZİN kararları doğrultusunda dergimize yüklenecek çalışmalarda etik kurul izni onay belgesi talep edilmektedir. Etik kurul izni ile ilgili detaylı bilgi dergimiz web sayfasında yer almaktadır.

9. Dergimiz yazarlardan veya okuyuculardan herhangi bir ücret talep etmemektedir.

10. Makaleler yalnızca ön değerlendirme aşamasında yazarlar tarafından geri çekilebilir.

11. Dergimiz sayı bazlı makale kabulü yapmamaktadır. Dergimize yükleyeceğiniz çalışmalar süreçlerinin olumlu tamamlanması halinde, yayın için kabul aldıkları tarihten sonra yayınlanacak ilk sayı için sıraya alınır.
12. Dergimize yüklenen çalışmaların değerlendirme süreci ortalama olarak 3-12 ay arasında sürmektedir.
13. Dergimizin tüm süreçleri Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Detaylı bilgi için <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed> adresi ziyaret edilmelidir.

YAZIM KURALLARI

1. Makale metni yazıldığı dilin yazım ve imla kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır.
2. Makale yazımında **sayfa boyutu A4** (20,99 x 29,7 cm) olarak seçilmeli ve sayfanın tüm (alt-üst-sağ-sol) kenarlarında **2,5 cm kenar boşluğu** bırakılmalıdır.
3. Makale dosyası belirtilen sayfa boyutu ve kenar boşluğu ile, ekler ve kaynakça dahil olmak üzere 25 sayfayı geçmemelidir.
4. Makale dosyasında yazar(lar)ın isimlerini belirtebilecek tüm bilgiler silinmelidir. Çalışma Microsoft Word ile hazırlanıyor ise, ilgili programın “yazar” ve “son değiştiren” bilgilerinde yer alan kullanıcı isimlerinin, yazar isimleri ile aynı olmamasına dikkat ediniz.
5. Makale dosyasının tamamında **Times New Roman yazı fontu** kullanılmalıdır.
6. Makalenin yazıldığı dildeki başlığı üstte kalmak üzere **başlıklar; 12 Punto, Times New Roman, Kalın, 1 Satır Aralığı, Yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük, sayfa ortasına gelecek** şekilde yazılmalıdır.
7. **ÖZ ve ABSTRACT** : İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır. Makalenin özeti araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, en fazla 300 kelime olarak, Türkçe (makalenin diline göre Almanca veya Fransızca) ve İngilizce hazırlanmalıdır. Makalenin yazıldığı dilde hazırlanan özet/abstract üstte yer almalıdır.
8. **ANAHTAR KELİMELER**: Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek özet metinlerinden hemen sonra (paragraf boşluğu 0 nk) yazılmalıdır. En az 3, en fazla 5 kelimedenden oluşmalıdır.
9. **EXTENDED ABSTRACT**: En az 800 en fazla 1200 kelimedenden oluşan ve makalenin literatür, yöntem, bulgular ve sonuçlarından bahseden **genişletilmiş özet (extended abstract) bulunmalıdır**. Türkçe, İngilizce ve Fransızca makalelerde genişletilmiş özet **İngilizce**, İngilizce yazılmış makalelerde ise **Türkçe** olarak hazırlanmalıdır.
10. **ANA BAŞLIKLAR** : : Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, Kalın, Yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük olarak yazılmalıdır. Makale’de yer alacak ana başlıklar aşağıda belirtilen başlıklar ve sıralama ile verilmelidir. Başlıklarda numaralandırma **kullanılmamalıdır**.
 - **Öz – Abstract**
 - **Extended Abstract** (İngilizce dili dışında yazılmış tüm makalelerde)
 - **Giriş (Introduction)** :
 - **Literatür Taraması (Literature review)**,
 - **Yöntem (Methodology)**,
 - **Bulgular ve tartışma (Findings and discussion)**,
 - **Sonuç ve öneriler (Results and recommendations)**
 - **Kaynakça (References)**
 - **Etik kurul onayı, Katkı oranı beyanı, Destek ve teşekkür beyanı (varsa), Çatışma beyanı**
11. **ALT BAŞLIKLAR** : Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, İtalik, Kalın, Yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük, olarak yazılmalıdır.
12. **TABLO-ŞEKİL-GRAFİKLER**: Tablo, şekil veya grafikler sayfayı ortalamalı, açıklamaları ilgili ögenin **üzerine**, tablo/şekil/grafik kelimesi (Times New Roman, 11 Punto, Kalın) : Tablo başlığı (Times New Roman, 11 Punto, yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük) şeklinde yazılmalıdır. Tablo / Çizelge içindeki veriler 9-11 punto arasında verilerin yoğunluğuna göre değiştirilebilir. Microsoft Word üzerinde hazırlanabilecek tüm tablo, grafik vb. mutlaka yazarlar tarafından oluşturulmalı, resim olarak herhangi bir grafik kopyalanmamalıdır. Tablo veya grafik için atıf-kaynak gösterilmesi gerekiyor ise ilgili şeklin **altına** 11 punto, Times New Roman ve sayfa ortasına gelecek şekilde yazılmalıdır.
13. Belirtilen alanlar dışında kalan **tüm makale metni** Times New Roman, 11 punto, tek satır aralığı ve iki yana yaslı olarak yazılmalıdır. Sayfa numaraları **bulunmamalıdır**.
14. **METİN İÇİ ATIFLAR VE KAYNAKÇA** aşağıda belirtilen kurallara göre düzenlenmelidir.
15. Belirtilen kurallara göre düzenlenmeyen makaleler incelemeye alınmadan doğrudan yazarlara iade edilecektir. Lütfen websitemizde yer alan örnek makale metnini inceleyiniz.

Temel Makale Şablonu (Örnek makale websitemizde ayrıca yer almaktadır)

Makale başlığı (Makalenin yazıldığı dildeki başlığı üstte yer almalıdır)

(Sayfa ortasına gelecek şekilde, 12 punto, times new roman, kalın, 1 satır aralığı, yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük)

Makalenin İngilizce (İngilizce veya diğer dillerde yazıldı ise Türkçe) Başlığı

(Sayfa ortasına gelecek şekilde, 12 punto, times new roman, kalın, 1 satır aralığı, yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük)

ÖZ: İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır. Makalenin özeti araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtacak şekilde, en fazla 300 sözcük olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. **Makalenin dili Türkçe ise “ÖZ,” yabancı dilde ise “ABSTRACT” başa gelmelidir.**

Anahtar Kelimeler: Anahtar kelime 1, Anahtar kelime 2, Anahtar kelime 3 (Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı)

ABSTRACT: İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır.

Keywords: Keyword 1, Keyword 2, Keyword 3 (Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı)

Ana başlıklar

Ana başlıklar sola yaslı, 11 punto, kalın ve düz olmalı, yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük olarak yazılmalıdır. Metin içindeki diğer bütün kısımlar, **11 punto ve tek satır aralıklı olarak**, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.

Alt başlıklar

Alt başlıklar, sola yaslı, 11 punto ve sözcüklerin yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük üzere kalın ve italik olarak yazılmalıdır.

Tablo, Çizelge, Şekil, Grafik Örnekleri

Tablo 1: Tablo / Grafik / Şekil başlıkları yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük olarak yazılmalıdır. (11 Punto, Times New Roman, Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde)

		Xxxx	Yyyyy	Zzzz	Qqqq
Aaaaa	A1.	47	30.3	47	30.3
	A2.	60	38.7	60	38.7
	A3.	48	31.0	48	31.0
Bbbbb	B1.	150	96.8	150	96.8
	B2	5	3.2	5	3.2
Ccccc	C1	117	75.5	117	75.5
	C2	38	24.5	38	24.5
TOPLAM		155	100	155	100

*Tablo / Çizelge içindeki veriler 11 ile 9 punto arasında verilerin yoğunluğuna göre değişebilir.

(Kaynak kullanılmış ise 11 punto, Times New Roman ve sayfa ortasına gelecek şekilde yazılmalıdır.)

Kaynak Göstermedeki Genel Kurallar

- Kaynak göstermede kesinlikle **dipnot kullanılmamalıdır.**
- Metin içerisindeki **dolaylı alıntılara** atıfta bulunurken sayfa numaraları belirtmek yazar(lar)ın inisiyatifine bırakılmıştır. **Doğrudan alıntılarda** ise sayfa numarası belirtmek ve alıntıyı tırnak içerisinde belirtmek gerekmektedir.
- **Sayfa Numarası Gösterimi** : kullanılarak gerçekleştirilmelidir. (**Şahin, 2020: 150**)
- Aynı yazar veya tüzel kişinin aynı yıl içerisindeki eserlerine atıfta bulunurken (**Örn; Şahin, 2001a, Şahin, 2001b**) şeklinde bir yol izlenir.
- Birden çok kaynağa atıfta bulunurken **sıralama yayım yılına göre** yapılmalıdır. Örnek; (Sancak, 1991: 22; Hancı, 1998: 145; Engin, 2015: 254)

- Çok yazarlı yayınlarda ilk yazar soyadı (Kaplan vd., 1999), görülemeyen bir yayın kaynak gösteriliyorsa (Raglan, 1973, Ekici, 1988'den), sözlü kaynak kullanılıyorsa kaynak kişi bilgileri Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri bilgilerini içermelidir.
- Yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı (copyright) tarihi verilir. Tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa "tarih yok" anlamına gelen "t.y." kısaltması kullanılır.
- Web kaynaklarına atıf yapılırken (balikesir.edu.tr, 01.05.2014) örneğinde olduğu gibi başında <http://www> kısmı olmadan ve erişim tarihi Gün, Ay, Yıl belirtilmelidir.

Kaynakçadaki Genel Kurallar

- Kaynaklar alfabetik sıraya göre sıralanmalı, aynı yazarın aynı yıl içerisindeki iki veya daha fazla kaynağı için 2000a, 2000b gibi gösterimler de yine alfabetik sıra ile verilmelidir.
- Yazar sayısı altıdan fazlaysa, ilk altı yazarın adları kaynakçada verilir, altıncı yazardan sonra "ve diğerleri" "v.d." ifadesi kullanılır.
- Kitapların küneleri verilirken 1. Basım ise belirtmeye gerek yoktur. İkinci ve sonraki basımlar için "2. Bs." şeklinde kısaltma kullanılır.
- Yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.) kısaltması kullanılır.
- Dergi ve kitap adları kısaltılmadan eğik (italik) olarak yazılır.
- Bildiri kitapları kitap gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de kitap bölümü gibi belirtilir.
- Tezlerde tezin adından sonra "yüksek lisans tezi", "doktora tezi" ya da "sanatta yeterlik tezi" ifadeleri kullanılır. Derecenin verildiği üniversitenin adı ve yeri belirtilir.
- Yasa ve yönetmeliklerde künye girişi yasanın adından yapılır. Yasanın adından sonra araç içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayınlandığı derginin tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilir.
- Elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri de verilir.
- E-kaynaklarda son güncelleme tarihi yayın tarihi olarak alınır.
- Mektup, e-ileti, telefon görüşmesi gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılır.
- Türkçe yazılan makalelerde gerek metin içi atıflarda gerek ise kaynakçada "ve" kelimesi kullanılmalıdır. Diğer dillerde yazılan makalelerde ise "&" kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA (11 Punto, Kalın, Times New Roman)

Kaynaklar APA 7 (American Psychological Association 7th edition) standartlarına uygun olarak verilmelidir. Kaynakça ve atıflar için bazı örnekler aşağıda verilmiştir. Örneği bulunmayan kullanımlarda APA 7 kuralları uygulanmalıdır. İlgili kurallara ulaşmak ve daha detaylı örnekler almak için <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples> adresini ziyaret edebilirsiniz.

KİTAP / E-KİTAP

- Elektronik kitaplar, basılı kitaplar gibi atıflandırılmalı ve kaynakçada gösterilmelidir. Diğer kitaplardan farklı olarak, var ise Doi veya erişim linki eklenmelidir.
- Kitaplarda yayınevinin bulunduğu lokasyon-şehir bilgisi kaynakçada yer almamalıdır.

Kitap - Tek Yazarlı

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. (Basım). Yayınevi.

Örnek: Kurbanoglu, S. S. (2004). *Kaynak gösterme el kitabı*. (2. Bs.). Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.

Atıf: (Kurbanoglu, 2004), Kurbanoglu (2004).

Kitap - İki Yazarlı

Kullanım: Soyad, A. ve Soyad, B. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. (Basım). Yayınevi.

Örnek: Svendsen, S., ve Løber, L. (2020). *The big picture/Academic writing: The one-hour guide* (3rd digital ed.). Hans Reitzel Forlag. <https://thebigpicture-academicwriting.digi.hansreitzel.dk/>

Atıf: (Svendsen ve Løber, 2020), Svendsen ve Løber (2020).

Kitap - Çok Yazarlı

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B., Soyad, C., Soyad, D., Soyad, E., Soyad, F. ve diğerleri. (Yayın Yılı). *Kitap adı*. (Basım). Yayınevi.

Örnek : Akman, Y., Ketenoglu, O., Güney, K., Kurt, L. ve Tuğ, G. M. (2004). *Bitki ekolojisi*. Palme Yayıncılık.

Atıf : (Akman vd., 2004: 57)

Kitap – Tüzelkişi Yazarlığı

Kullanım: Tüzelkişi. (Yayın Yılı). *Kitap adı*. (Basım). Yayınevi.

Örnek: Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük* (10. bs.). Türk Dil Kurumu.

Atf: (Türk Dil Kurumu [TDK], 2005: 175) ikinci ve sonraki gösterimlerde sadece (TDK, 2005: ...) şeklinde gösterilir.

Kitap- Yazarı Olmayan

Kullanım: *Kitap adı*. (Yayın Yılı). Yayınevi.

Örnek: Redhouse *çağdaş Türkçe-İngilizce sözlüğü*. (1985). Redhouse.

Atf: (Redhouse, 1985: 32)

Kitap - Çeviri

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Kitap adı* (A. Soyadı, Çev.). Yayınevi. (Kaynak yapının yayın yılı).

Örnek: Bloomberg, M. ve Evans, G. E. (1989). *Kütüphane teknisyenleri için teknik hizmetlere giriş* (N. Tuncerve, Çev.). Türk Kütüphaneciler Derneği. (Orijinali 1985'te yayımlanmıştır).

Atf: (Bloomberg ve Evans, 1985/1989: 182)

Kitap - Editörlü

Kullanım: Soyad, A. (Ed.) (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayınevi.

Örnek: Şahin, B. (Ed.) (2020). *Uluslararası turizm ve seyahat endüstrisi*. Detay Yayıncılık.

Atf: (Şahin, 2020)

Kitap İçinde Yayın (Bölüm ya da Makale)

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Kitap bölümü başlığı. Editör A. Soyadı. (Ed.). *Kitap adı* içinde (Atf yapılan bölümün sayfa numaraları). Yayınevi.

Örnek: O'Neil, J. M., ve Egan, J. (1992). Men's and women's gender role journeys: Metaphor for healing, transition, and transformation. B. R. Wainrib (Ed.), GENDER ISSUES ACROSS THE LIFE CYCLE içinde (ss. 107-123) Springer.

Atf: (O'Neil ve Egan, 1992)

MAKALE

Bilimsel Dergi Makalesi –Tek Yazarlı

Kullanım: Yazar, A. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları. Doi/erişim adresi (varsa).

Örnek: Bayram, P. (2020). Sosyal medyada Suriyeli mülteci krizine ilişkin konum alımlar: Türkiye'deki politik gençlik üzerinden bir analiz. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(44), 1213-1251. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.699018>

Atf: (Bayram, 2020)

Bilimsel Dergi Makalesi –İki Yazarlı

Kullanım: Yazar, A. ve Yazar, B. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları. Doi/erişim adresi (varsa).

Örnek: Ceylan, C. ve Yavaş, H. (2020). What affects employee motivation at IT projects in Turkey? The impact of leader communication, wage satisfaction, and job opportunities at IT projects employee's. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(44), 1041-1067. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.693187>

Atf: (Ceylan ve Yavaş, 2020)

Bilimsel Dergi Makalesi – Çok Yazarlı

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B., Soyad, C., Soyad, D., Soyad, E., Soyad, F. vd. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları. Doi/erişim adresi (varsa).

Örnek: Erkan, S., Tuğrul, B., Üstün, E., Akman, B., Şendoğdu, M., Kargı, E. vd. (2003). Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerine ait Türkiye profil araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 108-117.

Atf: (Erkan vd., 2003)

Diğer Dergilerde Yayınlanan Makaleler – Yazarı Belli

Kullanım: Soyad, A. (Yıl, Gün Ay). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt, sayfa numaraları. Doi/erişim adresi (varsa).

Örnek: Kenar, N. (2006, 10 Nisan). Kayıt dışı istihdam. *Popüler Yönetim*, 9, 44-47.

Atf: (Kenar, 2006)

Diğer Dergilerde Yayınlanan Makaleler – Yazarı Yok

Kullanım: Makale adı. (Yıl, Gün Ay). *Dergi Adı*, cilt, sayfa numaraları.

Örnek: Yerel bilginin küreselleştirilmesi. (2006, 10 Nisan). *Focus*, 12, 14-17.

Atf: (Yerel bilginin küreselleştirilmesi, 2006)

Gazete Makalesi

Kullanım: Soyad, A. . (Yıl, Gün Ay). Makale adı. *Gazete Adı*, sayfa numarası(varsa). Doi/erişim adresi (varsa).

Örnek: Bayar, Y. (04 Nisan 2006). İnsanlık aptallaşıyor mu? *Hürriyet*. s. 14.

Örnek: Carey, B. (2019, March 22). Can we get better at forgetting? The New York Times. <https://www.nytimes.com/2019/03/22/health/memory-forgetting-psychology.html>

Atıf: (Bayar, 2006) (Carey, 2019)

BİLDİRİ

Bildiri – Bildiri Kitabında Yayımlanmış

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B. (Yayın Yılı). Bildiri adı. A. Editör (Ed.). *Kitap Adı* (sayfa numaraları). Yayınevi.

Örnek: Uçak, N. (2005). Sosyal bilimlerde bilginin üretimi, erişimi ve kullanımı. O. Horata (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: Bildiriler* (92-103). Yeni Avrasya.

Atıf: (Uçak, 2005)

Bildiri – Bilimsel Dergide Yayımlanmış

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B. (Yayın Yılı). Bildiri adı. *Dergi Adı* (sayfa numaraları). Doi/Erişim Linki

Örnek: Duckworth, A. L., Quirk, A., Gallop, R., Hoyle, R. H., Kelly, D. R., ve Matthews, M. D. (2019). Cognitive and noncognitive predictors of success. *Proceedings of the National Academy of Sciences, USA*, 116(47), 23499–23504. <https://doi.org/10.1073/pnas.1910510116>

Atıf: (Duckworth vd., 2019)

Bildiri – Bildiri Sunumu (Yayımlanmamış)

Kullanım: Konuşmacı, A. (Yıl, Ay Gün-ler). *Bildiri adı [Bildiri sunumu]*. Toplantı Adı, Toplantı Yeri. Toplantı kaydı erişim linki (varsa)

Örnek: Tonta, Y. (2006, 01-03 Şubat). *Bilgi yönetiminde son gelişmeler: Amazoogole, işbirliği ve açık erişim [Bildiri sunumu]*. Akademik Bilişim, Gaziantep.

Atıf: (Tonta, 2006)

Bildiri – Bildiri Özeti

Kullanım: Soyad, A. (Yıl, Ay Gün-ler). *Bildiri adı [Bildiri özeti]*. Toplantı Adı, Toplantı Yeri. Erişim linki (varsa)

Örnek: Sarioğlan, M., Avcıkurt, C. ve Sezen, T.S. (2017, 03-05 Ekim). *Kültürel miras kapsamında düğün yemekleri: Balıkesir ili örneği [Bildiri özeti]*. Uluslararası Turizm ve Kültürel Miras Kongresi, Marmaris, Muğla.

https://www.researchgate.net/publication/326146398_Kulturel_Miras_Kapsaminda_Dugun_Yemekleri_Balikesir_Ili_Ornegi

Atıf: (Sarioğlan vd., 2017)

DANIŞMA KAYNAKLARI, RAPOR VE TEZ

Danışma Kaynakları - Sözlük

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Yapıt adı*. (Basım). Yayınevi.

Örnek: Altan, N. (2003). *Bilgisayar terimleri ansiklopedik sözlüğü* (3. bs.). Sistem Yayıncılık.

Atıf: (Altan, 2003)

Danışma Kaynakları - Ansiklopedi Maddesi

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Madde adı. *Yapıt Adı* (cilt, sayfa). Yayınevi.

Örnek: Ersoy, O. (1973). Kağıt ve kağıtçılık. *Türk Ansiklopedisi* (c. 21, s. 112-115). Milli Eğitim Bakanlığı.

Atıf: (Ersoy, 1973),

Rapor

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Rapor adı* (Rapor No.). Yayımlayan/Hazırlayan Kuruluş. Erişim linki (varsa)

Örnek: Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). *Devlet yardımlarını değerlendirme özel ihtisas komisyon raporu* (Rapor No: DPT: 2681). Devlet Planlama Teşkilatı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/09_D%C4%B1%C5%9FEkonomik%C4%B0li%C5%9Fkiler.pdf

Atıf: (Devlet Planlama Teşkilatı[DPT], 2004) ikinci ve sonraki gösterimlerde kısaltma kullanılır.

Tez

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Tez adı*. [Tezin Türü], Üniversite Adı. Erişim Linki (varsa)

Örnek: Zencir, M. B. (2007). *Güzel sanatlar alanındaki kullanıcıların bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanım özellikleri: Hacettepe üniversitesi örneği*[Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Atıf: (Zencir, 2007)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Elektronik Kaynak - Makale

Kullanım: Soyad, A. (Yayın yılı). Makale başlığı. *Dergi Adı*, cilt(sayı), sayfa numaraları. gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Tenopir, C. ve King, D. W. (2001) The use and value of scientific journals. *Serials*, 14(2), 113-120. 27 Mart 2010 tarihinde <http://uksg.metapress.com/media/> adresinden erişildi.

Atf: (Tenopri ve King, 2001: 116)

Elektronik Kaynak - Rapor

Kullanım: Soyad, A. (Ay yyyy). *Rapor Adı* (Rapor no). gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Devlet Planlama Teşkilatı. (Temmuz 2004). *E-dönüşüm Türkiye projesi kısa dönem eylem planı: değerlendirme raporu* (Rapor No: 2). 02 Nisan 2006 tarihinde <http://212.175.33.22/kdep/rapor/KDEPHaziran2004.pdf> adresinden erişildi.

Atf: (Devlet Planlama Teşkilatı[DPT], 2004) **ikinci ve sonraki gösterimlerde kısaltma kullanılır.**

Elektronik Kaynak – Anonim Ağ Sayfası

Kullanım: *Kaynağın adı veya başlığı*. (t.y.). gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: *Bilim etiği ve bilimse sahtekarlık*. (t.y.). 04 Nisan 2006 tarihinde <http://www.aek.yildiz.edu.tr/bilim.htm> adresinden erişildi.

Atf: (Bilim etiği ve bilimse sahtekarlık, t.y.)

Örneği bulunmayan kullanımlarda APA 7 kuralları uygulanmalıdır. İlgili kurallara ulaşmak ve daha detaylı örnekler almak için <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples> adresini ziyaret edebilirsiniz.